Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավաասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

3298

28
S-57

1866

2

2010

LB 2001

LB 2001

ԼԱՊՏԵՐ ԼՈՒՍԱՏՈՒ

ՅՕՐԻՆԵԱԼ

Ի ՏԷՐ ՄԿՐՏԻՉ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ՅԱՌԱՋՆՈՐԴԷ ՔԻՒՐՏԻՍԹԱՆՈՒ

200
2611-ՍԱ
ՏԻ

28
Տ-57

1004
(19477)

1995-59

Ի ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅԵՑԱՒ

ՅԻՇԱՏԱԿՆ ԱՐԴԱՐՈՑ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՄԲ ԵՂԻՑԻ

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՅ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ Տ. Տ.
ՄԱՏԹԷՈՍԻ ՍՐԲԱԶՆԱԿԱՏԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ԵՒ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ Տ. ԵՍԱՅԻ
ԱՍՏՈՒԱԾԱԶԳԵԱՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՀՐԱՄԱՆԱՒ ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ Տ. ՊՕՂՈՍԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ
ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ

ԵՒ ՀԱՃՈՒԹԵԱՄԲ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ
1866

36698 ա.հ.

ՃԸՐԱՂԷ ՌՈՒՇԷՆԻ

ՀԸԹ ԶԷ ԳԻՐԻՆ

ԺԸ ՄԿՐՏԻՉ ՏԻԳՐԱՆԷ ՄԸԹՌԱՆ

ՄՈՒՐԱԽԱՍԷ ՔԻՒՐՏԻՍԹԱՆ

ՊԱՍՄԱ ՊՈՒ

Պըստանէ մասրուֆ, փոլմէդէկմնտ ու խանէտան Ա․ չայէկան քի ոչիքէ ըրուքէտին ձարագույէ քաքըշէմա ոըը ըշմանէ Արմէնի նըփըստանըըն :

ԽԷՅՐԱԹԷ ՍԱԼԻՀԱՆ ՊԸԼԱ ԻՀԹԻՇԱՄ ՊԸ Պ․

ԼԸ ՌՕԺԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆԷ ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԸՌՕՆԻ
ԸՐՈՒՀ ՄԱՏԹԷՈՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

ԼԸ ԲԱԹՐԻԿԻԹԻՅԷ ԳՈՒՏՍԷ ԲԱԳԻՇ ԳՈՎԱՄԷՀԱՊԱՆՑ
ԵՍԱՅԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ

ՊԸ ԱՄՐԷ ԻՋԶԷԹԼՈՒ ԽՈՒՏԻՊԸԺԱՌԹ
ՊՕՂՈՍ ԲԱԹՐԻԿԷ ԸՍՏԱՄՊՈՒԼ

ԼԸ ԸՍՏԱՄՊՈՒԼԷ
ԼԸ ՊԱՍՄԱԽԱՆԷ ՄԻՒՀԷՆՏԻՍ
1866

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
С.С.Р.А. Публичная Библиотека
7/XI—1922
Имени А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԼԱՊՏԵՐ ԼՈՒՍԱՏՈՒԻՆ

1· Աշխարհի ստեղծման վրայօք բնական պատմութիւններ. հարց ու պատասխանով:

2· Մարդու ստեղծուելէն մինչեւ Նոյ նահապետ եղած Աստուածային եւ մարդկային գործերը:

3· Ջրհեղեղէն մինչեւ Աբրահամ, Հայկ եւ Նինոս Ասորւոց թագաւորը պատահած Աստուածային եւ մարդկային գործերը:

4· Հայկէն մինչեւ Աբգար Հայոց թագաւորն պատահած ազգային յաջողութիւնները եւ ձախորդութիւնները:

5· Աբրահամէն մինչեւ Քրիստոս, եւ մարմնաւէք բոլոր տնօրէնութիւնները եւ Համբարձումը:

6· Սրբազան մարգարէից, Առաքելոց եւ աշակերտաց անուններն, պաշտօններն եւ վկայական մահերնին:

7· Աբգար թագաւորէն մինչեւ Բագրատունեանց եւ Ռուբինեանց տէրութեան վերջերը Լեւոն թագաւորը գործուած ազգային գործերը:

8· Վարդապետութիւն քրիստոնէական սուրբ հաւատոյ, խրատ եւ յորդորանք:

Արդարեւ մեծի գովութեան արժան են յիշեալ Վսեմաշուք ազգայինները այս առատաձեռնութիւնը, որ տակաւին մէկը կամք չըրած մեր այս աշխատասիրութիւնը 'ի լոյս հանել տպագրական ծախուց հոգը տանելու, իրենք բնական ազգասիրութեամբը փութացան մարդասիրական ոգւով յիշեալ գրքիս Ա. հատորին ծախսը հոգալ եւ օր յառաջ տպուելով քան հազարէն աւելի հայազգի ժողովրդոց մտաւոր լուսաւորութեան համար Քիւրտիսթան ղրկուիլ. եւ առաջին պատճառ ըլլալ անոնց ազգաց մտաւոր լուսաւորութեանը:

Ուրեմն այս դիւցազնական առաքինութեան ոգւով վառեալ ազգասիրաց ազնուական տոհմին լիաբերան շնորհակալութեամբ կ'ըսեմք՝ կեցցէ Վսեմաշուք ազգասէր ազնուական տոհմն ձեռնտուողաց, որ յայսմ դառն նեղութեան ժամանակիս նպաստեցին:

Թէ՛ ոչ Քեզ միայնում եթ Վեհազինդ առատակամ
Յօգումբք ըմբոն երախտեօք և ճոխ բարեաց բիւր արդասեօք
Պանծացելումդ ՚ի պարս պայազատաց Թորգոմազանցս ,
Ո՞ւմ այլ ես ոք այս քատակ վայել արդեւք վարկցի և ճահ
Կառկառել ձեռն ինձ հըզօր սիրտ ՚ի յորդոր , ո՛ Բարերար .
Եւ լինել մատղիւր կամ և կատար անձուկ ըղձից
Ընկալ փափանելոյս ՚ի յոյզս խոհից հեգ ազգայնոցս ,
Ընդ ըմփիւռ վտարեալք Թշուառ յերկիրըն Կորդուաստան ,
Զերկեալք յօդից բարբառոյս ուանգխտացեալք իսկ հաւատոցն ,
Այց ՚ի սէր սիրտս հիգոյս աղէկիղեալ յամաց ինչ շատ ,
Գ՚էթ ի՛ւիք սակաւուց նախձնել հընարս ինչ վիճակացն
Լուսութեան և զմարդկութեան ուղղել գնացս , տալ ջահ մըտաց
Ընչէղէն յաջողուածք և եթ պահեալ Վեհիդ վեհազն :
Երդ դու , ո՛վ եզակ Վեհազն , իմ լապտերաւս այս Լուսատու
Լուցեալ զլապտերս մըտաց , սրտի հայկասերուէնդ այնց համհարզեցդ
Երկին բիւրուց ընտանեաց գոդ ես քան զայդ կըրկնապատկաց
Ուսաուցնորդ նոցին կացեալ կըրկին շաւղացըն խորթացեալ ,
Եւ կըրկին պարտուց նոցին առիթ պատճառ լեալ հատուցման ,
Որ հայրենեացն սիրայնոյ , որ օրինացն աստուածային ,
Ազգութեան սահմ նոցին , յօդիլ ՚ի մի սէր միութեան ,
Եւ հաւատոցն աստուածատուր ուանտի կենացն անանցակ ,
Ընանց կանդնես արձան ՚ի կըրկին կեանս Քեզ սեպհական
Ուսպնուակն մեծի Տոհմիդ որ ծնեալ զՎեհազնդ միակ պաշտպան
Միայն Հայկազն գըրոհիս առնել բարիս , յաւելուլ փառս .

ՀԵՂԻՆԱԿՆ

ՅՈՒՍԱԶԱՐԱՆ

ՔՐԴՍՏԱՆԻ ԱՎՈՒ.

Յայտնի լիցի ՚ի Քիւրդիստան բնակեալ Հայազգի եկեղեցական և աշխարհական հարց և եղբարց մերոց, որ այն գըքիս նպատակը չէ թէ Հայ ազգիս գիտնական եկեղեցականներուն և եկեղեցւոյ մանկունքներուն՝ Քրիստոնէական հաւատքը և Ազգային պատմութիւնը սորվեցընել է, և զանոնք կրթել :

Եւ ո՛չ ալ գըքիս յօրինողիս և շարադրողիս անձնական մասնաւոր օգուտ մը քաղել կամ շահ մը, և ո՛չ ալ որ և իցէ փառք մը կամ պատիւմը վաստկիլ :

Այլ զի ՚ի սէր Աստուծոյ և յօգուտ Արևելեան մեծ աշխարհին մէջ գտնուած Քիւրդստան բռուած երկիրնուդ ցիր և ցան բռան հազար տուն Հայազգի բարեսիրտ քրիստոնեայ ժողովըրդեան՝ մեր սիրելի զաւակացդ՝ ձեռք զարկինք այս դուզնաքեայ աշխատութեանս :

Որ ՚ի վաղուց ժամանակաց հետէ յամեն տեսակ գիտութիւններէն զըկուած՝ յետին

Իր Քիւրտիստան սաքինը գովմէ ֆըլլան, խուժնատն ու նախուժնատն, պապ ու պըրէյէմարս ավմաթ տըպի, քի վէ քիթէպէմա հաթ չէ գըրին նըքի, խլմատրան գովմէ ֆըլլան ու խուժնանան հին պըքէ, իմանէ Քրիստոս ու Նապլէ գովմէ :

Ու նահաթ չէ գըրինէ ժըպջէ ֆայխայէ չէ գրողէխօ ու նըքի իզլէթըդ ու էքրամըդ ժընավէ խօրա :

Էլա ժըպջէ խօսէ ու փայտէ պուչէ, նավ տընէյէ րօժհըլաթ, ապըր ու վօլաթէ Քիւրտստանէ մազըն . քի թէտա սաքինըն պխաթ հազար մալէ ֆըլլան, պապ ու պըրէյէմարա . քի մըն տասթէխօ լէտա վէ շուղուլէ ըըչուկ :

Քի ըժը զուտա պարէ համի ըլմիաթէ տուր քաթընէ պըպապ ու պըպօքիր, վէ

խղճութեան և անտանելի աղքատութեան ու տըգիտութեան խաւարին մէջ ընկած կը տառապիք և կը նեղիք :

Նախ՝ որ ձեր հայրենի պատուական լեզունիդ կորսընցուցած , Թիւրքերէն խառն 'ի խուռն լեզուին կարօտ էք եղած , անով կը զրուցէք և կ'աղօթէք :

Ասկէց աւելի մեծ խղճութիւն չըլլար ազգի մը որ իրեն բուն հայրենի լեզուն չը գիտնայ :

Այս լեզուի մոռացութեան խղճութիւնը , չէ թէ միայն մեր սիրելի Հայ ազգին է հանդիպեր , այլ նա և բոլոր Թիւրքաստանի մէջ գտնուած ուրիշ քրիստոնեայ եղբայր ազգերուն ալ :

Որք են Ասորիք , Յոյնք , Հռոմէականք , Նեստորականք և այլն : Ասոնք ալ ձեզի պէս իրենց հայրենի լեզունին կորսընցուցած , պարզ Թիւրքերէն կը խօսին :

Երկրորդ՝ խղճութիւննիդ ալ աս է , որ առ հասարակ Թիւրքաստանի մէջ , ձեռագիր գրող , և բաւական գիտցող հիչ չկայ :

Որ ասկէ յառաջ եկած խղճութիւնը և վնասը և զաթարդ մանէ . ու կը հըշտընէ պըլընկալիթլըէ բաշին ու հէսիրիթլըէ պէ թահմուլ , ու գաթընէ նաւլ նըզանիթիյէ :

Ամուլ ըղմանէ պապ ու պաքիրէվա ունուտ գըրինէ , պը ըղմանէ գուրմանձի դըսայ տըդըն , ու նըմէժ տըգըն , մուհթաճէ ըղմանէ զարիպան պունէ :

Քըրմէ մաղթըր պըլընկալը նալի ժը գօլմըգըրա , քի ըղմանէ պաղէխօ իժպիր տըքէ , ու նըզանէ :

Մէ իժպիր գըրընէ բդմանէ , պըթանէ գօլմէմարա նմ գօլմյէ :

Իլա համի հարչի գօլման քի լըքիւրտսթանէ սաքինըն , համիրա գօլմյէ :

Անադուալի , Րում , Պաթօլիկ , Նեստորի ու Հարչի քի սաքինըն լըմէ վօլաժէ :

Ավանժի մինայէ վա ըդմանէ պապէվան ունուտ գըրընէ , ու պըըղմանէ գուրմանձի խապար տըտըն ու տըպէժըն :

Պըլընկալիթլըէ տըտուհամու վօլաթէ Թիւրքստան գազըղ նըւքանոդ ու հիսապ գըօղ պը նըւխի գաթունընէ ու նըզանըն նըվըսանտըն :

Թի ըժըմէ բէշ չըքգաս խասար ու զինան տըկիհինէ ժը-

նազան գէչուլթիւնները յայտ յանդիման կ'երևի :

Երրորդ խղճութիւննիդ այս է՝ որ դուք հայ էք , ու հայ ազգը ինչ և ով ըլլալը չէք գիտեր , միայն թէ հայվար գիտցողը կ'ըսէ՝ ես հայ եմ , ու Թիւրքերէն խօսողն ալ կ'ըսէ ա՛ղ Ֆըլլա՛է կամ ամ Ֆըլլա՛նէ . ասկէց 'ի զատ բան չէք գիտեր :

Չորրորդ խղճութիւննիդ ալ այս է , որ ձեր հաւատքը որ միայն Յիսուս Քրիստոսի վերայ պիտի ըլլայ , չէք գիտեր , չէ թէ դուք միայն , հապա միւս ազգերն ալ ձեզի նման :

Թէպէտ ժամատուցութեան գըքեր ունիք և կը կարդաք , բայց ինչ օգուտ չէք կրնար հասկընալ :

Միայն թէ ձեր քրիստոնեայ ըլլալը պահք բռնելէն , ու ամ Ֆըլլանէ ըսելնիդ կը յայտնուի Քրթայ մէջ , չէնէ եկեղեցւոյ մէջ եղած խորհուրդներուն հիչ մէկն ալ չէք գիտեր , թէպէտ կը կարդաք և կը կատարէք , բայց սուրբ խորհուրդները ինչ վախճան ունին , չէք գիտեր :

Ահա այս չորս կերպ խըղճութիւնը ձեզնէ փարատելու համար 'ի 1844 թուականի Փրկչին , եկայ ձեր վօրա հուն մութալա պըդըն :

Պըլընկալիթլըէ սըսէ վայէ , քի հուն գօմէ Ֆըլլանէ , ու գօմէ Ֆըլլան քէյէ , ըժըդո՞ւ տարդ.ալթլըէ , նըզանըն . համա քէքի Ֆըլլայի զանի , տըպըժէ պը ըղմանէ Ֆըլլայի (Ես հայ եմ) ու գուրմանձի զանօղժի . տըպըժէ (աղ Ֆըլլա՛է , ամ Ֆըլլա՛նէ) . ժըմէ բէվա թըշթըդ նըզանըն :

Պըլընկալիթլըէ չառ վայէ , քի իմանէվա լը սար Յիսուս Քրիստոսէ տըպէ պըպի , ու նըզանըն , նա քի հուն պըթանէ , լը համի գօման՝ քի ալպէն ամ քրիստոնեանէ , նըզանըն :

Ֆարազ քիթէպէ տէրէ ժըպօյէ նըմէժէ տըխույնըն , լաքիմ չի՞ Ֆայտէ քի նըզանըն չի՞ տըպըժէ :

Իսալի (քրիստոնեայ) պունէվա ըժի ըռօժի կըըթընէվա , ու ամ Ֆըլլանէ կօթընէվա խուսյայի տըպի լըպար գուրմանձան . լաքիմ լընավ տէրէ հարչի համթ չավրէ բադըշ տէրէ թէ գըրին , ու տը գատինըն , եէքի ժի նըզանըն . հարգա շամմաս ու հարգա քէշշա . մահնայէմէ չի՞ է նըզանըն :

Իշտէ վէ չառ թարդ ըժը պըլընկալիթլըէ խալաս գըրընէ ըվա (١٨٤٤) թարըխէ Քրիստոս , աղ պըխօ հաթըմ

Պ. Բիւրտտանի մէկ կողմը՝ վեց եօթը տեղ վարժարան բացի ձրիաբար. մէկէ մը յատուկ սան մը չուզելով։

Բայց ձեր աչքին տակաւին անսովոր բան մը երեւնալով խափանեցաւ. և ըրած բազմածախս խարջերս ալ ոչինչը գնաց։

Տես այն ժամանակի Հայաստան լրագրին (1847) յունիս 20 թուոյն մէջ, ինչպէս ցաւելով կը պատմէ վարժարանաց գոցուելուն վրայօք։

Հիմայ տանք զրուցելու լաւ մը հասկցաք ձեր խղճմտութիւնները՝ թէ որքան անտանելի թշուառ խղճմտութիւններ եղած են ձեր վրայ։

Հապա ձեր աղքատութիւնն ալ որ զրուցեմ որքան պիտի ցաւիք և նեղիք։

Մեծ աղքատութիւն չէ՞ մի, երբոր գիշեր և ցերեկ անքուն ու անդադար կ'աշխատիք, և կը գործէք, թէ որ շաբաթ մը կամ ամիս մը չքանելու ըլլաք, միւս շաբթուն ուտելիք չէք ունենար։

Աստուած հեռի ընէ, թէ որ հիւանդութեան հանդիպելու ըլլաք նէ, ինչքան յետին դառն աղքատութեան մէջ կիյնիք։

Որ աս կերպ բաները ես իմ աչօքս տեսած եմ, թէ որ

ընալ Բիւրտտանէ, շաշ հաֆթձի մագթայ մըն վագըր պատահվա պէ բարա ու պէ բօլ։

Լաքին լըպար չահվէ վմ թըշլթըգ պը մձէպ խուսյայի պու. յօմա հաթ կըրթըն ու համի խարձու մասրաֆէմա թօվ չու։

Պընէրհ զաղէթայէ ֆըլլաթան պասմա պույէ սալ է Քրիստոս (ՌՊԽԷ) մահէ յունիս չավա պը տըլ էշանտի նագըլ տըգէ ժըպօյէ մաքթապէվա քի պաթալ պու։

Նուհա վէ պը գըսա գըրընէմըն գանձ հին պուն, չավա՞ կըրան ու պէ թահմուլ է պըլընկաղիթյէվա։

Լէհէ սիրիթյէվաժի գըսա պըգըրմ կալօ՝ չըգա՞ս տըլէ վա պէշինէ։

Կալըգ հէսիրիթի նը՞նէ. գընկա, շավ ու րօժ պէ խավ ու պէ գարար տը խըպըթըն ու լահթ տըպըն տը պաթթըլընըն. հարգա հավթէքի եա մահըքի պաթթալ պըսաքինըն, հավթէ էտըն ուխարընէվա նամպի. թունընէ։

Լէ խօտէ նայքէ, հարգա նախօշիթի պէ լը սարվա, կալօ չը՞գաս հէսիրիթյէ ու սէֆիլիթի տըգշինըն։

Քի վէ թարղ հէսիրիթիյէվա մին պը չաղվէխօ տի,

աս տեղը գրելու ըլլամ, շատ պիտի երկայն խօսքերնիս։

Ինչ պէտք է գրել, այն որ դեռ ձեր մէջը հաստատ կեցած կ'երևի։

Հիմայ այս խղճմտութիւնը, և աղքատութիւնը անանկ ո՞ւսկից յառաջ կուգայ ձեր վրան։ Ասոնք հիչ բանէ մը յառաջ չի գար, բայց ՚ի տգիտութենէ։

Հիմայ. պիտոր հարցունէք ինծի, տգիտութիւնը ո՞ւսկից յառաջ կուգայ։ Ասոր կը պատասխանեմ ձեզի։

Վարժարան և իմաստուն վարժապետ և պէտք եղած գրքերը ձեր մէջ չգտնուելէն յառաջ եկած է։

Խաւար մութը՝ արեւուլոյսը և ճրագի լոյսը չըլլալէն յառաջ կուգայ, թէ որ արև ըլլայ մութ ու խաւար գիշեր չըլլար։

Ասանկ ալ վարժարան, վարժապետ և պէտք եղած իմաստութեան և գիտութեան գրքերը չըլլալուն է որ տգիտութիւնը ձեր հայրերուն վերան և ձեր վերայ տիրած է. ձեզ խղճմտութեան մէջ ձգած է։

Մինչև հիմայ՝ վարժարան և վարժապետ չհաստատուելու պատճառն ինչ է, հարցընելու ըլլաք նէ, ձեր քովը կեցած ատենս բերանով շատ

հարգա լըլէ տարէ պընըվխինըմ կալըզ տըրեժ տըպէ պըպի գըպայէմս։

Չի՞ լազըմէ նըվըսանդընէ, ավ քի հին լը ճամիա խույայի մայէ։

Նուհա վէ պըլընկաղիթի. ու հէսիրիթի պընէրհինըմգ ըժըղու տարթէ թէ լը սարվա՛։ Իշտէ գա՛ ըժըթըշթըգբէշ նայէ, խըլա ըժընըղանիթյէ։

Նուհա տըպէ բըռս պըգըն ժըմըն նըզանիթի ըժի՞գու տա՛րթէ, բէշթէ։ Իշտէ պը պէժըմ ժըվօրա։

Լընալ վա՝ մագթայ. ու խօճայէ իլմիաթէ, ու գիթէպէ համի թարղ իլմէ. թունընապունէ հաթյէ։

Տավ բրա՝ տըպի ըժը թունընապունէ րօժ ու շըբայէ. հարգա րօժ եախօտ շըրայէ րօնի պըպի. շավ ըբաշ նամպա։

Վէ թարղ. պըվի հավայէ, մագթայ ու խօճա, ու գիթէպէ ըլմէյէթէ լըճամիա բէյտաւհ ժըհնա պուն նէ. քի նըզանիթի լըսար պապէվա, ու լըսարվա հըգըմ գըրըյէ, ըլա լը նավ հէսիրիթի, ու պըլընկաղիթյէ ավիթյէ։

Հաթա իրօ մագթայ, վարժապետ նա՛ հաթ չէ գըրըն, սապապ չի՞ պու հարգա բըռս պըգըն. վախթէ քի լըպավա պուվմ, պը տավ մըն կօ. ու

անգամ խօսէր եմ, հիմայ ալ ձեր, և ձեր որդւոց հետ գըրովս այս պիտի խօսիմ և զըրուցեմ։

Առաջին պատճառ ձեր անհոգութիւնն է։

Երկրորդ պատճառն ալ հին աւուրց Թիւրք պէյերու բարբարոսութիւններն էր. որ հակառակ Թագաւորին կամացը կը վարուէին և ձեր խեղճութեանը պատճառ կըլլային։

Ինչ և իցէ հիմայ 1835 Թըւականէն ետև որ Ռէշիտ փաշայն ձեր մէջը եկաւ զերկըրները պայլթեց, ձեզի ալ անոնց ձեռքէն ազատեց։

Ու ահա մինչև ցայսօր քըսանը չորս տարի է՝ թէ որ կամենայիք հիմայ ձեր մէջը շատ ուսումնքներ մտած էր, և գիտուն եղած էիք, խեղճութեան ու աղքատութեան երեսէն ազատուեր էիք։

Բայց ի՞նչ օգուտ որ տակաւին չէք ուզեր խեղճութենէ ու աղքատութենէ ազատիլ. անոր համար դուք և ձեր վանահայրերն ալ ջանք չէք ըներ վարժարան բանալու և իմաստուն վարժապետ բերել դնելու։

Երբ որ դուք չէք ուզեր և չէք կամենար, աստուած ալ չի յաջողեր. ինչու որ կըսէ "Ով որ խնդրէ առնու, և որ բախէ բացցի նմա"։

նուհաժի մը վօրս, ու մը գուրբէվա մըլլի քիթէպէմա տըպէ գըրայ մըգըմ։

Սապապէ տըտու զամանէ գուրմանձիթի միրան մը հավ ու տու փավ տըչուն, հուն նա՛ ըրահաթ պուն. հեսիր տըդըրըն ըվա, լօմայ նէ գարի պուն։

Աքին նուհա (١٨٣٠) սալէ քի Ռէշիտ բաշայ հաթ զապթ գըր ըվան ու պըն հըքիմէ ամէթ վօլաթան։

Հարգա հուն համո ուարզու պըգըրեան հաթա իրօ. համի իլմիաթէ գաթի պուլընավ վա, ու պըխլիմտար պուն. խալաս տըպուն պըընկազիթյէ հեսիրիթի։

Ամմա չի՞ ֆայտէ, հուն քի նա՛ ու խազըն խալաս պունէ նըզանիթյէ, ու մըթուանէվա ղէյրաթ նադըրն լօմա հունժի հեսիր պըընկազ տըմինըն ու վարժարանժի նապի ճամիլա։

Գընիկայ հուն նա ուխազըն. ու արզու նագըն, խօտէժի լը հավ նայինէ. չըմա քի տըպէժը "Բէքի տիլակ պըքէ տըսլթինէ, քէ քի լէ

Ինչպէս որ 1853 Թուականին վերստին առաջնորդական պաշտօնիս, տասը կերպ կանոնով գրուած կոնդակով եկայ ձեր մէջը, որ այս բարեկարգութիւնները ձեր մէջ հաստատեմ։

Աստուած չը յաջողեց։ Ղրիմեան Ռուսիական պատերազմն բացուեցաւ, Եզտիշէր պէյը երկիրները իրար զարկեց, ու ամենուվերան դարձուց։

Ինչպէս որ տեսաք։ Այսպէս հանդիպեցաւ ձեր Քիւրտստանու։

Անոր համար ես ալ կամաւին հրաժարեցայ յառաջնորդական պաշտօնէն, եկայ Թրձիլ՝ սուրբ Թովմայ առաքելոյն հին աւուրց շինեալ մատրան քովը. ուր որ առաջ շինութիւն չկար։

Ան տեղը լեռներու ստորոտը նոր հիմն արկանելով, ութը սենեակով վարժարանի համար շէնք մի շինեցի. կուզես թէ որ իմանալ ինչպէս շէնք և ինչպէս տեղ ըլլալը, տես Աշխարհ Արարատեան լրագիրը Թիւ 355։

Այն որ շատերնիդ ալ աչօք տեսաք և օգնեցիք շինութեան ժամանակին, հացով իւղով և այլ կերակրօք մշակաց և աշխատաւորաց։

տըպէ թէժէրա վագըրին է։

Զավա քի սալէ ١٨٥٣ Թարիխէ Մըխիտար մըն պըխօ հաթըմ ալը ֆարմանէ միւրախխասիթի, պը տաս գանուն կօնդակէ փաթրիք. քի վօլաթէվա մըն չէի պըգըմ։

Աքին խօտէ լը հավ նաանի։ Զումքի շարէ Ռուսօ վապու ու Ազտիշէր բըապու լըտար վօլաթըու, համի վօլաթէ հավու տու լէ տա, ու խուտապ գըր։

Զավա քի հուն պը չավէխօ տիթըն, վէ Թարդ գօմի ժըվօրա։

Ժըպօյէ վէ շուղուլէ, մըն խաթիֆայէխօ նըվիսի, ու հաթըմ լը տէրէ Թըրձըլէ մար Թումայ, քի լուէ տէրըկ հապու լը սօրէ վի շինայի Թունեապու ժըղուտա պարէ։

Արվէ տարէ լը Թանըշթէ տէրէ մը հաշթ օթաղէ մըն ձի գի չէգըր. ժըպօյէ մագթապըրա, հարգա տուխավի պըզանի, չավա ձի է, ու չավա շինայի է, պըխհին ղազէթայէ Իզմիրէ Աշխարհ Արարատեան. ٣٥٥ հիսապէ քաղըզ պըխօյնի։

Բի ժըվա կալըդ պը չավ վէխօ տիթ ու եարտըմթի գըրըն, չաղէ քի չէ տըպու՝ պը նան ու պը ըունուն ժըպօյէ բալըյի, ու հօսթայի անըրըտան։

Ահաւասիկ սա Թրձիլի Նորաշէն վարժարանիս համար Պօլիս եկի այս թուականիս որ է 1858 սեպ. 12։

Նախ հոգացի ձեր ամէնուդ համար ընդհանրապէս մէկ Լապտեր Լուսատու անուամբ գիրք մը շարադրել և ղրկել ձեր մէջը և ապա Թրձիլի վարժարանիս հոգը տանիլ։

Այս Լապտեր Լուսատուիս պաշտօնը ձեզի այս է. նախ և յառաջ իրեն ունեցած յարմար լուսովը, ձեր հետ և ձեր բոլոր երկրացւոց հետ, ամէն մէկերնուդ ախորժելի եղած և ուզած քարքառովը պիտի զրուցէ։

Թէև շատերնիդ լեզուով ու կրօնքով զանազան էք գըտնուեր, ուրիշ լեզու կը խօսիք և ուրիշ դաւանութեան մէջ էք գտնուեր, բայց մէկ նախահօր Հայկի որդիք էք մէկ Լուսաւորչի հարազատ զաւակներ էք, որ դուք շատերնիդ չէք գիտեր։

Հիմա աս գիրքը ձեզի երկու բան պիտի սորվեցունէ, մէյմը ձեր ազգը, ձեր ծագումը ձեր նախահարքը, որ գիտնաք թէ ի՛նչ փառաւոր նախնիքներու զաւակներ էք որ այս աշխարհի վերայ ձեր

Իշտէ վէ Թրձիլ նու չէգրըն մագթապէխօրա ժըպջէ քէմանիյէմի թագմիլ գըլըննէ, հաթըմ Իստանպօլէ ١٨٥٨ թարիխէ, մահէ իլուլ ١٢։

Ավուլ մուլթալա մըն գըր ժըպջէվա նավէմի Չըրայէ Ռօնի քիթէպըդ չէ պըդըմ ու պըշինըմ լընավմա, բաշէ ժըպջէ Թրձիլ մագթապէխօրա զաըըվէթ պըդչինըմ։

Վէ Չըրայէ Ռօնի քիթէպէխօ, խըզմէթէմի վայէ, ավուլ պը ըռօնիյէխօ պըժըվօրա, ու պըհամի վօլաթլուրա. հար եէքի պը ըզմանէվիրա գըրաա սըպէ պը.քէ. ու հին պը.քէ, չավա քի հուն հաղ տըգըն ըզմանէ գուրմանձի։

Պըրասատ հարգա հուն կալըդ ըժըվա պը խման ու պը մէսապ թարգ պը թարգըն. լաքիմ տխսա գուրրէ եէք պապէնէ. քի հայկէմա է. ու գուրրէ Գրիգոր Լուսաւորիչըն քի ըժըվա կալըդ նըզանըն։

Նուհա վէ քիթէպ ժըվօրա տու թըշթ կարադ հին պը.քէ. եէք քի գովմէվա, ու պապըխրէվա աշիրէվա քի պըզանըն չամվա, ու չի՞ թարղ գուրրէ տօվլամանտ մագընանըն. քի լըվէ տըյնէ ժըհամու

առաջին փառքը պիտի համարուի։

Մէյմի ալ պիտի սորվեցունէ ձեզի ձեր ամենէն ուղղափառ հաւատքը, որով լուսաւորեց ձեզի Գրիգոր Լուսաւորիչ Սուրբ հայրերնիս։

Այս հաւատքը գիտնալով ու սորվելով միայն անդին աշխարհքը Աստուծոյ Սուրբ արքայութեանը արժանի կըրնաք ըլլալ։

Աս երկու բանս աղէկ գիտնալ ու գործել ձեր ամէնուն պարտքն է. և առանց աս երկուքին աս աշխարհքս մարդ ենք ըսելու պիլէ արժանի չէք։

Ասոր համար աս գիրքս երեք մաս բաժնեցինք։

Առաջին մասին մէջ գրեցինք, աշխարհի ստեղծմանէն Նոյ նահապետէն մինչև մեր Աբգար Հայոց թագաւորը։

Որն որ վեց գլուխ բաժնեցինք. առաջին գլուխը կը պարունակէ, աշխարհի ըստեղծումը, մարդուն համար պատրաստուած բարիքները։

Երկրորդ գլուխը, մարդու ստեղծումը, խաբուիլը կրած պատիժը. Աստուծոյ սէրը

պէթըր զիյնէթի փա. տըրպէ պըպի։

Աչէքժի տըյպէ հին պը.քէ ըռասա իմանէմա, քի պըվի ըռօնի գըր ըվա բագըշ Գրիգոր ըրօնի գըօղէմա պապէ մագըն Բագըշ։

Վէ իմանէ պըզանին ու պը հին պունէմա տըպըն ըյիքէ ձաննաթէ Խօսէ վէ տընէ. ու ըը գըյամէթէ։

Վէ հարտու գանձ պըզանըն, ու պը ամիյընըն, ժը տէյնէմա խալաս տըպըն. ըաքիմ գանձ պըզանըն քի պէ վէ հարտու քի նըզանըն, հուն ըյիդ նըդարըն պըպըն ըը կօթընէ՝ քի ամ մարուվէ տընէնէ։

Քըր պջէհա վէ քիթապ աէ գըրըմ մըն գըր։

Լընավ գըրըմէ ավուլ մըն նըվըսանտ խուլըգանտըն տընէ. Նուհ ըէյզամպէրէ հաթա Աբգար բատիշահէ Արմէնի։

Քրի գըրըմէհն չաշ սարի մըն բայ գըր։

Սորխյէ ավուլ հին տըդէ խուլըգանտըն տընէ, ու ժըպջէ մըրուվ հաղըր պունէ նահմէտէ գանձի։

Սարխյէ տըտու, հին տըգէ, խուլըգանտըն մըրուվ. խաբանտընէմի, զաղէպէմի.

տը մարդը, մարդու ապերախտութիւնը առ Աստուած ։

Երրորդ գլուխը, ջրհեղեղը, Տապանի շինութիւնը, Նոյի ազատութիւնը, Սեմ և Յաբեթի օրհնուիլը, Քամին անիծուիլը. և Սեմէն մինչև Աբրահամ, Քամէն մինչև Նինոս, Յաբեթէն մինչև Հայկ ազգաբանութեան թիւը ։

Չորրորդ գլուխը, Հայկէն մինչև Պարոյր առաջին թագաւորնիս ։

Հինգերորդ գլուխը Պարոյրէն մինչև Վահէ Հայկազանց տէրութեան վերջը ։

Վեցերորդ գլուխը, Արշակունեաց տէրութենէն մինչև Աբգար Հայոց թագաւորնիս ։ Որոյ աւուրն ծընաւ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ։

Երկրորդ մասին մէջ գրեցինք Աբրահամէն մինչև Քրիստոսի ծնունդը, մկրտութիւնը, մահը, յարութիւնը և համբարձումը ։

Որ աս ալ բաժնեցինք վեց գլուխ. առաջին գլուխը, Աբրահամէն մինչև Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ծնունդը. ու անոր ազգահամարութեան մէջ եղած արժանաւոր

ու մուհիպէ խօտի լըպար մըրուվ, ու խառապինագաճիթլըյէ մըրուվ լըպար խուտի ։

Սարկյէ սըսէ, ըմըշթէալէ, չէ գըըընէ կէմի, խալաս պունէ Նուհէ, տօյայ գըընէ ըսար Սէմէ ու Յաբէթէ, նալէթ պունէ Քամէ, ու Սէմէ հաթա Աբրահամ, ժը Քամէ հաթա Նինոս, ժը Յաբէթէ հաթա Հայկ, հիսապէ գօմէ ։

Սարկյէ չառ. ժը Հայկէ հաթա Պարոյր բաթիշահէ ավըլ Էրմէնիեան ։

Սարկյէ բէնճ, ժը Պարոյր է հաթա Վահէ, բաշինէ հըքմէ Էրմէնիեան ։

Սարկյէ շաշ, ժը հըգըմաթէ արշակունէ, հաթա Աբգար բաթիշահէ Էրմէնի. քի ըրօժէվիտա զայ Յիսուս Քըրիստոս ։

Լը նավ գըըմէ տըտումըն նըվըսանտ ժը Աբրահամէ հաթայ զայինէ Քրիստոս վալըթիղ հալալ պունէվի, մըրինէվի, գըյամ ըռապունէվի ըը աղմանէ քի վէ գըըմժի մըն բայ գըր շաշ սարի ։

Սարկյէ ավըլ ժը Աբրահամէ հաթա զայինէ Քրիստոս. ու ըը հիսապէ գօմէ. ըյիգ ու նալյիգ շուղուլէ բաթիշահան, ըղզէթ ու ղաղէպէվան ։

և անարժան թագաւորութիւններու գործքերը, պատիւնին և պատիժնին ։

Երկրորդ գլուխը, Քրիստոսի ծնունդէն սկսեալ. մըկըրտութիւնը, այլակերպութիւնը, հիւանդաց զանազան բժշկութիւնները և ուրիշ հրաշագործութիւնները ։

Երրորդ գլուխը. մեռելոց յարութիւն տալը, խորհրդաւոր առակները, վըճռական և գլխաւոր Աւետարանական սուրբ խօսքերը ։

Չորրորդ գլուխը, Քրիստոսի մատնութիւնը, չարչարանքը, մահը և յարութիւնը, և փառաւոր համբարձումը ։

Հինգերորդ գլուխը, Հոգւոյն սրբոյ գալը երկոտասան առաքելոց, քսան և չորս մարգարէից, եօթանասուն երկու աշակերտաց, և առաքելուհի կանանց անուննին, իրենց պաշտօնին մարտիրոսական մահուամբ կատարումնին ։

Վեցերորդ գլուխը, Պօղոս առաքելոյ կոչումը, Հայաստանի դարձը ։

Երրորդ մասին մէջ գրեցինք. սկսեալ Աբգար թագաւորէն մինչև Ռուբինեանց իշխանութեան վերջը. և վարդապետութեան հաւատոյ ։ Որ այս ալ վեց գլուխ բաժնեցինք ։

Սարկյէ տըտու. ժը զայինէ Քրիստոս. հալալ պունէվի, թարգըրթող շէգլէվի, խօշգըըընէ նախօշան ու մըճիզաթ հիգ մէթէվի ։

Սարկյէ սըսէ. ըռագըընէվի մըրիեան. պըշավըր մէսէլէվի. ու պըռանալըն գըսայէ բագըշ լինճիլ ։

Սարկյէ չառ, թէսլիմ պունէ Քրիստոս. ըըբէնճէվի մըրինէվի ու գըյամէվի ու ըը աղմանէ ըռապունէվի ։

Սարկյէ բէնճ. հաթընէ ռուհըւ րագիշ. նավէ տանզտա գասըտէ, պիխթուշառ բէյղամպէրէ, հալթէ տըտու շակիրտան. ու վայիզ գրօղ ժընան. խըմէթէվան պը շէյիտի մըըընէվան ժըպօյէ ըռաւաթի ։

Սարկյէ շաշ, կազի պունէ Պօղոս գասըտ ու վակարանտըընէ Էրմէնիստան ։

Լը նավ գըըմէ սըսէ մըն նըվըսանտ ժը Աբգար բաթիշահէ հաթա հըգմէ բաշլին Ռուբէնէ, ու յօւթայիդիյէ մասէպ.քի վէ գըլիմ ժի շաշ սարի բայ մըն գըր ։

Առաջին գլուխը, Աբգարէն մինչև ցԲագրատունեաց տէրութիւնը։

Երկրորդ գլուխը, Բագրատունեաց տէրութենէն մինչեւ Ռուբինեանց տէրութիւնը։

Երրորդ գլուխը, Ռուբինեանց տէրութենէն մինչև ցԼևոն վեցերորդ։

Չորրորդ գլուխը, վարդապետութիւն հաւատոյ, տասը պատուիրանքը։

Հինգերորդ գլուխը. խորհուրդ եկեղեցւոյ, տէրունական աղօթքը։

Վեցերորդ գլուխը եօթը մահացու մեղքերը և անոնց դարմանը. և այլ հարկաւոր գիտելիքներ։

Որոց ամէն մէկ մասի վերջը այբ ու բենի շարգով հարցմունքներու և անոնց մէջ գլխաւոր գիտելիքներու ցանկը դրուած է, կրնաք ուզածնիդ իսկոյն գտնալ կարդալ։

Ամէն ժամանակ Հայոց ազգը օտար ազգերուն շատ բարի գործքերու օրինակ եղած է, ինչպէս մեր մեծ պապը Հայկ, չար Բելին ծառայութիւն և հնազանդութիւն չընելով, ազատօրէն եկաւ Հայաստան շէնցուց և եղաւ գլուխ և տէր ազգին։

Ու իրեն անունովը՝ իրմէն

Սարկէ ավուլ, ժը Աբգարէ հաթայ հըրդմէ Բագրատունէ տօլվաթ։

Սարկէ տըստու, ժըհըրդմէ Բագրատունի տօլվաթէ հաթա հըրդմէ Ռուբէնի տօլվաթէ։

Սարկէ սըսէ, ժը Ռուբէնի տօլվաթէ հաթա Լեւոնէ շաշ բատիշահէ։

Սարկէ չար, լըսար մասալէ, ու տահ թէնպիհէ խուտի։

Սարկէ բէնճ, շավրէ տէրէ, տօյայէ խուտիրա։

Սարկէ շաշ, հավթ կունէհի մէզին ու տարմանէ վի ու հէնըք տահա տըշթէ լազըմ հինպունէ։

Լը համի բաշ դըրըմէ քիթէպ, հարչի լազիմէ թէ հինպունէ, համի պը ըրէզ լըսար ալիֆ պէ հաթընէ տանի, տըգաւըն ու խասթընվա պըրսհըսըն ու պըխուսըն։

Թըմ գօլմէ ֆըլլան, գօլմէ Դարիպան ըրա ղըլավուզէ գանձի պուռյէ չավա մազըն պաբիրէմա Հայկ, քի լըպար Բէլէ խարապ մըր պու ժըվէրա ղուլամիթի նա գըր, ըրապու ժըվէ հաթ լը ֆըլլըսթան շինայի գըր, ու պու սարէ գօլմէ։

Բի պը նավէխօ հաթ կա-

եւ եկող զաւակներուն, թոռներուն ալ Հայոց ազգ ըսուեցաւ։

Ուստի ճշմարիտ Հայը, անոր սիրտը պիտի ունենայ որ անոր հարազատ զաւակ ըլլալը գիտցուի։

Հաւատքի մէջն ալ ամենէն յառաջ հաւատաց սուրբ Աբգար թագաւորնիս և ետքը սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ հայրերնիս և որ իր ազգը լոյս հաւատքի բերաւ. բոլոր աշխարհն ալ զարմացուց։

Ըսել կուզեմ որ թէ ազգութեան և թէ հաւատքի պարծանքի կողմանէ, Հայոց ազգը առաջինն է, և ուրիշներու օրինակ ըլլալու արժանի։

Աս բաները ձեզի հասկըցընելու համար աս գիրքը շատ հարկաւոր է, և ուզեցի ձեր հասկցած լեզուովը գըրել, անանկ որ ամենուդ ալ օգտակար ըլլայ։

Թէ որ միայն հայերէն գըրէի, հայերէն չգիտցող. քիւրտերէն խօսողները չը պիտի հասկնային. թէ որ միայն քիւրտերէն գրէի, հայերէն չգիտցողներուն՝ յաւիտեան հայերէն չըսորվելուն պատճառ պիտոր ըլլայի։

Հայկին որդին եմ, Լու-

զի գըրին նավէ գուրրէվիրա. (Հայ ու Հայոց ազգ,) գօլմէ ֆըլլան։

Լօմա ֆըլլայէ գանձ, միանայէ պապէխօ տըպէ պըպի մէր, ու գուրրէ մէրանի. քի նաս պըպի գուրրէ մէրէ։

Լը նավ իմանէժի ժը համի բէշթըր բագըշ Աբգար բատիշահէմա իման գըր, ու բաշէ բագըշ Գրիգոր ըռօնիգըրօղէմա, քի գօվմէխօ անի լընավ իմանէ, համի տըռնէ մաթ գըր։

Աշկարա պըպէժըմ, հարգա ժը իմանի, պըիֆթխար գօլմէ ֆըլլանէ. ու գօլմէ ղարիպանըրաժի ղըլավուզէ բէշին։

Վէ նագըլան ժըխօրա ժըպօյէ հին գըրընէ, վէ քիթէպ կոլայ խատիրայէ ժըվօրա, լօմա պը ըզմանէվա մընըվիսի քի համիրա ֆայտէ պըպէ։

Հարգա պըթանէ ֆըլլայի պընըվիսանտի պում, գուրմանձի գըսա գըօղան նա տըգարի հին պունէ, հարգա Գուրմանձի պըթանէ պընըվիսանտամ, ըվան քի գիւրմանձի տըզանի պուն, էտըն ֆըլլայի գա հին նա տըպուն։

Ըվան քի տըպէժըն ամ

1004/19447
19935-59
Публичная Библиотека имени А. Мясникяна 7/XI—1922 Ա. Մյասնիկյանի անվ.

սաւորչայ զաւակն եմ ըսող մարդը, պէտք է ամենէն յառաջ հայերէն լեզուն գիտնայ։

Ասոր համար աս գիրքն երկու լեզուէ գրեցի Հայերէն ու Քիւրտերէն, դիմացէ դիմաց. որ միանգամայն հայերէն գիտցողներուն ալ, չըգիտցողներուն ալ օգտակար ըլլայ։

Ասկէ զատ հայերէն լեզուն չըգիտցողներուն ալ հայերէն սորվելու պատճառ և առաջնորդ ըլլայ։

Ու քիւրտերու լեզուն ալ զանազան խառն ըլլալուն համար, մենք ըստ կարելի կերպին միջին լեզուն գործածեցինք, որ հեշտ ըլլայ ամէն գաւառական լեզուներուն։

Ահա ես ինծի պարտք եղածը կատարեցի, և լմնցուցի. որ օրինակ ըլլայ մեր հայր վարդապետ վանահայրերուն որ իրենք ալ իրենց պարտքը կատարեն և պարտաւոր չմնան ազգի պաշտօնին և Աստուծոյ։

Հիմա դուք ալ աս Լուսաւոր Լապտերս ձեր մէջը գալուն պէս, կուզեմ որ առնէք ամէն ազգաց առջև կարդալով չուրջ ածէք, և համօրէն Քիւրտաստանու լուսաւորութեանը պատճառ ըլ-

գուրբէ Հայկէնէ, ու գուրբէ Կրիգոր լուծնիգուօղլըն, լազըմէ ավուլ ըզմանէ պապէխօ պըզանի։

Ժը պօյէվլի վէ քիթէպ տու ըզմանէ հաթ չէ գըրըն, Ֆըլլայի, ու գուրմանձի, լպար հավուտու, քի Ֆըլլայի ու Կուրմանձի հարտուժի պը խույնըն քի հին պըպըն, ֆայտէ պըպինըն։

Ժըվէ պաշգա Ֆըլլայի քի նըզանըն պըվի գարըն հէտի հէտի հին պըպըն, պը զըլավուզիթյէ քիթէպա։

Ու գուրմանձի ըզման էէք թարզ նինէ, թարզ պը թարզէ. ժըպօյէվի ամ ըզմանէ գուրմանձէ ալյէ տիէրպէքիրէ մըն նըվըսանտ, քի համու գուրմանձ գարի ֆահմ պըքէ։

Իշտէ ազ տէյնէխօ մըն գատանտ, թամամիլ մըն գըր։ քի թամամիլ պըպի մըթուանէ տէրան, քի տըրաունըն տէյնէվան իժպիր տըգըն, պըրա չավէվան վագըն, հին ըռօշ հանտ տէյնէվան պըրան ու խալաս պըպըն ժը չարիաթէ խուտէ։

Նուհա հունժի գընիկա քի վէ Չըրայէ Ըռօնի ըզպալմ պէ, տավխազըմ քի պըթընըն ըվի պը խունանէ ըզպար գօվմա պըգըշինըն, քի սապապէ ըռօնի պունէ համի Քիւրտըսթանէ պըպըն,

լաք, միշտ իրար յորդորելով խրախուսելով, և միշտ ձեր շաւիղներուն ճրագ մը ընէք, ինչպէս որ կըսէր Դաւիթ "Ճրագ են բանք քո ոտից իմոց, և լոյս տան շաւղաց իմոց" Սաղմ. ճժը 105։

Եւ ան ատեն պիտոր փափաքք ու ցանկաք 1844 ամի հաստատեալ և խանգարեալ վարժարանները բանալու, և ամէն վարժարաններու մէջ դուք և ձեր զաւկըները պիտի կարդաք և իմանաք թէ ինչ է քրիստոնէութիւնը, ինչ է ազգութիւնը։

Ան ատեն Սամարացւոց պէս պիտոր ըսէք ինծի, ալ մենք քուկին խօսքիդ չեմք նայիր, ինչու որ մենք գիտութեան լոյսը տեսանք, այսուհետև մեզէն պիտոր գընամք լուսոյ հետ։

Երանի այնմ աւուր որ Քիւրտստան և Հայաստան կատարեալ ինքզինքը փառաւոր գիտութեան և իմաստութեան լուսին մէջ տեսած ըլլար։

Աս գիրքս իրաւ մեր աշխատութեամբ յօրինեցաւ և շարադրեալ թարգմանեցաւ. բայց գլխաւորաբար ազգին երեւելի Մարերար Ընծինքներու աղօքն և յորդորմամբը կատարուեցաւ. ասոր համար պարտաւոր էք ինէ աւելի

ու թըմ ըզպար բխէվա չըրաքի ըռօնի պըգըն, չավա քի Դաւիթ բէյղամպէր տըպէժէ սարի ١١٨ խանի ١٠٥ չըրայէ գըսայէթա ըզպար բիյէմինրա, ու ըռօնի տըքէ տըըպէ մընրա։

Ու վէ չաղ տըպէ արզուպըգըն, ١٨٤٤ սալէ խարապպուն մագթապան վագըընէ. ու վարժապետ կըրթընէ. ու հուն ու գուրրէվա կարագ պըխույնըն, ու հին պըպին, չի՞ է Քրիստոնէութիւն ու չի՞ է գովմիթի։

Վէ չաղ հուն պըխօ տըպէ տըպէժըն ժըմարա մինայէ Սամարացիան, քի էտըն ամ կօտարի նագըն գըսայէթա, չըմա քի ամ պըխօ նաս գըրըն ու հին պուն, ու պը չավէխօ մա տի ըռօնիէ ըլմիաթէ։

Խօզի ըռօյէհան քի Քիւրտսթան ու Ֆըլլաթան թագմիլ հըն պըպըն պը ըլմիաթէ ըռօնի։

Գըրաստ վէ քիթէպ պը տասթէմա հաթ չէ գըրըն, լաքիմ ժըպօյէ պասմա պույէվի սապապ պու էէք տօվլէմանտըդ ժը գովմէ Ֆըլլան, քի պասմա գըր չավա քի նավէվի խույայէ ըր անխյէ [illegible] պը ըլչիպէխօ։

անոնց շնորհապարտ ըլլալ,
որոց անունը գրքիս ճակատը
դրոշմուած է փառաւոր և
իրենց բարերարութեանը
արժանաւոր տիտղոսներով։
Ու նոյն այս աստուածա-
նման բարերարութեան փո-
խարէնը, կը պարտաւորիք
միշտ որչափ որ այն գիրքս
կարդաք, ամէն օրուան ձեր
աղօթքին մէջ խնդրել Աս-
տուծմէ որ անոնց ամէն կեն-
դանեաց, ու բոլոր զարմից
և զաւակացը երկար կեանս
պարգևէ, բանից և գործո-
ցըն յաջողութիւն շնորհէ,
ու բոլոր ննջեցելոցն և հոգե-
լոյս նախնեացն ալ երկնից
արքայութիւն և յաւիտե-
նական կեանս շնորհէ։
Եւ ձեզ ընթերցող բոլոր
հայոց և եղբարցդ, որք էք
բնակք 'ի Քիւրտաստան և 'ի
Հայաստան բազում մասոց,
և հոգի գիտութեան և շը-
նորհաց տացէ, որ կարողա-
նայք լսելու Երգոց երգոյն
Սողոմոնի զայն խօսքը որ կ'ը-
սէ, «Բանք քո քաղցր են,
և խօսք քո գեղեցիկ. տամ
զի լուիցուք և հետևեալ ըն-
թասցուք զհետ իւղոց քոց»։
Կան ոմանք ձենէ, որոց
շատ հաճելի և ախորժելի է
քիւրտերէն խօսակցութիւնը
երբոր հայերէն չէք գիտեր,
վասնորոյ ահա ձեր ուզած և
սիրած բարբառը. որ խօսի

Քի ըմի վէ չէյի գըր, քի
հուն շավ ու րօժ նավ նըմէ-
ժէվա տօյա պըդըն, ժըպօյէ
սաղլիթյէ համի աշիրէվիրա
ու գուրրէ, ու գուֆլաթէ,
պապ ու պաքիրէվիրա, խօ-
սէ շուղուլէվան հավ պինէ
ամին. Ու համի մըրընէվան
մազըն ու բըչուկան ըրօհէ-
վան ըռօնի պըքէ. ու լը ախ-
րաթէ սաքին պըքէ, պը
սալթանաթէ խօտի ապատիլ։

Ու ժըվօրա համի պապ ու
պըրէմարա քի սաքինն լը
Քիւրտաստանէ ու Փըլլաթա-
նէ, վագըրընէ պիրէ, ու րօ-
հէ գարամաթէ պըտէ, քի
գառըը պըպըն կօթընէ գը-
սայէ հան քի տըկօ Սողոման.
«Պըսայէթա չիրինէ, ու
կըկէթա տալըէ, տէ պը-
պէժ քի կօտարի պըգըն,
բայ ըռունէթա պէն»։

Հանէ կալլագ ժըվա քի
հազ տըգըն կալէկալէ գուր-
մանճի, գընկա քի Ֆըլլայի
նըզանըն. ժըպօյէվա իշտէ
պըտըլէվա պըվիրա գըրայ տը-
գէ, չավա քի մինայէ ափ պը

ձեր հետը. նման զնման սի-
րեսցէ, ըստ բանին։

Արդ ուրեմն խնդրեմ յու-
սումնական հայոց և եղբար-
ցըդ 'ի հանդիպողաց այսմ
Լուսափեր Լուսաւորու գրքոյս, մի
պախարակեսցի յօրինուած
սորին, զի ոչ եթէ յերկրի
կազմին ջահք և լապտերք ա-
ռաջնորդ լինին յերկինս արե-
գական և լուսնոյ։
Նոյնպէս գիրքս այս յօրի-
նեցաւ 'ի պէտս Քիւրտըս-
տանեայց որք զրկեալք գտա-
նին յարեգականէ՝ լուսոյ գի-
տութեան և իմաստութեան,
կուրացեալ մտօք, և անփա-
րատելի խաւարաւ միգի կան
պարաւանդեալք 'ի խոր յի-
մարութեան սփիւռ ընդ բո-
լոր Կորդուաստան։

ժըվօրա կմլակալ տըգէ ,,հար-
տու հավու տու տըպէ պը
հապինըն։
Նուհա րիճա տըգըմ խըմ-
տարան պապ ու պըէյէմարա
քի տընէրհինըն վէ Չըրայէ
Ըռօնի քիթէպէմա պըրա թը-
նաղ նապի լըսար չէ պունէ-
խօ, չըմքի չըրա ու մաշալա
ժըպօյէ ազմանէ ըրօժ ու հի-
վըրա ընախըն լը արտէ, իւ-
րա ժըպօյէ տընէյէ թարի։
Պըմի թարղէ քիթէպէհա
համ չէգըրըն ժըպօյէ խալ-
քէ Քիւրտսթանէրաքի մահ-
րում պունէ ժըռօնիյէ իլմ-
աթէ ըրօժ. ու գաթընէ լը-
նավ թարիթիյէ նըզանիթի
մինայէ գօրան համու վօլա-
թէ Քիւրտստան։

ԼԱՊՏԵՐ ԼՈՒՍԱՏՈՒ

ՉԸՐԱՂԸ ՌՕՇՆԻ

ՄԱՍՆ Ա.

ՀՐԱՀԱՆԳՔ ԵՒ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ, ՆՈՅԻՆ ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ՑԱԲԳԱՐ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Աշխարհի ստեղծուիլը և Մարդուն համար պատրաստուած բարիքները:

1. ՀԱՐՑ. *Աստուած այս աշխարհը ի՞նչ բանի համար ստեղծեց:*

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. *Մարդուս բնակութեան համար, որ մարդս ստեղծուելէն ետև աշխարհի մէջ բնակելով Աստուծոյ կամացը համեմատ բարի գործքեր ընէ, զԱստուած փառաւորէ, և Աստուծոյ հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագութիւն ընէ:*

Ու վերջապէս այս աշխարհի մէջ գործած բարեգործութիւններովը անդին աշ-

ՕՍԼԱՑԻ ԷՎՎԷԼ

ԹԱԱԼԻՄԱԹԸ ՈՒ ՀԻՆ ՊՈՒՆԻԹԻ ԽՈՒԼԸԳԱՆՏԸՆԸ ՏԸՆԸ, ՆՈՀԸ, ՈՒ ՀԱԹԱ ԱԲԳԱՐ ԲԱՏԻՇԱՀԸ ԱՐՄԸՆԻ

ՍԱՐԻ ԷՎՎԷԼ

Խուտըլըգտանտըլընը տընէ ու ծըլցըյէ մըրտըմ հայը պըտընէ գանծըլըյան.

1. ԲԸՌՍ. *Խուտայի վէ տընէ ժըլպըյէ չի՞ թըլշըլըա խուլըգանտա:*

ՃԷՎԱՊ. *Ժըլպըյէ սագընանըլընէ մըրուվան քի ինսան բըշըլթ խուլուգանըլընէ ըլթըր պըլպի լըվէ ըլնէ լըկըրըյէ բըրկըյէ խուտաէ ամէլէ գանծ պըգէ. ու ինթիշամէ խուտաէ պըգէ, ու պը ըրուհ ու պըտըլ նըմէժէ խուտաէրա պըգէ, ու շուգըրէ խուտաէրա պըտէ:*

Ու բաշէ լըվէ ըլնէտաա ամըլէ գանծ պը գըրիէխօ լայիգէ սալթանաթէ Խուտաէ

խարհքը Աստուծոյ անճառե-
լի տեսութեան արժանի ըլ-
լայ ։

2. Հ. Աստուած մարդը
ե՞րբ ստեղծեց ։

Պ. Մարդուս համար հար-
կաւոր եղած ամէն բարիքնե-
րը ստեղծելէն ետև մարդս
ստեղծեց ։

3. Հ. Մարդուս համար
ստեղծուած բարիքները ո-
րո՞նք են ։

Պ. Ահա ինչ որ աչքիդ առ-
ջև կերևին և կը տեսնաս,
անոնք ամէնքն ալ Աստուծոյ
ստեղծած բարիքներն են, ո-
րոնք որ մի միայն մարդուս
համար ստեղծեց ։

4. Հ. Կը խնդրեմ բոլոր
ան բարիքները որոնք որ մի
միայն մարդուս համար ըս-
տեղծուած են, մէկիկ մէ-
կիկ թուելով աչքիս առջևէն
անցունես, որ ես ալ սորվիմ
և իմանամ ։

Պ. Ահա քեզ երկինքը որն որ
առանց սիւնի կեցած է գը-
լխունուս վերայ. ուր որ կը
փայլին և կը դառնան գեղե-
ցիկ արեգակը, և ընտիր լու-
սինը, ու բոլոր աստղները ։

5. Հ. Կը խնդրեմ, առանց
մեզի ունեցած օգուտները
ինծի հասկցունես ։

Պ. Ահա արեգակը որ հազա-
րաւոր անգամ մեր երկրէն

լը օլնէ էտըն պըլպէ ։

٢ Բ. Խուտէ լը ինսանէ
քը՞նկա խուլուգանտ ։

Ճ. Հարչի լաղըմաթէ ին-
սան հայրու համու թագմիլ
ու պէ գուսուր հայրը ու
հաղըր գըր, բաշէ մըրուվէ
խուլուգանտ ։

٣ Բ. Փըրպօյէ մըրուվըրա
հասիլաթէ գանձ քըժանըն ։

Ճ. Իշտէ հարչի քի ըպար
չապկէթա խուլյայէ, համու
գանձ ու չէ հասիլաթէ Խու-
տէ է, քի ժըպօյէ ինսանըրա
պըթանէ հաթյէ խուլու-
գանըրնէ ։

٤ Բ. Ըրպալա օրգըմ ժը-
թա, համու գանձ ու չէ
հասիլաթան քի ժըպօյէ պը-
թանէ մըրուվըրա խուլու-
գանըսէ, եէգ պը եէգ ըր-
պար չապկէմըն պըպօրհըն,
քի մընժի հին պըպըմ ու պը-
ղանըմ ։

Ճ. Իշտէ ախուլ նշան պը-
րըմ ժըլթարա ադման քի պը-
խօ պէ ըսլթյն սաքընանախէ
ըսսարմա. ու ըպալլի ըրօժէ
տալըլ, հիլէ գանձ ու ըրտէրան
համու մինայէ չըրա խուլյանէ ։

٥ Բ. Տուխազըմ ժըլթա՝
ժըվան փայտէյէվան ժըմարա
չի՞է նըշան պըտի ։

Ճ. Իշտէ ըրօժ քի հաղարան
ձառ ժըտընէմա մաղթըր է,

մեծ ու ահագին հրեղէն
գունտ մըն է ։

Որ մեր այս երկրին մօտե-
նալովն և հեռանալովն, տար-
ուայ չորս եղանակը կը կազմէ.
այսինքն, Գարուն, Ամառ, Ա-
շուն և Ձմեռ ։

Եւ բոլոր երկրի մէջ գըտ-
նուած կենդանիներուն, ու
բոյսերուն իր զօրութիւնը
կը ներգործէ. առանց արե-
գակի աշխարհքը աւերակ է ։

Ինչու որ՝ մտածէ մէկ ան-
գամ և տես. որքան որ աչ-
քըդ գեղեցիկ ու պայծառ
ըլլայ, մինչև որ արևի լոյսը
քուկին աչացդ հետ չըմխա-
նայ, կարող չես բան մը տես-
նալու ։

Եւ ինչքան ծառեր բոյսեր
կան, և ինչ որ երկրէն կը
բուսնի, ընդ ամէնը արևին
ջերմութենէն, ու անոր լու-
սէն իրենց աճելու զօրու-
թիւն կառնուն. և ամէն
պտուղները անոր ջերմութե-
նէն կը հասուննան ։

Թէ որ կերակուրնիս եփե-
լու կրակ չունենամք, մեզի
կրակ ալ կուտայ ։

Երբոր գոգաւոր ապակի
մի անոր ճառագայթներուն
առջևը բռնես, ան ատեն ա-
պակիին ներքևը դրած գա-
վըդ կամ քուրջը կը բռընկի,

ու կըլօվար ակըռըքէ պըհէյ-
պաթ ու ըռօնի ։

Ու նեզ ու տուր պույէմի
ժըտընէմարս, չառ գայտէյէ
ալէ չէ օըգէ. պահար, եա-
զըն, գիւզ, գըշըմըն ։

Ու հարչի քի ժըպարտէ ը-
ռաստըպի ու լը օըլնէէմս հա-
նէ, համիրա գուվվաթ օըրտէ.
հարքա պըըռուհ, հարքա պէ-
ըռուհ, հայվան, պինձառ ու
համի թըշթ. օըլնէ պէ ըրօժ
խառապէ ։

Ձըմս քի ձառըք պընէրհ
ու ֆահմ պըգէ, չըգաս քի
չապկէթա մաղըն ու տալալ
պըպի, հաթա ըռօնիէ ըրօ-
ժի ըըչապկէթա նակըհինէ ու-
նա գավլի, նըգարի թըշթըքի
պըպհինի ։

Ու չըգաս շառ ու հետխ-
նաթի ըրէգ ու պառ, տապը
ու պետար, հարչի քի ժըպար-
տէ ըռաստըպի համի ժըկար-
մյխտըխէ ըրօժի թէ կիհիշթի.
ու ժը ըռօնիէ ըրօժ տըլթի-
նըն գուվվէթէ բէշ հաթը-
նէվա ու տըկիհնըն գամալա-
թէվան ։

Հարգա կըրարէմա բըժ-
ժանըրնէ ակըռ թունհասպի,
ժըմարա ըրօժ ակըռժի տըրտէ ։

Գըրնկա բարթաֆըք պիւ-
լօր ըպար ըրօժի պըկըրի. վէ
չաղ պը շավգէ ըրօժի բու-
շիէթա թէ շախուլթանըն.
ու ժըվէ ակըռէթա տըլէխի-

անով կրակդ կը վառես և կերակուրդ կեփես ։

Նաև այլ շատ յատկութիւններ և զօրութիւններ ունի, թէ որ ամէնը այս տեղ գըրելու ըլլամք շատ երկար պիտի ըլլայ ։

Անոյն թէ այսքան օգուտն համար հերիք է, որ Աստուծոյ մարդուս համար ստեղծած բարիքներուն մէկն է ։

6. Հ. Կը խնդրեմ Լուսնոյ վրայօք ալ ինծի տեղեկութիւն մը տաս համառօտաբար ։

Պ. Լուսինն ալ մեր երկրին պէս մարմին մըն է, որուն մէջ կերևին խորթ ու փոս տեղուանք. լերանց ու ձորերու պէս ձևեր ։

Գընտաձև է ու մեր երկրէն փոքր է ու հարիւր քառասուն հազար մղոն հեռաւորութեամբ կը շրջի մեր երկրի բոլորտիքը ։

Ինքը իրմէ լոյս չունի, իրեն լոյսը արեգակէն կառնու գիշերները մեզի լոյս կուտայ ։

Իրեն քսան և ինը օր ու տասն և մէկ ժամ աճիլն ու նուազիլը, ահագին ծովերու շարժման գլխաւոր պատճառը կըլլայ, և որով մաքուր կը պահուին մարդուս վնաս չի հասնիր ։

Թէ որ լուսնի այդ շարժման զօրութիւնը չըլլար ծո-

նֆի ու կըրարէթա ոըէժժի ։

Ու ժըմէ պաշգա կալաք խասլիէթէ ըոժէ հանէ, հարքա լըմէտարէ եէք պը եէք պընըվոընըմ կալաք տըպէ տըըէժ պըպի ։

Եֆգաս ժըպօյէ ըոժ պասսէ քի համի համըլ պու գանճիեան եէքի է, քի Խուտէ ժըպօյէմա խուլքգանտիէ ։

Ն. Բ. Տուխապըմ ժըլթա լըսար Հիվէժի հէնըք ալմաթ պըտի ու հին պըգի ժըմարա ։

Ճ. Հիվէժի մինայէ տընէմա ճասաթըք մաղըն, քի թէտա խույանէ չալ ու պըլըմտ, մինայէ չիեան ու նալալան ։

Հիվ կըլօվար է ու ժըտընէէմա բըչուկթըլէ ու սաթ ու չըլ հաղար մըղօն ժըտընէէմա տուրթըր թէ կարբանըն լըտօրէ տընէ էմա ։

Լըպալի բուօնի թուննունէ, բուօնիէվի ժը ըոժէտըսթինէ բուօնի տըգէ լըշալէ ։

Պիսթ ու նահ ըռօ ու եաղտա սըհաթ նու ու գամն պույէվի, ուսապալէ լագանտընէ պըհէյալթ պահրան տըպի. քի պըվի համէ բագըշ տըմինին ինաանըրա պիեանըք նակիհնէ ։

Հարգա պը տասթէ հիվէաֆ լապըթանըընէ պահրան

վերու ու լըճերու վերայ, շատ փնասներ պիտոր հասնէր մարդկային կեցութեան ։

Նաև այլ շատ զօրութիւններ և յատկութիւններ ունի մենք զանց կառնեմք այս տեղս գրելը կարգաւ ։

Անոյն թէ Աստուծոյ քեզի համար ստեղծուած մէկ բարիքը ըլլալը լաւ ճանչցիր ու հաւատացիր իրեն ։

Նաև յամէն ատեն անոր գոհութիւն տուր, քեզի դրած պատուէրը պահէ և ամենայն ճշմարտութեամբ իրեն կամացը հնազանդ եղիր ։

7. Հ. Հապա աստղներու վրայօք տեղեկութիւն մը չըտա՞լիր, կը խնդրեմ որ Աստղներու վրայօք ալ քիչ մը զրուցես ։

Պ. Աստղները երկու կերպ են. ոմանք կը շարժին իրենց տեղէն և կը շրջին արևին բոլորտիքը. որոց անուննին Մոլորակ աստղ կըսուին ։

Նաև ոմանք ալ իրենց տեղէն չեն շարժիր, անոնց ալ անշարժ, կամ հաստատուն աստղ կըսուին ։

Այս բոլորաւոր աստղները ամէն մէկը՝ մէկ մէկ մեծ մարմին են, ու՝ շատ զօրութիւններ և յատկութիւններ ունին, որ այս տեղս գրուելու

նա պուետ, կալըք խասապիբէշ պըհալթա ու խույայի պույեա ըը վըճուտէ մըրուվան ։

Ու կալըք պաշգա խասլիէթէվի հանէ քի ըվէ տարէ ժը տարխօ տավէժըմ նըվըսանըընէ ճի պըճի ։

Պըթանէ աֆ նաս պըգէ գու. քի խուտի ժըպօյէթա գանճ ու չէի հասըլ գըըխյէ, իհթիգալթ պըգէ ժէրա ։

Ու համի չաղ ժէրա համա ու շըգըր պըտէ ու ժըպօյէթա հարչի թէմպիհ գըըխյէ պըկըր. ու ժէրա մըթըհ պըպէ ։

Ւ Բ. Լէ ժը ըոլթերան նագլըաթըդ նա գըը, ըիճա տըկըմ հէնըքժի լըսար Յըլտըուզի կալէկալ պըգի ժըմարա ։

Ճ. Թարղէ Յըլտըզ տըրատէ, հէնըք հանէ քի ըը տօրէ ըոժի տըկարըն, քի նամէ վէ թարդ ըոլթերան (մոլորակ աստղ) ըոլթերէ Սէյյարէ տըպէժըն ։

Ու հէնըք ըոլթէրանժի քի ժը ճիէվան նա ըապըթըն, ժըվանըրանժի Սապիթ, ըոթեր (անմոլար աստղ) կաղի տըպի ։

Վէ պէհատ ու պէ հիսապ ըոլթերան, հար եէքի եէք մաղըն ճասաթըք է. ու կալլաք խասլիէթէվան հանէ քի ըվէ տարէնայէ նըվըսանըը ։

չիգար և շատ երկարութիւն
պիտի ըլլայ ։
Միայն այս պիտի գիտնամք
որ Աստուած երկնքի երեսը
լուսաւորած զարդարած է ,
որ անոնցմով մութ գիշեր-
ուան ժամանակը երկրի վե-
րայ լոյս տան ։
Եւ մանաւանդ մեր աչացը
մէկ գեղեցիկ զուարձալի տե-
սարան մը ներկայացունեն ,
որով Աստուծոյ փառքերու
մեծութիւնները ճանչնալով
իրեն հնազանդ ըլլամք ու
սուրբ կամքը կատարեմք ։
Այս գեղեցիկ արարածնե-
րը ամէն մէկը մարդուս հա-
մար մշանջենական մեծմեկ
անձայն քարոզներ են ։
Ինչպէս որ կերևին , երկին-
քը իր արևով և լուսնով և
բազմաթիւ աստղներովը ․
որպէս որ Դաւիթ մարգա-
րէն ալ կը վկայէ , սաղմոսա-
րանի ԺԹ գլուխ 1 համարին
մէջ ։
“ Երկինք պատմեն զփառս
Աստուծոյ ” ըսելն ։
Երկինքը Աստուծոյ փառ-
քերը ցոյց կուտայ ու կը
պատմէ ․ որ մարդս Աստու-
ծոյ մեծութիւնը իմանալով
անոր սուրբ երկիւղը իրեն
սրտին մէջ առնելով անոր
պատուիրանները պահէ ։
8 ․ Հ ․ Հապա Երկիր վրայօք
ալ իմձի տեղեկութիւն մը չես
տար որ իմանամ , ու սորվիմ ։

Պըլթանէ ամֆ լազըմէ պը-
զանըմք քի խուտէ ըյուչէ աղ-
ման պը ըուօնի չէ գըրխէ ,քի
ըշամէ ըրաշ ըուօնի պըտէ
տընէմարա ։

Ու ըըպար չապվէմարա զըն-
նէթը գանճ խուլյայի տըգըն ․
քի պըվի նաս պըգըմք մազլ-
նիթյէ խուտէ ու սալթանա-
թէվի , ու մըթհ պըպըմք
բագըշ ամրէվիրա , ու պը ա-
մլինըմք համէվի ։
Աֆ համու մախլուգանտ
ժըպօյէ մըրուվըրա հար եէքի
եէք պէտանկ թէյլալը.քէ ,
չիրրալթ գըրօղը.ք ։
Ձալա քի խուլյանէ ազման
պը ըրօժ ու պը հիվ ու պը
համի ըսթէրէխօրա , չալա
քի Դաւիթ բէյզամպէր շը-
հատաթի տըգէ ըքիթէպէ
զապուր , սարի հաժտա ․

“ Ազման նագլէ սալթանա-
թէ Խուտէ տըգէ ” ։
Ազման սալթանաթէ Խու-
տէ նշան տըտէ ժըմարա ․քի
մըրուվ պըզանի ու հին պը-
պէ մազընիթիէ Խուտի քի
բագըշ թըրսէվի ըհավ տըլէ-
խօ պըսթինէ , թէմպիհէվի
պը կըրինէ ։
8 Բ ․ Լէ ժը ալլէ խապա-
րը.ք նա տայ քի պըգանըմ ու
հին պըպըմ ։

Պ ․ Երկիրն ալ լուսնին պէս
գնտաձև է ․ երկիր ըսելով
երկու բան պիտի իմանաս ,
այսինքն երկ — իր , որ է հող
և ջուր ։
Այս երկիրը չորս կողմ ու-
նի , Արևելք , որ միշտ արևը
այն կողմէն կելլէ և կը ծագի։

Արևմուտք , որ արևը միշտ
այն կողմը կերթայ և կը մտ-
նէ ։
Հարաւ , որ միշտ այն կող-
մը շող և տաք է ․ վասնորոյ
հարաւային մարդերը թոյլ
և նիհար կըլլան ։
Հիւսիս , որ այս կողմն ալ
միշտ ցուրտ և հով կը լինի ,
անոր համար հիւսիսային
մարդերն ալ պընդակազմ գե-
ղեցիկ և ուժեղ մարմնով կը
լինին ։
9 ․ Հ ․ Ջուրը ցամաքէն
շատ կըսուի , այդ ջուրերը
ո՞ւր է որ մենք չեմք տեսնար ։

Պ ․ Ջուրերը երբոր Աստ-
ուած ցամաքէն զատեց ու
բաժնեց , ընդ ամէնը մէկ
տեղ գումեց որուն անունը
ծով կըսուի ․ որ մեր երկրէն
հեռու ըլլալուն համար մենք
չենք տեսնար ։
10 ․ Հ ․ Ծովերէն մեզի ինչ
օգուտ կը լինի , երբոր մենք
չեմք տեսնար ։
Պ ․ Ծովերուն մեզի եղած
օգուտները շատ և շատ է ,

Ճ ․ Արդէ տընէ մինայէ հի-
վէ կըյօվար , քըյէմէ արտ ․
տու թըշլթ ժըմարա հին տը-
գէ , ավ ու խօլի ։

Արտէ տընէհա չառ սէմթ
ու ալյէվի հանէ , ըրօժ հըլաթ
քի ժըվէ ալի , ըրօժ տարթէ ,
ու խուլյայի տըպի ժըմարա ։
Ըրօժ աւա քի ըրօժ թըմ վէ
ալի տըշէ ավա տըպէ ։

Գըրպէ քի վէ ալի թըմ կար-
մի է , լօմա ինսանէ վէ ալի
սըսթ ու գալս տըպի ։

Շամալ.քի վէ ալիժի թըմ
սառմա տըպի , լըմա ինսանէ
վէ ալի զախմ տալալ պըհա-
տի ու մէրէ խօրթ ու գանճ
տըպըն ։

9 Բ ․ Ավ ժը զուվայի զահ-
վէ տըպէժըն ․ վէ ավան ըը-
քո՞ւ տարէն է քի ամ նա
պինըն ։
Ճ ․ Դընկա խուտի ավէ տը-
նէ քի ժըխօլի ճի է գըր ․ վէ
չաղ համի ավ ճիքի գոմ գըր ,
քի նավէվիրա կազի գըր պա-
հըր ժը վօլաթէմա նա խու-
յէ ժըպօյէ տուր պունէվի
ամժի նա պինըն ։
10 Բ ․ Ժը պահրան ժըմարա
չի ֆայտէ տըպէ , գընկա ժը-
մա տուր է ։
Ճ ․ Ժըպահրան ժըմարա ֆայ-
տէվան կալլաք է ու զավհ ․

թէ որ մանրամասնաբար քըննելու ըլլամք, մեծ գիրք մի պիտոր կազմեմք։

Անգամմի ծովէրը չըլլան նէ, արևը բոլոր երկիրները պիտի այրէ, խանձէ ու չորէ մոխիր դարձընէ։

Կը նայիս ամառան առաւօտեան ետև կամաց կամաց օրը կսկսի տաքնալ, մինչև կէս օրէն երկու երեք ժամ ալ ետև ու անկէց ետքը տաքութիւնը ալ չի յաւելանար կըսկսի պակսիլ։

Թէ որ յաւելանալու ըլլար նէ շատ մեծ վնասներ պիտի ծագէր. ծառերը բոյսերը պիտոր չորանային և ըսկըսէին այրիլ։

Ու անկէց ետքն ալ մարդիկ և ամէն ինչքերը պիտոր վնասուէին, այրէին մոխիր դառնային։

Բայց այնպէս չըլլար, հապա կը նայիս որ կէս օրէն ետև կամաց կամաց կըսկսի տաքութիւնը մեղմանալ ու զովութիւնը գալ։

Ան ատեն կսկսին մարդիկ զովանալ, մինչև ծառերը, բոյսերը ու ծաղկունքները նորէն կըսկսին արթըննալ ու կանգնիլ։

Ինչ է ասոր պատճառը որ ասանկ կը լինի, ահա ծովերու մեծ մեծ օգուտներն է, որ քեզ և աշխարհին կը լինի, որն որ դու չես տեսնար։

հարգա եէք մը եէք ըլնիվ ըլնըմ տըպէ գիթէպըք մաղըն տըպի։

Հարգա պահրան նապուեա, ըռօժ համի տընէմա ըրշավութանտա ու խօլի տըվակարանտ։

Տընէրհի չավա հալինէ ժըրըպէ հաթա նիվըօ կարմիթի զէտա տըպի, ըռօ կալըք կարմ տըպի, ու բըշթ նիվըօ հէտի հէտի կարմիթի գէմ տըպի, ու զէտա նամպի։

Հարգա կարմիթի զէտա ըպի զարար զահիլ ըրկիհիշթա, տաւան ու հէշինան համի հըշգ տըպուն ու ըրշավութանտան։

Ու ժըլէ բաշէ հարգա ինսան ու հարգա համի թըրթան, ըրշավութանտան խալվակարանտան։

Լաքիմ վէ թարղ նապի, լէ տընէրհի քի բըշթ նիվըօ հէտի հէտի կարմիէ ըռօժ ըսըթ տըպի, ու հէնիքայի բէշ թէ, հէնըգ տըպի։

Վէշաղ մըրուվան հէնըգ տըպըն, ու հաթա տաւան ու հէշինան ու չիչէկան ըւատըպըն ժը ըւագաթընէվան։

Չի՞ է սապապէլի քի վէ թարղ տըպի, իշաէ ֆայիտէյէ պահրան է, քի ժըթարա ու տընէրա տըպի, քի թու նապինի ու նըղանի։

Երբոր արևի ––––ըն–ը կըսկսի սաստկանալ, ան ատեն ծովերուն մէջ եղած ––––ըն–ը դէպի իրեն կը քաշէ։

Ու այն ծովերուն ցրտութիւնը շոգի դառնալով արևին տաքութեան հետ խառնուելով դէպի վեր կելլէ արևին տաքութեան առաջքը կառնէ։

Ու անով կըսկսի տաքութիւնը քիչնալ զովութիւնը շատնալ և մարդիկ հանգըստութիւն գտնալ երեկոյեան զովութենէն։

Ան ատեն կը նայիս որ թուլցած ու գօսացած ծաղկունքները կը բացուին, կանանչները իրենց ծըռած գըլուխնին 'ի վեր կը վերցունեն, ու ծառերու տերևները կը շարժին։

Ու ահա այս ամեն ժամանակ կը տեսնենք որ ամառուան օրերուն, կէս օրէն ետև երեկոյին մերձ ատենները կը լինի։

Ու առաւօտեան դէմ ալ կը նայիս որ այն շոգի եղած ջուրը ցօղ դարձած կանանչներու վերայ իջած կը զօրացունէ անոնց արմատները։

Ու աշնան ձըմեռուան ու գարնան անձրևները որ մեր արտերու վրայ կուգայ, չէ

Գընիկա նժրմէ ըռօժ զէտա տըպի վէ չաղ ըռպահրէտա չըգտա սարմա ու հէնիգայի հանէ, ըւատըպի ըռպար կարմէ ըռօժի ու թավ տըպի պըվիրա։

Վէ հէնիգայի սաւմա վայ տըկարի մըժ, ու թավ հավտըպի պը կարմիէ ըռօժի, բէշիէ կարմէ տըսթինէ։

Ու պըվլի հավէ կարմիթիէ ըռօժ ըսըթ տըպի, հէնիգայի է պար էվարէ խույայի տըպի ինսանան ըռահաթի տըպինըն։

Վէ չաղ տընէրհինի քի կուլիգան ու չիչէկան, հէշինան ու չըլըյէ տաւան սարէվան ըւատըգըն, ու ըռպար պայէ էվարէ տըլըպըթըն։

Ու համու չաղ վէ թարղ տըպի ըռոյէ հավինէ, բըշթ նիվըօ ու ըռպար էվարէ. չավա քի տըպինըմք։

Ու ըռպար ըսըպէհ տընէրհի վէ հէնիգայիէ պահրէ քի մըժ պու. մըժէհա չիյ պու ժըրազմանէ գաթիէ ըռսար հէշինան գուվէթ տըտէ ըռահէվան։

Ու բայիզ զըվըսթան ու պահաւէ պաւան քի տավէ լը արտէմարա, ափ համու

ո՞ր արևին զօրութեամբը ու հովին շարժողութեամբը, ջուրը ծովէն վեր կառնու ու մեզ կը ցօղէ։

Ու այս եղանակով մեր արտերը կը կանանչանան, մեր կերակուրները կը պատրաստուի, որով Աստուծոյ մեծութիւնը մեզ կը յայտնուի։

Հապա ծովին միջէն մարդուս ուտելու համար եւած զանազան ձուկերըն, և մեզի համար գործածելիք գեղեցիկ մարգարիտը, բուստ (մէրճանը) և այլ տեսակ տեսակ բաները որ ծովէն կելլէ։

Ու վաճառականներու նաւերը, որ միշտ երթևեկութեամբ հազարաւոր մարդիկ վաստակ կընեն ու կ՚ապրին։

Նաւերով զանազան ապրանքներ հեռու երկիրներէն իրարու տանելով բերելով պակասութիւննին կը լեցունեն, և կը հոգան։

Այս ծովերու վրայօք թէ որ մանրամասնաբար գրելու ըլլամք մեծ հատոր գրքերու կարօտ է։

Մենք այնքան ասու տեղս ցոյց տուանք քեզի, որ Աստուծոյ մեզի ըրած բարու-

պը գուվլէթէ ռօժի ու պըլըգանտընէ պայէ, հըլոըկըլըրէ ավ ժըպահրէ ու տավէժէ լըսարմա ու լըսար արտէմարա։

Բի պըվի գայտէ արտէմա հէշէն տըպըն, տապըէմա գանձ հասըլ տըտըն, տան ու տույէմա թէ չէ գըրըն ու խարընէմա հաղըր տըպի, պըվի մաղընիթիէ խօտէ խուդայի տըպի ժըմարա։

Լէ ժը պահրէ քի տարթինըն թարզ պը թարզ մասիեան ժըպըյէ ու խարընէմա, ու ժըպըյէ շուղուլանընէմա մըրար ու մարճանէ գանձ ժըվէ տարթէ, ու համի թըշթ քի ժըմարա լազըմ տըպըն։

Ու կէմյէ պաղըրկանան քի թըմ լըսար պահրէտա տըչըն ու թէն, քի պըվի հավէ մըրուվան գաղանձ տըգըն ու ապուռ տըպըն։

Թարզ պը թարզ մալ թինին պը կամի ժը տուր վօլաթան ու տըպըն. գէմանյէ հավուտու թըժի տըգըն։

Լըսար վէ պահրէ հարգա հուրըք հուրըք նագլ պըգըմք, կալըմք տըրէժ տըպէ պըպի գըրայէմա ու քիթապըք մազըն։

Լը վէ տարէ աֆգաս ամ նըշան տըտըն, քի թու մութալա պըգի լըսար գանձի-

թեան վրայօք խորհիս։

Որ Աստուած մարդուս ստեղծելէն յառաջ ստեղծեց որ ծովին միջացովը կը տրուին մեզի, որ ասոնց ամէնը Աստուած կարգի դրեր և ստեղծեր մեզի համար։

Ինչպէս որ Դաւիթ սուրբ մարգարէն կըսէ սաղմոսի ՃԼԴ գլուխ 6 համար։

«Զամենայն զոր ինչ կամեցաւ Տէր արար. յերկինս և յերկիր, ի ծով և յամենայն խորս։

Եւ հանէ զամպս ՚ի ծագաց երկրի, որք իջանեն ՚ի ծով նաւօք և առնեն զգործս ՚ի ջուրս բազումս։

Այս ծով մեծ և անդորր ՚ի սմա զեռունք որոց ոչ գոյ թիւ։

Ահա տեսար Աստուծոյ բարիքը քու վերադ ինչպէս կ՚երևի, ապա ուրեմն Աստուծոյ երկիւղը սրտիդ մէջը առ և իրեն հնազանդիր։

Ինչպէս Աստուած քեզի սիրեր ու այս բարիքները քեզ տուեր, դուն ալ քու ընկերըդ, դրացինըդ, մինչև թշնամիներըդ անգամ սիրես։

Թէ որ չսիրես ու Աստուծոյ այս բարիքները չը ճանչես, լաւ գիտցիր որ Աստուած կընայ հրաման ընել

թըշթէ Խուտի, քի ժըմարա գըրլքի Խուտի ժը խուլըգանտընէ է։

Ավուլ մըրուվան, պէշին հասըլ գըրը քի պըտասթէ պահրէ թէ տան ժըմարա. վա համի Խուտի ժըպօէմա խուլըգանտիէ։

Չավա քի Դաւիթ բէյ. ղամպար տըպէժէ լըղապուրէ սարի սատ ու սին ու չառխանի չէշ։

«Համի հարչի ժի հավա տըր Խուտէ հավըլտըր, լը ազմանէտա ու ըարդէտա ըպահրէտա ու համի ճիէ ըորը։»

Ու ըատարըգէ պարան ժըսարիէ արնէ. ժի խուհար ըըղըն պըհէմ ըպահրէ, ու ըուըուըէ ըը ավէ ղավէ ար գըրըն։

Աֆ պահըը մաղըն ու սագէն ըը ըէտա հայլան գուրման հանէ պէ հիսապ։

Իշտա դիդ գանձիէ Խուտէ լըսարթա չավա խույայէ տէ որէ թըրսէ Խուտէ լըսար տըլէթա պըսթըն ու ժէրա մըթըհ պըպէ։

Չավա լըթա Խուտի տըհապինէ ու վա գանձիան լըթա գըրիէ, թուժի հավալէխօ, ճիրանէխօ, հաթա տըշմընէխօ տըպէ պըհապինի։

Հարգա նա հապինի, ու գանձիէ Խուտէ նաս նա քի. գանձ պըղանի քի Խուտէ գարի ամըր պըդէ պահրէրա

ծովէն քեզի բարիք չընել:

Անձրեւը վրայէդ կտրել, արտերդ չորցունել, աշխարհներուդ կերակուրը կտրել զիրենքն մեռցունել:

Ինչպէս որ Եղիա սուրբ մարգարէի ձեռքով ըրաւ Աստուած. տես Աստուածաշունչ սուրբ գրքի Երրորդ Թագաւորաց ԺԷ գլուխ 1 համար:

11. Հ. Հապա ցամաքի վերայ եղած բարիքները ո՞րոնք են, որ Աստուած մեզի համար տուեր է:

Պ. Ըհա տես քեզի ԵՐԿԻՐԸ քանի կերպ բաժներ է, լեռներ ըրած է. որ քեզի վառելու փայտեր, խմելու լաւ ջրեր տալէն ետքը. ամարան ալ քեզ զովանալու տեղ պատրաստեր է:

Ձորեր ըրեր, որ գարնան ու աշնան ժամանակին լեռներէն եկած ջրերը անկէց անցնին ու երթան. քեզի և քու արտերուն վնաս մի չը հասնի:

Դաշտ ըրեր, սերմեր ցանես և բերքեր վերցնես կերակուրի համար, և ինքնաբոյս խոտեր և ծաղկունքներ ըրան, որ աշխարհներուդ կե-

քի ժըթարա գանձիթի նագէ:

Պաւանէյլի ժըտարթա ալպըւէ արտ ու տայրէթա հըշդ ալդէ թըրշէթա պըժան գուլթ ալդէ ու խարընէթա գ.էմ ալպի:

Չաւա քի պըտասթէ Եղիա բադըշ բէյղամպարէ գըր Խուտէ. պընէրհ. ըքիթէպէ Աստուածաշունչ, բաթիշահիթիէ սըսէ սարի հավտէ. խանի էէք:

11 Բ. Էյ լըսար զուայի հասըլ պու գանձիան գիժանէ, քի խուտի ժըպօյէմա տայէ:

Ճ. Իշաէ պընէրհ արդէ չանտ բայ գըրիէ. չիեան՝ քի ժըվէ ժըթարա էղընկէ ժըպօյէ շավուլթանըն, ալէ տալաւ ժը պօյէ վաուխարըն տայէ. ու հավինէ ձիյէ հէնիգային ժըպօյէ ըռունըշտընէթա. հավըր գըրէ:

Նավալան գըրիէ, քի պահաւ ու բայիլ ալէ պաուան ու լըմըշպէ սէլէ չիեան, քի սարիէ չիեան խուհար թէ. ժընավալան պըշէ, քի ապրէթա ու արաէթարա, մալէթա ու ձանէթարա զարար չըեանըք նագէ:

Տաշտ գըրիէ, քի թօֆ պավէժի հասիլաթ հըլինի ժըպօյէ ուխարընէթա, հէշինայի պըպի կեայ պըշինի, թըրշ ու տավարէ թալըվէ

րակուր և քեզի զուարճալի զբօսանաց տեղիք ըլլան:

Տեսակ տեսակ պտղատու և անպտուղ ծառեր, հոտաւէտ և անհոտ գոյն գոյն վարդեր, և մանուշակներ, բոյսեր և խոտեր. զորոնք ընդ ամէնը մարդուս պիտոյիցը համար տուեր է:

Եւ ամէն ժամանակ երկիրը, իր այս ծառայութիւնը հրամանաւն Աստուծոյ մեզի համար շարունակ կըկատարէ:

Ինչպէս որ Դաւիթ սուրբ մարգարէն կըսէ. «Երկիր ետ զպտուղ իւր, և օրհնեաց զմեզ Աստուած Աստուած մեր» և այլն:

Որ մենք ալ Աստուծոյ այս բարիքները մեր վերայ տեսնելով, գիշեր և ցերեկ Աստուծոյ առջև ծունր դնել իրեն երկրպագութիւն ընելով գոհութիւն մատուցանենք:

Տէ մըտածէ բարեկամ ու տես. ինչպէս որ Աստուած յառաջմանէ քու պիտոյքները հոգալէն ետև, քեզի ըստեղծեց:

Դուն ալ քուկին հոգիդ որ Աստուծոյ պատկերն է, քան զմահը յառաջ, անոր պիտոյքները կը հոգա՞ս արդեօք, և կը պատրաստե՞ս անոր յարմար բարիքներ, թէ՞ ո՛չ:

12. Հ. Ասկէց ՚ի զատ երկ-

պըշէրինէ, ու ժըպօյէ սէյրանկահըրա չավէթարա:

Թարդ ալ թարդ տաւէ ֆէգիան, ու պէ պաուան, կուլըքէ պըպի, ու պէպի. չիչէկ ու բսթըր, կեայ ու համի հարշի քի ժը արտէ ըռատըպի ժըպօյէմարա Խուտի տայէ:

Ու համի չաղ արտ վէ խըզմէթէխօ պէգուսուր ալդէ պըամրէ Խուտէ Թագմիլան:

Չաւա քի Դաւիթ բադըշ բէյղամպար ալպէ ժէ. «Արտ հասըլէխօ տայ. ու պարխաւտար գըր ըմա Խուտի, Խուտիէմա:»

Ու ամժի վէ գանձիթիէ Խուտէ ըլսարըմա ալպիհնըմք, շավ ու ըռօ ըռպար Խուտէ չօգ պըտըն, համտ ու շըգըր պըդըն ժէրա:

Տէ մուէթալա ու մուլհազա պըդէ ու պընէրհ տօսթէմըն Խուտէ չաւա ավուլ լազըմաթէթա հասըլ գըր, բաշէ ըռթա խուլըգանտ:

Թուժի բէշ մըրինէ թա լազըմաթէ ըռօհէթա մութալա ալըգի. քի Թաալիրէ Խուտէ է. գէմանիէյի հազըր ալդի՞, էօխօէ նագի՛. գանձ մութալա պըդէ:

12 Բ. Ժըվէ մատէ սըր

րէն մեզի ինչ օգուտներ կան։

Պ. Օտանազան հանքեր կան երկրի մէջը, որ մարդիկ աշխատելով անկէց կը հանեն ոսկի, արծաթ, պղինձ, կլայեկ, կապար, աղ, և այլն։

Շատ տեսակ մետաղներ զորս գործերուդ մէջ կը բանեցունես, անոնցմով քուկին պակասութիւնդ կը լեցունես։

13. Հ. Այս հանքերէն և մետաղներէն մեզի ինչ օգուտ կրնայ ըլլալ. շատ մարդ ոսկի արծաթ, պղինձ, կլայեկ չունի, մի թէ չի՞ ապրիր։

Պ. Բանը ոսկւոյ արծաթի վերայ չէ. ամէնն ալ մարդուս պէտք բան է։

Ահա տես մետաղներու մէջը երկաթը որ աչքիդ առջև յարգի բան մը չերևիր։

Բայց՝ թէ որ երկաթը չըլլար ինչով փայտ պիտոր կտրէիր. և կամ տանդ գերանները և տախտակները դուռները ինչով պիտի շինէիր։

Ու կամ երկիրը, այգիք, պարտէզք և բոլոր արտերըդ ինչով պիտի հերկէիր։

Ու կամ թէ ասը որ չըլլար նէ կերակուրդ ինչով պիտի համովցնէիր։

Ու մտածէ և խորհէ

ժը մարա չի՞ փայիտա տըղէ։

Ճ. Թարղ պը թարղ մատէն հայս լըպալի, քի մըրուվան տըխըրպըլթըն ու տար թլինին, զեր, զիվ, սըֆըր, կըլը բուսաս. խօյ. ու համի թարղ։

Կալըք թարղ հայս մատանան քի ըընավ շուղուլէթա տը շուղուլի. պըվի գէմանիէ թա թըժի տըգի։

ԺԳ Բ. Քըվէ մատանան ժըմարա չի՞ փայտէ հայս, կալլաք մըրուվ զեր զիվ սըֆըր կըլա ժէրա թունէ կալօ ըմըր նագէ։

Ճ. Գըրա լըսար զէրէ զիվէ նընէ, համիժի լաղըմէմա է։

Իշտէ պընէրհ լընավ մատանան, հասըն թըշթըք նա խուեայէ լըպար չաղվէթա պը գէյմաթ։

Աքիմ. հարգա հասըն նապիեա էզընկէթա պըճի տըպըուիեա, ըսթըյն ու տարի է խանիէթա պը չի՞ չէ տըգըրիեա։

Ու արաէթա ըրէզէթա պահչէթա չալա տըհըլըմքըլրըեա ու տըքօլանըս։

Եախոտ հարքա խըս նապուեա նանէթա կըլարէթա կօշլթ ու մասի, բուուն ու բանիր էթա. չալա խըս տըգըրիեա։

Գանձ մուլթալը պըգէ

բարեկամ, տես թէ Աստուած ինչ տեսակ բաներ քեզի համար ստեղծեր, որ դուն տակաւին խապար չես, և չես գիտեր։

Հապա ինչ կընես, գիտե՞ս. միայն թէ Աստուծոյ կամքը հակառակ, ուտել խմել անասունի պէս քընանալ գիտես։

Ու եթէ պատահի երբեմն ալ Աստուծոյ քեզի տըւած բարիքները, նոյն բաները Աստուծոյ դէմ հակառակ բաներու մէջ գործ կածես։

14. Հ. Արդարև այդպէս է. բայց, անբան կենդանիներէն մեզի ինչ օգուտ կրնայ ըլլալ, երբ որ անոնք մեզի միշտ կարօտ են դարմանուելու։

Պ. Անբան կենդանիները երկու տեսակ են, մինն ընտանի որ մարդուս ամէն գործերուն մէջ գործ կածուին։

Ինչպէս ձի, ջորի, եզ, կով ուղտ և այլն. միւսն վայրենի, որ լեռներու մէջ և յանապատ տեղուանք կը բնակին։

Թէ որ մարդու պատահմամբ հանդիպելու ըլլան, կը վիրաւորեն և կը վնասեն մարդուս. ինչպէս գայլը, արջը և առիւծը և այլ ասոնց

տօլթէմըն, պըղըան քի խուտէ չի՞ թարղ թըշթան ժըպօյէթա խուլըգանըրէ. քի թու հին նըղանի. ու հաճէթա թունունէ։

Նէ թու չի՞ տըգի ղանի. համս ըը պար ամըէ խուտէ ամալէ նա գանձ տըգի. ու մինայէ հայվան տըխու ու վատըխու ըուադաթընէ ըըխավ ղանի։

Հարգա լէղէ պաղի, գանձ թըշթէ խուտէ, քի ժըպօյէթա խուլըգանըրէ պըվի ըըպար խուտէ նադանձի տըգի ու խաուապի։

ԺԴ Բ. Պըռուսթ աֆհայէ ըաքիմ ժը հայվանան ժըմարա չի՞ փայտէ հայս. գընկա քի վան ժը մարա միւհթաճըն. ու խարընէ վանժի ամ տըրըն ժըվանըրա։

Ճ. Հայվանան տու թարղըն, թարղըք պը ինսանըրա տը շուղուլընէ համի շուղուլան։

Չավա հասպ, հէսթիր կէայ չէլան բաղ ու պըղըն. ու թարղըք հայս քի ըըշեան ու չէօլէ, նավ գաշ ու գանտալան տըկարըն. ու տըրսագինըն։

Հարգա ըըգաէ մըռուվ պէն, լէտըխըն ու տըգուժըն. չավա կուր հըրջ շէր. ու հարչի մինայէ հան հանէ։

պէս շատեր կան ։

Բայց ընտանի անասուն-
ներէն մեզի շատ օգուտներ
կան. ինչպէս ոչխարները մե-
զի կաթ կուտան, որ անկէց կը
լինի մածուն, իւղ, պանիր
եւայլն ։

Նաեւ ուտելիքէն զատ անոր
մազէն, բուրդէն կառնումք
մեզի համար հագնելիք և
նստելիք կը շինեմք ։

Ինչպէս շալ, ապայ, կար-
պետ, թաղիք, խալի և ասոր
պէս շատ տեսակ բաներ. և
անոր փօսթն ալ սախթիան
շինելով, զանազան գործեր-
նուս գործ կածեմք ։

Նոյնպէս միւս անասուն-
ներու կաշիները, եղջիւրնե-
րը եղունկները ոսկրները
գործ կածեմք ։

15. Հ. Խոշոր անասուն-
ները մեզի ի՞նչ օգուտներ
ունին ։

Պ. Թէ որ եզերը չըլլան
արտերը ի՞նչով պիտի հեր-
կեն. կալդ ծեծես ։

Նաև եթէ ձի և ջորի, մա-
տակ և էշ չըլլայ նէ բեռնե-
րըդ և ծանրութիւնդ ո՞վ պի-
տի վերցընէ ։

Ահա տես, որ Աստուած
ամէնքն քեզի պէտք և հար-
կաւոր եղածները յառաջ
պատրաստեր, և տպա քեզի
ստեղծեր է ։

Ինչպէս այս ստեղծուած
բարիքները քեզի ծառայելով

Աքիլ ժըտավարէ մալէ
կալլաք գահվ փայխամէմա
հայա, չափա բաղ ու պըղըն.
չիրէվան տըսԹինըմք. քի ժը-
վէ տըպի մասԹ ըռուն բա-
նիր ու համի Թըշթ ։

Ու ժըվէ մասա՝ ժըմույէ-
վան տըսԹընըմք գահվ Թըշթ
չէ տըգըմք ։

Զափա շալ, ապըք, պըռ-
քի, գուլավ ու հարչի քի
մինայէվան. չէ տըպի. ժը-
բօսԹէվանժի Թարդ պը
Թարդ Թըշթ չէ տըգըմք. ու-
տըշուղուլինըմք ։

ՎէԹարդ ժըմաղըն կըռ
տավարան տըսԹինըմք չար-
մէվան պոյնուզէվան հաւ-
տիէվան, տուշուղուլինիմք ։

15 Բ. Ժը կըռ հայվանան
ժըմարա չի՞ փայիտէ հայա ։

Ծ. Հարգա կեայ նապի,
չափա՞ արտէԹա հըլըըկըրի,
ու պէտարէԹա տըգուԹինի ։

Ու հարգա հասաղ հէսԹէր
գար ու մըհըն նապուեա չա՞-
վա պառէԹա տըհըկըրԹա ։

Իշտէ պընէրհ համի լադի-
մաԹէխօ ավուլ Խուտի հա-
ղըր գըր հասըլանտ, բաշէ
լըգա խուլըգանտ ։

Զավա վէ մախլուգատ ժը-
Թարա խըղմէԹ տըգըն ըը-

նին, քեզ սիրելի և հաճելի
կերևին. գուն ալ Աստուծոյ
ծառայելովդ, պիտի հաճելի
ու սիրելի ըլլաս իրեն ։

Որ Դաւիթ սուրբ մար-
գարէն ալ զմեզ կը յորդորէ
ըսելով. "Հնազանդ լեր
տեառն, և ծառայեա նմա.
սաղմոսի ԼԶ. գլուխ 36 հա-
մար ։"

16. Հ. Անոնցմէ զատ երկ-
րի վերայ մեզի օգտակար ըս-
տեղծուած ի՞նչ կայ ։

Պ. Ահա ջուրը, որ մեր ծա-
րաւը կը շիջուցանէ, մեր կե-
րակուրը անով կը շինեմք, և
մեր աղտերը անով կը մաք-
րեմք ։

Առանց ջրի ոչ մենք և ոչ
անասունները, և ոչ ալ եր-
կիրը կրնայ օր մը մնալ ։

Նոյնպէս հուրը, որ մեր
ցրտութիւնը կը տաքցունէ
և կերակուրնիս կեփէ և ամէն
կարծր բաները կը կակղացու-
նէ ։

Ոսկին, արծաթը, պղինձը
ու կապարը կը հալէ իրարմէ
կը զատէ, երկաթը զանազան
գործիքներ կը շինէ ։

Ահա ամէն գործերնուս
մէջ թէ հուրը և թէ ջուրը
մեզ կը ծառայեն ամենայն
հնազանդութեամբ, որ մենք
ալ սրտի մտօք Աստուծոյ ծա-
ռայեմք ։ Անոր պատուէրնե-
րը պահեմք, ինչ որ մեր

պարԹա գանճ խուեայի տը-
պըն. Թուժի պըխըզմաԹ
գըըընէԹա խուտիրա տըպէ-
գանճ խուեայի պըպի ։

Բի Դաւիթ բէյղամպար
տըպէժէ ։ "ՄըԹըհ պըպէ
Խուտիրա, ու ղուլամիԹի
պըգէժէրա, ըռնավ զապուրէ
սարի սին ու չէշ. ٣٦ ։"

16 Բ. Ժըըէվա ժըմարա
փայտալու չի՞ Թըշթ հայա ըը
սար տընէ ։

Ծ. Իշտէ ուղ. քի Թխէմա
տըշգէ կըրարէմա պըլլի տը-
բէժինըմք, նաբատէմա տը-
շոմք բագըշ տըգըմք ։

Պէ ավնու ամ ու նա հայ-
վան ու նա տընէ գարի պը-
սագինէ եէգ ըրօ ։

Վէ Թարդ ուղը. քի սար-
մայի կարմ տըգէ, կըրարէմա
տը բէժէ, ու համի հարչի
ԹըշԹան քի հըշգէ, նարմ
տըգէ ։

Օէր, զիվ, ըըֆըռ, ըռ-
սաս. տըգալըընէ ժըհավու-
տու տըգատէ. ժըհասինէ
Թարդ պը Թարդ հաճէԹէ
շուղուլանտըն չէ տըգէ ։

Իշտէ համի ըռնավ շուղու-
լէ մա հարգա հուր ու հար-
գա ավ ղուլամի տըգըն ժը-
մարա պը մըԹըհի. քի ամժի
պը տըլ Խուտէրա ղուլամի-
Թի պըգըմք ։

պտուղն է առ Աստուած մե-ծարեմք ։

Թէ որ պատուերը չըպա-հեմք և իր կամքը հնազանդ-չը լինիմք · այս անգամ Աստ-ուած իր տուած բարիքներո-վը զմեզ պիտի պատժէ · այ-սինքն, հրով ու ջուրով ։

Ինչպէս որ Նոյ նահապե-տին օրովը, ջրով, և Աբրա-համու օրովը հրով լուաց և մաքրեց, տես Աստուածա-շունչ ծննդոց է գլուխ 21 համար ։

Եւս ծննդոց ժթ գլուխ 24 համարին մէջ լաւ կը պատմէ ։

Մեզի ալ այդպէս պիտի պատահի, երբոր Աստուծոյ դէմ ապստամբ գտնուիմք և մեզի տրուած բարիքները մոռնամք ։

Եւ զիրար ատեմք, իրա-րու ինչքերը գողնամք, զի-րար մատնեմք, զանազան վը-նասներ հասցնելով իրարու-տունը կործանեմք նէ ։

17 · Հ · Ալ ևս ինչ մնայ որ չըսիր ինծի երկրի միջէն ։

Պ · Մէկ մեծ բարիք մի ալ կայ՝ որ մարդկանց մտքէն չի անցնիր, ու մեր աչքին առ-ջև ալ չերևիր, ու մարդուս

Թէմպիհէյվի պըհէլինըմք, հարչի քի ռէյնէմա է խու-տէրա պըտըմք ։

Հարգա Թամպիհէյվի նա-գըմք, ու ժէրա մըթըհ նա-պըմք, իճառ խուտի պըտառ-թէ գանձիէհան քի ժըպօյէ-մըրա տայէ պըվի ղօղառ-ըտէ ժըմարա, պը օվըլու ու-պը ավ ։

Չավա քի ռօժէ Նուհ պէյ-ղամպար պը ավ, ու ռօժէ Աբրահամ պը ագըր չավու-թանտ պագըշ գըր, պընէրհ Աստուածաշունչ քիթէպէ ղային սարի հավլթ խանի պխուճ ։

Ու տիսա քիթէպէ ղային սարի նօզտա խանի պխուճ ու-տու պընէրհ ։

Վըմարաժի վէ Թարզ տը-պէ պըգավըմի գընիկա ըըպար խուտի ասի պըպըմք ու գան-ձիէվի իժպիր պըգըմք ։

Ու հավուտու նահապի-նըմք խառաափէ հավուտու պըգըմք զարարէ հավուտու պուխաղըմք ։

17 Բ · Էտըն չի մայ քի Թու նա կայ ժըմարա ։

Ճ · Էքէ գանձիքէ հայա քի ժը պիրէ ու հէչէ մըռուվան գա նա պօհրի, ու ըըպար չավէմաժի նա խուեայէ, քի

կեանքը ողջութիւնն ալ ա-նով կըլլայ ։

Ընկայ է օդը, որ Աստ-ուած մեզի համար ստեղծեր հինք րոպէ թէ որ չնչառու-թիւն չընեմք, անշուշտ պի-տի խեղդամահ ըլլամք ։

Առանց հացի և ջրի, ու-տելու և հագնելու և այլն · կրնայ մարդս օր մի մնալ և չմեռանիլ, բայց առանց օ-դի հինգ րոպէ կարող չէ մը-նալ ։

Եւ այլ շատ բարիքներ կան, բայց մենք զանց կառ-նեմք այս տեղս գրել, միայն թէ համառօտ և կարճ այն-քան գրեցի որ ճանչես Աս-տուծոյ բարիքներն որ քեզի համար ստեղծեր է ։

Ինչպէս որ տեսար երկին-քը, երկիրը և անոնց մէջ ե-ղած արևը և լուսինը, աս-տեղները, ծովերը, լեռնե-րը, հանգերը և այլն ։

Որ շատ մարդեր այս գեղե-ցիկ բարիքները փոխանակ Աստուծոյ համար վայելելու գէշ բաներու համար գործ կածեն ։

Որով կը լինին մեղաւոր կը զրկուին Աստուծոյ փառքե-րէն, և կը լինին ընկեր սատա-նային կերթան դժոխքը ։

18 · Հ · Հապա Աստուած

ըմրէ մըրուվանժի պըլէ տըրպի ։

Պի աֆ պիյէճա է, քի ժը հավէ տըրթինիմք, պէ ըվէ պէնճ տագիք նըգարըն սաղ պըմինըմք, տըմըրըմք ։

Պէ նան ու պէ ավ, ու պըհամի պէ թըշթան մըռուվ-ըրգարի տու րօժ ասայըշ-պըգէ, ու նա մըրի · լաքին պէ հավա, պէ պի ըթան-ըրնէ, պէնճ տագիք նըգա-րինէ սաղ պըմինէ ։

Ու կալաք գանձիէ խուտէ հայա, լաքին ամ համի ըվէ-տարէ նա նըվիսանըն · աֆգաս մընըվըսանտ քի Թու պըզանի ու նաս պըգի գանձիյէ խու-տէ, քի ժըպօյէ Թա խուլը-գանդիէ ։

Չավա նէհէրթ, արտ ու ազման, հիվ ու րօժ, րու-թէրան, պահր ու չիէան, մաատանան ու համի թըշթ հարչի ըը ազմանէտա ու ըը արտէթա ։

Պի կալաք մըռովան վէ գանձիէհա շուլնէ խուտիրա ժըպօյէ · ըըէյէ նա գանձան տըշուգուլընըն, ու սարֆ տըգըն ։

Պի ըվի ըրպըն կունէ-գառ, ու մահրում տըպըն ժըռահմաթէ խուտէ ու-տըպըն հավալէ չէյթան ու-չըն ճահինամէ ։

18 Բ · Է խուտէ ճէննէ-

դրախտը ո՞ւր տնկեց ։

Պ. Երկինք և երկիր կատարեալ ստեղծելէն ետքը. սոյն երկրի մէջ յարեւելքը դրախտը տնկեց ։

Ամէն տեսակ ծառերով ու ծաղիկներով, պտուղներով և գեղեցիկ թռչուններով և այլ բարի անասուններով զարդարեց ։

Ու մեծ գետ մը ալ միջէն կելլէր ու չորս բաժին կըլլար. անոր համար չորս անուն դրուեցաւ ։

Առաջինին Փիսոն, երկրորդին Գեհոն, Երրորդին Տիգրիս, չորրորդին Եփրատ ։

19. Հ. Փիսոն ըսուած գետն ո՞ր է ։

Պ. Այս գետին անունը Փիսոն կամ Փիսօն կըսուի, որ աշխարհաբառ Ճօրօխ կամ Հօրօխ և կամ փասիս գետ կըսուի ։

Որ ասիկայ հիւսիսի կողմէն Հայոց լեռներու միջէն կելլէ, կը դառնայ դէպ 'ի արեւմուտք ։

Ու Իլատ ըսուած գաւառը պտտելով, որ է Կողբիս (չէրքէս մէմլէքէթի ալ կըսուի այս գաւառին) որու մէջ կեյնի Պայպուրտ, Սիւմուշ խանա և Ճանիկները ։

Այս երկրի հանքերը շատ ըլլալուն համար, սուրբ գիր-

թէ դը՞նկայ տանի ։

Ճ. Դընկայ ադման ու արտ համի խուլըդանտ. բաշէ պահչէյէ ճաննէթ լըմէ արաէ ալըյէ ըրօժհըլաթ տանի ։

Համի թարղ մը թարղ տաուէ պարան ու պըկուլք ու մը չիչէկան, թէյրան ու մը չուչըկան. ու գանձ տալոլ ձիքի մը զիննէթ չէպուն ։

Ու ժըմէ ըուատըպու չամըքի մաղըն, չաու ձի արպու, լօմա չաու նավ տանին ժըմիրա ։

Չայէ ավուլ Փիսոն, չայէ արտու Գեհոն, չայէ սըսէ Տիգրիս, չայէ չաու Եփրատէս ։

19 Բ. Չայէ Փիսոն գիժա՞ն է ։

Ճ. Սէ չայէ Փիսոն, մը ըդմանէ ըրօմի, ու օսմանլուժէրա տըպէժըն Ճօրօխ, Հօրօխ, բասիս ։

Բի մէ չայ ըուատըպի ժըալըյէ շամմալէ, լընավ չիւան Ֆըլան թէ տըղումիրինի ըրօժհըլաթ ։

Ու տըկարի վօլաթէ չարգաղան, քի լըմէ վօլաթէհա, չէ դըրընէ պաժաուէ Պայպուրտ. Սիւմիշխանա ու գաւառէ Ճանիկ ։

Բի մասանէ մէ վօլաթէ ժըպօյէ ղահմ պունէմի, քի-

քը կը յիշէ ըսելով. «ուր անդ է ոսկին» ևայլն ։

Այս գաւառները պտտելով կերթայ կը թափի սև ծովը, որուն կըսեն ծով Պոնտոսի. ինչպէս որ սուրբ գիրքը ծննդոց 2 գլուխ 11 համարին մէջ կըսէ ։

«Անուն միոյն Փիսոն, նա է որ պատէ զամենայն երկիրն և Իլաթայ անդ ուր ոսկին է. և անդ է սուտակ ակն և գոհան ակն» ևայլն ։

Որ է զմրըդ էլմասի, և կանանչ զմրուխտի նման գեղեցիկ փայլուն քարեր ։

Այս Փիսոն գետը, որն որ դրախտէն ելած չորս գետերուն մէկն էր. լաւ մի հասկցար որ Հայոց աշխարհէն կելլէ, այսքան գաւառներու մէջ պըտըտելով կուգայ սև ծովը կը թափի ։

20. Հ. Փիսոն ըսուած գետը սորվեցայ, կուզեմ որ Գեհոն ըսուած գետն ալ ինծի զրուցես ուսկից գալը և ուր երթալը ։

Պ. Գեհոն գետը Արաքս գետն է. որ մենք Հայոց լեզուաւ երասխ կըսեմք ։

Այս Գեհոն կը պտըտի Դաւրէժ քաղաքի կողմերը.

թէպէ բադըշ ժի տընըմըանէ. «լըմէտարէէ զէրէ գանձ» ։

Սէ գաւառէհան տըկարինէ ու տըղըմիրինէ տըչէ տըրէժինի լը պահրէ ըրաշ. քի ժէրա տըպէժըն պահրէ Տըրապզունէ. չավա քի, քիթէպէ բադըշ զային, սար տըտու խանի եաղտա, լըմէ տըպէժէ ։

«Չայէ ավուլ նավէ վէ Փիսոն է, ժի համի վօլաթէ Իվիլաթա դըղէմիրէ, ժի լըմէ տարէ զէրէ գանձ. ու գավըէ տարով. ու Բօհան գավըր ։

Բի զմըրդ էլմաս ու հէչինն զըմրութան մինայէ գավըրան հայա ։

Իշաէ չայէ Փիսով քի ժըճաննէթէ տարթ, քի չաու չայէ եէգի աֆ պու, քի ժը վօլաթէ Ֆըլլըսթան տար տըգաթ. նավ գաւառան պըկարանտընէմի, ու լընավ պահրէ ըրաշ գաթընէմի պըհիաթ ու հին պու ։

20 Բ. Չայէ Փիսոն ժըգու արհաթ ու լըգու տարէ տըչու հին պուժ. տուխազըմ չայէ Գեհոնժի, ժըմարա հին պըգի. ժըգա՞ու թէ, գուվա տըչէ ։

Ճ. Չայէ Գեհոն. մը ըդման արմէնի Երասխ. ու մը ըղմանէ ըրօմի Արաքս տըպէժըն ։

Սէ չայէ Գեհոն տըկարի տօրէ պաժաուէ Թավրէժ.

անկէց կերթայ կը թափի Կասպից ծովը ։

Որ ըստ պարսից կիլան տէնիզի . և ըստ տաճկաց աճտարխան տէնիզի . և ըստ հայոց . ծով աքանազեան կըսուի . Ու այս երկիրներու մէջը բնակչաց հին ժամանակները Եթովպացի կըսուէր, անոր համար սուրբ գիրքին ալ կըսէ՝ նա պատէ զամենայն երկիրն Եթովպացւոց ։

21 . Հ . Տիգրիս գետը ո՞ւրն է ։

Պ . Տիգրիս գետը յառաջ կելլէ հայոց քիւրտստանցոց լեռներէն, և կը հանդիպի Տորոս լեռանը և անդ տեղուանքը կը թաղուի անյայտ կը լինի ։

Ու ապա լերան մի կողմանէ կելլէ հիւսիսէն դէպի հարաւ երթալով, կանցնի Տիարպէքիրու և Ճիզրէյի, և Մուսուլայ առջևէն կերթայ Պաղտատ ։

Ու Պաղտատի միջէն անցնելով կերթայ Պաղտատէն դուրս Եփրատ գետին հետ խառնուելով պարսկային ծովը կը թափի, որ է Աճամին ծովը ։

Ու այս գետին առջև հայոց Տիգրան թագաւորին Տիարպէքիրը շինեց, որ երկուքի անունէն անուանելով գետին, և թագաւորեան

ու ժըվէ տըշէ տըղամի ըսպահրէ Կասպէ ։

Բի պը ըզմանէ ըրօմի ու Աճէման թէ կաղըն գըրին, պահրէ կիլան . Աժտէրխան տէնիզի ։

Ու խալդէ մէ վօլաթէ, կաղի տըպու Եթովպէայն, Լօմայ քիթէպէ բագիշմի կաղի տըգէ, վօլաթէ Եթօվպի . տըկոյ աֆ տըկարիեայ համի վօլաթէ Եթօվպի ։

ԻԱ Բ . Չայէ Տիգրիս գի՞ժան է ։

Ճ . Չայէ Տիգրիս վայ է քի ժէրա տըպէժըն շաթ . քի տարըդըզամի ժըշխեայէ էրմէնստանէ քիւրտստան, ու թէ ըլպար չիկէյէ Տորոս ըլ-լէտարէ ունտա տըպի ։

Ու բաշէ ժը ալիդի չիկէ տարթէ ժը շամմալէ տըշէ ըլգըպլէ, ու ժըվէ տըշէ ըլպար Տիէրպէքիրէ, ու ըլ Ճիզրէյէ, ու ժը Մուսուլէ տըպօհրէ տըշէ Պաղտայէ ։

Ու ըլնավ Պաղտայէ տըպօհրինէ տըշէ ժը պաղտայէ ժէր ալը չայէ Մուրատ թավ տըպի, ու տըլէժի ըլ պահրէ Աճամէ ։

Ու մէ Տիգրիս չայէ Տիգրան պատիշահէ էրմանի պաժարըք չէ գըր, նավէ պաժէր ալընամէժի կաղի գըր Տիգրանակէրտ ։

ըսուեցաւ Տիգրանակերտ ։

22 . Հ . Եփրատ գետը ո՞ւրն է ։

Պ . Եփրատէս գետը . Մուրատ գետն է . որ հայոց աշխարհէն կելլէ ու Բագրաւանդայ կը հոսէ դէպի Երզրումայ լեռները կերթայ ։

Ու այն լեռներու միջէն Մշու դաշտէն . Բալուայ առջևէն Կումիշմատանու Մալաթիայու, Պիլէճիկու, և Երապոլթանի յանապատէն անցնելով կերթայ ։

Ու անկէց Բիլատացւոց երկրէն գնալով Պաղտատէն վար Տիգրիս գետին հետ միանալով պարսկային ծովը կը թափի ։

Ահա այս Եփրատ գետն էր, Իսրայէլի որդւոց ժառանգաց երկրի սահմանը արևելից կողմէն, ինչպէս որ կը գրէ . Բ . օրինաց գրքի Ա . գլուխ 7 համարին մէջ ։

23 . Հ . Գետերու վրայօք ինծի լաւ մի իմացուցիր, կը խնդրեմ իմանալ, որ Աստուծոյ դրախտը ինչ տեղ անկուած ըլլալը . որուն եդեմական դրախտ կըսուի ։

Պ . Եդեմական դրախտի վերան շատ հարցուփորձներ եղնուած է, և վերջապէս Հայաստան աշխարհի Եդեմ գաւառին մէջ ըլլալը հաստատուած է ։

ԻԲ Բ . Մուրատ չայ գի՞ժանէ ։

Ճ . Մուրատ չայ տարաըդգավի ժըչիյէ ու վօլաթէ արմէնի, ու ժը բագ րավանթէ տըրէժէ տըշէ ըլնավ չիյէյէ Երզրումէ ։

Ու մէ չիեան տըպօրհինէ ըլտաշտէ Մուշէ, ըլպար Բալույէ, Կումիշմատանէ, Մալաթիայէ, Պէլէճիկէ ու ժը չէօլէ Էրապըլթանէ տըպօրհէ տըշէ ։

Ու ժըվէ վօլաթէ Բիլատանիյէ ժը պաղտայէ ժէր ալը չայէ Տիգրիս, չաթ, թավ տըպի, ու տըլէժի պահրէ Աճամէ ։

Իշաէ սինօրէ վօլաթէ Իսրայէլ ժը ալիյէ ըրօժ հըլաթ Մուրատ չայ պու . չավա քի բագըշ քիթէպ տըպէժէ, ըլ գանօնէ տանի տարի եէքէ . խանի հավթ ։

ԻԳ Բ . Լը սար չայէ ճաննէթէ կօլէկալ գըր հին պուժ, տուխադըմ ժըմարա նըշան պըտի ճիէ ճաննէթէ Ադամ, Խուտի լը՞գէ տարէ տանի, քի ժէրա տըպէժըն դըրախտէ Եթէմ ։

Ճ . Քըրպօյէ ճաննէթէ Եթէմ, զահվ բըրուս ու կալէկալ պույէ, բաշըն ճիէվի վօլաթէ Արմէնստան, ըլնավ գաւառէ Եթէմ խույա գըրընէ ։

Տես յատուկ բառարանի մէջ, Եդեմ բառի վրայօք լաւ մի պիտի իմանաս ։

Եդեմ կըսուի Հայոց այն գաւառին որն որ հիմայ Քիւրտուսթան կըսուի տաճկերէն. և Կորդուէք կըսուի գըրաբառ ։

Այս Կորդուէք գաւառը Արարատ ու Ասորեստանի մէջ տեղն է. որ է արևելք. և Եդեմ գաւառը իսկ ։

Ինչպէս որ՝ Դ. Թագաւորաց ԺԹ. գլուխ 12 համարի մէջ կըսէ. « Միթէ նորայեն Սոփոսաթ փրկել զորդիսն Եդոմայ որ ի ծովեզերս ։ » Եդոմեայ Կորդուէք գաւառն է, և ծովն ալ Ագթամարու ծովն է. որ Ռշտունեաց ծով կըսուի. որն որ, Միջագետաց Խառանու սահմանի վերայ է ։

Ինչպէս որ Եզեկիէլ մարգարէն կը յիշէ ԻԷ. գլուխ. 23 համարին մէջ ։

« Խառան և Քանան և Դեդան և նոքա վաճառականք քոյ » ։

Ահա Դեդան բառը ուրիշ թարգմանութեան մէջ Եդեմ ըսել է, որ Խառանի սահմանի վերայ ըլլալով, մարգարէն իրրև զդրացիս կը դընէ Խառանի և Քանանու հետ ։

Եւ սուրբ գիրքն ալ կըսէ, տնկեաց տէր Աստուած ըզ դրախտն յԵդեմ ընդ յարևելս ։

Պընէրհ քիթէպէ լուղէթէ նա վան լըսար լուղէթէ Եթէմ ։

Եթէմ, տըպէժըն գաւառէհարա, քի նուհա ժէրա տըպէժըն էրմէնըստան, ու քիւրտստան ։

Վէ քիւրտստան ընավ Արարադէ ու սիւրիան վօլաթէ է. քի տըլ րըօժ հըլաթ ու գաւառէ Եթէմ է ։

Ձավա քի տըպէժէ քիթէպէ բադըշ. « Վէնէր Գոտըն աղաք Գըրընէ խոպէնան գորրէ Եդոնձէ ժի ըրբանըլ պահրէնէ ։ »

Եթոմ գաւառէ քիւրտըստանէ պահըժի, պահրէ Ախթամարէ վանէ. քի լըսար սինօրէ Խառան պըռ ։

Ձավա քի, Եզէկիէլ բէյղամպար տըպէժէ. սարի պիւաթ ու հավլթ. ու խանի պիւաթ ու սէ ։

« Խառան ու Քանան, ու Բէպան ու ըղան պազըրկանան էխօ ։ »

Իշտէ լուղէթէ թէտան թարճիմէյի Եթէմ է. քի լըսար սինօրէ Խառան պըռ. բէյղամպար մինայէ ճիրանի տաթինէ լըպայ Խառան ու Քանան ։

Ու քիթէպէ բադըշի տըպէժէ. « Խուտէ ճաննէթէ տանի լը Եթէմ րըօժ հըլաթէ.

Եւ ահա արևելք և ահա Եդեմ գաւառը որ է Խընուսայ երկիրը. որ գեղեցիկ գետերու ակը այն կողմերը ըլլալով, կը յայտնեն դրախտի տեղ ըլլալը ։

Եւ մանաւանդ երկրի բարեբեր և առատ պտղատու, և եւս յերկնից գաղղին անուշ ցօղը որ այն երկրին վերայ յատկացեալ է իջնել ։

Ահա Եդեմական դրախտի նշանները որ քեզ ցոյց տուի ։

24. Հ. Հապա բուն դրախտը ի՞նչ լերան կամ ի՞նչ ձորի, և կամ ի՞նչ դաշտի մէջ տնկուեցաւ. յատուկ տեղը ո՞ւր է ։

Պ. Բուն դրախտի տեղը, ջրհեղեղի ժամանակը ջրերու իրար սաստիկ զարնուելու պատճառաւ դրախտին տեղը անյայտ եղաւ ։

Վասնորոյ յատուկ երևելի տեղը յայտնի չէ, բայց Հայաստան Քիւրտսթանի մէջ ըլլալը շատ վարդապետներ կը հաստատեն, ինչպէս որ վերը ըսինք և գրեցինք ։

Ապա ուրեմն Հայաստանցոց մեծ պարծանք մի է. այս Եդեմական դրախտի նըշանները, և չորս գետերը և այլն ։

Բայց ի՞նչ օգուտ, որ երկրի Եդեմական դրախտի նըշանները երկրնուն մէջ կը

Իշտէ րըօժ հըլաթ ավա գաւառէ Եթէմ, քի Խընուս է, լըվէ խույանէ սարիէ գանիան. քի նըշան տըրըն ճիէ ճաննէթէ ։

Ու զէտաթըր, հասիլաթէվի վօլաթէ գանճ. պառէվի փըր, կաղըյէ շիրին քի ժը ազմանէ թէ, համի գանճէ խույայէ ։

Իշտէ ճաննաթէ Եթէմ նըշանէխօ տայ, ու խույայի մընգըր ժըթարա ։

24 Բ. Ասըլ ճիէ ճաննաթ լը՞գու սարի, գիժան սարիէ չիեան, գիժան նավալէ, ու գիժան տաշտէտա տանի. նըշան պըտէ ժըմարա ։

Ճ. Ասըլ ճիէ ճաննէթէ Աղամ, չաղէ լըմըշտէ ավէ, խառապ պու պը լըմըշտէ ավէ. լօմա ճիէվի նա խույայէ ։

Ձըգասա քի ճիէվի խույայի նընէ տիսա լը Արմէնստանէ լը նավ Քիւրտստանէ իսպաթ տըգըն կալըպ մըթըանան. չավա քի լըժօռ մըկո ։

Իֆթիխարըք մազըն է արմէնիսթանէրա քի վէ նըշանէ ճաննէթէ, ու չառ չամյն լըվէ տարէ հայա ։

Լաքիմ չի՞ ֆայտէ, նըշանէ ճաննէթէ լըպավան խույայէ ու ըվան նըշանէ ճաննէթէ

գտնուլ, և իրենք վերիերկնային դրախտի նշանները իրենց անձերնուն մէջ չունին ։

25. Հ. Ինչէ՞ն գիտես չունին ։

Պ. Անոր համար կըսեմ չունին, որովհետև միշտ երկրի դրախտը ուր տեղն է, և ինչ կար մէջը կը հարցունեն իրարու և կը փնտրեն ։

Իսկ օր մի չիմացայ մէկէ մի որ հարց ու փորձ ընելով երկնային և Աստուածային սուրբ դրախտը փնտրել կամ հարցունել ։

Ամէն մարդ յԱդամէն ըսկըսեալ մինչև ցայսօր միշտ աշխարհի կը խորհին, և ոչ ըստ Քրիստոսի. վասնորոյ սրբազան առաքեալը կըսէ. «Ըզ վերինըն խորհեցարուք և մի զաշխարհի»։

26. Հ. Մերին դրախտին ճանապարհը ո՞ւր է. և որմէ՞ հարցընեմք ։

Պ. Ասիկայ ալ հարցընելու բան է, որ կը հարցընես, միթէ ամէն օր, սուրբ աւետարանը չես կարդար. և կամ սուրբ եկեղեցւոյ մէջ չե՞ն կարդար ։

Ահա սուրբ աւետարանը ձեռքդ, և բաց Յոհաննու ԺԴ. գլուխը և 6 համարը. տես ի՞նչ կըսէ տէրն մեր Քրիստոս ։

Ես եմ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք. և

ժուրին, քի ըը ագմանէտայէ, ըըպավան թունունէ ։

٢٥ Բ. Ժըքրո՞ւ զանի թունունէ ։

Ճ. Լօմա տըպէժըմ թունունէ, չունքի համի ըրօ, ժըհավուստըսա բըռւս արգըն տըկարըն, քի ձիէ ճաննէթէ Ադամ ըը գո՞ւ տարիէ ։

Լաքիմ ըրօքի մի նա պիհիթ քի հէքի ճաննէթէ խուտի քի ըըմանէտաէ, ժըմէ բըռւս պըգէ ։

Համի մըրուվ ժը Ադամէ համթա իրօ թըմ ժըպօյէ տընէ մութալա տըգէ, ու նա ժըպօյէ Խսայ. լօմա բագըշ Պօղոս առաքեալ տըպէժէ. «Քոռինէ մութալա պըգըն, մութալաէ տընէ մագըն ։

٢٦ Բ. Իրէյէ ճաննէթէ ժուրին ըըգու տարիէ. ժը՞գէ պը բըռւսըմ ։

Ճ. Աֆժի թըշթէ քի թուբըռւս տըգի. մախար համի ըրօ ինձիլէ բագըշ նա՞խուշնի, ու ըմնավ տէրէտա նա՞խույնըն ։

Պըլթըն ինձիլէ բագըշտասթէխօ, վագա սարիէ Օհաննէս սարի սէզտա խանի չէշ. պընէրհ չի՞ տըպէժի Իսայ Մէսիհ ։

Ազըմ բըէյէ ըռւսթ ու սահիհ ու ըմիր, ու ագըմ տար-

կամ ես եմ դուռն՝ որ ոք մըտցէ ընդ իս կեցցէ ևն ։

Ի՞նչ կը մըտածես բարեկամ, կուզես հօրդ Ադամայ դրախտը գտնալ, և վայելել, ահա այն դրախտը աւերեցաւ, որովհետև աշխարհի մէջն էր ։

Վասնորոյ աշխարհի մէջ գտնուած դրախտներն ալ պըտուղներն ալ և այլ ամէն բերկրութիւնները, միանգամայն անցանելի է և չունի վայելչական տեսութեան մի պատկեր ։

Ինչպէս որ սրբազան առաքեալն ալ կը վկայէ մեզ. «Անցեալ է վայելչութիւն աշխարհիս այսորիկ, որ ոք ունիցի կին, որպէս զի չունիցի կըսէ ևն ։

Ահա դուռն՝ երկրորդ Ադամ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ մերոյ նոր տընկած դրախտը խնդրէ և փափագիր տեսնալու և վայելելու, ուր որ ամէն մարդ կարող չէ ձեռք բերելու ։

Ինչու որ մարդ զանիկայ տակաւին աչօք չը տեսաւ. ինչպէս որ սրբազան առաքեալը կըսէ. առ Կորնթացիս Ա. Կորնթացւոյ Բ. գլուխ. 9 համարին մէջ ։

Զոր ակն ոչ ետես, և ունկըն ոչ լուաւ, և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց ։

կահ հարգէ քի պըգավըն ըըպամըն տըպէ պիմինի ։

Զի՞ մութալա տըգի տօսթէմըն. տուխալի ճաննէթէ պավէխօ Ադամ պըղանի ու պըպհինի. մէ ճաննէթէհա խտուապ պու, չըմգի ըընավ տընէ պու ։

Լօմա հարչի քի մէ տընէտա հայա, հագա պահչէ, պառ, հապըլ ու համի թըշթէ չագգըըընէ ինաանան. տըպօհրի զէվգ ու սաֆէյէվի թունունէ, սուրաթէ գանձիթիէվի նա մայէ ։

Զավա քի բագըշ Պօղոս առաքեալ տըպէժէ. «զէվգէ տընէյէհա չուէ. հար էէքիրաժըն հանէ, պըլա պըղանի քի թուննուէ ։

Իշտէ թու հավէս պըգէ տասթ գըըընէ ճաննէթէհա քի Իսա Էլմէսիհ տանիէ ըը ագմանէ. քի մըրուվ պըգօըայի նըգարի տասթ պինէ ։

Զըմա քի հին մըրուվ վա նա տխյէ պըշագվէխո. չավա քի բագըշ Պօղոս առաքեալ տըպէժէ խաըգէ կորընթոսէ ավուլ. սարի տըտառ, խանի նահ ։

«Զագվէ մըրուվնա տի. ու կօհէ նա պըհիթ, ու ըը պիրէ տըէ մըրուվնա գաթ Խուտի հագըր գըը մըհիպէխօրա ։

Ահա դուն այս դրախտը փնտրելու և գտնելու ճամբը նայէ · որ ասոր մէջը մտնաս և կեանք ընտանաս և անգամ մի ալ չես մեռնիր :

Աշխարհի դրախտը շատերը մտան և մեռան · հարքըն ձեր կերին զմանանայն յանապատի և մեռան կըսէ Քրիստոս տէրն մեր · Յօհաննու :

Իսկ այս երկնային դրախտը քիչ մարդիկ կրնան երթալ · ինչու որ, մարմնասէր և կամապաշտ մարդը չէ կարող երթալու :

Որովհետև այս դրախտը երթալ ուզող մարդը, բոլոր մարդերը իր անձին պէս պիտի սիրէ · և պիտի պատուէ :

Ինչպէս որ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս կըսէ · «Զամենայն զոր ինչ կամիցիք զի արասցեն ձեզ մարդիկ, նոյնպէս և դուք արարէք նոցա» :

Ահա այս հրամանը ամէն մարդ կարող չըլլալուն համար գործել · Յիսուս ըսաւ · «Բազումք են կոչեցեալք, և սակաւք են ընտրեալք» :

27 · Հ · Աստուած այս բոլոր արարածները քանի՞ աւուր մէջ ստեղծեց :

Պ · Հինգ աւուր մէջ ամէն ինչ որ պէտք էր մարդուս ըստեղծեց · սկսեալ միաշաբաթ աւուրը · որ կիւրակէ կ'անւ-

Իշտէ թու վէ ճաննէթը բըռս պըգէ ու չարէյէվի պըրահին .քի թէտա պըգավի ըըվէտարէ պըժինի, ու նա մըրընի :

Ըրճաննէթէ տընէ կալլագ մըրուվան գաթըն ու մըրըն · չավա.քի տըպէժէ «պավէվա ուխարըն ժըմանանայէ ըըչէօլէտա մըրըն · Օհան · Ինճիլէ · սարի» :

Լաքիմ վէ ճաննէթէ ագմանէ հընտըքը մըրուվան տըչըն · չըմքի հարգաս ժըտընէ հաղ տըգէ ու տը հայինէ :

Պէքի վէ ճաննէթէ ագման պուխաղէ պըչի, տըպէ համի գաս պըհայինէ մինայէ նավէխօ, ու իղէթէվան պըգէ :

Զավա.քի Իսայ Ըըմէսիհ տըպէժէ · «հարչի գի տուխաղըն մըրուվան ժըվօրա պըգըն · վէ թարղ հունժի ժըվանըրա պըգըն» :

Իշտէ վէ էմրէ հարգաս նըգարէ թագմիլ պըգէ, լօմա նայինին ճաննէթէ խուտէ · Իսայ տըկս : «[illegible]» :

٢٧ Բ · Խուտի ափ համի մախլուգաթ ըընավ չանտ ըըօյայն հասըլ գըր :

Ճ · Ըընավ բէնճ ըըօյէ հարչի.քի ըաղըմէ մըրուվլու հասըլ գըր :

Տաւթ ավէթ ժը ըըօյէ ըագ-

ւանեմք այժմ նոյն աւուր անունը · մինչև հինգերորդ օրը, որ է հինգշաբթի, լըման կատարեց :

28 · Հ · Ինչու համար Աստուած ամէն բանը յառաջ կը ստեղծէ · և հինգ աւուր մէջ կարգով կընէ :

Պ · Աստուծոյ համար մարդըս կարող չէ ըսել և հարցընել ամէն բանի վրայով, թէ Աստուած ինչո՞ւ ասանկ ըրաւ կամ կընէ ·

Ասիկայ մեզի Եսայի սուրբ մարգարէն կը սորվեցընէ · որ չը հարցընել և չը քննել Աստուծոյ ըրած գործերը · ինչպէս որ կըսէ :

«[illegible]» :

Ասոր պէս սրբազան առաքեալն ալ առ Հռովմայեցիս գլուխ Թ · համար 20 կը գըրէ, և կիմացունէ որ մարդըս կարող չէ Աստուծոյ համար ըսել, ինչու ասանկ ըրաւ կամ անանկ :

29 · Հ · Ի հարկէ մեզի սորվելիք բան մը կար որ այսպէս կարգաւ կը ստեղծէ արարածները և անպակաս :

Պ · Այո, այս ամէնը անպակաս բարիքները նախքան ստեղծման մարդուս կարգադրելը և պատրաստ ընելը իր կատարեալ սէրը որ առ մարդիկ ցոյց կուտայ :

տէ, հաթա ըրօյէ բէնճ շամէ, համի հասըլ գըլը ու հաղըր գըլը :

٢٨ Բ · Զըմա խուտի համի թըշթ ավուլ հասըլ տըգէ ըը նավ բէնճ ըրօյէ պը տօր չէ տըգէ ու տաթինէ :

Ճ · Քըպօյէ խուտէ գարըգ նըգարի բըռս պըգէ ըսար համի շուղուլէվիրա պըպէժէ, չը՞ մա խուտի անվա գըլը · ու տըգէ :

Աֆիա ժըմարա Եսայիա բագըշ բէյղամպէր հին տըգէ · .քի բըռս նագըմք շուղուլէ Խուտէ չըմա վէ թարղ պու · ու տըպէժէ :

«[illegible]» :

Պըվլի թարղ բագըշ Պօղոս առաքեալ ժի տըպէժէ · Հըռօմէ սարի նահրախանի պխսթ · .քի մըրուվ նըգարի ժըպօյէ խուտիրա պըպէժէ չըմա վէ թարղ շուղուլ գըլը :

٢٩ Բ · Հալպաթ թըշթըք հայաքի ժըմարա հին պունէ · .քի վէ թարղ պը ըըէգ տըխուլըգընէ մախլուգաթան :

Ճ · Հարէ, վէ գանճիան համի պէ գուսուր, ժը ավուլ խուլուգանտընէ մըրուվ հասըլ ու հաղը տըգէ · թագմիլ մըհիպէվի, էշգէվի ըըպա մըրուվան խայայի տըգէ :

Ինչպէս որ Երեմիա սուրբ մարգարէն կըսէ . գլուխ ԼԱ . համար 3 ։ [illegible]

Երկրորդ Աստուած ինքը կատարեալ է . պէտք էր որ ստեղծած բաները կատարեալ ըլլալ . և ստեղծել ։

Երրորդ մարդս ստեղծուելէն ետև իրեն պիտոյքը պակաս բան մի չգտնայ , որով յուսահատեալ մնալով զԱստուած բանբասէ ։

Վասնորոյ զամենը կարգաւ և անպակաս ստեղծեց և պատրաստեց . և ապա զմարդը ստեղծեց ։

30 . Հ . Մարդը ե՞րբ ստեղծեց ։

Պ . Վեցերորդ օրը . որ էր ուրբաթ ։

31 . Հ . Աստուած ինքը անհուն անսահման և անկարօտ . բիւր հազարաւոր հրեշտակներէն կը փառաբանի . ի՞նչ կարօտութիւն ունէր մարդուս , որ այսքան արարածներ մարդուս համար կը ստեղծէ , և կը կարգադրէ ։

Պ . Այս հարցմանդ պատասխանը Գրիգոր Աստուածաբանը կուտայ . « Ամենայն արարածք ստեղծան վասն մարդոյ . և մարդ վասն փառացն Աստուծոյ ։

Զաւա քի Երեմիա բադըշ բէյղամպէր տըյէժէ . սարի սիհու էեք . խանի ոլսէ ։ « [illegible] » ։

Սանիա , խուտաէ պըլսօ թաքմիլ ու պէ գուսուր է . լազըմէ քի խուլուգանտըլնէ վիժի թաքմիլ ու պէ գուսուր ըլըյհի ։

Սըլսէ՝ բըշթ խուլուգանտընէ մըրուվ , ժըվիրա լազըմ պու թըշթան գէմանլքի նապի . քի պըվլի գաթըլ ու մա պըպլիեա ժը խուտաէ կազըն պըգըլիեա ։

Իօմա համի չէ ու գանձ , պը տօր ու պընիզամ հասըլ գըլը ու հաղըր տանի . հէնա բաշէ մըրուվէ խուլըգանա ։

Լ . Բ . Մըրուվ գընկա խուլըգա՞նա ։

Ճ . Ըօյէ չէշ . քի ին է ։

ԼԱ Բ . Խուտաէ պըլսօ պէ նիհայէթ , պէ սինօր , պէ մուհթաճ , հազարան մալագէլիօ ինթիզամ տըրպի . չի՞ մուհթաճէվի հասըլ մարըվիլա . քի ափ գաս մախլուգաթ ժըպոյէ մըրուվ հասըլ տըգէ ։

Ճ . Վէ բըսուէթարա ձէվապ Գրիգոր գալամ գրօղէ խուտաէ . տըրաէ . « համի մախլուգան (տըրպէժէ) հասըլ պուն ժըպոյէ մէրուվ . ու մըրուվժի ժըպոյէ սալթանա-

Որովհետև հրեշտակաց մէկ մասը Աստուծոյ կամացը հակառակ կենալով ապստամբեցան . զրկուեցան յԱստուծոյ անճառելի փառացը , և եղև սատանայ . գև են ։

Այս զրկուած հրեշտակներուն տեղը լեցնելու համար , կամեցաւ Աստուած մարդերով անոնց տեղը լեցնել , և փառքերը մարդիկ վայելէն ։

Ինչպէս որ եկեղեցին կը վկայէ երգելով . մարտիրոսաց վառ ձայն օրհնութեան շարականի մէջ . « Լցեք զտեղի անկելոց ապստամբողական թշնամւոյն , որ ի յերկնից վայր անկեալ » ։

32 . Հ . Այս հրեշտակաց յանցանքը ի՞նչ էր . որ յԱստուծոյ փառքերէն զրկեց զերենք . և եղան սատանայ ։

Պ . Ասիկայ մեզի Եսայիա սուրբ մարգարէն . կը սորվեցունէ . ԺԴ . գլուխին մէջ ։ « [illegible] » ։

Այս բանին համար զրկուեցան յԱստուծոյ փառացը և թափեցան յերկնից յերկիր և ընդ յօդս , և յանդունդս ։

33 . Հ . Հրեշտակաց թափուիլը երկնքէն ո՞վ տեսաւ և խմացաւ ։

թէ խուտաէ ։

Զումքի եէք Փըրգայէ մալագան ըլպար խուտաի ասի ու խաիան պուն պըվի մահրում պուն ժը սալթանաթէ խուտաէ , խուհար հաթըն չէյթան պուն ։

Ժըրպոյէ ձիէ թըժի գըրընէ պը մէրուվվէ մահրում պու մալագան ըօմայ խուլըգանա մըրուվէ ։

Զաւա քի տըրպէժէ ըհավ տէրէ շարականէ չէյիտան տանկէ ինթիշամէ վառ . « [illegible] » ։

ԼԲ Բ . Սուչէ վէ մալագան չի՞ պու , քի մահրում գըր ըվան ժը սալթանաթէ խուտաէ , ու պուն չէյթան ։

Ճ . Եֆիա ժըմարա Եսայիայ բադըշ բէյղամպէր հին տըգէ . ըը չարտա սարի ։ « [illegible] » ։

Ժըրպոյէ վէ գըրայէման , մահրում պուն ժը սալթանաթէ խուտաէ , ու խուհար հաթըն գաթըն ըը արտէ ։

ԼԳ Բ . Վէ գաթընէ մալագան գէտի պը չաղվէլիօ ։

Պ . Այս և Եսայիա սուրբ մարգարէն կըսէ . Կ գլուխ . 12 համարին մէջ :

[illegible]

Նաև տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ինքն ալ կը վկայէ սուրբ աւետարանի մէջը . Ղուկաս գլուխ Ժ . 18 " [illegible] " :

Նոյնպէս և սուրբ Յովհաննէս աւետարանիչ իր յայտնութեան գրքին մէջ կը յայտնէ :

34 . Հ . Ես այս երկինքէն թափած հրեշտակները . որ դև և սատանայ եղան . ուր կը մնան . և ուր կը շրջին :

Պ . Անոնց մէկ մասը մեզմէ 'ի վեր օդին մէջ կը շրջին . և կայանեն որ մեղաւորներու օդին անտեղէ անցած ատենը աւանեն տանին իրենց տանջանքին մէջ ձըգեն :

Ինչպէս որ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ըսաւ մեղաւորներուն համար " [illegible] " :

Եւ ահա այս օդին մէջ կեցող դևերու ձեռքէն ազատելու համար . շնորհալի սուրբ Ներսէս հայրապետանիս յատուկ աղօթք կընէ ըսելով :

Ճ . Ըֆ տախի , Եսայիայ բագըր բէյղամպէր տըղէժէ , սարի չարտը , խանի տըղտը :

" [illegible] "

Ու Խոսյ Լումէսին խուտի- էմամի տըղէժէ , Խնճիլէ Ղուկաս սարի տահ : " [illegible] " : Մէ Թարդ Յոհանի տըղէ գի- թէպէ խիալէխը :

34 Բ . Մէ խուհար պու մոլազան քի չէյթան պուն . ըգու տըկարըն , ու ըղէ տարէ տը մինըն :

Ճ . Նէք Փըըգայէվան ժըմա ժու ըը հավէտա տըրագինըն . քի ըրուհէ կուհէգաուան պըկըըըն ու պըրպըն ըը ղաղէպէ ճահնէմէ :

Չաւա քի կոթիւ Խոսյ Լումէսին , " [illegible] " :

Ու իշտէ ըննավ վէ հավէտա սագին պու չէյթանան , ժըպօյէ խալաս պունէխս բագըշ Ներսէս պապէմա տըյա տըգէ տըղէժէ , խուտի ը-

Բարեխօսը տէր հրեշտակի բարով՝ յանձն առնացես զիս , քաղցրութեամբ աւանդել զհոգի իմ , և անխռով անցուցանել ընդ չարութիւն այսոցն՝ որք են 'ի ներքոյ երկնից են :

Երկրորդ մասն ալ երկրիս վերայ կը շրջին . ինչպէս որ սրբազան Պետրոս առաքեալը կըսէ . " [illegible] " . և տես Յոբին ցաւ հասցընող սատանայն :

Երրորդ մասն ալ երկրիս ներքեւն է որ անդունդ կըսուի . որոնց համար անդընդայինք կըսուի . տես յայտնութեան մէջը :

մըն թարըմ պըդէ դանձ մալագըրա . քի ըրօհէմըն գանձ պըսթինէ , ու պէ թըրսէ խաւապ չէյթանան պը պօրհինէ , քի պըն ազմանէ ը հավէտանէ :

Փըըգայէ սանիժի ըսար տընէմա տըկարըն . չավա քի բագըշ Պետրոս առաքեալ տըղէժէ . " [illegible] " ու Յօբժի պըներհ :

Փըըգայէ սըսէժի պըն արտէտանէ քի ժըմա նա խուլյանէ , պըներհ գիթէպէ խիալէ Յոհաննէս .

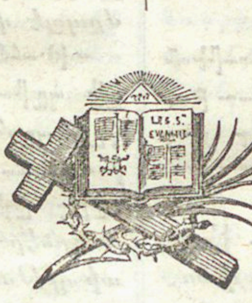

Մինչև այս տեղ աշխարհ ի՞նչ էր և ի՞նչ բանի ստեղծաւ ,
Մարդուս համար բարիքները , որո՞նք էին յայտնեցաւ :
Եթէ արդար մընայ մարդս , պիտի իշխէ բոլորին ,
Իսկ մեղաւոր , թէև հրեշտակ չունի մաս ինչ բնաւին :
Ասկէց ետքը մտիկ ըրէ մարդու ստեղծման ու փառքին ,
Յետ այնորիկ խափուելոյն կրած պատժոյն և ցաւին :
Որով դուն ալ արթուն մընաս չը խաբուիս չարերուն ,
Արժան ըլլաս վայելելու Աստուածային փառքերուն :

ԳԼՈՒԽ Բ.

Մարդոց արեգծովին խաբեալ է և հրաշ պարծը. Նարածոյ ները աս մարդը և մարդոաս աղէ-բախտաւորեանը աս Նարաւոյ :

35. Հ. Երբոր հրեշտակները մեղանչեցին, որ լուսեղէնք էին, մարդըս որ հողէն պիտի ստեղծէր. մինչ չը պիտի մեղանչէր. որ տըկար էր բնութեամբ. հապա ինչու ստեղծեց :

Պ. Աստուած նախագէտ, ապագայն և անցեալը. միշտ իրեն աչքի ներկայ է. և գիտէր: Բայց տես շնորհալի սուրբ Ներսէս հայրապետանին ինչ կըսէ :

« Զհանդերձեալ բնութեան քարոյն ունէր միայն զանձառ բարէն, այլ արեգծեալ զմարդ յետ դարձիւրին, զի վէպ երրորդ արարածոյն » :

Կը նայիս բարեկամ. Աստուած ինքը մինակ իրեն փառքերը չուզեր վայելել, հապա մարդը կը ստեղծէ հող երկրէն իրեն փառացը հաղորդ ընելու :

Հապա ով խոստովիս, դուն որ Աստուծոյ զանազան թէ երկրի, և թէ երկնի փառքերը վայելելու համար ստեղծուեր ես, ինչու նոյն Աստուծոյ խօսքին մտիկ չես ըներ :

Զէ որ ինքը քեզի կըսէ : « Օյ ըր ինչ հաւնեցէք զի արարչին յեղ մարդիք, և դուք նոյնպէս ա-րարէք և նոցա » :

Հապայ ինչու, ապդգ չես ահրեր. և գրացինիդ չե՞ս օգներ. և եղբօրըդ չե՞ս նայեր. և մարդկութեանդ վերաբերեալ պարտքերըդ չե՞ս վճարեր :

Ասոնք չըներուդ համար, դուն ալ զրկեալ հրեշտակներուն պէս, Աստուածային շնորհաց և փառաց պիտի զրկուիս. լաւ գիտցած եղիր :

Որ մը պիտի լսես այն սարսափելի ձայնը որ քեզի պիտոր ըսէ. « Մերկ էի և ոչ զգեցուցիք զիս, ծարաւ էի և ոչ ժողովեցիք ևն. առ Մատթէոսի սուրբ աւետարանին ԻԵ. գլուխ 36 համարը » :

36. Հ. Երկրի ո՞ր կողմէն. և ո՞ր գաւառէն մարդուս հողը Աստուած առաւ և ըստեղծեց զմարդը :

Պ. Սուրբ գիրքին մէջ չը գրուած բանի վրայօք պատասխան չի տրուիր. բայց Քանանու երկիրը Քեբրօն ըսած տեղէն առնուեցաւ հողը կըսուի :

Այս Քեբրօն Քանանացւոց արքայանիստ քաղաքն է.

ՍԱՐԻ ՏՐՏՄ.

Խուլըրգանըընէ մըրուվէ, խաբանըը նէվէ, ու ղաղէպէվէ, ու էդգը մուհէպէ խօտի ըը պէր մըրուվու- խարապիթիյէ մըրուվ ըը պէր խու- տէ :

٣٥ Բ. Գընիկոյ մալագայն կունէ գըրըն, վան քի ժըռնու- բէ պուն, մըրըլ քի ժը խօլէ հասըլ օլուր ըլդըրըմ. չա- վա կունէ նա՞ օլդըր, քի ըը թալիժի սըսը ու գալը պու- ըէ չըմա՞ խուլըգանըն :

Ժ. Խուտէ ախըլ գանող, վախթէ բաշին ու բէչին. ու պօհօրթըն ըը պարիլ հաղըր է. ու տըղանի համի:

Լաքին պը Ներհ շնորհալի բաղըրշ պապակէմա չի՞ օրակէժէ ժըպօյէ վէ բըռուսէթարա,

« Թահմուլ նագըր բապիէ գանճ ըվէ պըրթանէ գոնճյէ պէ նա- գըլ պըպհինէ, պը աուրէբէխօ խուլըրգանը մըրուղ ըրօյէ շաղայն ըըպար ըըպէհէ » :

Տընէ՞րհի տօսթէմըն. Խու- տի պըթանէ պըխօնա ու խա- ղի ստլթանաթէվի պը շուղ- լինէ, իլլա մըրուվ հասըլօլ- գէ ժըխօլի, ժըպօյէ իհսան գըրըընէ սալթանաթէվիրա:

Լէ մըրուվ օլ հըչգ, թու- քի ժըպօյէ իհսանպունէ սալ- թանաթէ Խուտէ, հարգա ըը ապմանէտա, հարգա ըը ար- տէտա, խուլըգանտըխի. ըէ

չըմա՞ ամրէ Խուտիրա կօհնա- տի, մըթըրհէվի նադի:

Նա՞ քի աֆ պըխօ ժըթարա օրակէժէ « հարըն ըն փոխող ըն ըն խուլգ ծը վէրա պըգէ. հոնծի խուլգէդա վէ բորղ պըգըն » :

Լէ չըմա գոյմէթա նա հաս- պինի, ու ձիրանէթարա իմ- տատ նաղի. ու պըքէթարա նա նէրհինի, ու հարչի ատէ- նէ մըրուվաթիրա լայիգ է նա- տի ու նադի :

Իչտէ ասլա համի ժըպօյէ նադըրբընէթա, թուժի մինա- յէ մահրումպուն մալագանի, օրակէ մահրումպայի ժը ատըլ- թանաթէ Խուտի, գանճ պը- ղանի:

Բոքի օրակէ պըրաթինէ տանէ հան, քի օրակէ պը- պէժէ. « Թապի պումպըն ըը- նադըրըն բաշանի. զարխ պումխանինէվա նա պըրըն: Պընէրհ ինճիլէ Մատթէոս ապրիպիաթ ու բէնճ. խանէ սիհ ու շաշ:

٣٦ Բ. Խուտի խօլքէ մը- րուվէ ժը՞ գիժան գաւառէ ու արտէ ըսթանա խուլը- գանա մըրուվէ :

Ժ. Լը նավ գիթէպէ բա- գըրշ թըրշթըգքինա նուխան- տիէ ժը վերա ձավ.ալ թուհ- նէ. լաքին ժը փօլաթէքանան ժը ...բրօնէ պասանա :

Էֆ Քէբրօն ըը Քանանէ պաժէրէ բայիթախթէվան

տախկոյ սուրբ գրքին մէջ քանի մի տեսակ անուններ ունի :

Արբոյ. Կարիաթարբոյ. Մամբրէ, քաղաք դաշտի. ծործոր :

Ահա տես վկայութիւնները որ 'ի սուրբ գրոց "Մեռաւ Սառա 'ի քաղաքին Արբոյ յորն՝ այն է Քեբրոն". Ծննդոց ԻԳ. գլուխ 2 համար : Կարիաթարբոյ. տես Յեսու որդի Նաւեա. գլուխ ԻԱ. 11 համար :

Քաղաք դաշտի, և էկն Յակոբ առ Սահակ հայր իւր 'ի քաղաք դաշտին, այն է Քեբրոն Ծննդոց ԼԵ. գլուխ. 27 համար :

"Մամբրէ, և չու արարեալ Աբրահամու եկն և բնակեաց 'ի կաղնոջն Մամբրէի, որ է Քեբրոն". Ծննդոց ԺԳ. 18 :

"Ծործոր. և առաքեաց զնա 'ի ծործորն Քեբրոնի Ծննդոց ԼԷ. 14 :

Որ հիմա Արաբացիները այս տեղին անունը իրենց լեզուովը Խալիլ Իպրահիմ կըսեն. Աբրահամու գերեզմանը անտեղը ըլլալուն համար. որ սուրբ Երուսաղէմէն վեց ժամ հեռու է :

Ոմանք ալ Դամասկոս քաղաքէն առաւ կըսեն հողը. որ է Համ. որ հատապակօրէն

պու. քի չանտ Թարղ նամ կաղի տըպի ժէրա :

Արբոյ, Կարիաթարբոյ. Մամբրէ : քաղաք տաշտէ. ծործոր :

Իշտէ պընէրհ գիթէպէ բագըշ : "Մէր Սառրայ ըլը նավըլէ պաժէրէ Արբոյ է. քի աֆ Քեվրոնէ. Ծային սարի պիսթ ու սէ. խանի Ր : Կարիաթարբոյ. պընէրհ. գիթէպէ Յեսու գուրրէ նուէ. սարի պիսթ ու եէք. խանի եազտա :

Պաժառէ փաղլէ, հաբ Յակոբ ըլը պայ պավէխօ Սահակ ըլը պաժէրէ փաղլէ. քի աֆ Քեբրոն է. Ծային սարի սիհ ու բէնճ. խանի պիսթ ու հավթ :

Մամբրէ. Գօշ Գըր Աբրահամ հաբ սաքին պու ըլփառէ մաղէէ, Մամբրէ. քի աֆ է Քեբրոն. Ծային. սարի սէզտա. խանի հաժտա :

Ծործոր. ըշանփ ըվէ ըլ ծործորէ. Քեբրոն. Ծային. սիհ ու հավթ սարի. չարտա խանի :

Քինուհա խալդէ Արապըսթանէ ալը ըղմանէվան. Խալիլ Իպրահիմ տըպէժըն. ժըպօյէ մաղառէ Աբրահամ, քի ըվէ տարէ է. չէշ սըհաթ տուր ժը պաժէրէ գուտսէ :

Չենդըժի տըպէժըն խօլյէ մըրուվ ժը ղաշ բաանդ. լօմայ տըպէժըն. ավալի շամ,

կըսուի Կըմէ լի Համ, անըղի Համ. այսինքն, յառաջ հող և վերջը հող :

Տես զանազան հին գաւուց գրքին Ը. գլուխ հարցմանց մէջը :

Վերջապէս այս բանիս կը հաստատուի, որ սուրբ գիրքը կըսէ. Էհան արձակեաց զնա տէր Աստուած ռուսափի ատա : Ծննդոց Գ. գլուխ 23 համար :

37. Հ. Ասկէց կերեւի որ բայց Ադամին գերեզմանը սուրբ տեղ ըլլալը յայտնի չէ, միայն թէ աւանդութեամբ կըսուի Քեբրոն ըլլալէ վերոյ յիշեալ վկայութիւններովըդ : Իսկ գլուխը Գողգոթայ լերան վերայ ըլլալը ուսկից կը հաստատուի :

Պ. Ադամայ գլուխը Գողգոթայ լերան վերայ ըլլալը. սուրբ Ներսէս շնորհալի հայրապետնիս, կը վկայէ :

Ահա տես այսօր անճառ շարականի մէջը. որ կըսէ. "Բառնայր ինքեամբ զփայտ խաչին մինչ 'ի տեղի Գողգոթայի, յորում եդեալ մարդն առաջին :

38. Հ. Այս ինչպէս բանէ, դրախտը արեւելք Հայաստանի մէջ ըլլալը, թէ աւանդութեամբ և թէ հաստատ վկայութեամբ հաստատեցիր :

Բայց հիմա դուն Ադամայ

ախըրի շամ. բէ չինէվի խօլի. բաշինէվի խօլի :

Պընէրհ գիթէպէ բէնճ թարէ թարղ ալը թարղ. բըռաէ հաշթ :

Քաշին վէ կօթըլնէ Խուտաի խալաթ տըպըն. քի տըկայ՝ Տարանէ պարբայ ըլէ Խուտէ ժը գօռ ըխանէփ պու : Պընէրհ գիթէպէ զային սարի չառ, խանի պիսթ ու հաշթ :

٣٧ Բ. Քըվէ խուայի տըպի քի սահիհ մաղառէ Ադամ ըը գու տարէ պունէվի նապըլու է. պըթանէ կօթըլնէ ախուրյան, ու պըվի շահատաթան ըըքէբրոնէ նշան տըսի : Աքիմ գօթէ սարէ Ադամ ըը սար չիխէյէ գողգոթայ վաշը պունէվի, ըժգու բըպաթ տըդի :

ձ. Սարիէ Ադամ ըը չիէյէ գողգօթա, պունէվի, բագըշ Ներսէս պապէմա շըհատաթի տըդէ :

Իշթէ պընէրհ ըընավ այսօր անձառէ քի լըվէ տըպէժէ. "Բ՝ վէ պըխօ հըլհըլըփ փառէ խաչէ, հաբա ըը Գողգոթայէ ժի ըըվէփարէ, մըրովէ ավըլ պանի պու :

٣٨ Բ. Աֆ չի թարղ շուղուլէ, ձանեէթ ըը բօժհըըաթ, ըը Արմէնըսթանէ նշան տայ, խալաթ գըը :

Աքիմ նուհա դու ձէսէ-

մարմինը Պէրրոն բռնած տեղը, ուր որ Աբրահամու գերեզման է. և գլուխն ալ Գողգոթայ լերան վերայ հանեցիր։

Իրարմէ այդքան հեռաւորութեամբ ինչպէս կընայ ըլլալ. ասիկայ կուզեմ որ իմացընես ինծի։

Գ. Մեք և մեր միտքը տըկար և փոքր ըլլալով, աշխարհը մեր աչաց առջև շատ մեծ կերևի. և մեր կարողութենէ վեր եղած բաները անկարելի և դժուարին կը տեսնուի, և կը կարծուի։

Բայց Աստուծոյ ամէն բան հնարաւորէ, ինչպէս որ կըսէ տէրն մեր Յիսուս. Մատթէոս Աւետարանի ԺԹ. գլուխ. 26 համար։

"Հայեցաւ Յիսուս ի նոսա և ասէ առ ի մարդկանէ այդ անհնարէ, այլ յԱստուծոյ ամենայն ինչ զօրաւոր է։

Աշխարհը Աստուծոյ մեծութեան առջև մէկ փոքր ինչ մի է, ինչպէս խնձոր մի մեր աչքին առջև փոքր է։

Ու ինչ որ կամենամք ընել այն խնձորի վերան կարողեմք դիւրին ընել և գործել առանց դժուարութեան։

Բայց մէկ փոքր մանր մըրջիւնի մի աչքին՝ այն խնձորը շատ մեծ անշարժելի և անտանելի աշխարհի պէս գունտ մի կերևի և կը ձևանայ։

թէ Ադամ պըր տարանի լը Պէրրոնէ. քի մըղառէ Աբրահամ լը վէտայէ. ու սարէ վիժի լը չիեայէ գողգոթայ տանի։

Գը հալուստու աֆ գասսուր չավա՞ գարի պըլըլ, ավիեա ժըմարա տուխայըմ հին պըգի։

Ծ. Ամ ու ֆարասաթէմա կալաք բըշուկ. ու հընտիկ պույէմա, տընէ լըպար չաղվէմարա կալաք մազըն խույանէ. Թըշթէ պըլընտ ժըմա. պէմուվքուն խույայի տըպի լը պարմա ու պէչարէ։

Լուքիմ համի թըշթ խուտիյա գօրայէ. չավա քի Պըրխսոս խուտիէմա տըպէժէ. Մատթէոս, սարի նօզդայ. ٢٦ ։

"Նէհէրի Յիսուս ժըվանրա օ-նօ աֆ ժը մարըվան պէ չըրեժէ, լաքին ժըխուտէ համի թըշթը էպըն"։

Տընէ լըպար խուտի կալաք թըշթըքք բըչուկ է. չավա քի սեվի քի լը պար չաղվէմա բըչուկ է։

Ու հարչի քի պուխազըն լըսար վէ սև է գարըն պըգըմք պէ ազխաթ ու պէ ճէֆա։

Ամմա լըպար չաղվէ մէրուեան, սեխէհան կալանգ մազըն, ու թըշթըքք ժըճիէխօ նալըպլթըրանտի խույայէ, մինայէ տընէ էհա։

Ասանկ ալ իմացիր մեր և Աստուծոյ մէջ տեղը և գործքերու վրայօք. որ մեզի անկարելի կերևի. իրեն հեշտ և կարելի է։

Կամ թէ հարիւր կանգուն բարձր տեղ մը կանգնած ըլլաս, ու ձեռքըդ ալ մէկ թռչուն մը ունենաս։

Երբոր ուզես անկէց վար իջնել առանց ճանապարհը գիտնալու, ան ատեն քեզի շատ դժուար՞ ու անկարելի պիտի ըլլայ. և պիտի երևի։

Ինչու որ ճանապարհը չես գիտեր, և անկէց ալ վար ցատկելը քու կարողութեանըդ դէմ է, շուարեալ պիտի մնաս այնտեղը։

Բայց երբոր՝ ձեռքիդ թըռչունը որ թող տալու ըլլաս, պիտի տեսնաս որ այն փոքրիկ թռչունը քեզմէ շուտ թռչելով իր տեղը կերթայ։

Ու դուն տակաւին ճամբայ կը փնտրես վար իջնալու, ու չես գտներ և այնպէս շուարեալ կը մնաս։

Ահա Աստուծոյ գործքերը միշտ անիմանալի է, Դանիէլ մարգարէի գրքի ԺԴ. գլուխ 36 համարին մէջ, կըսէ։ Աստուած Ամբակում մարգարէն Հրէաստանի տաշտի միջէն հինգ րօպէի մէջ Բաբիլոն ղրկեց. Դանիէլ մարգարէին կերակուր տարաւ։

Վէ թարղ պըղանի շուղուլէմա ու Խուտէ, վէ թըշթ քի ժըմարա պէ չարէ ու պէմուվքուն խույայէ, խուտիրա կալըաք հէշտ ու գօրայէ։

Ահաստ, սալթ հարըն պըլընտ ճիգի դու պըստգինի, ու տասթէխօժի նէք թէյրըք հապի։

Գընկայ դու համա պըգի ժըվէ խուհար պէ, ու ըրէ էվի նըղանի, վէ ժըթարա պէ չարէ տըպի ժըվէ խուհար հաթընէ։

Չըմա քի ըրէ էվի նըղանի ու ճի էհա կալըաք պըլընտ. լօմա շաշ տըպի ու տըսագինի լըվէ ծիէ։

Լուքիմ գընկա ժը տասթէխօ հարգապարտի թէյրէհա, թու կարաք պըպհինի քի ժըթա զուլթըր տը ֆըրրէ ու տըչէ ճիէխօ։

Հին թու ըրէ տըկարինի քի պըտհինի խուհար պէ պըչի ճիէխօ, ու նասինի. վէ թարղ շաշ տըմինի։

Իշտէ շուղուլէ խուտէ մըրուվնըգարի հին պըպէ. Դանիէլ փէյղամպար քիթէպէվի սարի չարտա. խանի սիհ ու չէշ. տը պէժէ։ Խուտի Ամբակում բէյղամպար ժը Հաստըլթանէ ըշանտ լը Պապըլ տասէ բէնձ տագիգէ, տաշտէ պըր Դանիէլ ըրա։

Երեմիա մարգարէի աշակերտ Բարուքը այսքան երկար տարիներով կը քնանայ, մինչև գերութեան հարուածները կը դադարին և ապա կը արթըննայ քնոյն :

Յօնան մարգարէն ձուկին մէջ, երեք մանկունքը հնոցին մէջ անվնաս կը պահէ. աշտարակին ներքև նստող Թըռատասանքը որ ապահով էին ամէն վնասներէն. յանկարծ աշտարակին ներքև մնալով կը մեռնին :

Ահա Աստուծոյ ըրած գործին համար մարդ կարող չէ ըսել այդ ինչպէս բան է. կամ այսպէս. զոր ինչ կամի տէր և առնէ :

39. Հ. Ինչանկ է նէ հիչ մէկ ատեն մը մէք կարող չեմք ասանկ բաները քննել, կամ իմանալ Աստուծոյ վրայօք. և գործքերուն համար :

Պ. Ի՞նչ կուզես իմանալ Աստուծոյ գործե՞րը, և ըրած բանե՞րը. այո. անոնք իմանալովդ, երբոր բարի գործ չունիս, վարքըդ բարքըդ չը մաքրես, այն իմանալդ քեզի օգուտ մի չունի :

Ադամայ մարմինը Քեբրոն. գլուխը Գողգոթայ. և դըրախտը արևելք և Հայաստանի մէջ ըլլալը, կամ չըլլալը քեզի ոչ օգուտ մը և ոչ վընաս մը ունի :

Շակիրտէ Երեմիայ բէյղամպար, Բարուք, կալըք վախըտ տը խավէտա մայ. հաթա Նադանձյէ հէսիրլիթի պուհօրթ չու, բաշէ րապու ժը խավէխօ :

Յօնան բէյղամպէր տը պահրէտա, սէ զարօեան տը գուրհանէ ակրա, խալաս քըրըն. ու րըպըն գաարէտա հաժտա մարըվան քի րուունշթի պուն պէ զամ ու պէ զասավաթ. գաարը տըրհօշի րը սարվան տըմըրըն գալֆ գաֆըր:

Իշթէ շուղուլէ Խօտի, քի մըրուվ նըգարը Փահմ պըդէ. ու մութալա պըդէ. Խուտի չըմա՞ վէ թարզ դըրը. եախօտ նա դըրը :

ԼԹ Բ. Վըվէ խույայէ, էտրըն ամ գաարը նըրըն րըսար վէ թարզ շուղուլէ Խուտի մութալա պըգըն. ու բըրս պըգըն :

Ճ. Չի՞ տուխազի պըղանի, շուղուլէ Խուտի. ու հարչի քի տըգէ. հարէ. ըվան համի թու պըղանի. գընկա ամալէ ղանձ շուղուլէթէ թունինապի. իմէհա ժըթարա Փայտէգի նագէ :

Ճէսէթէ Ադամը Քեբրօնէտա, սարէվի րը չէյէ գողգօթայ ու ճաննէթժի րըօժհըլաթ ու րը Էրմէնիսթանէ պու էվի, ու նա պու էվի ժըթարա Փայտէգի, ու զարարըք թունունէ :

Բայց դու տես որ ամէն ազնուութիւնը և քաջութիւնը, և բուական հարըստութիւնը արհեստ և վաճառականութիւնը Հայաստանի մէջ ծաղկած ըլլալով և անկէց դուրս գալ և օտարաց մէջ ծաղկիլը :

Եւ Աստուծոյ խնամքը անտեղուանք յայտնի ըլլալը. առատ պտղաբեր, և ազնիւ աղբիւրի ակեր, և մաքուր օդ, այս ամէնը արևելքի Հայաստան և Քիւրտաստանի մէջ կերևի :

Բայց ինչ օգուտ որ, հիմայ վշտալի հետին խղճութեան մէջ կը նեղի, կը տառապի. և կը հեծէ. պատճառ մեր նախանձութիւնը՝ մեր անմիաբանութիւնը, մեր իրարու բարի չուզելնիս, և մանաւանդ աշխարհաւէր անձնասիրութիւնն է :

Միթէ՞ անձնասիրութիւնը չէ որ ամէն մեկերնիս մեր անձնական շահուն ետևէն ձգած զմեզ կը չարչարէ և կը նեղէ :

Միթէ անձնասիրութիւնը չէ որ ազգերնիս, և թէ հայրենիքներնիս անտէր և անխընամ թողուցեր, աւեր և աւերակ դարձուցեր :

40 Հ. Ինչու հայրենիքնիս աւեր և ազգերնիս տակնու-

Բու պընէրհ.քի, համի ղանձի, ու չէյի. մէրանի ու խօրթանի, պազըրկանլըթի ու սանիաթ ու համի մարիֆաթ ժը Էրմէնըսթանէ տարղաթիէ, ու րընալ համի վօլաթէ ղարիպան չույէ :

Ու գարամաթէ Խուտի րըվէ տարայն պալըու պու էվլի քի րըվէ վօլաթէ, ավէվլի ղանձ, հասըլաթէվլի ղահվ, համէ էվլի բագ. համի գաս ժէրա համէս տըդէ :

Լաքին չի՞ Փայխաէ քի նուհա րընալ հէսիրլիթի, պըրընկալըթի ղաթի է, ու նըդարի րըխօ խալաս պըդէ, սապապ նադանձ հասէթի է մա, ու եէք սէօղ նապու էմա ու չէրի է համաւտուրա նա ուխաղըն. ու հար եէքի ժընավսէխօրա ղաթիէ ու մութալա տըդէ :

Հապանըընէ նավսէմա նըրնէ քի հար եէգի ժըմա ժըպօյէ Փայխայէ տընէ, ավէթի է րը ղահմէթէ. ու ճաֆէ տըկչինըմք :

Հապանըընէ նավսէմա նը՞նէ քի գովմէմա ու վօլաթէ. պապէմա հէչըընէ րըսար ըրույէվլի պէ խօտի, ու պու է խառապ ու մայէ պէ չինայի :

Հ. Բ. Չը՞մա վօլաթէմա խառապ ու գովմէմայ պըրըն-

վերան դարձեր , ահա այս-
քան վանքեր , և եկեղեցի-
ներ Հայաստան և Քիւրդս-
տանի մէջ կան և կերևին ։

Պ . Արդարև շատ վանքեր
և շատ եկեղեցիներ կան և
կերևին ։

Բայց ո՞ր վանքին մէջ տե-
սար վարժարան . տղայք ժո-
ղուած օրինաւոր կը կարդան
և կը կրթուին . ցոյց տուր
ինձի ։

Մեծն Ներսէս սրբազան
հայրապետնիս վանօրայքները
շինեց . և ամէն վանից ալ
թէմ և վիճակ որոշեց . և այն
վիճակներէն ալ պտուղ , հոգե-
բաժին և այլ տեսակ տեսակ
մուտքեր և իրաւունքներ հաս-
տատեց այս բանին համար ։

Նախ վարժարան ըլլայ . վա-
նից վիճակին մէջ , որբ և ան-
տէր տղայքները այնտեղ հա-
ւաքուին , կարդալ սորվին ։
Նաև զանազան ուսմունքներ
և արհեստներ . և մանաւանդ
վարքերնին և բարքերնին ան
տեղը կրթեն և կրթուին .
ազգին և նոյն վիճակին օգ-
տակար անձինքներ ըլլան ։
Նաև հարկը պահանջած ժա-
մանակը վարդապետացու և
քահանայացու և վարժապետա-
ցու պատուական ընտիր ան-
ձինքներ յառաջ գան ։
Բ . Ինչէր հիւանդները

կաղ պու է , իշտէֆա դաս
տէրէմս հօյա ըը Արմէնիս-
թանէ Քիւրդստանէ , քի
խուլյայէ տընէրա ։
Ճ . Պըռասաթ կըլըտ զանիլ
տէրան հայա . ու խուլյանէ ։

Լաքիմ գէժան տէրէսա
թու գիդ մաղթապ . քի ըը-
վէտա զարօեան հին տը-
պուն . ու մարիֆաթ հըլտը-
կըըն . Նըշան պըտէ եէգի
ժըմարա քի պըղանըմ ։
Ներսէս մաղըն բագըչ պա-
վէմս տէրան չէ գըր . ու հա-
մի տէրանժի իրաա ու հասի-
լաթ ժը կուննաան կըէ տայ .
չավաքի (պաղի հոգեբաժին)
տահէէք . բայէ ըրօհէ . ու
համի թարղէ իրաա խուլյայի
գըր , ժը պօյէ վէ շուղուլէ-
հա ։
Բէշին մաղթէպ պըպի .
ժը կուննաան զարօյէ սեի ու
պէխտալի գօմ պըդըն խուն-
տան հին պըպըն ։
Ու թարղ պը թարղ իմ ու
մարիֆէթ , ու աատապէվան ,
ըուռնչա ու ըռապուռնէվան
գանձ ու մըտուվավաթի պը-
պի . ժը պօյէ ըաղըմ պուն է
փօլաթըըա ։
Ու գըննըյ ըաղըմ պըպի
գէշչա մըթուան , ու վարժա-
պետ , ժըվան պը տարինըն ։

Սանիայ պէ Խօսալի նախօ-

վանքը տարուին դարման-
ուին ողջանան . օտար ազգաց
կամ վիճակին մէջ աստ անոր
դրան առջև չմնան խղճու-
թեամբ . անոր համար վան-
քերը միշտ օդը առողջ տեղ-
ուանքնուն մէջ շինածէ ։
Գ . Տըկար ծեր զօրութե-
նէ անկեալ թէ այր և թէ
կին անձինքները այն տեղը
տարուին մինչև ցվախճան
պահուին և ապրին . աստ ա-
նոր դրան առջև չդեգերին
վշտալի տառապանքներով ։
Դ . Հայաստանեայց սուրբ
կրօնքը , և աղօթքը միշտ շա-
րունակ այն վանից մէջ կա-
տարուի անխափան . և այն-
տեղ կեցողներն ալ միշտ ազ-
գի բարեյաջողութեան համար
աղօթող պիտի ըլլան ։
Տէ՛ր հիմայ միտածէ բարե-
կամ և տես այս վերոյիշեալ
չորս տեսակին որը մէկը ձեր
վանից մէջ կը գտնո՞ւի . ցոյց
տուր որ տեսնամ ։
41 . Հ . Արդարև այս ը-
սածներէդ մէկն ալ չըգայ .
ինչու չեն ըներ . և պատճա-
ռըն ի՞նչ է որ վանօրէից մէջ
վարժարան չըլլալէն զատ .
միւս երեք տեսակ առաքի-
նութիւն ալ չգայ ։
Պ . Պատճառ մութ և մը-
ռայլ տգեղ տգիտութիւնն է .
որ իրեն ընկեր գտաւ անձ-
նասիրութիւնը շահը , և օ-
գուտը ։

շան , քի եէք գաանէվան թու-
նունէ , պըպըն տէրէհա ըը
վէտարէտա խօտխըթի պըգըն
սաղ պըպի . ըը պար տարկա-
հէ խալգէ հէսիր նամինըն .
ժը պօյէհա տէրան ըճիէ բագ
ու չիեան , չէ գըրընէ ։
Սըռէ . գալ ու բիրըգ . քի
գաթընէ ժը տօվլէթէ . ըվէ
տէրէ պըպըն . հաթա մըրը-
նէվի խօտխըթի պըգըն . քի
ըպար տարխէ խալգէ նամի-
նի հէսիր ու տարկանտա ։

Զառ . տըրայէ ու նըմէժէ
Արմէնիսթանէ , ըվէ տէրէ-
տա թըմ պըգաարընըն . ու տը-
յայէ գօմէրա պըգըն , ժը-
պօյէ գանձի ու չէի ։

Տէ նուհա մութալա պըգէ
ու պընէրհ , վէ չառ թարղէ
գիժան եէքի . հայա ըն նավ
տէրէվա , նըշան պըտէ պըպ-
հինըմ ։
41 Բ . Պըռասաթ հարչի
քի կօ , ժըվան եէգիժի թու-
նունէ , չը՞մա նագըն , սապա-
պէվի չի՞ է . քի մագթապ , ու
սէ թարղ գանձիթիէ հա թու-
նունէ ըը տէրան ։

Ճ . Սապապ նըզանիթիէ
թարի ու նագանձ , քի ժէրա
հավալ տիթ հապանտընիթիէ
նավսէ , ու ֆայտէ ։

Ու անով ճամբայ ելաւ. ու սկսեց բոլոր բարեկարգութիւնները և բարեխառնութիւնները տակն ու վերան ընել ։

Բացեց որկրամոլութեան դուռները վանքերը որ սրբութեան տեղեր են, ըրաւ ուտելու խմելու գինովնալու տեղ ։

Բացաւ ագահութեան դուռը, անոնք որ յաշխարհէն հրաժարուած էն. անոնց ըստամոքսը ուժովցուց, ակլըշտանալ չէին գիտեր ։

Ու այլ տեսակ տեսակ դուռներ բացաւ գեղխութեան որոց յիշելը անգամ այս տեղս մեղք և անվայելուչ է ։

Միայն թէ վանքերու՞մ ինչ խեղճութեան մէջէ, ահա կը տեսնէք. ասոնց վերայ խորհէ, ասոնց վերայ հարցուփորձ ըրէ, և ասոնց բարելաւութեան համար մըտածէ ։

Երբոր զասոնք կարգի և կանոնի ներքև գընես, այն ատեն դրախտը Հայաստան. Ադամայ գերեզմանը Քէբրոն, գլուխն ալ Գողգոթայ լերան վերայ պիտի տեսնաս ։

42. Հ. Ադամ յառա՞ջ ո՞ւր տեղ ըստեղծուեցաւ ։

Պ. Աստուած Ադամը յա-

Ու ալվի տարգալծ ըրէ, խառապ գըր համի գանձի ու չէի, թըշթըգնա հեշտ. թար ու մառ գըր ։

Վագըր տարլըէ ու խարըբնէ, ու վառխարընէ. ձիէհան քի բագըշ պու գըր ձիէ, մէյէ ու կօվէնաէ ։

Վագըր տարլըէ Թամահի, վան քի ժը ալնէ տասաթէվան ըգշանտի պուն. խձար գոթըն թէրնապունէ. ու տըսթըրըն ու նասթինըն թէր նապըն ։

Ու Թարղ պը Թարղ տարխյան վագըր նագանձի, քի ըվէտարէտա կօթընէժա կունայէ, ու նաչէ ։

Իշտէ տէրէվա չի Թարղ հէսիր մայէ տըպլինըն. ըտարվան մութալա պըգէ, ու բըռա պըգէ, քի չինայի պըպէ չավա քի մընկօ ։

Գընկայ վան չէ պըգի, ու չէն պըգի, պըն գանունէ տայինի. իշտէ ձէննէթէ ըը Ադընըսթան, գապըէ Ադամ ըը Քէբըռնէ, սարիէվիժի ըըչխայէ գողգոթայ տըպէ պըգհինի ։

ԽԲ Բ. Ադամ, ավուլ ըըգու տարէ խուլըգանտ ։

Ճ. Խուտէ ըը տարկա խու-

ռաջ դուրս ըստեղծեց. և տարա դրախտին մէջ դրաւ. ինչպէս որ կըսէ սուրբ գիրքը ։

Եւ էառ Տէր Աստուած զմարդն զոր արար և եդ զնա ի դրախտին փափկութեան Ծննդոց. Բ. գլուխ. 15 համար ։

43. Հ. Մարդը դրախտին մէջ շատ կեցա՞ւ ։

Պ. Ոչ, ինչու որ սատանայն որ յԱստուծոյ փառքէն զրկըւած էր, տեսաւ որ հողէն ստեղծուած մարդը անցաւսկսաւ նախանձիլ ։

Այնքան չարացաւ մարդու փառքերուն վրայօք, մինչև որ սկսաւ հնարքներ փնտըռել և գտնալ ։

Մինչև որ գտաւ հնարքներ, որով խաբեց մարդը, դրախտէն դուրս ձգեց. զըրկեց ամէն փառքերէն և ձըգեց մահուան ներքև ։

44. Հ. Ի՞նչպէս հնարքներ գտաւ, և ո՞րով զրկեց մարդը Աստուծոյ տուած փառքերէն և շնորհաց ։

Պ. Աստուած ինքզինքը Ադամայ իմացընելու համար, փոքր պատուէր մը դըրաւ մարդուն ։

Որով մարդուամէն կը պահանջէ հնազանդութիւն, և երախտագիտութիւն. իրեն դրուած անճառելի փառքերու փոխարէնը ։

Անոր համար ըսաւ, « Բէ

ըըգանտ Ադամէ, ու բաշէ Ադանի, տանի ըը Ճաննէթէ, չավա քի տըպէժէ, քիթէպէ բագըշ ։

Ու ըմխանտ Խուտի Մըրուզէ տանի ըը Ճաննէթըէ նաղըն, ըային սարէ տըտու. խանի բաղտայ ։

ԽԳ Բ. Մըրուվ կուլագ ըը Ճաննէթէ մի՞ ։

Ճ. Նամ մա. չըմագի չէյթան քի ժը սալթանաթէ Խուտէ մահրում պու. տի ժը խօյի մըրուվ հասըլ պու չուննէ վի ըսթանտ. հասաթ գըր ։

Աֆ գաս հասաթ գըր ժըպօյէ սալթանաթէ մըրուվ, հաթա չարէգի տըկարէայ պըպհինէ ։

Տիթ չարէ, պըվի խաբանտ մըրուվէ տարանի ժը Ճէննէթէ. մահրում գըր ժը համի սալթանաթէ, ու ավէթ ըվի պըն մըրինէ ։

ԽԴ Բ. Չավա չարէ տիթ, քի պըվի մահրում գըր մըրուվէ ժը սալթանաթէ ու քարամաթէ Խուտէ ։

Ճ. Խուտէ ըխօ Ադամըրա ժըպօյէ խույագըրընէ, թէմպիհըգ բըչուկ տանի ըսար մըրուվէ ։

Պիի պըվի ժըմըրուվէ տուխասթ մըթըհիդի, ու չէյի պըղանթի. քի ժէրա Խուտի տայ պու սալթանաթէ հա ։

Խօմա կօ ժէրա. « համթ պա-

յամենայն ծառոց որք են 'ի դրախտի ուտելով կերիջիք · բայց 'ի ծառոյն գիտութեան բարւոյ և չարի մի ուտիջիք , զի յորում աւուր ուտիջիք մահու մեռանիջիք ։

Նախանձ սատանային , ինքը կարող չէր դրախտին մէջ մըտնալու , անոր համար ուզեց որ անասուններու մէկին մի-ջոցաւ ներս մտնել ։

Վասնորոյ սկըսաւ անա-սուններուն մօտենալ · ու որ անասունի մօտեցաւ չըն-դունեցին զինքը , և չը հա-ւանեցան անոր կամացը ։

Որովհետև ամէն անա-սուններ լաւ ճանչէր էին Ադամը իրենց վերայ տէր և իշխան ըլլալը այսու բանի-ւըն Աստուծոյ որ ասաց ։

“ Տիրեցէք դմա և իշխեցէք ձը-կանց , և ամենայն թռչնոց , և ամե-նայն գազանաց և ամենայն անաս-նոց և սողնոց երկրի · Ծննդ-դոց Բ · գլուխ 19 համար ։ Եւ էած տէր Աստուած զամե-նայն գազանս և զթռչունս առ Ա-դամ տեսանել թէ զինչ կոչեսցէ զնոսա ։

Եւ մանաւանդ որ կը տես-նէին միշտ Ադամ զԱստուած կը տեսնէ , և անոր շնորհաց լուսերով զարդարուած , չէ-ին համարձակեր անոր մօտե-նալ ։

Ինչպէս որ կըսէ շարակա-նի մէջ բուն բարեկենդանի կիւրակէի օրհնութիւնը ։

տան՝ քէ ըլ ճաննէթէ փանէ պըտո-խարդէ պըխու · լաքէմ ծըփառէ խոյա գըրըէ գանձի ու նա գան-ձի մախոն · չէ ըալ հոան պըխուն ու փըղէ պըմըրըն ” ։

Շէյթանէ հասաւթ · նըդա-ւի պու ըը ճաննէթէ պըդա-թա · ըօմայ համա գըը , պը տոսթէ եէգ հայվանէ պը-գալի ։

Լօմայ նէգ տըպու ըըպա հայվանան · ըըքըմ հարդա հայվան ու հարդա թէյրան ըլլի զապուլ նազըրըն ։

Չըմքի համի հայվանան գանձ նաս տըգըըըն Ադամ ըը սարվան փատիշահըգ մա-ղընէ , պը ամրէ Խուտաէ ։

Պ·ի կօ ժըվիրա · հըգըմ պը-գըն ըըար համի մախան , ու համի թեյրան , ու համի ճանավարան ու-համի հայվանան · Օսյըն գու սա-րի , նօզաա խանի , ալըգեժէ ։ Ընի խուպի համի հայվանան ըըպայ Ադամ պընէրհին չէ նայլէ պըգէ նայէվան ։

Ու տընէրհի պուէն քի Ա-դամ թըմ Խուտի տըպինէ ըը պալլի · ու պը չէվ գէ նուրէ գարամաթէ չոյ պույէ · ըօ-մայ գասըը նա տըպու նէգ պըըպէայ ժէրա ·

Չախա քի տըպէժէ ըընավ շարախանէ տէրէ ըըօյէ , ըըօ-ժէ մազըն ։

“ Բանիւ զԱստուած փեսանէր միշտ խոնարհեալ 'ի դրախտին , յոր-մէ լուսոյն ճառագայթն պայծառէր յինքեան եւն ։

45 · Հ · Երբոր բոլոր ա-նասունները սատանայի կամացը չհաւանեցան , հապա ինչով զրկեց մարդը իրեն փառքե-րէն ։

Պ · Սատանան տեսաւ որ իրեն կամացը կամակից ու-րիշ անզգայ մը չիրցաւ գտա-նալ , մօտեցաւ օձին քով ։ Եւ օձը իրեն կամք առաւ և ե-ղաւ սատանային ամէն չարու-թեան գործիք մահուան մար-դուն ։

Մըտաւ օձին սրտին մէջ , և անոր մարմնովը մօտեցաւ , դրախտի դրանը և մըտաւ ներս ։

Բայց Ադամին քով չկարո-ղացաւ համարձակիլ մօտե-նալ · ինչու որ անգամ մի զա-նիկայ իրեն մեծ ճանչցեր էր ։

Որովհետև մարդուս իշ-խանութեան ներքեւն էր · տես Ծննդոց Ա · գլուխ 30 համար ։

Եւ Դաւիթ ալ կըսէ · զա-մենայն ինչ հնազանդ արա-րեր 'ի ներքոյ ոտից նորա են · սաղմոս Ը · գլուխ · 8 համար ։

46 · Հ · Երբոր Ադամին չը կարողացաւ մօտենալու · հա-պա ան որ մօտեցաւ և խօսե-ցաւ ։

Պ · Եւա մեր նախամայրը

“ Չըմքի պընէրհէթի ըը պալլի խուտայի խուտավար պու · ծըվէ նուրէ շավգէ ըըէօ պըլէ խըալի ։

ԽԵ Բ · Պընկա համի հայ-վանաթըն ըը ըըխըալէ չէյթան մըթըըհ անպուն · ըէ պըչի թարդ մահրում գըըր մըսուվէ-ժը սալթանաթէխօ ։

Ճ · Շէյթան նէհէրթ ժը-խտա էէքի հավալ նըդարի պըըհինէ · նէգ պու ըըպայ մուէ ։ Ու մուժի ժէվիրա ծի տայ · պու ժէրա հավալ ու չադէ մըըընէ մըսուվ ։

Դալթ ըընավ տըէ մաէ , ու պըվլի ճասաթէ նէգ պու ըը պըր տարիէ ճաննէթ , ու գաթ հըննաւըր ։

Լաքիմ ըըպայ Ադամ նէգ-պունէ ճասարաթ նադըը , չըմգի ըըլի ըըսարխօ մազըն նաս գըըի պու ։

Պըն հըգմէ ինսան պու · պընէրհ գիթէպէ զային · սա-րի ըէք · խանի սիհ ։

Ու Դաւիթ մի տըպէժէ · համի թըշըթ մըթըհ գըը պըն բիէվլի · զապուր սարի հաշթ · խանի հաշթ ·

ԽԶ Բ · Պընկայ ըըպա Ադամ ճասարաթ նադըը նէգ պու-նէ · ըէ ըըպայ գէ նէգ պու ։

Ճ · Իշաէ ըըպա ալէմա ա-

Նուային մօտեցաւ ու սկըսաւ ձեռովը, և բարեկամի մը պէս հարցընել, իբր թէ Նուային բարութիւն մը ընելու այնպէս սկըսաւ ըսել:

"Օ՜ է, փ՜ սայ Աստուած ըսեր է յամենայն ծառոց որ է ի դրախտի մի կերիջիք"։

Տես այնպիսի կերպով մը կը հարցունէ Նուան իրեն իրմէ կը պարտաւորցընէ պատասխան տալու:

Ինչու որ Աստուած անանկ պատուէր մը չըրաւ. միայն թէ մէկ ծառի պտուղէն մի ուտէք ըսաւ. որն որ դրախտին մէջ տեղն է, և ոչ թէ ամէն ծառերէն, որն որ սուտ կը խօսի սատանայն. յամենայն ծառոց ըսելովը:

Հիմայ աս տեղս ուզեց Նուա սատանային սուտը յայտնի ընել, ու Աստուծոյ ճշմարտութիւնը յայտ յանդիման երևցընէ սատանային:

Վասնորոյ ըսաւ, "ի պտղոյ ծառոյ դրախտիդ ուտիցուք. բայց ի պտղոյ ծառոյ որ է ի մէջ դրախտին, ասաց Աստուած մի ուտիցէք ի նմանէ և մի հուպ լինիցիք, գուցէ մեռանիցիք":

Կը նայիս Նուա ինչպէս ճշմարիտը կ'խօսի, ինչու որ տակաւին սուրբ, և արդար վիճակի մէջ էր:

Սանկ ալ ամէն մարդ քանի որ սուրբ և արդար վիճակ Նուա նեղ սրտ, գըրայ գըր պըլլայ, ու մինայէ տօլթ բըռս տըղըր. ամնգէ ժըխրա չէկքի պըգէ. ու խաղար տայ ու տըկօ:

"Զի՞ է, չը՞մա խօտի կօ, ծըհամ պտուղն ի՞ր ըը ծանեբիէ պանէ ծըղան մախօսն":

Պընէրհ չի պըթարղըքի գըսայ տըգէ. քի Նուա պըխօ լադըմ տըպի քի խաղար պըտէ պըլլիրա:

Զուգքի Խուտի վէ թարղ թէմպիհէք նադըր. եէք տաւէ պըթանէ մախուն կօ. աֆքի ըընալ ճէնէ թէ պու. ու նա համի տաւան քի չէյթան տարալլի տըգէ:

Լըլլատրէ Նուա ու խաթ տարալլըյէ չէյթան պէյայն պըգէ, ու ըռաթէ Խուտի խույայի պըսարինէ ըը պար չէյթանէ:

Լօմա կօ. "համ պտուղն ի՞ր ըը ծանեբիէ պանէ փըխօն, ըախին ծը պառէ պառէ հա նախօսն. ի՞ր ըը նալ ծանեբիէպայէ, խօտի կօ ծը վէ մախօսն, նէղ մայըն, ի՞ր նա մըրըըն":

Տընէրհի, ըռատ խաղար տըռէ Նուա. զուգքի հին կունէ դաւ նադու, հին սարըգ ու սալիհ պու:

Պըլլի համէ համի գաս հին սալիհ ու սատըըն, տարաւ

ճակի մէջ է սուտ չի կրնար խօսիլ, միշտ ուղիղ և ճշմարիտը կը խօսի:

Ինչպէս որ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս կըսէ, "որ սուտ խօսի յիւրոց անտի խօսի, և հայր նորա սատանայ է. և եղիցի բանն ձեր այոն այո և ոչն ոչ։ Օհաննու և Մատթէոս. Ե. գլուխ. 37 համար:

Թէպէտ դուն ալ սուրբ և արդար մարդ ըլլաս նէ, միշտ ճշմարիտը պիտի խօսիս ամէն բանի. և ամէն գործի մէջ. որ յայտնի կատարեալ մարդ ըլլալդ երևի:

Ինչպէս կըսէ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս. "Որ առնէ զճշմարտութիւն գայ առ լոյսն, զի յայտնի լիցի գործք նորա, թէ Աստուծով գործեցան:

47. Հ. Երբոր Նուա ասանկ ճշմարիտը խօսեցաւ, սատանայն ի՞նչ ըրաւ, և ի՞նչ զրուցեց:

Պ. Երբ սատանայն որ օձին արտի մէջ բնակած էր, տեսաւ որ Նուան սուտ չըրուցեց, գանէ մըտալ ամօթով ըներ Աստուծոյ առջև:

Ուստի անանկ բան մը գըտաւ, և հնարեց և խօսեցաւ. որ Նուայի սրտի յանկութիւնը շարժեց, որ էր այս բանը:

"Օ՜ գիտեր Աստուած յորժամ նըղարըն պըդըրն. թըմ ըռաւթ խաղար տըրըն:

Զակա քի Խուտէմա Յիսուս Քրիստոս տը պէժէ. "գէ ի՞ր տարա գըռայ պըգէ, ծը տարավէէխօ տըգէ, պավէվէ չէյթան է. պըըայէպէ խաղարէվա. հարէհարէ. նա նա"։ Ինճիլէ Մատթէոս սուրբ բէնճ. խանի սիհ հալթ:

Հարգա թուժիքադըչ սալէհ պըպի, թըմ տըպէ ըռաւթ պըպէժի ըընալ համի գըռայէխօ. ու համի շուղուլէ խօ. քի թադմիդամիլ մարըվ պըպի:

Զակա քի տը պէժէ Յիսուս Քրիստոս Խօսիէմա. "գէ քի ըռաւթ պըգէ թէ ըը պայ ըռօնի. քի խույայի պըպի շուղուլէվի պը խուտի չէ պույէ":

47 Բ. Պընկայ Նուա, ըռաւթ գըռայ դըր, չէյթան վէ չաղ չի՞ դըր. ու չի խաղար տայ:

Ճ. Պընկայ քի չէյթան ըընալ զըգէ մաւէտա պու. նէհէրթ տի Նուա տարալլի նա դըր քի պըլլի ըըպար Խուտի շարմ պը դըրեայ:

Իճաւ վէ թարղ թըշթըք գըռայ դըր. քի պըլլի արղուէ տըրէ Նուա ըռադըր. քի վէ դըսա պու:

"Խօտի տը ղանէպը, ըը ի՞ր ը-

ատամբ առաջիքն ՝ ի նմանէ բանայ-ցեն այժմ, և ընդոյ երբե զԱստուած ծանաչէլ զերոց և զչար »։

Ահա այս խօսքը լսելով Եւա, սրտի ցանկութիւնը արթընցաւ, որ առնէ այս ծառի պտուղէն և ուտէ ։

Իսկոյն ձեռքը երկարցուց առաւ, նախ ինքը կերաւ, և ապա տուաւ Ադամին, և կերան ։

Ան ատեն երևան ելաւ ի-րենց մերկութիւնը, ու ըս-կըսեցին իրարմէ ամչել, կարեցին թուզի ծառի տե-րևներ անով իրենց մերկու-թիւնը ծածկեցին ։

Ահա մտածեցէք այս տեղս ալ բարեպաշտուհի կանայք, մարք և դուք, թէ որ Եւա Ադամին իմաց տալու ըլլար չար օձին խօսքերը, կարելի էր որ չխաբուէր ։

Նանկ ալ թէ որ դուք ձեր ամուսին երիկ մարդոցմէ զատ օտար մարդոց հետ զրուց տալու և առնելու ըլլաք, լու գիտցած ըլլաք որ, առանց վնասի պիտի չմնայք և չաղա-տիք. ինչպէս Եւային եղաւ ։

48. Հ. Ինչ ծառ, և ինչ պտուղներ անիկայ որ կերած-նուն պէս իրենց մերկութիւ-նը երևան ելաւ ։

Պ. Ոմանք թզենի կըսեն, պատճառ կը բերեն. Քը-րիստոսի Աստուծոյ մերոյ.

րօյէ հոն պըրկոն ժըլէ լու. չաղլէ լու փըղըն, ու նաև փըգըն խառաայի ու գանձը, փըղըն մնայէ խոռ-ոի »։

Իշտէ վէ գըրայ ըըհիսթ Եւա, տըրդուէ տըլէմի ըռւա-պու, ու ախթինէ ժըմէ տա-ռէ քի ըրխու ։

Համա ալէթ տամթէմի ու ըստանթ, ալու ըմի ու-խար, ու բաշէ տայ Ադամ-րա, ու ուխարըն ։

Վէ չաղ խուշյայի պու-թայի պու նէմա ու չարմ տըգըըըն ժը համեւտուրա պըռըն չըլցէ տառէ հիժիրէ, պըղի թագիթիյէմօն փաշար-թըն ։

Իշտէ մուլհազա պըգըըն ըը-մէ տարէ, տիէմա ու խուշ քէմա. հարգա տիէմա Եւա ալմաթէ Ադամ պըգըըէայ գըրայէ չէյթան, տը պու քի նա տը խաբանու ժը մառէ ։

Վէ թարղ հունժի, հար-գա ժը մերէվա տըղի պըէէ-քըրա խապար պըռըն ու պըռ-աինըն. գանձ պըգանըն քի պէ խաբան տըն խուլա նա-պըն. չախա քի Եւա պու ։

48 Բ. Զի՛տտա ու չի՛պտա պու քի ուխարըն համա պու-պը պու թաղի պուն ։

Ճ. Հէնըք տը պէ ժըն հէժիր չուփքի Քրիստոս. տառէ հի-ժիր նալէթ գըը, ու հըշգ

թզենի ծառը անիծելը, և ծառին չորնալը ։ Տես Մար-կոսի Աւետարան գլուխ ԺԱ. համար 21 ։

Ոմանք ալ խնձոր կըսեն. Սո-ղոմոնի այն ըսած բանին վրա-յօք որ կըսէ ։

« Ի ներքոյ խնձորոյ զարթու-ցից զքեզ. խնձորի պատ-ճառաւ մեռար և քնացար, ահա այն տեղը քեզի պիտի ող-ջացունեմ ։ Երգոց Երգո-ցի. Ը. գլուխ 5 համար ։

Բայց սուրբ գիրքը, պը-տուղը ինչ պտուղ ըլլալը չի յայտներ. երբոր սուրբ գիր-քը չէ յայտներ կարծիքով ալ այս պտուղն է, կամ այն պը-տուղն է ըսելը ոչինչ բան է, և անօգուտ զրոյց ։

49. Հ. Հապա գիտու-թեան բարւոյ և չարի ինչու կըսէ ծառին ։

Պ. Երբոր պատուէր դրաւ չուտելու այն ծառի պտու-ղէն. ուտողը չար, չուտողը բարի ըլլալը յայտնի ընելուն համար, ծառ գիտութեան բարւոյ և չարի ըսուեցաւ. զի որով կը ճանչուէր չարը և բարին ։

50. Հ. Անանկ է նէ, ծա-ռը, կամ կերած պտուղը չար չէ եղեր ։

Պ. Այո, ծառը և պտու-ղը չար չէ եղած. միայն թէ, Աստուծոյ դրած պատուէրը,

պու. ինճիլէ Մաթէոս. սա-րի ռեգամ. խանի պխըթ ։

Հէնըքժի տը պէ ժըն ան. չուփքի Սողոմոն կօթին. պըն տառէ ան. տըդէ ըռտըղը-գըմ ըդա ։

Ամմա էսասլը սէվի դը-մըր. իշտէ ըռ մէտարէ ըդա տըդէ սաղ պըգըմ ։ Սարֆ հաշըթ, խանի բէնձ գիթէ-պէ երգոց երգոյն ։

Լաքին գիթէպէ բաղըշ, պու չի՛ պու պուլէմի խու-յըյի նա դէ. պը թախմինիժի վէ պառէ. ու վէ տառէ կօ-թընժի պէ ֆայտէյէ. չունքի գիթէպէ բաղըշ նալէժի ։

49 Բ. Նէ՛ չը մունատէ նա գըըընէ չի ու խոլտալի տըկօ ։

Ճ. Պընիւյ թէմպիհ տանի ժը վէ տառէ նա խուն. գէքի պը խու խառայ տըպըի. գէ-քի նախու գանձ պու էվէ նշան տըգէ. յօխա գանձի խառայի խույըյի գըրող տառ-կօ մխիրա ։

50 Բ. Վէ թարղ պու նէ-վի. տառէ հարքա պառէ քի ուխարըն նա խառայ պուն ։

Ճ. Հարէ. Հարգա տառ ու հարգա պառ խառայ նա պուն. վէ թամպին քի խու-

անոր համար դրաւ. որով մարդուս հնազանդութիւնը իրեն յայտնի ըլլալ կուզէր։

Որ մարդը իր հնազանդութեամբը, անհնազանդ սատանային ամօթով ընէ. բայց մարդը փոխանակ Աստուծոյ հնազանդ ըլլալու սատանային հնազանդ եղաւ։

Ան անոր խօսքին մտիկ ըրաւ, Աստուծոյ խօսքը. որ կըսէր՝ երբ ուտես պիտի մեռնիս, անոր մտիկ չըրաւ։

Զանիկայ արհամարհելով սատանայի խօսքին մտիկ ընելով, որ կըսէր երբ ուտէք ձեր աչքերը կը բացուի, բարի ու չարը կը ճանչէք։

Աստուծոյ ճշմարիտ խօսքին ականջ չդրաւ. սատանային այս սուտ խօսքին մտիկ ընելով հաւանութիւն տըւաւ, ու գործով ալ կատարեցին. առին և կերին։

Անոր համար ճշմարիտ փառքերէն մերկացան և զրկուեցան, և ծանր մահուան դատապարտութեան արժանի եղան. իրենք և իրենց ծընունդն ալ ի միասին։

51. Հ. Մերկութիւննին յայտնուելէն ետքը ինչո՞ւ Աստուած հարցուց Ադամին, թէ Ադամ ո՞ւր ես։

Պ. Այս հարցումովը Ադամը զղջման ու ապաշխարութեան հրաւիրելը ցոյց կուտար։

տի տանի ըր սար մըրուվ, ժըվան մըթըհ պուն տուխասթ ժը խօրա։

Բի մըրուվվէ մըթըհ պունէխօ, չարմ ալըգըրեայ չէյթանէ. լաքին մըրուվ չույնէ մըթըհ պունէվի Խուտիրա, մըթըհ պու չէյթանըրա։

Ու խապարտանէ չէյթան կօ տայ. Խուտիրա կօ նա տայ. քի տըկօ, գընկայ պու խուտըպէ պը մըրի։

Վէ գըրտայէ Խուտի ալէթ տար. գըրտայէ նա զանձ չէյթան կօ տայ. քի տըկօ հուն պըխուն չագլէվայ վառըգի։

Գըրտայէ ըռ ասթ Խուտիրա կօ նա տան. գըրտայէ տարաչէյթան զապուլ գըրըն. պը ամէըժի իճրա գըրըն. ըսթանտըն ու ուխտըրըն։

Լօմա Թալի պուն. ու մըհրում պուն ժը համի ալթանաթէ Խուտի, ու գաթըն պըն ղաղապէ կըռ ան մըըրնէ ու աշրի աշըէ թէվանժի ալէթըն պըն ղաղապէվան։

٥١ Բ. Խաղիթիէվան քի խուլայի պու, չըմա՞ Խուտի բըռաս տըգէ Ադամ ըլ՞ գույի։

Ճ. Վէ պըբըռէ ալէթ տըգըր Ադամէ Թօվպէյէ, ու ըրէյէ բուշիմանէ նշան տըտա։

Ինչպէս որ զաւակ մը իր հօրը դէմ մեղք մը ըրած ատենը, հայրը գթալով կը հարցունէ անոր թէ ինչու ըրիր այդ բանը։

Որով հնազանդ զաւակը հօրը շուտ մը կըսէ, մեղայ հայրիկ, ես ըրի, դու մի ըներ. ուստի հայրը գթած, կը շնորհէ որդւոյն ըրած մեղքը։

Աստուած Ադամին հարցընելու պատճառը որ Ադամ մեղայ ըսէ, բայց անիկայ մեղայ չըսաւ։

52. Հ. Ինչու մեղայ չըսաւ Ադամ. ինչ եղաւ իրեն, և մեղքի տեղը ինչ զրուցեց, որ Աստուած իրեն վերայ բարկացաւ։

Պ. Փոխանակ մեղայ ըսելուն, մերկ եմ ըսաւ. անոր համար պահուըտեցայ։

Դարձեալ Աստուած իրեն հարցուց, թէ ես քեզի չեմ ըսեր թէ դուն մերկ ես, ո՞վ է որ քեզի ըսէ մերկ ես։

Աստուած ըսել կուզէր Ադամին, ես քեզի զղջումի և մեղայի կը կանչեմ, դուն ինչու կըսես ես մերկ եմ։

Ինչպէս որ կըսէ. "Ո՞ պատմեաց քեզ թէ մերկ ես, չըլլայ որ քեզի պատուիրեցի չուտելու այն ծառէն կերա՞ր արդեօք։"

53. Հ. Աստուած նախագէտ, գիտէր որ Եւա և Ադամ պտուղը կերած մեր-

Զավա քի գուրրըք ըլ պար պավէխօ նա զանձիքի տըգէ, պավէվի բըռաս տըգէ ժը գուրրէխօ. չըմա վէ թարգ նագանձի գըր։

Բի ալըլի գուրրէ մըթըհ տըգավի ըլ պար բխէ պավէխօ ու տըպէժէ. պաշխօ հարգա մըն գըր. թու մարգա. վէ չաղ պավէվի պար տըռէ կունէհ գուրրէ խօրա։

Խուտիժի քի բըռաս տը գըր ժը պօյէ Ադամ պու. լաքին Ադամ բուշման նա պու. ու թօվպէ նա գըր։

٥٢ Բ. Գընկայ Ադամ մէղայ նա կօ. թօվպէ նա գըր. լէ չի՞ կօ. քի Խուտէ ըլ սարվի ղազէպ անի։

Ճ. Շույնէ թօվպէ, կօ ալ թաղիմէ ըմա ըլ խօ վաշարթըմէ։

Տիսա Խուտի բըռաս գըր ժը վիրա ալ նա պէժըմ քի թու թաղսի, ժը թարա գէ՞ կօ թու թաղսի։

Խուտի ալմաթ տը գըր ժէրա քի. մըն կաղի տը գըմ ըթա թօվպէյէ, թու չըմա ալպէժի ալ թաղիմէ։

Զավա քի տըկօ. "Կէ կօ ժըրարա տի րու րուըէյի, վէ տաւէ տի ժըն րէժալիհ գըր ժըխօկայը ու խա՞ր"։

٥٣ Բ. Խուտի տըզանի պու քի Ադամ ու Եւա ուխարընէ ժը պառէ ու թաղի պու-

կացած են. Ինչու վերստին կը հարցնէ. կերպի՞ արդեօք:

Գ. Այս գիտէր Աստուած. բայց այնքան կը երկարցունէր բանը. որ Ադամ զղջումի, և մեղքին գար. որով տառապանքի խօսքը, և կամքը կենսատուար մնար ամօթով ըլլար:

Բայց ինչ օգուտ որ տառապանքի խօսքը, Աստուծոյ խօսքին ունկն բռնելով, արգելած ծառի պտուղը իրենց ձեռքովը և հաւանութեամբը ուտելէն ետև, Ադամ իրեն պատճառ Աստուածը կը բռնէ ու կըսէ:

Կինն զոր ետուր ընդ իս, նա ետ ինձ 'ի ծառոյ անտի և կերի. այսինքն, Եւան որ ինձի օգնական տուիր, ինքը տուաւ ինձի ծառի պտուղէն և կերի:

Երբոր տեսաւ Աստուած Ադամայ այս անզղջութիւնը ինքը զինքը դէպի տառապանքի կողմը տարաւ և յԱստուծոյ մէն հեռացաւ. վասնորոյ թողուց զինքը և դարձաւ դէպի Եւան հարցունել.

Զի Ադամ առաջեղ...եց ըղ խաւարն ... զըղյս. զի գործ նորա էր 'ի չարութենէ:

Եւ ասէ ցկինն, զինչ գործեցեր զայդ. Ինչու ըրիր ասիկայ. Եւան ալ պատասխանեց օձը զիս խաբեց:

նէ. չըմա՞ն ախտա բըռնաւորդէ:

Ճ. Հարկէ տղային պէս, լաքիմ ալ գտա արևէժ ալգըը քի Ադամ թօվպէ ըլգէ, քի ըլլի չէյթանէ շարմ ըլգէ. սարի է չէյթան ալը գուլթընէ:

Եմմա չի՞ փայիտէ, քի չէրալթէ չէյթան կըրմ, համան չէյթան գըր, մը պատէ ըմթանը ուխար. ու նէպէ վէ թագիպունէվանիմի Խուտի ալըրը ու ալրղեմէ:

Քընէ հաջի Իսա փայ ծը մարտ աֆ պայ ծը պատէ մըն ու խար. սանդէ, հարդա ժընէ համը մարտ նամ տրսու ալ նամ ալը ուխարըմ. ամֆ տայ մըն ու խար:

Գընկա նէհէրթ Խուտի, քի Ադամ թէօվպէ նամ գըր ու ալըշէ չէյթան չու, մը Խուտի սար պու. իծաւ պարտայ ըվլի. նէտ պու լը պայ Եւա մըլի բըրաս ալդէ:

Զուլքի Ադամ հալանը չէյթանէ ծը Խուտի պէտանըը. չըմ- տի շուղուլէվէ նա գանձ պու:

Ու ալկօ մընըրս, չի՞ գըր. չըմա վէ շուղուլ գըր. Եւա մի խապար տայ ու կօ. մառ ըըմին խաբանտ:

54. Դ. Ադամ որ գլուխ կընոջն էր, Աստուած Ադամին հարցուց, այլ և ինչ պէտք էր կնոջմէ հարցունել:

Գ. Ադամ և Եւա հաւասար էին, քանի որ դրախտի մէջն էին, մեծութիւն և փոքրութիւն չկար մէջերնին:

Բաց որում Աստուած Եւան Ադամին, ոչ գլխէն. և ոչ ոտքէն առաւ. այլ անոր կողէն առաւ և ստեղծեց:

Որով կը ցուցընէր 'ի մէջ առն և կնոջ հաւասարութիւն, և միութիւն:

Բայց մեղանչելէն ետև Աստուած բառ այրը կնոջ վերայ տիրէ, և նա տիրեսցէ քեզ:

Անոր համար կնոջմէ կը հարցունէ, որ Ադամի պակասութիւնը կինը լեցընէ. զղջայ խոստովանի և մեղայ ըսէ, ներուի յանցանքնին պատժոյ արժանի չըլլան:

Իսկ Եւա ի՞նչ ըսաւ, ան ալ Ադամին պէս Աստուածը իրեն մեղաց պատճառ բռնելով ըսաւ. օձը խաբեց զիս:

Բանէ ուզեց, թէ որ օձը չըլլար ես պիտի չը խաբուէի. և այն օձը որ դուն ստեղծեցիր, անիկայ զիս խաբեց:

54. Բ. Ադամ քի սարէ ժընըք պու. Խուտի ժէրա բըրաս գըր. էօլին չի լազըմ պու ժըժընէժի բըրաս գըրին:

Ճ. Ադամ ու Եւա հավալէ հալուտու պուն. նալքան փարդ թունննապու, չըգտա քի լը ձաննէթէտա պուն:

Չըմքի Խուտի Եւա, ժը- գապուրղայէ Ադամ խալըգանտ. ժը սարէվլի նամ ըթանտ քի ըը սար Ադամ մաղըն ըլըպէ. ժը ըըկէվի նամ ըթանտ քի ժը Ադամ բըշուկ ըլըպէ:

Գըլի խուտայի գըր ըննալ մէր ու ժընէ փորգիմթէ մաղըն ու բըշուկ թունունէ հարատժի եէքըն:

Լաքիմ բըշթ կունէհա, Խուտի կօ, մեր պըլա հըգըմ ըլգէ ըը սար ժընէ. ուժըն պըն հըգժէ մէրէ ըլմընէ:

Լօմա բըռաստըգէ ժը ժընէ քի գէմանիէ Ադամ ժընէ թըժի ըլգէ, բօշման ըլպի թօվպէ ըլգէ, քի լայիգէ ղուլէպ նասըն:

Լաքիմ Եւա չի կօ. աֆժի մինայէ Ադամ. սապապէ կունէխօ Խուտի գըր ու կօ. մառ ըըմըն խաբանտ:

Տուխասլթ ըլկօ, հարգա մառ նամ պուևա նամ ալը խաբանտ. վէ մառ քի թու խուըըգանտ ամֆ ըըմըն խաբանտ:

Ահա Ադամ եւ Եւայ մեկ օրուա, մեկ խորհուրդ և մեկ խօսք, զրուցեցին :

55. Հ. Երբոր այդպիսի պատասխանեց Ադամայ եւ Եւաէն որ լսեց Աստուած. ի՞նչ ըրաւ անոնց :

Պ. Իսկոյն դարձաւ դէպի օձը ու անիծեց զանիկայ. և ըսաւ :

Փոխանակ զի դու արարեր զայն, անիծեալ լիցիս դու յամենայն անասնոց, և յամենայն գազանաց երկրի :

Ի վերայ լանջաց և որովայնի քոյ գնասցես, և հող կերիցես զամենայն աւուրս կենաց քոց :

56. Հ. Օձը յառաջ ինչ կուտեր, և ինչպես կը քալեր, որ Աստուած իրեն պատիժ կուտայ հող ուտելը. և որովայնի վերայ գնալը :

Պ. Օձը յառաջ ալ և վերջըն ալ անոր կերակուրը հող էր. և փորին վերայ կը քալէր :

Բայց Աստուծոյ անէծքը, անոր հող ուտելը, կուրծքի վերան քալելը, իրեն պատիժ դարձուց :

Աւելի այս անէծքը օձ սատանայի վերայ Թափեց, որ անոր իր հպարտութիւնը զինքը իր փորու վերան ձգեց. այսինքն յանդունդս :

Եւ հող ուտելը, որովհետեւ մարդս հող է, մեղաւոր ընել դժոխքը տանիլ, որ է

Իշտէ Ադամ ու Եւա եեք տըլ. ու եեք շաւր խապար տան :

55 Բ. Դընկայ վէ Թարդ խապարտան սօնրա Ադամ ու Եւա. Խուտա չի՞ գըր ժըվլ- րան :

Ճ. Վակարանըը պար մաւէ նալէԹ գըր ըվլի ու կօ :

Թու ջի վէ Գըր. նալէԹ ըլըն. Բու ծըր համի հայվանտան ու համի ճանավարլէ դընէ :

Լըսար ըընէկէս ու ըէգէկէս ըըէ. ու խօյէ ըըխու համի ըըօյէ ըմըէկէս :

56 Բ. Ադամ մառչի տուխառ, ու չա՞լա տըչու, .քի Խուտի ժէրա ղաղէպ տըդէ խօլի ու խարըն, ու ըսար ըըդէ չունէ :

Ճ. Իէշլին ու բաշլին մառլը սար ըըդէխօ տըչու, ու խօլի տուխար :

Լաքիմ պէտօյայէ Խուտի, խօլի ու խարընէվի, ու ըսար ըըդէ չույնէվի, ժէրա ղաղէպ վակարանա :

Բի վէ պէտօյայ ժը պօյէ չէյԹան պու .քի ա՞ֆ ժը .քըպառ իէխօ հաԹ խուհար սըն արտէ գաԹ :

Ու խօլի ու խարընէվի ժի մըըուվան պու, .քի տըդէ կունէգաու, ու տըպէ ըը ձահ-

փորն սատանայի, կերակուր ընել. այսինքն տանջանացը կից և հաղորդ ընել :

Եւ Թշնամութիւն դարշապարի խայԹելու համար դընելը. ան է որ մարդուս մինչև մեռած օրը և կեանը. սատանան կսպասէ :

Որ մարդիկ անզեղջ մեղաւոր մեռնին, որ զանոնք խայԹելով տանի դժոխքը, իրեն ընէ կերակուր են :

57. Հ. Ինչո՞ւ յառաջ օձը անիծեց :

Պ. Անոր համար օձը յառաջ անիծեց. որ Ադամ իր անձին և հոգւոյն մօտիկ եղած պատիժը իմանալով, զղջումի և մեղայի գայ :

Որ Աստուած ալ անոր մեղքերը Թող տար, որ պատժոյ արժանի չըլլար :

Երկրորդ բոլոր անասունները սատանայէն խօսք և տեղ չտուլին, գործիք և ամէն չարութեան սատանայէն չեղան. մինակ օձը ըլլալուն համար յառաջ ալ օձին տուաւ անէծքը :

Որ եղաւ առաջին պատճառ խօսելոյ սատանայէն ընդ մարդոյն. վասնորոյ ինքը ժառանգեց յառաջ անէծքը :

58. Հ. Եւային ի՞նչ անէծք տուաւ :

Պ. Եւային ալ պատիժ տուաւ ասիկայ. տրտմութեամբ ծնցիս որդիս, և հեւ-

նամէ, հավալ տըդէ ժէրա :

ՏըշմընիԹիէ՝ սընկէ ըընկէ- վի լէխըսԹըն. ա՞ֆ է .քի մըրուվ հաԹա ըըօյէ մըըընէվի չէյԹան հէշար տըպի :

Բի մըըուվան պէ Թօվպէ պըմըըըն. .քի ըվան պը լէխըսԹըն պըպէ ձէհնէմէ ժը պօյէ ուխարընէխօ :

57 Բ. Չըմա՞ ավուլ մառէրա, նալըէԹ տայ :

Ճ. Լօմա ավուլ մառէրա ղաղէպ տայ. .քի Ադամ նաս պըդէ ղաղապէխօ նէզ պուչէ բօշման պըպի, Թօվպէ պըդէ :

Բի Խուտիժի կունէյէվի պարտէ, ղաղէպէ ըյիդ նա՛ պիեա :

Սանիյա. համի հայվանան չէյԹանըրա ձի նա՛ տան, ու գըրայ նա՛ գըրըն, ու չադէ չէյԹան նա՛ պուն. մառ պըԹանէ պու. լօմա նալըէԹ ժի ավուլ մառըրա տայ :

Բի սապապ պու ավուլ խապարտանէ չէյԹան պը մարուվրա, լօմա ավուլ ըվլի լայիդ պու ղաղէպէ :

58 Բ. Եւարա չի՞ նալըէԹ տայ :

Ճ. Եւարաժի ղաղապ գըր. պը ղասավԹ ու պը տարտէ պըպի զայինէվի. ու ըը-

ծուլթեամբ. և առ այր քոյ, դարձ քոյ. և նա տիրեսցէ քեզ:

Ահա Ադամէն յառաջ զԵւ-այն անիծեց, որ Ադամ զայն լսելով զղջայ, իսկ Ադամ չը-զղջալուն համար. դարձաւ Աստուած դէպի Ադամ, ա-նիծեց ու ըսաւ:

Անիծեալ լիցի երկիր ի գործս քո, տրտմութեամբ կերիցես զնա զամենայն աւուրս կենաց քոց. փուշ և տատասկ բուսուսցէ քեզ:

Եւ կերիցես զխոտ վայրի, քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց քո, մինչև դարձցիս յերկիր, ուստի առար. զի հող ես և ի հող դարձ-ցիս:

Ահա ամէն յանցաւոր մե-ղաւորները դատուելու ար-ժանի կըլլան, երբոր չզղջան:

Ինչպէս որ Դաւիթ մար-գարէն կըսէ. ՃԽԴ. 21 հա-մար սաղմոս: Զամենայն մե-ղաւորս երկրի սատակէ տէր:

Բայց որքան որ այսքան մեծ և սարսափելի անէծքներ թա-փեց մարդուն վրայ. ևս Աստուծոյ ողորմութիւնը մարդը մահուան մէջ չթո-ղուց:

Ինչպէս որ կըսէ մարգարէն Դաւիթ. ՃԺԷ. գլուխ. 17 համար Սաղմոս:

Խրատելով խրատեաց զիս Տէր, և ի մահ ոչ մատնեաց:

պայ մերէ վակարանութենէմլի, ու մեր հըգըմ ալըգէ ժը մե-րա:

Իշտէ ժը Ադամէ ըէշթըը, նայլէթ գըր Նուարմ քի Ա-դամ թօվլէ ալըգէ. գընկա թօվլէ նամ գըր, իճառ վա-կըրանտ ըրայէմլի ըը այար Ա-դամ ու կօ:

[illegible]

[illegible]

Իշտէ համի կուՆէգաու լա-յիգէ ղաղէպէ տըկըն. գըն-կա թօվլէ նամ գըն:

Չալա քի Դաւիթ տը պէ-ժէ ըը Սաղմոսէ, սարի սաթ ու չըլ ու չաու. խանի պխաթ եէք:

Պը գուժէ Խուտի համի կուՆէ գաուէ տընէ:

Լաքիմ չը գաս քի նայլէթ ըըխժանտ ըը սար. մըրուվէ. տխաս ըըահմէվլի Խուտի գէմ նագըը ժը մըրուվէ, պարնա-տայ ըընալ մըըընէ:

Չալա քի տըպէժէ Դա-ւիթ փէյղամպէր սաթ ու-հավթէ սարի. հավթէ խա-նի, ըը Սաղմոսէ:

[illegible]

59. Հ. Անանկ է նէ, Ադամայ անհնազանդութիւ-նըն էր պատճառ, որ մար-դիկ մեղաց ներքև ծնան և մնացին:

Պ. Այո ահա որպէս Պօ-ղոս առաքեալ առ Հռովմա-յեցիս ինչ կը գրէ Ե. գը-լուխ. 19 համար:

"Անհնազանդութեամբ միոյ մարդոյն, մեղաւորք բազումք եղեն:"

Ահա մէկ մարդու այսինքն Ադամայ, անհնազանդու-թեամբը շատերը մեղաւոր եղան. որ յառաջ հեշտ էր Աստուծոյ փառաց տեսու-թեան արժանանալ:

Իսկ հիմայ չարաչար չար-չարանքներով, ու քրտինք թափելով առաքինութեան հացը, այսինքն գործքերը պի-տի վաստըկեմք:

Օխտով կարենամք արժանի ըլլալ Աստուծոյ անճառելի փառքերը վայելելու. որն որ Ադամ յառաջ ունէր, և հանգիստ կը վայելէր:

Ինչպէս որ կըսէ. քանզի զԱստուած տեսանէր, միշտ խանարհեալ. 'ի դրախտին. Ե. և Դաւիթ մարգարէն ալ կըսէ. յառաջագոյն տեսանէի զՏէր յամենայն ժամ:

60. Հ. Ադամ այս անէծք-ները առնելէնետև, ինչ ե-ղաւ և ուր մնաց:

Պ. Այսպէս կըսէ սուրբ գիրքը, և եհան արձակեաց

Օ Բ. Պու քի, ղայէպէ Ադամէ մըթըհ նամ պուՆէվլի պու է. քի մըրուվանժի մահ ալըն կուՆէ էվլի:

Ճ. Հարց. ապա երբ Պօղոս Առաքեալ չի՞ ըսեր. Հը-ռովմէացւոց. սահի բէնճ. խա-նի նօղտա:

"[illegible]"

Իշտէ եէք մըրուվ. Ադամ. մըթըհ նամ պու կըլլագան կուՆագաու պուՆ քի ամու-դօլու պու սալթանաթէ Խու-տի ըայըգ պուՆէրա:

Լաքիմ նուհամ պը էղխաթ ու պը ղահմէթ, ու պը ըըը ժանտըՆէ խույնէ, պըղոր գարըն ըայխգէվլի պըպըն:

Պըլլի թարղ գաուըմք տաս-թէմարա պինըմք սալթանա-թէ Խուտի, քի ափու Ադամ ըայխ տը պու ու տընէ հէրթ ըըահաթ:

Չալա քի տըպէժէ. չըմքի Խուտիրա տընէ հէրթ ըը պա-վիը ճաննէթէ: Դաւիթ բէյ-ղամպէրժի տըպէժէ. [illegible]

Ղ Բ. Ադամ նայլէթէ քի ըսթանտ. բաշէ չի՞ պու. ու ըըգէտարէ մա՞:

Ճ. Քիթէպէ բաղըշ վէ թարղ տըպէժէ, տարանի ը-

զնա տէր Աստուած 'ի դրախ-տէ անոր փափկութեան, գործել զերկիր ուստի ա-ռաւ:

Որ ոմանք կըսեն Քանա-նու երկրի մէջ Քեբրոն ըս-ուած տեղը աքսորեց զինքը Աստուած:

Որ անկէց առնուած էր մարդուն հողը, ստեղծուած ատենը. տես գրքիս 36 հարց ու պատասխանի մէջ:

61. Հ. Որքա՞ն ատեն Ադամ մնաց դրախտին մէջ:

Պ. Վարդապետք եկեղեց-ւոյ կըսեն, ինչ օր և ինչ ժա-մու ստեղծաւ. նոյն օրը և նոյն ժամուն ելաւ դրախտէն:

Բայց որչափ ատեն դրախ-տին մէջ մնալը յայտնի չէ. իսկ այս յայտնի կլինի մեզ. որ Քրիստոս տէրն մեր ալ նոյն ժամուն խաչեցաւ:

Որ ասիկայ ալ Սրբազան Ներսէս Շնորհալւոյ մէն կը սորվինք որ կըսէ յայսօր ան-ձառի ւիւն գրքին մէջը:

«Ի վեցերորդ ժամու օրին, զմեր նախնոյ մօրն Ադամայ, 'ի վեր անկեալ մարդն առաջի հատանակ-բանի նորին. 'ի սոյն ժամու Տէրն 'ի խաչի. եւն:»

62. Հ. Ադամ դրախտէն դուրս ելնելէն ետքը ինչ եղաւ:

Պ. Ասոր ցաւալի աշխարհի մէջ երկու զաւակ ծնաւ, ո-

մի պտտա մը ճաննէթէ նա-զըգ. չուղուլանընէ արաէ, մը գու ըստանի:

Բի հէնըզ մի տըպէ մըն ըը վօլաթէ Քանան, ըընալ Քեբրոնէ ըմի ալէթ Խուտափ սուրկունէ:

Բի մըլէ ըսլթանըն պու խօլինի չաղէ խուլըզանըը-նէկի. պընէրհ սին ու չէշ բըւսէ գիլթէպէհա:

ԿԱ Բ. Չը գա՞ն վաղթէ Ա-դամ մա ըր ճաննէթէ:

Ճ. Մըլթուանէ տէրան տըր-պէմըն, գիմա՞ն ըրօ ու չի՞ սըհաթէ հաթ խուլըզանըըն. ամա մէ ըրօ ու մէ սըհաթէ տարգաթ մը ճաննէթէ:

Լաքիմ ըընալ ճաննէթէ չըգաս մայ գաալք նըղանի. լաքիմ աֆ զանըն քի, Քրիս-տոս Խուտաէմմի, մէ ըրօ ու մէ սըհաթէ խաչ պու:

Բի բագըշ Ներսէս շնոր-հալի տըր պէմէ. ըընալ այսօր անձառէ:

«Վագըր մաս գէյնէ Ադամ տը էմայ. հէմ սըհաթը ըրօ սըրպ պու. ու զէշ սըհաթը ըրօ մըրաղ փար-գալ. պը գըլայէ մաս. ու մէ սըհաթը Խուտափ ըը սար խաչէ:»

ԿԲ Բ. Ըրշթ տարգաթընէ Ադամ մը ճաննէթէ չի՞ պու:

Ճ. Լը մէ նագանձ տըր նէ-տա տաւ գուըլըք զայ. նա-

րոց անունը մեծին Կային, կրտսերին Աբէլ:

Աբէլ հովիւ էր ոչխարաց. և Կային երկրագործ էր. զերկիրը կը հերկէր:

Աբէլ իր ոչխարներէն լաւ, և ընտիրը կը բերէր Աստու-ծոյ համար զոհ և պատարագ կընէր, և Աստուած ալ կըն-դունէր:

Իսկ Կային ալ իր երկրա-գործութեան պտուղներէն, որը գէշ նիհար և անպէտ էր, զանոնք Աստուծոյ բաժին հա-նեց:

Աստուած ալ Աբէլի ար-դարութիւնը և Կայենի ա-նիրաւութիւնը տեսնալով, Աբէլի պատարագը ընդու-նեց, և Կայէնինն չընդունեց:

Ինչպէս որ կըսէ Սուրբ Գիրքը. «Հայեցաւ Աստուած յԱբէլ և 'ի պատարագս նորա, և 'ի Կային և 'ի զոհս նորա ո՛չ հայե-ցաւ»:

Իսկ Աստուած Կայէնը զըղ-ջումի կանչելու համար, ը-սաւ իրեն. «ուղիղ ո՛չ մատու-ցեր ըղո էր մեղար:»

63. Հ. Ինչէ՞ն յայտնի կըլլար Աստուծոյ արդարոց զոհը և պատարագը ընդունելը:

Պ. Ասոր բանին համար տես Պօղոս Առաքեալը ինչ կը գը-րէ առ Հռովմայեցիսն Աբէ-լի վրայօք:

Որով վկայեցաւ իսկ արդար

մէ մաղըն Կայէն նամլէ բը-չուկ Աբէլ տանի:

Աբէլ չօպանը բաղէ պու. ու Կայէն ըրանչպարի տըգըը, արտ հըլտըկըրանա:

Աբէլ մը բաղէխօ տը պը-մալթ Խօտէրա զագաթէխօ տըրտայ. զուրպան տըգըը. Խուտափմի գապուլ տըգըը:

Ու Կայէնմի մը հասիլա-թէխօ տը պըմալթ գիմա՞ն քի նա գանձ ու պէ փայտէ պու, վան տանի Խուտփրա բէշգէշ տըգըը:

Խուտփմի սալիհաթյէ Ա-բէլ. ու նա՛ սալիհաթյէ Կա-յէն նէհէրթ. բէշգէ չէ Ա-բէլ գապուլ գըըր. ու Կայէն գապուլ նա գըըր:

Չավա քի տը պէմէ գի-թէպէ բագըշ. «Նէհէրը Խու-տէ Աբէլէ ու բէշգէ էմիրա. ու ըը Կայէն ու բէշգէշէ միրա նա՛ նէհէրը:»

Ու Խուտփ մը պօյէ տա-մէթ գըըընէ Կայէնէ ըըթօլ-պէէ տը կօ մէրա. «Բրամը բայէխօ նա՛ անի, փանկէ խօ մագա կուտէ գըր:»

ԿԳ Բ. Վըրգո՞ւ պալըւ տը-պու գապուլ գըըընէ Խուտփ բէշգէշէ սալիհան:

Ճ. Վըր պօյէ մէ բըւսէ, պընէրհ Պօղոս Առաքեալ չի՞ տըպէմէ մը Հռովմիարա ըը-սար Աբէլէ:

Պըմի չահատաթի պու սա-

ընել, զի 'ի վերայ պատարագացն եղև նմա վկայութիւն Աստուծոյ :

Այսինքն երկնքէն հուր բոցով կը սրբէր և կը մաքրէր, դէպի վեր կը քաշէր :

Ինչպէս որ Դաւիթ մարգարէի ողջակէզը, և Եղիայ մարգարէի զոհը . տես Սուրբ Գրքի Գ. Թագաւորաց ԺԸ. գլուխ 38 համար :

Սոր վայով նախանձեցաւ Կայէն, սպաննեց զԱբէլ եղբայրը :

Աստուծոյ Աստուած ալ անիծեց զանիկայ . ու բաւական . անիծեալ լինիր դու 'ի վերայ երկրի Ծննդ. Դ. գլխ. համար 11 :

64. Հ. Կայէն անիծուելէն ետև ի՞նչ եղաւ :

Պ. Օր ըստ օրէ դէշութեան մէջ գնալով, անտանելի ցաւերով պատեցաւ . յետին թշուառութեան մէջ մնաց :

Երերեալ դեգերեալ դաշտերու և լեռներու անտառներու մէջ կը շրջէր և կը պըտըտէր :

Երբ Ղամէք որսի գնաց լեռներու և անտառներու մէջ, հանդիպեցաւ Կայէնին զարկեց և սպաննեց զանիկայ :

Որովհետև Ղամէք չէր գիտեր Կայէն ըլլալը . Ղամէքա հետ եղող մանչը, իբր որս մի կարծելով Կայէնը անտառնե-

լէհ պու էմի, քի լը սար բէշ գէշէմի ժէրա պու շըհատաթի ժը խուտի :

Ժը ադամնէ ալէմէ սէկըտը հաթ լը սար գուրպանէմն բադըշ ըրգըր, ու ժօտըրկշանա :

Չաւա քի գուրպանէ Դաւիթ ու Եղիայ բէյղամպէրան ալըպու, պընէրհ բաոխշահիթէ սըսէ . սարի հաժաս . խանի սիհ ու հաշլթ :

Լըսար վէ չէյի հասէթ գըր Կայէն ըռապու գուժլթ պըրէխօ Աբէլ :

Լօմա խուտիժի ըմի նալէթ գըր ու կօ . նալէթ պէդի թու լը սար արդէ . զային՝ չասարի, եաղըտա խանի :

ԿԴ Բ. Կայէն բըշլթ նալէթ պու էմի չի պու :

Ճ. Իրօ պը ըրօ խառսադ պու գալթ լը նավ տարաէ ու ժանէ, պու պըլընկադ ու մայ :

Սէֆիլ ու սարխանա ալըկարիէս լը ասաշաէ ու լը չիէ, նավ սաւթարան ու նաւլըան ար մայ :

Դընիկայ Ղամէք չու սէյաէ . լը նավ չիէ տաւան բըռասթ հաթ Կայէնըրա լը տա ժէրա ու գուժլթ ըմի :

Չըմքի Ղամէք նըզանի պուքի Կայէն պու գուժլթընէմի պը Ղամէքըրա եէքի զըւըլամըքը հադու . ամֆ ժէրա

րու մէջ, նշան տալով Ղամէքայ, ան ալ իբրև որս կը զարնէ և կըսպաննէ :

Երբոր Ղամէք իմացաւ Կայէնը սպաննելը . շուտ մը բարկանալով կը զարնէ իրեն իմաց տուող մանչը կըսպաննէ :

Ու կուգայ իւր երկու կանանցը կը խոստովանի այսպէս զի այր սպանի 'ի վերա իմ . և երիտասարդ 'ի հարուածս իմ . Ծննդ. Դ. գլ. 23:

Տես և մտածէ, Կայէն իր եղբայրը սպաննեց, որ ինքը մինակ մնայ :

Լաւ կը համարէր Կայէն . իր եղբօր արիւնը, և մեռած մարմինը տեսնել, քան թէ Աստուծոյ անոր ըրած բարիքները տեսնել և մտշել :

Բայց Ղամէք կը ղջայ իր ըրած սպանութեան վերայ . և կը խոստովանի :

65. Հ. Այս սպանութիւնը որ Կայէն իր եղբօր Աբէլի վերայ ըրաւ, Ադամ ի՞նչ ըրաւ :

Պ. Մեծ արտմութեան մէջ ինկաւ, բայց Աստուած անոր ողորմելով տուաւ Աբէլին փոխանակ մանչ զաւակ մը որուն անունը Սէթ դրաւ :

Ու անկից ետև Սէթայ ու

նշան տայ, հարատուժի նըզանի պուն Կայէն պու էմի . թախմին էվան սէյարըք լընավ տաւան ալըկարի, լէ տա գուժլթ :

Դընիկայ Ղամէք պը հիւլթ գուժլթընէմի Կայէն պու . համա հըլկըր չադէխօ լէ տա զուռամէխօրա ու գուժլթ ըմի :

Ու հաթ լը խանիէմի հարտու ժընէխօրա պը բուշմանի կօ . մէր մընդուժլթ գուլէմի լըմըն . ու խօրթըդ, ժըաջէ լէտանէմի . զային, սարի չաւ . խանի ախալթ ու սէ :

Պընէրհ ու մութալա պըգէ, Կայէն պըրէխօ գուժլթ քի ըմի պըլթանէ պըմինժէ :

Դանճ հէսապ ըրգըր Կայէն խույնէ պըրէխօ, ու լէշէմի պըդահիմնէ ու նագի գանձի է խուտի լըսար մը պըպինէ :

Լաքին Ղամէք բաշմանէ ալըպի լըսար գուժլթընէ Կայէն . ու իգրար ու թադըրիր ալըգէ :

ԿԵ Բ. Մէ գուժլթընէ քի Կայէն գըր լըսար պըրէխօ, Ադամ չի՞ ըրգըր :

Ճ. Լըհավ զասէլէթէ մազըն գալթ . լաքին խուտի ժըմըրա մարհամաթ գըր, շուտնէ Աբէլ տայ ժէրա գուրըրդ նավէմի տանի Սէթ :

Ու ժը բէյվա գուրըէ Կա-

Կայէնի զաւակները շատնա-լով երկրի երեսը լցուեցան։

Ու սկսան արհեստներ հը-նարել. ինչպէս որ երկաթա-գործութիւնը, Ղամէքայ տղան Թոպէլ հնարեց և հա-ստատեց. Ծննդ. Դ. 22։

Նուագարանը Կայէնի ցե-ղէն Յօբալ անուն մարդ մը հնարեց, և զանազան ար-հեստներ կազմեցին, աշխար-հը փառաւոր զարդարանք-ներով լցուեցաւ։

Ու երկիրն ալ ամէնը մէկ լեզու և մէկ բարբառ ըլլալով ուտել, խմել, ուրախու-թեան մէջ կը զուարճանայր։

Ու զանազան մեղքերով մարդիկ լցուելով յԱստուա-ծոյմէն հեռի մնալով գէշու-թեան մէջ ընկան։

66. Հ. Ենովս ով էր, որ անոր համար Սուրբ Գիրքը կըսէ Ծննդ. Դ. 26. Նա յու-սացաւ կոչել զանուն Տեառն Աս-տուծոյ։

Պ. Աստուած ինքը բնական գթած ըլլալով, չուզեց որ մարդս յուսահատութեան մէջ մնայ, վասնորոյ խնամքը-ներով տուաւ Ադամայ Սէթ օրհնեալ զաւակը։

Ու ահա այս Սէթ զաւա-կէն, ծնաւ Ենովս. որ կը Թարգմանի այր ընտրեալ. սա

յէն, ու Սէթէ զաւհ պուն, Թըժի գըրըն լըզընէ։

Ու տասթ գըրըն մարիֆա-թէ, սանիաթէ. չաւա քի գուրրէ Ղամէքէ Տօբէլ իհ-թազէ հաստասի գըր. աղ-նէրհ զային սարի չաւ. խա-նի պխըթ ու տու։

Սաղ ու սանթըրէ ժըաշրէ Կայէն, մըրուվը.ք նավէ վի Յօբալ. աֆ չէ գըր. ու հալ-լաք մարիֆաթ ու սանիաթ չէ գըրըն. արնէ շէնայի գը-րըն։

Ու արնէ ժի համի եէք ըզ-ման ու եէք գըրա պու, խօ-մա հար եէքի ըննավ զէվգէ ու սէֆայէտա պուն. տա-խար վատուխարըն։

Թըարզ պըրթարղ կունէ Թըժի պուն մըրուվան. ու տուր գաթըրն ժը Խուտի, ման ըզ-նավ խատուալիէ։

ԿԶ Բ. Ենովս գէ՞ պու, քի ժըպօյէ վի բադըշ գիթէպ արպէժէ. զային սարի չաւ. խանի պխըթ ու չէշ։ Աֆ ու-Դտ Գըր Կուչէ Գըրըն Նավէ Խու-դէ։

Ճ. Խուտի զաթի րահմ-գառէ. ու նա ու խաթ մը-րուվ գաթըլ ումիտ պըպի. լօմա միւտատէ գըր տայ Ադամրա գուրրէ մուպարէք Սէթ։

Ու վէ Սէթ գուրրէ, զայ Ենովս, քի Թարձիմ պըպի մէրէ պըժարթ. աֆ ու միա

յուսացաւ կոչել զանուն Տեառն Աստուծոյ։

67. Հ. Ենովք ով էր որ յերկինս փոխեցաւ։

Պ. Տես, ահա Սէթ ծնաւ Ենովս. Ենովս ծնաւ զԿայ-նան. Կայնան ծնաւ զՄաղա-ղիէլ, Մաղաղիէլ ծնաւ զՅա-րեդ. Յարեդ ծնաւ զԵնովք։

Ահա յԱդամայ եօթը ձիւ-ղէ մինչև Ենովք։ Եօթըթի-ւը միշտ կատարեալ թիւ մը կը սեպուի։ Աստուած մարդ-կային բնութեան մեծ յոյս մը տալու, երկնից արքայութիւ-նը ժառանգելու, յատուկ նշան մը տուաւ Ենովքին յերկինս փոխուիլը։

Ինչպէս որ Սուրբ Գիրքը կըսէ Ծննդ. Ե. գլուխ 24. համար. “Եւ հաճոյ եղեւ Ենովք Աստուծոյ. եւ ոչ ուրեք գտանէր զի փոխեաց զնա Աստուած”։

68. Հ. Ենովքի փոխուիլը երկինքը ի՞նչ իմացուց մարդ-կանց։

Պ. Ենովքի երկինքը փոխ-ուիլը Աստուած իմաց տու-աւ մարդկային բնութեան։

Թէ որ Ենովքին պէս սուրբ արդար ըլլանք, և ապաշխա-րենք, և մեղքերէն ետ մնանք դուք ալ Ենովքին պէս եր-կինքը պիտի վերանանք։

Որովհետև ձեր տեղը այս աշխարհը չէ. դուք աշխարհի

գըր կաղի գըրընէ նավէ Խու-տի։

ԿԷ Բ. Ենովք գէ՞ պու, քի ըզ ասմանէ բուապու։

Ճ. Պըննէրհ, Սէթ զայ Ե-նովս. Ենովս զայ Կայնանէ. Կայնան զայ Մաղաղիէլէ. Մաղաղիէլ զայ Յարեթէ Յարեթ զայ Ենովքէ։

Իշտէ ժը Ադամէ հաթա Ենովքէ հավթ պավէ։ Հի-սապէ հավթ Թըմ Թամամը ու գամիլ թէ հիսապ գըրըն։

Խուտի ժը Թայյի մըրու-վան ումուտը. հիվիքի մա-զըն ժըպօյէ ձէննէթէ բայիգ-պունէ մըրուվ. նշանըք գըր բուապունէ Ենովք ըզ ասմանէ։

Չավա քի բադըշ գիթէպ արպէժէ զային, սարի բէնձ, խանի պխըթ ու չաւ. “Խու-դի հաղ Գըր Ժը Ենովքէ ըռագըր ըժէ ըլ ասմանէ. ըլըմա քի մընայէվէ Բուննապու”։

ԿԸ Բ. Բուապունէ Ենովք չի՞ ալմաթ արգըր մըրուվան։

Ճ. Ըզ ասմանէ պըռաապու-նէ Ենովք, Խուտի նշան տայ մըրուվանրա քի մըրուվէ սա-լէհ արշէ ըզմանէ։

Չարգա հունժի մինայէ Ենովք բադըշ պըպըն, ու ժը կունէհէ տուր պըպըն, ժըխօ-րաժի ըզ ասմանէ ձի հայա տըպէ բուապըն ըժառ։

Չումքի ձիհէվանա ըզէրէ, հուն ըզվէ արնէտա միվանըն.

մէջ պահող ու խօս էք ։

Ինչպէս որ Դաւիթ Մար-գարէն կըսէ · պանդուխտ և նժդեհ եմ , որպէս ամենայն հարքն իմ ։

Ահա մարդիկ մեղաց մէջ ինկած ըլլալով , Աստուծոյ բարկութիւնը կը պատրաս-տուէր անոնց վրան գալու ։

Անոր համար Աստուած սկսեց բարի նշաններով մե-ղաց քունէն մարդերը արթըն-ցընել ։

Ու մեղքերէն մարդիկ զատուելով Աստուծոյ բար-կութեան պատիժներէն ա-զատին ։

Իսկ մարդիկ միտք չընելով , ամենայն ոք խորհէր ՚ի սրտի իւրում խնամով զչարիս զամենայն աւուրս . Տես Ծննդ . Զ . գլուխ . 5 համար ։

69 . Հ . Անոնց մեղքը ինչ էր որ Աստուած կը բարկա-նար ։

Պ . Ասոր հարցմանքը պա-տասխանը Մատթէոս Աւե-տարանին ԻԴ . գլուխ 38 հա-մարի մէջ . Քրիստոս Տէրն մեր կուտայ ։

« Ուտէին և ըմպէին կանայս առնէին և արանց լինէին , մինչև յօր յորում եմուտ Նոյ ՚ի տապանն » ։

« Եւ ոչ գիտացին մինչև եկն ջրհեղեղն՝ և եհար զամենեսին » ։

Այսքան չարութեան էին մար-դիկ , մինչև որ համարձակ և բացարձակ կըսէին ։

ու ղարիպ ։

Զաւլա քի տըյէժէ Դաւ-ութ բէյղամպէր · « Միւսաֆի-րիմ · չունքի համի պապալարըմ » ։

Իշտէ մըրուվվան ըլմալ կիւ-նէ գաթըն · ղազապը Խու-տայի հալքը օք պու լըզար վան հազըրլըյէ ։

Լօնա Խուտա՛ մը նշանէ-գանձ տուխօթ մը խալէ կունէ բուարունէ վան ։

Բի սըքի բուարունէ վան խալաս պըրպըն հալը պու մը ղազապէ Խուտայի ։

Լաքին մըրուվան կօ նա-տան . հալ ենէթի պը հավէթի նու-Բուլու պըԳըր . նաւ պը լէիօ չէ խո-տայի հայա պըտմըլըն . պունէրհ ղայլին սարի չէշ . խանի բէնձ ։

ԿԹ Բ . Կունէ վան չի պու-քի Խուտայի ղազապ ապըլը ։

Ճ . Ծակոպէ վէ բըրաէխօ ըլնալ Ինձիլէ Մաթթէոս . սարի պիհօթէչտու . խանի սի-հու հաշթ . Քրիստոս Խու-տայի էմի ապըրէ ։

« Տօխուրըն ու հօպօխուրըն , ժըննան հաւ պըԳըրըն պըտբանդըն . մէրան պըղյան , հաւբա ըրօյէ էէ Նոյհ Գաբ ըլ նէմյէ ։

« Ու Նըղանի պօն հաւբա հաւբ ըլմըղպէ ամէ . օ հըլէըր համանդ ։

Աֆ գաս խասւայ պուն մըրուվան . հաւթա սարպաթ հավըստարա ապէօն ։

Որդ եկայք և վայելեսցուք ՚ի բարութիւնս որք կան . տես Իմաստութեան Բ . գը-լուխ համար 6 ։

Չը մնաց աշխարհի մէջը բարի և արդար մարդ , բայց ՚ի Նոյ նահապետէն ։

Ինչպէս որ կըսէ Սաղմոս ԺԲ . գլուխ 4 համար ։ Ամե-նեքեան խոտորեցան ՚ի միա-սին և անպիտանացան են ։

Սէթայ զաւակները , որոնք որ արդար էին · անոնց որդիք Աստուծոյ կըսէ սուրբ Գիրքը ։ Ծննդ . տես գլուխ ։

Կայենի որդոց չար գործ-քերը տեսնալով , անոնք ալ գէշ գործքերու հետևեցան ։

Իրարու հետ խնամութիւն ընելով , խառնակեցան և ապ-վեցան անոնց գէշ մեղքերը գործել ։

Ինչպէս որ սուրբ Գիրքը կըսէ . « տեսեալ որդւոցն Աստու-ծոյ զդստերս մարդկան , զի գեղե-ցիկ էին , և առին իւրեանց կանայս յամենեցունց զորս ընտրեցին » ։

Եւ Դաւիթ սուրբ մար-գարէն ալ կըսէ . « խառնակե-ցան ընդ հեթանոսս և ուսան զգոր-ծըս նոցա . ծառայեցին կռոց նոցա . և եղև նոցա գայթակղութիւն » ։

Ահա աս համար Աստ-

Օրըն զամանլըն տընէ հա-վէս պէտրըն ըլ զէվքէտա · պունլարհ գիթէպէ կըմէ Սա-ղամօն · սարքի ապըստա · խանէ չէշ ։

Նա մա զարգ ապէհ ա-զանձ մը նըւհէ մաստա ։

Զաւլա քի տըրպէժէ Սաղ-մօնսա · սարքի բէնձի ապ-սա · խանէ չառ · համի նա-զանձ ու խասւայ պու նը · ու-պէ ֆայիտէ ։

Քըր գուրրէ Սէթէրա քի ապէհ պուն մըրալ էվան Գօ-րէ խօտա կայրի ալպէ գիթէ-պէ բաղըշ · պունէրհ գիթէ-պէ զօյլին · սարի ։

Ափանձի ախթըն նազանձ ամալէ գուրրէ Կայէն , Թամ համ պուն պըրփանըրա , ու-չուն բայ նազանձ ամալէ-վան ։

Հալըս տաւրա գիզ ատն ու-րըթանըն · հին պուն ամա-լէ խասւայ ու նազանձի ։

Զաւլա քի քիլթէպէ բաղըշ տըրպէժէ « Գօրրէ Խուտայի Տէ-տըն Գիզըրան մըրրօվան գանձ օ-տալըրըն · օ ժըրվան ըսլանտըրըն ժըն · ժը համիլան գիժանըժը հալ գըրրըն » ։

Ու Դաւիթ Բագըր Բէյղամ-պարժի տըրշէժէ · Եահուտիյէոլան-րա օ հին պօն ամալէ վան · պօ-լամ խըղամբ գըրըն աչնէմէվանըրա · օ պօն ժըրվանըրա պէլամի ։

Իշտէ Ժըպաօյէհա Խուտա

ուած բարկացաւ ամէնն ալ ջրով խեղդեց, որ ջնջուելով կորսուի :

Ահաւասիկ Լոպտեր Լուսաւոր սուրբ գրքին առաջին գլուխը, վաթսուն ինը հարց ու պատասխանով մինչև ցայս վայր լմնցաւ :

Բայց դու նայէ ահա որ մինչև այս տեղը կարդացածդ բան մի մտացդ մէջ առնես և պահես :

Որ չար գործքերէն ետ մնալով Նոյ նահապետին պէս արդար և սուրբ ըլլաս . Աստուծոյ պատիժներէն ազատ մնաս :

ղազէպանի լըզարլան . համի-ժի պըղով ու պը ըմիշաէ ա-վէ խանըրգանա :

Իշտէ Զըւայէ Րուհնիաա գիթէպէհա, ասրիէ ավուլ չէսմ ու նահ . բըռս ու պը ճավապ հաթա լըվէաարէ թագմիլ պու :

Լոքիմ թու պընէրհ քի հարչի խունուի հաթա լըվիր-աա . գանձ լընավ պիրէթա պըհէլ :

Բի ժը նագանձ ամալան աուր պըմինի . մինայէ Նուհ բէյղամպէր ասարգ ու սալէհ պըրպի . ու ղազապէ Խուտաի ազատ պըմինի :

Անքըրդ ադւոր լաւ իմացի՛ր աշխարհս ինչո՞ւ ստեղծաւ .
մարդն 'ի պատիւ հրեշտակաց որպէս փառօք պերճացաւ :
Աննազանդ իմքնահաւան չար թշնամին բանսարկուն
ընդդէմ բնութեան մեր մարդկային զլխո՞րդ հզօր վառեցաւ :
Անբաւական մարդն 'ի փառքն իւր գտեալ անձամբ կամովին .
շուտ փութացան դէմ հրամանին ատեալ պտղոյն և կերին :
Մինչև ցայս վայր տեսար մարդուս Աստուածային փառքերը
որոյ համար նախանձութեամբ ոտքի ելան չարերը .
մարդն անզգոյշ քնացաւ հոգւով նոյն փառքերուն մէջ անհոգ
ընկաւ չարին որոգայթը չը գտաւ ինքեան նպաստ ոք :
Ան ատենը երկիրն իսկոյն եղաւ մարդուս թշնամի
բուսցուց իրեն փուշ ու տատասկ . խոտ անպիտան նոյն ամի .
երաւ Կայէն ընկած հոգով անմեղ եղբայրն սպաննեց
որով զինքը եօթը տեսակ պատիժներով պակեց :
Նոկէց ետքը մինկ ըրէ մարդուս գլխուն եկածը,
թէ ջրերով և թէ կրակով անտանելի ցաւերը,
մեղաւորը անզեղջ մնալով յանկարծ պիտի կորսուի,
արդար մարդը երբոր ըլլայ մեղաւորէն կը զատուի :
Ուրեմն դուն անմեղ կեցիր, միշտ Աստուծոյ ծառայէ,
որ նա քեզի չար թշնամւոյն որոգայթէն ազատէ :

Ուստի պատիժ ցաւք և ցասումք անհնարին բարկութիւնք .
երագեցին շրջապատեալ . բացին բերանք հեղեղին :
Լուար ուսար մինչ ցարդ մեղաց և արդարոյ պատմութիւն .
կորեաւ Կայէն, եկաց Ղամէք . զարդեաւ արդարն 'ի հոգւոյն :
Հնազանդ լեր Տեառն և ծառայեա նմա, և մի նախանձիր ընդ չարս,
զի չարք վաղվաղակի սատակեսցին : Սաղմոս ԼԶ :

ԳԼՈՒԽ Գ.

Նոյ նահապետ, ջրհեղեղ . և ջրհեղեղէն ետև մինչև յԱբրահամ նահապետ եղած Աստուածային և մարդկային գործերը :

ՀԱՐՑՈՒՄ ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆ.

70 . Հ . Ջրհեղեղէն յառաջ այնքան մարդոց մէջ, հիչ մէկ արդար մը չկա՞ր, որ Աստուած ամէնն ալ միայնգամայն ջնջեց :

Պ . Կար մէկ արդար մի, որն որ Ղամէքայ որդին էր . որու անունը Նոյ է :

Այս Նոյ զաւակը ծնած ժամանակը, հայրը Ղամէք, մարգարէաբար ըսաւ :

« Սա հանգուսցէ զմեզ 'ի գործոց մերոց, և 'ի տրտմութեանց ձեռաց մերոց, և յերկրէն զոր անէծ տէր Աստուած . Եւ . Ծննդոց գլուխ Ե . համար 29 :

71 . Հ . Ինչպէս ազատեցաւ Նոյ Աստուծոյ բարկութենէն :

Պ . Այն ժամանակ Աստուած արդար մարդը կը պա-

ՍԱՐԻ ՍՐԱԽ

Ժը Նուհ փէյղամպէրէ, ու թուֆանէ, ու թուֆանտան սոնրա Իբրահիմ փէյղամպէրէ գատար Խուտաի ու ինսանը իշլէրի :

ԲԸՌՍ ՀԱՎԹԸ

Վ . Բ . Նավլ աֆ դաս մըրուվան, եէքի սալեհ ու սատըգ թուննապու, քի Խուտաի համի ունուա գըր, ու եէք ճաս խանըրգանա :

Ճ . Եէք սատըգ հապու . գուրրէ Ղամէք, քի նավէվի Նուհ պու :

Պընիկա վէ Նուհ քի դայ . պապէվի Ղամէք կօ . պը բէյղամպէրիթի :

« Աֆ տըպէ ըրահաթ պըգէ ըմա ժը ամալէմա, ու ժը զատալաթէմա, ու ժըվէ արտէ քի Խուտաի նալէթ գըր » : Օային սանի բէնձ . խանի ԻԹ :

ՎԱ Բ . Ջաւա՞ խալաս պու Նուհ ժը ղազապէ Խուտաի :

Ճ . Համի չաղ Խուտաի մըրուվէ սատըգ ու սալին խա-

հէ, և կոչատէ. ինչպէս որ Սրբազան Պետրոս առաքեալ կըսէ. Բ. կաթուղիկեայց. Բ. գլուխ. 9 համար:

“Գիտէ տէր զաստուածապաշտս փրկել՚ի փորձութենէ, և զանիրաւս պահել ՚ի տանջանս յաւուրն դատաստանի”:

Ըհա Նոյ արդար և Աստուածապաշտ էր. որ Աստուած զինքը ազատեց. ինչպէս որ կը վկայէ Սիրաք. գլուխ ԽԴ. համար 17:

“Նոյ գտաւ կատարեալ արդար. եւ Ծննդոց. գլուխ Զ. համար 9. կը գրէ այսպէս:

“Նոյ այր արդար կատարեալ էր յազգի անդ իւրում. և հաճոյ եղև Նոյ Աստուծոյ”:

Ըհա երբոր բարկացաւ Աստուած, ու ըսաւ. “ջընջեցից զմարդն զոր արարի յերեսաց երկրի. Նոյ եգիտ շնորհս առաջի տեառն Աստուծոյ. կըսէ սուրբ գիրքը:

Յետ այսօրիկ սկսեց Աստուած Նոյի հետ խօսել. և ասէ տէր Աստուած ցՆոյ, ժամանակ ամենայն մարդոյ հասեալ է առաջի իմ. զի լցաւ երկիր անիրաւութեամբ ՚ի նոցանէ. և ահա ես ապականեցից զնոսա և զերկիր:

լաս տըղէ, ու որ պէ հլինէ. չակա քի բազըշ Պետրոս առաքեալ ըսկէմէ. սարի տըսաւ խանի նահ:

“Օյանի խուտի խալսս գըըընէ մըրուկէ խուտի հապանս. մը ձըուըպանըընէ ունահագան թալիմ գըըընէ ըսգէնձէյէ ըրօյէ շարխաթէ”:

Իշտէ Նուհ սատըգ ու խուտի հաքանտ պու. լօմս խուտի ըլլի խալտագըը. չակա քի, շըհատաթի տըղէ Սիրաք սարի չըլ ու չաու. խանի հալէտա:

Նուհ թամամըլ սատըգ պու. դային սարի չէշ. խանի նահ. վէ թարղ տըընըլինէ:

“Նուհ մէրրէ սատըգ պու ըսգմէլ ըընալ գոլմեխօ. ու մագպուլ պու Նուհ խուտիյը”:

Իշտէ գընկա հըըս պու խուտի, ու կօ “ունաա ապէ պըգըմ ինսանէ քի, մըն հասըլ գըը, մը ըըույէ արաէ”:

Նուհ քարամաթ տիթ ըըպար Խուտի, տըպէժէ գիթէյէ բազըշ:

Փըվէ բէվա Խուտի խապար տայ, ու կալէկալ գըը պընուհըըա, ու կօ. վախթ ու զամանէ համի ինսանան թաքմիլ պու է ըըպար մըն. էապն թըժի պու տընէ ժըխատապի էվան. իշտէ աղ

Ըրդ արա դու քեղ տապան, և ես ահա ածից զջըրհեղէղ ապականեալ զամենայն:

Աստծէ այս տեղը քիչ մի ու տես, երբոր Սէթայ զաւկները, Կայէնի զաւկներուն հետ չէին խառնուած, ու անոնց չար գործերը չէին գործած, Աստուած Կայէնի զաւկներուն ըրած չարութեանը կը համբերէր:

Որով զիրենք ապաշխարութեան կը հրաւիրէր. գուցէ կը զղջան և կը խոստովանին, և կապաշխարեն:

Ըն ատեն Աստուծոյ ողորմութեան շնորհիւ պիտի փըրկուէին Աստուծոյ աններելի բարկութեան պատուհասներէն:

Բայց երբոր Սէթայ որդիքըն ալ իրենց բարի ճանապարհը թողուցին ու մոլորեցան. և Կայէնի չար որդոց ընթացքին հետևեցան:

Աստի Աստուած բարկացաւ իրենց, և տուած շնորհաց հոգին վերցուց իրենցմէ, ու ըսաւ:

Մի՛ մնասցէ ոգի իմ ՚ի մարդիկ յայսմիկ, վասն լինելոյ դոցա մարմին. և եղիցին աւուրք դոցա, ամք հարիւր և քսան:

Ըհա ասկէց մնացած է օ-

տըպէ խատատ պըգըմ ըվան ու տընէ:

Տէ թու մը խօրա կէմի չէ պըգէ. քի ավ պը ավ տը պէ լէ պըտըմ ըվայն:

Մութալա պըգէ լըվէ տարէ ու պընէրհ. գընկայ քի գուրրէ Սէթէ պը գուրրանէ Կայէն թավ նա պուն, ու մալէվան նա տըգըըըն. Խուտի սապըռ տըգըը նա գանձիէ վարան:

Բի պըվի սապուէխօ ըվան կաղի տըգըը թօվպէ գըըընէրա. տըպէ փոշման տըպըն, թօվպէ տըգըն պը մավլխրաթի:

Բի վէ չաղ պը ըրահմաթ ու գարամաթէ Խուտի խալաս պըպըն մը ղաղապէ Խուտի քի ըսարվան տըհալթ:

Լոքիմ գընկայ գուրրէ սէթէմի թավ պուն պը խաւապիէ գուրրէ Կայէնէ, ու պարտան ըրէ Խուտի, չուն բայ խատապի:

Լօմայ Խուտի մը վան հըլանի ըրուհէ գարմաթէ, ու հըըս պը կօ:

Պըլը նահինէ ըրօհէմըն լըվէ բնատնան. մը պօյէ ճասար պօյէվան. ու ըրօ էվան պըղէ պըղիսար ու պիխսի սալ:

Իշտէ մը վէ մայէ, գանու-

բինակ, երբոր արքունի նշան ունեցող անձ մը, իրեն յանցանացը համար պատժուելու ըլլայ. յառաջ անոր քովէն արքունի նշանը կառնուն, և ապա պատիժը կուտան։

Աստուած ալ մեղաւորացմէ յառաջ իր տուած նշանը, շնորհաց հոգին՝ կառնու, և ապա պատիժը կուտայ։

72. Հ. Երբոր Աստուած բոլոր աշխարհը պիտոր ջնջէր, հապա տապանը ինչու համար շինել կուտայ։

Պ. Անոր համար շինել կուտայ. որ մարդիկ տապանի շինուելու պատճառը իմանալով, երկիւղ կրեն, զղջան մեղացնուն ետ մնան։

Որովհետև տապանը՝ Յոնան մարգարէի մի պէս քարոզիչ մի ձևացուց Աստուած անոնց։

Քանի որ տապանի շինութեան գործիքներ ու ձայները արդարոց ականջին կը հասնէր. կը սարսափեցունէր անոնց փափուկ սրտերը։

Ըստ որում կիմանային մեղաւորաց կորուստը, որ պիտոր ըլլար. և Աստուծոյ այն բանը կազդեր իրենց սրտին մէջ, որն որ. Սողոմոն գըրեց իր առակաց գրքին մէջ։

Քանզի կոչէի և ոչ լսէիք. այսուհետև ես ծիծաղեցայց կորստեանը ձերով. ԼՆ. գը-

նէ հա. քի եէգի ժը պօյէ սուչէխօ ժը մանսուպէ ապիլ հէին նա գըրընէ. ապուլ նըշանէ խունիթքառ ժըվէ տըռթինըն. բաշէ ղաղապ տըգըն ըլլի։

Խուտի ժի ժը կունէքառան ապուլ նշանէմի, քի ըրուհէ գարամաթէ, տըսթինէ. բաչէ ղաղապէմի տըռէ։

٧٢ Բ. Գընիկայ Խուտի համի տընէ քի ունատ գըրընէ համա գըր, էտըն չի՞ լազըմ է կէմի չէ գըրըն։

Ճ. Լօմայ տըռէ չէ գըրինէ, քի կունահքառ ինսանըն պըրհինըն չէ պու էվի հին պըրըն. խօֆ պըրըն ու պըթըրըն տուր պըռատըինըն ժը կունէ է։

Չըմքի կէմի, մինայէ Յոնան մարգարէ վահզ գըրօղըք խուտայի գըր խուտի։

Չըգսա քի տանկէ չէ գըրընէ կէմի տը կըհիչթ կօհ է տըլէհան, նազըկ ու նարմ տըլէվան խառապ տըրպու։

Չըմքի տըպիհխթն ժըպօյէ ունտայ գըրընէ կունագառէրա է. ու գըրայէ Խուտի նավ տըլէվան տըմաթ տըգըր. քի Սողոմոն ըը նավ գիթէպէ մասալէխօ տըպէժէ։

« Չըմքի կազի մինգըր ունօ պըհխթըն ժըվէ բէվա ազ տըպէ պը գաննըմ ըը-

լուխ Ա. համար 24։

Դարձեալ, տապանի շինուելը, արդարոց աղօթութիւնը ցոյց կուտար. որովհետև Նոյ արդար էր. պէտք էր որ աղօթ միար. վասնորոյ իրեն յանձնեց Աստուած տապանի շինելը։

Ինչպէս որ Պօղոս առաքեալ կըսէ. Եբրայեցւոց ԺԱ. գլուխ. 7 համար. « Հաւատով առեալ հրաման Նոյի վասն չև ևս երևելեացըն զահի հարեալ, կազմէր զտապանն 'ի փրկութիւն տան իւրոյ։

73. Հ. Երբոր տապանը շինեց Նոյ. ի՞նչ եղանակով մըտաւ տապանի մէջ։

Պ. Ինչ որ մարդուս պիտոյիցը պէտք ունէր զամէնն ալ տապանի մէջը առնելէն ետև, ամէն տեսակ անասուններէն, և թռչուններէն ալ արու և էգ, առաւ սուրբ կենդանիներէն եօթնական զոյգ, և անսուրբներէն երկուքական զոյգ առաւ։

Եւ անկեց ետքը Նոյ ինքը, և իր որդիքը. իր կինը, և որդոց կանայքը. որոնք ընդամէնը ութը ոգի էին։

Եւ ամէն անասուններու և թռչուններու և մանաւանդ իրենց ուտելիքը և խըմելիքը լման ըստ յայտնութեան Աստուծոյ. տապանի

սար ունտայ պուէվա։ Սարիեէք խանի պխաթ ու չառ։

Ու տխաա, չէ պու է կէմի խալաս պու է սալէհան նշան տըռաա. Չըմքի Նուհ աղատ պըպիեա. լօմայ չէ գըրընէ կէմի ժէրա տայ։

Չավա քի Պօղոս առաքեալ տըպէժէ. էբրայէ սարի եադտա. խանի հալթ. « պը իհթիգաթ Նուհ տասթուր ըսթանթ. ժըպօյէ հին խույայի նապուայէ ղաղապէ. թըրսէա չէ տըգըր կէմի խալաս գըրընէ մալխօ։

٧٣ Բ. Գընիկայ Նուհ չէ գըր կէմիէ. պը չի՞ թարզ գաթ ըըվէ տարէ։

Ճ. Հարչի քի լազըմ պումըրուվարա համի ըսթանտ ըըկէմի. Բաշէ համի թէյրան. ու հայվանան եէգ, եէգձօթ նէր ու մէ. ըսթանտ ըը կէմիէ։ Բագըշ հայվանան հալթ հալթ ձօթ ըսթանթ, ու պէ բադշան տու տու ձօթ ըստանթ։

Ու ժըվէ բաշէ. Նուհ պըխօ պը գուրրէխօ պը ժընէխօ. ու պըժըրնէ գուրրէխօ, քի համի հաշթ ձան պուն։

Ու համի վէ ուխարընէվան հարգայ թէյրան ու հայվանան. հարգա ըվան թագմիլ պը խուտայի տանէ Խուտի ըսթանտ ըըկէմիէ. բաշէ

մէջը մտնելէն ետեւ · տա-պանին պատուհանին դուռն ու Աստուած դրսի դիէն փա-կեց :

74. Հ. Տապանը ո՞րքան մեծութիւն ունէր, որ այ-քան անասուններ թռչուն-ներ մէջը առաւ :

Գ. Իրեք հարիւր կանգուն երկարութիւն · յիսուն կան-գուն լայնութիւն ունէր · և երեք տակ ունէր · վերնա-տուն, միջատուն, ներքնա-տուն :

75. Հ. Ջրհեղեղը ո՞ր ամ-սոյ մէջ պատահեցաւ :

Գ. Մայիս ամսոյ մէջը պա-տահեցաւ :

76. Հ. Ինչու համար մա-յիս ամսոյ մէջ պատահեցաւ · ուրիշ ատեն չի պատահեցաւ :

Գ. Թէ որ դարնան սկիզբը · կամ ձմերան մէջը, և կամ աշնան վերջը պատահելու ըլլար նէ, կարելի էր կար-ծէք ըլլացուէր բնական ըլ-լալը :

Բայց մայիս ամսոյ մէջ ե-ղած ատենը լաւ կիմացուի որ յատուկ պատիժ ըլլալը :

Որովհետև երկիրը զուար-ճալի տեսարանով մը զարդար-ուած ատենը կ'ըլլի այս ջր-հեղեղը :

Գեղեցիկ ծաղիկներու, կար-միրագոյն պտուղներու բաց-ուած, և դաշտն ու մարգու

Խուտի ժըտարըվա՛ բաձայէ կէմի կըրթ :

ՎԴ Բ. Կէմի չըգտա՞ մաղըն սու, քի ավգաս հայվան ու թէյրան ըը նավէվի բուլթանտ :

Ճ. Ուէ սաթ հարին ուըրէ-ժի էլիօ սու ու բէնձի հա-րին բահնիլթիէլիօ սու · ու սէ մազալ սու · ժօւլին · օր-թէ , ու ժէրին :

ՎԵ Բ. Լըմիշաէ ավէ գի՞-ժան մահէտայ սու :

Ճ. Մահէ մայիս · կուլան է գոմմի :

ՎԶ Բ. Չըմա՞յ մահէ կու-լանէ ուըպի, ու նա մահըքէ-էտըն :

Ճ. Հարգայ բէշինէ պա-հաւէ · եախօտ լընավ զըվըս-թանէ · ու եա բաշինէ բա-յիղէ պըգօվմէայ , ափ չաղ-թախմին ուըգըըըն , քի ղա-թի չաղէ պառանէ ուըպէ պը-պառըի :

Լաքիմ ըըմահէ կուլանէ քի պու գանձ հին գըը քի ժը-պօյէ ղալալէ :

Չըվքի չաղէ պիննէթէ ու-չաղ պուճէ ուընէ ուըգուվմի ըէմըշաէ ավէ :

Չաղէ վայունէ չիչէկէ տալալ կուլըքէ սօր · պարիս ու գաուան լընավ տաշտէ ը-

դաշտի մէջ, կանանչ խոտե-րու վերան պառկած ժամա-նակը ջուրերը կելլէ :

Տակաւին մարդիկ բարե-համ աղբիւրներու ակին վե-րայ, և պարտէզներու ծաղ-կանոցին մէջ, և բազմագոյն հոտաւէտ վարդերու բոլոր-տիքը նստած, իրենց սիրելի զաւակներուն և սրտակից բարեկամներուն հետ ուտել և խմելու ատենը · ջուրը կելլէ :

Ու խօնավներու համեղ ձայներուն հետ իրենց եր-գոյ և նուագարանաց ձայնի հնչմունքները խառնուած զուարճութեան բերկրու-թեան մէջ զմայլածնու ատե-նը կը պատահի ջրհեղեղը :

Փեսայն հարսին, և հարսը փեսայի ձայնին և երգին ա-կանջ դրած ժամանակը, և զաւակները իրենց մօր գիր-կը երգերու ձայներով զը-վարճացած ատենը կը լինի այս յաւալի դէպքը :

Ահա Աստուածուստ պա-տիժ և պատուհաս ըլլալէ յայտնի ցոյց կուտայ · որ աշխարհի խաղաղ և ապահով ժամանակը, յանկարծ երկին-քը կը մըթըննայ, քամիները կը հնչեն, մահահրաւէր անձ-րեւին կաթիլքները կսկսին թափթըփիլ :

77. Հ. Քանի՞ օր անձրև եկաւ, որ այսքան ջրհեղեղ

բաղանէ ըստր կէօյէ հէչլին · ըըմըշաէ ավէ ըուատըպի :

Հին մըրուվան ըստր սա-րիէ գանիէ գանձ , ու ըը-նավ պահչէսայ չիչէկան · ու-ըտօրէ կուըըգան ու չիչէկան ըուունըշըի պուն · տուխարն ու վատտուխարն ըը գուֆլէ-թէխօ ու պըտօսթէխօ վէ վախթէ ավ ըուատըպի :

Ու տանկէ պիըպիլէ տա-լը, ըը տանկէ սաղէ սան-թուռէ հին թավ տըգըը ժը-պօյէ ղէվգ ու սէֆայէ մը-րուվան · վէ չաղէ ըէմըշտ է ավէ տըգօվմի :

Օ՛ախս ըը պուգըա , ու պուգ ըը տանկէ ղավայէ ու բըթըրինէ , հին կօհ տանի , ու պարօեան ըը պս տիէվան չաղ տըպուն , սէլէ պառանէ կը հիչթ :

Իչաէ գանձ Խուայսի գըը քի վէ ըըմըշտ ղաղապէ Խու-տի է · քի վախթէ ըըահաթ ու սագի է տընէ , համս ըը գաֆիլ · թարի տըպի ադման ըուատըպի պայ , չըթըգէ պա-ուան խուհար տըպի թէ :

ՎԷ Բ. Չա՞նտ ըըօ սպաւան պաւըրի , քի ավգաս ըըմըշաէ

եղաւ և մարդիկը ջնջեց։

Գ. Քառասուն ցերեկ և քառասուն գիշեր, շարունակ անձրև եկաւ. և անկէց զատ երկրի աղբիւրներն ալ բացուեցան։

Կարգէ դուրս անձրև, և աղբիւրներու հոսումէն ջուրը սկսեց օր քան զօր շատնալ և բարձրանալ։

Հիմա տես որ մարդիկ տակաւին չեն հաւատար, որ այս ջրին բարձրանալը իրենց կորստեան համար է։

Ամենոյն ողորմելիները կսկսին բարձր տեղուանք ցաթկել ու ելլել։

Եւ այնպէս կը կարծէին որ ջուրը պիտի բարձրանայ քիչ մի, ու վերջը պիտի իջնայ. հասարակ սովորական անձրև կը կարծէին ըլլալ։

Եւ չէին կարծեր երբէք, ջուրը փոխանակ սուրբ եղած, զիրենք պիտի գլխատէ. և չէին յուսար իրենց կորստեանը պատճառ պիտի ըլլար։

Խղճալի պզտիկները իրենց ծնողներուն հանդերձի ծայրէն բռնած. մինչը հօրը ալ ջիկը մօրը դէպի երեսը նայելով արտասունքներին կըլորցընելով կ'թափեն, և կաղաղակեն։

Եւ այն վարդերովը ու ծաղ-

ամէն պու խնամնան գութ գըր։

Դ. Զըլ լըս ու չըլ չալ պէ գարդ պատուան պատրի. ու համի գանիէ ալնէ վայու։

Ժը գարար ու չափէ տարվա ամէն պատուան ու գանիեան ըռա պու ըլս պը ըլս ալ զէտա պու ու պըլըն պու։

Նուհա ալնէրհ հին խնսանան պալօր նադըն, քի վէ պըլըն պունէ ամէն ժը պօյէ ունայ գըրընէ վան է։

Յօմայ հէսիրան ձըյէ պըլըն ըռա ըլպուն ու տապլթ տամէլթըն։

Ու թախմին ըտըրըն, քի ալ պըլըն ըլպի, ու բաշէ տխայ խուհար թէ, չալայ քի համի չաղէ պատանէ ըլպու։

Պ՚ա փահմ՚նա ըտըրըն քի ալ շույնէ շուրէ պույէ, ըվան ըլպէ պը գուժէ. ու հիլը նա ըտըրըն սապայէ ունայ պունէվան ըլպէ պըպէ։

Պըլընկալ գուրըրդէվան, կըրթընէ բէշէ բաշէ պամէխօ ու տխէխօ. գուրըըք ըլնէրհէ ըրույէ պամէխօ, գաչըք տխէխօ, ու ըկըրըն խունէ չաղէ ըրէժըն, հալարէ Խուտէ։

Ու պուգան քի պը կուլըք

կըներով գեղեցիկ ոսկեզարդ մարգարտով հանդերձիւք զարդարեալ հարսերը. և մեծ անդամանդեայ ականակուռ զարդիւք պերճացեալ թագուհիները, իրենց փառքերը, մէկդի ձգեցին։

Եւ աղքատները իրենց ապրուստի հոգը մոռնալով, սկսեցին իրենց զարհուրելի մահուան վիճակը նշմարել, ու բարձր տանիքներու ու բլուրներու վերայ ցաթկելով ելլել։

Տես աղէկատր տեսարանըդ ով մարդ, ահա կաղերը, կոյրերը, և ի մահճի անկեալ անդամալոյծ և վտառողջ հիւանդները, և մանաւանդ օրօրոցի մէջը, և նոր ոտք ելլող անմեղ մանկունքերուն բարեկամաբար կակուղկիկ ջուրը դահիճ հանդիսացաւ և իրեն սրտի վերան. ամէնն ալ զոհ ըրաւ։

Հիմայ սկսեց կամաց կամաց, ողջ անդամք և ուժեղ Պարթևներու ետևէն քալել և բարձրանալ որչափ և կամի։

Ո՜հ մի փախչիք և մի բարձըր տեղուանք ելլէք. վասն զի այս ջուրը ձեր ծարաւը մարեցընող և ձեզի կերակուր պատրաստող, և ձեր աղտերը մաքրող, բարեկամ և ընտանի ամէնուդ սիրելին է։

Ո՜հ ո՞ւր կը փախչիք, և

ու պը չիչէք. պը դէր զինէթ բաշէ լէ խօ գըրընէ. ու պը ձավահիրան թըժի զինէթ պուն խաթունան, համի ըտթանաթէվան ալիգի ամէթն։

Ու հարչի խըզանան գութ ու ապուրէ ըրօժէվան իժպիր գըրըն, ու մութալայ ըտգըրըն լը սար ունայ պուէվան. ու ձըյէ պըլընտան ըռա ըլպուն. լը սար չիեան ու կազան։

Պընէրհ վէ սէյրանէ հէսիր պըլընկալի եա մըրուվ, իշաէ գօրան ութօքալան, նախօշան ու զարօյեան քի նա ըտգըրըն ըռապունէ ձըյէ պըլընտ. ամէ նարմըք ըվան լըսար ըլէխօ գուրպան գըր, ու խանըրգանտ։

Նուհա տաթ ամէթ հէտի հէտի, բայ մէրան ու խարթան ըրչէ, ու պըլընտ ըլպի չը գաոքի համտ ըտգէ։

Օ՛ֆ, մա ըրավըն, ու ձիյէ պըլընտ ըռա մայըն. չըմաքի վէ ալ, թիէվա սառ գըրող. բաշէվա շուշաղ տալալ սարըդ տօսթէ վայէ։

Լ՛յ, գուվա ըտրավըն,

կամ՛ուր կը ցամթկեցէք, ձեր մեղքն է որ ջուրը սուր ըլլայ, և բարեկամի թշնամի, հանդիսացուցեր ձեր առջև ։

Այս ուրեմն դադարեցէք իւրաքանչիւր ոք կեցած իր տեղը, զի Աստուած վրէժխնդիր է. որ զձեզ ձերդ սիրելի բարեկամ՛ տարրի ձեռօք պիտի պատժէ կեանքերնուդ ։

Նա ինքն ալ պիտի ուրախանայ ձեր կորստեան վերայ, ինչպէս որ կըսէ, «Ես ծիծաղեցայց կորստեանք ձերով» ։

Հոս բարձրացաւ ջուրը և ողբեց զերկիրը, և ծածկեաց բարձրագոյն լեռներու գըլուխները ։

Նա տասն և հինգ կանգուն ալ բարձր քան զգլուխս լերանց վերացաւ ջուրն. հարիւրյիսուն օր մինչ բարձրանալով ջրոյն, եբարձ զամենայն մարդկանց զոգին, և զմարմինս նոցա տարաւ կերակուր ձկանց ։

78 . Հ. Ջուրը բարձրանալով Նոյի տապանը ու՞ր մնաց ։

Պ. Նոյի տապանը պըտըտելով ժամ գալով եկաւ Արարատայ լերան վերայ նըստեցաւ. որովհետև այս տապանի (կէմիյի) տումէնձին, և ղեկավարը Աստուած էր ։ Ինչպէս որ կըսէ, «Բանդէ գուվա՞ տըչըն. ժը պօյէ կունէվայէ ալ պույէ շուրէ թուժ. ու տօսթէվայ տըշմին ըսադընանի է ըռպըվա ։

Տէ՛ հար գաս ըձիէխօ պըլա պըստագինէ, չըմքի խուտի տատավաշիէ վաէ քի ըվայ պըտաթէ տօսթէվայ թալավ տըգէ, ու տըգուժէ ։

Ու խուտիժի ապղէ շագ պիտի ըը սար ունատ պույէվա, շավաքի տըպէժէ. «ող տըպէ պը գանըըմ՛ պը ունատ պուշէվայ» ։

Իշաէ ըուապու ըը մըշթէ ալէ. ու բադըշ գըր տընէ, վաշարթ համի պըըընտ տարէ չիեան ։

Ու բանդատյ հարին պըըընտ պու ժը սարի է չիեան. սատ ու բէնձի ըրօ թըմ՛ պըըընտ պու ալ. ըուագըր համի ըմըրէ մըրուվան. բաշէվան գըր ու խարինէ մասիեան ։

٧٨ Բ. Ավ քի ըուապու պըըընտ պու. կէմիէ Նուհ ըմ՞գու տարէ մայ ։

ج. Կէմիէ Նուհ կարանտ հաթ ըը սարէ չիյէ Արարատ ըուունըշտ, չըմքի տումանձիէ վէ կէմի խուտի պու ։

Չավայ քի տըպէժէ. «չըմ-

Եւ սկզբանէ ՚ի կորնչել հսկայիցն ամբարտաւանից, յոյս աշխարհի ՚ի լաստափայտն ապաւինեալ եթող աշխարհի զաւակ ծննդոց քոյ ձեռամբ նաւավարեալ» ։ Իմաստութեան գլուխ ԺԴ. համար 6 ։

Սանկ և պիտոր պատահի Քրիստոսի երկրորդ գալըստեան ժամանակը, անզգոյշ մեղաւորաց վերան ։

Ինչպէս որ կըսէ Քրիստոս Տէրն մեր. «որպէս աւուրքն Նոյի, այնպէս եղիցի և գալուստն որդւոյ մարդոյ. Մատթէոս գլուխ ԻԴ. 37 համար ։

79 . Հ. Արարատ երկիրը աշխարհի ո՞ր կողմն է ։

Պ. Արարատ երկիրը մեծ Հայաստանի տասն և հինգ աշխարհներու մէկն է ։

Որ այս երկիրը առնիւ Յարմայի որդի քաջ Արամի անունովը Արարատ ըսուեցաւ ։

Բաս որումն ինքը այս երկրի մէջ բնակութեան և զանազան շինութիւններ ընելուն համար, իր անունը մնաց այս երկրին վերայ ։

Որ Հայոց թագաւորութեան Աթոռը այս Արարատ երկրի մէջ եղած քաղաքներու մէջ դրուած էր, և կը դըրուէր միշտ ։

Ինչպէս Արմաւիր, Արտաշատ, և երբեմն ալ Վաղարշապատ, Անի, որ հիմայ ալ աւերակ է ։

ժի ծըրավըլ անիմա պօանէ մէրէ նա գանճան հիվըէ տընյէ գալըագէ տապ. հէղա գօարըըգ տընէրա. պը տամբէ ընա փօասանչընէ պօա. իւ մարէ սարէ շաստա» խանի չէշ ։

Վէ թարղ ապղէ պըգամի բաշիէ տընէ. ըը սար կունագաուան չապէ հաթընէ Քըրիստոս ։

Չավա քի ապղէժէ Քրիստոս խուտի էմա. «չավա ըրօյէ Նուհէ, վէ թարղ ապղէ պըապի հաթընէ գուրրէ մըրուվ. Մաթէօս. սարի պիսթ ու չառ. խանի սիհ ու հավթ.

٧٩ Բ. Ըլաթէ Արարատ գիժա՞ն ալիյէ տընէ է ։

ج. Ըլաթէ Արարատ, ժըբանդատ ըլաթէ Արմէնիսթան էէգի է ։

Քի վէ ըլաթ պը նամէ գուրրէ Յարմա Արամէ խօրթ հաթ կադի գըըըն Արարատ ։

Չըմքի ըմի ըըէ ըլաթէ սագինպու շինայի գըր ըօմայ նավէ վի մայ ըը սար ըլաթէ հա ։

Քիըըգէ մըլյէ թախթէ բատիշահան Արմէնի ըըէ ըլաթէ տանի պուն համի չաղ ։

Չավա խուդյէ, պաժարէ Արմաւիր, Արտաշատ, Վաղարշապատ, Անի, քի Նուհա խառապայէ ։

Արարատ երկրի կառավարութեան իշխանութիւնը հիմակու հիմայ Երեւան քաղաքն է՝ որ Ռուսաց ձեռքն է։

Բոլոր Հայոց քաջ իշխանները այս երկրին մէջ բնակուելնուն համար, իրենց քաջ անունովը երկրի, ու լերան անունները կանչուեցան։

Ինչպէս, Ամասիայ իշխանին անունովը Մասիս լեռը, Արամի անունովը Արարատ. եւ այլն։

80. Հ. Պատմութեանց մէջ ինչո՞ւ Հայաստանի համար գովութիւններ շատ կը տրուի։

Պ. Արդարեւ գովութեան արժան է, Հայաստան երկիրը, ինչու որ՝ դրախտը. եւ անոր մէջէն ելած գետերը նոյն երկրի մէջն է։

Նոյեան տապանը Մասիս լերան վերայ եւ տընկած այգին Երասխ գետին մէջ. բոլոր գեղեցկութիւնը յայտնի կը ցուցնէ ինքնիրմէ։

Վասնորոյ գովութեան արժան է, ոչ միայն երկրի այս շնորհքներուն համար, այլ եւ ան տեղը բնակած քաջ Հայկազանց զանազան գործքերուն ալ համար. որ ժամանակ ժամանակ գործուած է. որով անուն քաջութեան ըստացած են. տես Հայոց Պատմութեանց մէջ։

Նուհա հրդմէ վէ ոլաթէ ըննալ Երեւանէ ուրպի, քի պըն տասթէ Ռուսուէ։

Համի խօրթ ու մէրանէ Արմէնի լըվէ ոլաթէ տըրագընանտա ըօմա վէհա չիեան ու ուրտան ու կունտան, պը նամէվան հաթ կաղի գըըըն։

Չավա քի պը նամէ Ամասիա իշխան, նամէ չյէ կաղի գըըըն Մասիս. ու պը նամէ Արամ. Արարատ։

Ձ. Բ. Ըննալ գիթէպէ թավարըղան. չըմա՞ Արմէնիւթան գանձ մաթըհ ուրպի։

Ճ. Պըրասատ գանձ ըյիգ է մաթըհ գըըընէ Արմէնըստան. չըմադի. ձէննէթէ, ու չատ չամէվի ժըվէ տար. թէ, ու ըվէ տարէ է։

Ու կէմյէ Նուհըը սար չի. յէվի, բըէպէխօ ըը վէտարի. համի գանձ ու տալալիթի ըը վէտարէ խուսուսէ։

Լօմոյ ըյիգէ մաթըհ պուլ. նէ. նամի պըթանէ վէ չու. ղուըան. խըա քի ըվէ տարի ատգին պուն մէրէ Արմէնի. ան. քի չաղ պը չաղ գանձի. թիէվան ու մէրանիէվան խուսուսի պուլէ. պըվէ համէ նամէվան պըըընտա պուլէ։

Այս բարեբեր ձիրքերը, եւ շնորհքները տեսնալով եւ լսելով, ջանք ըրէք փութացէք Հայաստանը շէնցընելու եւ առաջին փառքերուն հասցընելու։

Եթէ Հայկայ դիւցազնի անուամբը պարծենալ Հայազգի կըսուիք ու կանուանուիք, պէտք է Հայկի սիրտը ունենաք։

Ինչպէս Հայկ իր հայրենիքը դարձաւ. եւ Խորայէն ու Անդիպատոսէն իր երկիրը չուրացաւ. նոյնպէս եւ դուք ո՜վ Հայկազնիք պէտք է որ ընէք։

81. Հ. Լերան անունը, ուր որ Նոյի տապանը նստեցաւ. ինչո՞ւ Մասիս կըսուի։

Պ. Արմայիս որդին Ամասիա. որ այս լերան բոլորտիքը կը բնակէր, իր անունովը Մասիս ըսուեցաւ։

Ամառ ձմեռ ձիւնը պակաս չէ այս լերանը գագաթէն. եւ քաջ քալող անձ մի, երեք օր հազիւ թէ կրնայ այս լերան շրջապատը դառնալ։

Տաճիկները այս լերանը աղըր տաղի, կամ ձուտ տաղի կըսեն, տես Խորենացի գիրք. Ա. պրակ 11. եւ Բ. պրակ. 45։

82. Հ. Տապանը երբոր նստաւ այս լերան վերայ.

Վէ տալալ տանկէ գարամաթէ, քի ալըթընըն ու ալըպինըն. աէ համէս պըգըն չէն գըըընէ Արմէնըստանէ. ու պըկինըն ըվի զիննէթէխօ ավուլ։

Հարդա պը նամէ Հայկէ խօրթ ու մէր, թէ կաղի գըըըն, նամէվա, լազըմէ քի հունէժի ալէ Հայկէ ըը ալավա պըընէ խուսուսի։

Չավա քի Հայկ ալաթէ պամէխօ վակըրանտա չէն գըը. ու գամէ Ասհուաի ալաթէ. խօ ինքառ նա գըը. ու հունէժի, քի գամէ Արմէնինըն, ալըպէգի պըգըն։

ՁԱ Բ. Սոր չյէ քի կէմէ Նուհ ըըվէտարէ. չըմա՞ Մասիս կաղի տըգըն։

Ճ. Պուրրէ Արմայիս Ամասիայ ըը վէ տարէ չյէ սանգին պու չէնայի գըր. ըօմայ պընավէխօ Մասիս թէ կաղի գըըըն։

Ժըվէ չյէ պարֆ գա գէմ նապի մըըուվըք բայայէ գանձ պըզօռ գառի սէ ըօ տօրէ չյէ պը կարանօըն պըղուըուի։

Պը ըղմանի թուրքի ալպէժէն տաղը տաղի. Ձուտ տաղի. պը նէրհ գիթէպէ Խորէնի. ենգ ուլայ. սարի եագ. տա. տու ուլայ. սարի չըլու բէնձ։

ՁԲ Բ. Պընկայ կէմի բռուն. նըշտ ըըատր վէ չյէ. Նուհ

Նոյ ի՞նչ գործ ըրաւ ։

Պ · Ջուրը իջնալէն քառասուն օր ետքը, բացաւ Նոյ Աստուծոյ հրամանաւ տապանի պատուհանը ։

Ու արձակեց ագռաւը · որ երթայ ջուրը որչափ նըւազիլը իմանալով, Նոյին պատասխան մի բերէ ։

Բայց ագռաւը գնաց ալ չդարձաւ · անոր համար Նոյ աղաւնին արձակեց · ան ալ գնաց շրջեցաւ · դեռ ջուրերը չէր ցամքած · ոտքը դնելու տեղ չգտաւ · իսկոյն դարձաւ տապանը · Նոյի քովը հանգստացաւ ։

83 · Հ · Երբոր ջուրը ցամքած չէր, հապա ագռաւը ո՞ւր տեղ կեցաւ ։

Պ · Ագռաւը տապանէն դուրս ելածին պէս · տեսաւ որ ջուրին երեսը հազարաւոր մարդոց ու անասնոց մեռած դէշեր ու մարմիններ գտաւ իրեն կերակուր ։

Ասոր սրտի ապերախտութենէ · ալ ոչ Նոյ, ու ոչ տապանը յիշեց · և ոչ ալ իր ընկերները միտքը բերաւ ։

Սկսեց մեռածներու մարմնի միսերէն ուտել ու գիրնալ ։

84 · Հ · Այս ագռաւը ո՞րու կը նմանի ։

Պ · Ագռաւը կը նմանի ան մարդոցը որ միշտ իրենց բա-

չէ՞ր գըր ։

Ճ · Բըշըլթ խուհոր պունէ ալէ չըլ ըրօյ · պը ամիէ Խուսի Նուհ վագըր բաճայէ կէմի ։

Ու ժըլէ պարտա գըժըրդէ · քի պըշէ նշանէ ղուայի ալընէ պինէ Նուհըա ։

Լաքիմ գըժըրք չու , էտըն նամակարի · լօմա Նուհ , գավըքըք պարտա · ալթի չու կարիէա ։

Հին ավ ղուայ նամ պու , ձի քի նա պու քի ըընկէխօ տանիէայ · լօմայ ղուտայ վակաքի հալթ ըը պայ Նուհ ըրահալթ պու քըկէմիյէ ։

ՁԳ Բ · Գըննկայ ավ ղուայի նամ պու , ըէ գըժըրգ ըը՞ գուտարէ մայ ։

Ճ · Գընկայ գըժըրգ տարգալթ ժը կէմյէ , տի լաշէ մըրուվան ու հայվանան ըըսար ալէ թըժի պույէ · ու խաքընէմի կալըգ գանճ ու ղալհ ։

Իճար չագ պու ըը նավ ալըըէխօ , ու էտըն իժպիր գըը նուհժի · կէմիժի ու հալալէխօժի ։

Քը կօշուէ մըրտարան տուխար ու գըու գըու պըգըը ։

ՁԴ Բ · Վէ գըժըրգ էգէրա՞ մինայէ ։

Ճ · Գըժըրգէհա մինայէ · վէ թարղ մըրուվան քի տալթի-

րեկամութիւնը սուտ է ։

Երբոր նեղը կը մնան, կու գան կաղաղակեն · կուլան և կ՚հառաչեն · թէ ես քուկինըդ եմ, յիս նայիր · զիս խալըսէ ։

Սուտ արտասուքներ կը թափեն և կը կլորցընէն աչուընուն · քու հետին ծառայն եմ ըսելով զքեզ կամտացունեն ։

Երբոր իրենց գործը կը կատարի · նեղութենէ կազատին ալ չեն երևիր աչքիդ · և ըրած բարերարութիւնդ ուրանալէն ետքը, կսկսին դանազան վնասներ ալ հասցընել քեզ ։

Բամբասել, անունդ աւրել, մինչև անգամ այնքան կը թշնամանան թէ որ ուժերնին պատեհը ըլլայ, պիտի կորսընցընեն քեզ ։

Այս տեսակ մարդոցը նայելով ագռաւը շատ լաւ է քան զնոսա · ինչու որ անիկայ իր փորուն կշտանալու ետևէն ըլլալով մինակ մոռացում մի ըրաւ · ուրիշ գէշութեան չհետևեցաւ ։

Ահա այս կերպ սուտ բարեկամները ճանչելու համար · սրբազան առաքեալն Յովհաննէս կըսէ · Ա · Յովհաննու գլուխ 1 · “ մի ամենայն հոգւոց հաւատայք , այլ քննեցէք զհոգին ” ։ Եւն ։

Եւ ապա եօթը օրէն ետև

յիթլիէվան տարաֆը է ։

Գընկայ ըը Նավ թանկէ ալըգավըն, թէն բըրավայ պըրըն ու պալէժըն, ալ էլթամէ պընէրհ ըըմըն, խալաս պըրգէ ըըմըն ։

Խուլյնէ տարաֆի ժը չագրլէվան տարըթրնըն · գուրամէթամէ ալպէժըն հալթա ժըվանըա պավօրի ալըգի ։

Գըննկայ քի շուգուլէվան ալըգատաքինի ըվան խալաս ալըգի · էալըն ըը պար չագրլէթա խուպսայի նամ ալըն · գանձիրթիէթա ինգաւ ալըգըն · ու խառապ գըրըընէրա տասլթէվան տալէժըն ։

Նալէթա խառապ ալըգըն ավ գատ ալշմըն ալպըն ժըթարա, հարգա տասլթէվան պէ ըրօհէթա ալըթինըն ։

Վէ թարղ մըրուվան կալըաք գանձէ գըժըրգ, չըմաքի գըժըրք ժըրպօյէ տարուէ պըգէխօ իժպիր գըը Նուհէ լաքիմ բայ խարապի նամ չու ։

Իշաէ վէ թարղ տարավ հավալան նաս գըըընէ · Յօհաննէս ալպէժէ · ըը գիթէպէխօ ավուլ · սարի չառ խանի էեգ ։

“ Ջամի ըրօհրա պավօր մա-

եւ աղաւնին արձակեց. գը-
նաց տեսաւ երկիրը ցամաք,
ջուր չէ մնացեր երկրի երե-
սը:

Ասոր ցամաքութեան նը-
շան մը ձիթենւոյ շիւղ մի ա-
ռաւ բերանը բերաւ Նոյին,
եւ Նոյ զանիկայ տեսաւ ու-
րախ եղաւ:

85. Հ. Նոյ երբոր ձիթե-
նոյ շիւղը ցամաքութեան նը-
շան առաւ. ի՞նչ ըրաւ:

Պ. Աստուծոյ հրամանին
սկսեց սպասել. մինչեւ որ
տապանէն ելլելու հրաման
եղաւ:

Թէոր Աստուծոյ հրամա-
նին չի սպասէր. ու շուտ
մի ցատկեր ու ելլէր. իրեն
լաւ չպիտի ըլլար:

Նախ որ ամուսնութեան
Աստուծոյ քաշած կապը, ար-
ձակուած պիտի մնար:

Երկրորդ անհնազանդու-
թեան նշանը քովը պիտի ե-
րեւէր. որ կատարելութեան
եւ Աստուծոյ հրամանին դէմ
էր:

Ըստ որում Աստուծոյ հը-
րամանաւը մտան տապանի
մէջ. պէտք է որ անոր հրա-
մանաւը ելլէն դուրս:

Երրորդ անհամբերութեան
նշան ալ պիտի յայտնուէր իր
քովը. որ անիկայ ալ իրեն
կատարելութեան դէմ էր:

գըն, իլլա պըժէրըն րօհէ»:

Ու բոյ հալթ ըրօյ, տխտա
գավլօյգ պարտայ չու. տի ղու-
այի պու ալնէ, ալ նա մա
պու:

Քըպօյէ նշանէ ղուայի,
ըսթանտ տալէխօ զըլըգէ
տաւէ Օէյթունէ փախարի
հաթ ըը կէմյէ ըը պոյ Նուհ,
ու Նուհ ըսթանտ ըլլի շաղ
պու:

85 Բ. Նուհ գընիկոյքի զը-
լըքէ Օէյթունէ ըսթանտընը-
շանէ ղուայի չի՞ գըը:

Ճ. Կօտարի տըգըը ամրէ
խուտիրա. հալթա քի ամի
պու ըւապունէ:

Հարգոյ կոտարի է ամրէ
խուտիրա նա գըրի եա, պը-
տարգաթա գանձ նա տըպու-
ժէրա:

Ըվուլ քի կրէտանէ խու-
տի ժըպօյէ ժըն ու մէր,
պարտան ալմայ:

Սանիյ նշանէ նա մըթըհի
ըը ձամլի խուլյայի ալ պու.
քի ըը պար խուտի նագանձ
պու:

Զըմքի պը ամրէ խուտի
գաթ ըը կէմյէ. լազըմէ քի
տխտա պը ամրէ խուտի պը-
տարգալի:

Սըսէ ու պէտապըը խուլ-
այի ալ պու ըը պար խուտի.
քի ավժի գամալաթէխօրա
նա լայիգ պու:

Վասնորոյ սպասեց Աստու-
ծոյ հրամանին. մինչեւ որ Աստ-
ուած ըսաւ իրեն հրաման
տալով. «Ել դու եւ կին քո.
որդիք քո, եւ կին որդւոց քոց.
Ծննդոց Ը. գլուխ 18 հա-
մար:

Որովհետեւ տապանը մը-
տած ատենը Նոյ. Աստուած
իրեն ըսաւ «մուտ դու եւ
որդիք քո. կին քո եւ կին որ-
դւոց քոց:

86. Հ. Ինչու տապանը մը-
տած ատեննին ամուսնու-
թեան գործադրութիւնը
կարգիլէ, եւ ելածնուն ատենը
կարձակէ:

Պ. Տապանը կը նշանակէ
սուրբ եկեղեցի տեղի ապաշ-
խարութեան. որուն մէջ մըտ-
նողը պէտք է ըլլայ սրբեալ.
եւ միշտ հնազանդ:

Տես հնազանդ գտնուելով
Աստուծոյ եւ օրհնեցաւ ՚ի
նմանէ. եւ մեծցաւ երկրորդ
հայր եղեւ աշխարհի:

Սաւուղ թագաւոր Սա-
մուէլի խօսքին մտիկ չընելով
հնազանդութիւն չըրաւ, զո-
հերը մատոյց. վերջը զրկուե-
ցաւ իր թագաւորութենէն
ու գլխահատեցաւ:

Ասոր՝ ամէն մարդ նախ
Աստուծոյ. եւ ապա իր մեծին
որքան հնազանդ ըլլայ, այն-
քան վաստակ ունի:

Եւ օր քան զօր պատիւն

Նօմա կօտարի գըր հալթա
քի խուտի տխտա ամր գըլ-
միշտ ու կօ. «ըւտպաթու
ու մընէխօ. գուրրէխօ, ու
մընէվան». տարի հաշթ խա-
նի համտա:

Զըմքի ըը չաղէ գաթընէմի
ըը կէմյէ, խուտի կօ. Նուհ-
րա. «պը գավ թու ու գուր-
րէխօ. մընէթա ու մընէ
գուրրէխօ»:

86 Բ. Զըմա՞ չաղէ գա-
թընէ ըը կէմյէ ժըն ու մէր
մը հավուտու արգաթինէ
խուտի. ու չաղէ տարգաթը-
նէ տխտա կըրէ ալնէ:

Ճ. Կէմի թարղէ բադըշ
աէրէ է. քի ձկյէ թօվպէ գը-
ըընէ կուննագաուան է. ըըկէ
տարէ գաթօղ լազըմ է քի
բադըշ ու թըմ մըթըհ պը-
պի:

Պընէրհ մըթըհ պու խու-
տիրա. ժըվէ իհթիշամ պու-
ալյա ըսթանտ. մազըն պու.
պա վէ ամնի ալնէ պու:

Սաւուղ բատիշահ կօտարի
նա գըր չիրաթէ Սամուէլէ.
գուրպանէխօ շարժէգըր,
բաշէ մահրում պու մըհամի
ալթանաթէխօ ու շըլուշաթ
պու:

Նօմայ մըրուվըք չըգաօքի
խուտիրա, ու մազընէխօրա
մըթըհ պըպի, ավգաս մազըն
ըըպի. ու գառէխօ հայա:

Ու՞ըրօ պը ըրօյ բադատաըր

ալ պիտի ունենայ · ըստ ո-
րում Սամուէլ ինքը ըսաւ
« լաւ է հնազանդութիւն
քան զզոհ ընտիր » :
Դաւիթ ալ կըսէ · « Հնազանդ
էր տեառն, եւ ծառայեա նմա, եւ
մի նախանձէր ընդ չարս » :

87 · Հ · Նոյ որքա՞ն ատեն
մնաց տապանին մէջը :
Պ · Մէկ տարի մը մնաց ·
ինչու որ հարիւր յիսուն օ-
րէն ետքը ջուրը սկսեց իջ-
նալ · քառասուն օրն ալ ջրի
իջնալէն ետեւ ագռաւը ար-
ձակեց :
Անկեց ետեւ եօթը օր ալ
անցաւ, աղաւնին արձակեց
որ ճիւղը բերաւ · եւ եօթը
օր ալ անցաւ աղաւնին գնաց
ալ չը դարձաւ :
Ետքը Աստուծոյ հրա-
մանի սպասեց · որ հրաման
եղաւ, ու անկեց ետեւ տա-
պանէն ելաւ :
88 · Հ · Ինչո՞ւ Նոյ այսքան
մնաց տապանի մէջը · եւ ջու-
րը շուտ չիջաւ :
Պ · Թէոր ջուրը շուտ մը
իջնալու ըլլար մեռած մար-
դոց ու անասնոց մարմիննե-
րը պիտոր երկրի երեսը ա-
պականէր :
Եւ ողջ մարմիններուն, Նո-
յի թոռներուն բոլոր սերըն-
դոց կեցութեանը վնաս պի-
տի ըլլար :
Բայց Աստուած մարդկային

տըգի · յօմօյ Սամուէլ պըխօ
կօ · գանձէ եէզիրա մըլթըհ
պուն մաղընէխօրա ժը համի
գուրբանէմի քի ոըգէ :
Դաւիթ ժի տըպէժէ ·
« Ճըրըհ պըրդէ Խուտէյրա · ու ղը-
լամ պըրզէ ժէրա, հասսըլ ճա՛ղա
պըխառայըրա » :

٨٧ Բ · Նուհ չըգա՞ս զա-
մա՞ն մայ լը կէմիյէ :
Ճ · Թամամ սալըք մայ · չը
մայ քի, սատ ու բէնձի րօժ
ավ գուայի տըդաս · բըշթ չըլ
րօժ խուհար պունէ ավէ ·
գըմըրթ պարտայ :

Ու բաշէ հավթ րօժ պը-
հօրթ գավլըդ պարտայ · չու-
ղըլըգէ Զէյթունէ Նհի ·
հավթ րօժի պու հօրդ գա-
վըդ չու էտըն նա՛ հաթ :
Ու բաշէ պը ամրէ Խուտէ
սապը գըր ու ամր պու, հէ-
նա տարգաթ ժը կէմիյէ :

٨٨ Բ · Չըմա՞ ավ զուտոյ
զուվայի նապու, քի Նուհ
մայ լը կէմիյէ :
Ճ · Հարգա ավ զու խու-
հար պու էա · լաշէ մըրըվան
ու հայվանան բուասըպու լը
բույէ արտէ համի ինսանրա
խառապ տը գովմիեա :
Ու հարչի քի սաղ մա պուն
թէյր ու հայվան ու ինսան ·
ժը վանրա խառապ տը պու :

Լաքին Խուտէ ավքաս

աղբը խմալու համար · այն-
քան ուշացուց մեռած մար-
մինները, որոնք ձկերը կուլ
տուին · եւ որոնք ալ ջրի տա-
ղին անդին ղարնուելովը ո-
չընչացան :
Եւ որոնք ալ · ծովերու
խորունկները մըելով թաղ-
ուեցան · եւ այլ փտանգաւոր
պատահելիք մի չըլլալէն ե-
տեւ, հրաման տուաւ Նո-
յին ելլել տապանէն :
89 · Հ · Նոյ քանի՞ տարե-
կան էր մտաւ տապանը :

Պ · Վեց հարիւր տարեկան
էր · տապանը մտաւ · տա-
պանէն ելլելէն ետքն ալ ե-
րեք հարիւր յիսուն տարի եւս
ապրեցաւ · որ կ՚ըլլի ինը
հարիւր յիսուն տարի · Նոյ
ապրեցաւ · ինչպէս որ կըսէ
« Եւ եղեն ամենայն աւուրք
Նոյի · ամք ինը հարիւր յի-
սուն · եւ մեռաւ · Ծննդոց
Թ · գլուխ · 29 համար :
90 · Հ · Աստուած սահման
(սինօռ) դրեց մարդու կենաց
համար · հարիւր քսան տա-
րի · ինչպէս որ գրուած է :
« Եղիցին ամք կենաց մարդկան
հարիւր եւ քսանից · ինչո՞ւ Սէմ
հինգ հարիւր Արփաքսադ ե-
րեք հարիւր յիսուն տարի
ջրհեղեղէն ետքը ապրեցան :
Պ · Երբոր Աստուած ըսաւ
Եղիցին աւուրք · նոցա ամք հար-
իւր եւ քսան · Նոյ նախապէս

հէշթ հաթա համի լէշան
ունայ պուն · հէնըք մասխ-
եան ուխարն · հէնըք լէսա-
նէ ավէ գութ պուն :

Ու հէնըքժի ձիյէ գուր
պըն պահրէ գաթ ու մայ,
էտըն զարարըք ու զիեանըք
նա մայ կըհըշտըննէ մըրուվան
իճաւ ամր գըր Խուտի տար-
գաթընէ ժը կէմիէ :
٨٩ Բ · Նուհ չա՞նտ սալի
պու գընկայ քի գաթ լը կէ-
միյէ :
Ճ · Շէշ սատ սալի պու
Նուհ գաթ լը կէմիէ, բըշթ
տարգաթընէմի ժի սէ սատ
բէնձի սալ ըմըռ գըր · համի
սալէ ըմրէխօ պու նահ սատ
բէնձի սալ չավա քի տըպէժէ
« ըմրէ Նուհ պու նահ սատ
բէնձի սալ ու մըր » · զային
նահ սարի · պիթ ու նահ
խանի :

٩٠ Բ · Խուտի սինօր ատնի
ըմրէ մըրուվան սատ ու պիթ
սալ պըդի · չավա քի տըպէ-
ժէ :
« Տըդէ պըդի սալէ ըմրէ մըրո-
վան սատ ու պիսթ · չըմա՞ Սէմ բէնձ
սատ սալ » : Արբագսաթ սէ
սատ բէնձի սալ բըշթ լը-
մըշաէ ավէ ըմըռ գըրըն :
Ճ · Դընկայ Խուտի կօ ·
տըդէ պըդի համի րօժէվան սալ
սատ ու պիսթ · Նուհ նահապէտ

տակաւին չորս հարիւր ութսուն տարեկան էր, դեռ Սեմ ծնած չէր. քսան տարի ետև ծնաւ Սեթը։

Ասիկայ մարդոց կենաց չափ և սահման չէր. միմիայն ապաշխարութեան ժամանակի չափ մի ցոյց տուաւ մարդկանց։

Իբր թէ քանի որ ջրհեղեղ չեմ բերած ձեր վերայ. թէ որ զղջաք ու ապաշխարութեան դիմելու ըլլաք. ահա ձեզի ժամանակ հարիւր քսան տարի. ալ որ ապաշխարէք։

Ինչպէս որ Եսայիա կըսէ. « Տարչյարուա աոխս. Նա էս տառնամ աո յեղ »։

Ապա թէ ոչ դառնայք առ նա. ահաւասիկ սուր իւր սրեալ է. և աղեղն իւր լարեալ է. և 'ի նմա պատրաստեալ է. Դաւիթ կըսէ։

91. Հ. Նոյ տապանէն ելլելէն ետև ի՞նչ ըրաւ։

Պ. Աստուծոյ սեղան շինեց. սուրբ կենդանիներէն ողջակէզ հանեց սեղանի վերան։

Աստուծոյ վայելած և ուզած պտուղը վճարեց. աղօթք ըրաւ պատարագ մատոյց. և գոհացաւ։

Ահա տես և սորվէ. երբ յաջողութեան մէջ կըլնիս. ջանք ըրէ որ Աստուծոյ առ‐

հէնի չաղ սաս ու հաշլէթ սալի պու. հէնի գուրբէ խօ սէմ նա՛ լայի պու. բըշլէթ պխաթ սալէ բաշէ գայ սէմէ։

Ալլայ չափ է ըմրէ մըրըվան նըսէ. իլայ վա՛տատգի մը՛ պօյէ թօվպէ գըլըկէ պու կունագառանըրա։

Ալմաթ տըգըր, չըգաս քի ըմըշտէ ավէ մըն նա՛ գըլըկէ, հարքա թօվպէ պըգըրն. իշտէ մը վօրա սաս ու պխաթ սալ վառաէ. քի թէտա թօվպէ պըգըրն։

Չավա քի Եսայի բէյղամ պէր մը ալըյէ խուտայի տըպէժէ. « Վշխարէնըն ըը դարմըն, — ադժի վտրէստըրըմ ըը դարըվոյ »։

Հարգա նա՛ վակարինըն, իշտէ չուր թուժ պօյէ, ու եայէխօ ըկշանտըյէ հաղը պու է. Դաւիթ տը պէժէ։

91 Բ. Նուհ քի տարգաթ մը կէմիյէ չի՞ գըր։

Ճ. Խուտայրա սուֆրա չէ գըր, համի բագըրշ հայվանան գուրպան տարանի ըը սալ սուֆրէտա։

Տէյնէխօ խուտայրա գատանա, նըմէժ գըր բէշքէշ տայ համտ ու սէմա գըր։

Իշտէ պընէրհ ու հէն պըպէ. գընկայ շուղուլէխօ ըուսաթ տըշէ, ճահթ պըգէ.

ջնէն աղօթքդ և օրհնութիւնդ. պատարագըդ և գոհութիւնդ պակաս չընես. ինչպէս որ Նոյ նահապետ ըրաւ։

92. Հ. Նոյ նահապետ ո՞ւր տեղ շինեց սեղանը։

Պ. Սեղան շինելը սուրբ գիրքը կը վկայէ. բայց ուր տեղ ըլլալը յայտնի չէ, միայն թէ Մասիս լերան ստորոտը պիտի ըլլայ։

Որովհետև Նոյ տապանէն ելաւ նախ այն տեղը իջաւ, առաջին օթևանը այն տեղը ըրաւ. հարկաւ սեղան ալ այն տեղուանքը շինեց։

Աբէլ թէպէտ պատարագ մատոյց, բայց սեղան շինեց չըսեր սուրբ գիրքը։

Բայց Նոյին համար սեղան շինեաց կըսէ. և հոտոտեցաւ 'ի հոտ անուշից Աստուած 'ի պատարագս Նոյի. Ծննդոց Ը. գլուխ 21. համար։

93. Հ. Նոյ Աստուծոյ այս պաշտօնը կատարելէն ետև ի՞նչ ըրաւ.

Պ. Այգի տնկեց. որ այն տընկած այգւոյ տեղին անունը մինչև ցայսօր արկուռի կըսուի։

Ըստ հայոց լեզուի նշանակութեամբ արկ—ուռ. այգի դրեց կիմացուի։

Խուտայրա նըմէժ պըգի տըյայ պըգի. բէշքէշ պըտի, համտ ու շըգըր պըգի. չալը քի Նուհ նահապետ գըր։

92 Բ. Նուհ ըրգէ տարէ սուֆրէ խուտայրա չէ գըր։

Ճ. Սուֆրէ չէ գըրընէ Նուհէ բագըրշ գիթէպ տըպէժէ. լաքըմ ըըգու տարի չէ պույէլի խուտայի նըրնէ. լաքիմ ըը տարէ չըյէ Մասիսէ տըպէ պըպի։

Չունքի Նուհ քի տարգաթ մը կէմիէ ավուլ ըըվէ տարէ բայա պու. Կօնաղէ ավուլ ըըվէ տարէ գըր. հալպաթա սուֆրաէ Խուտայի ըըվէ տարէ չէ գըր։

Աբէլըրա տըպէ բագըրշ գիթէպ, բէշգէշ տա Խուտայրա. լաքիմ սուֆրա չէ գըր նապէժի։

Լաքիմ Նուհըրա տըպէժէ քի սուֆրա չէ գըր Նուհ. ու Խուտայի ղադուլ գըր բէշքէշլի. վային սարի հաշթ. խանի պխաթ ու եէք։

93 Բ. Նուհ վէ բէշգէշէ քի տայ Խուտայրա. ու խըդըմաթէվլի գատանա, բաշէ չի՞ գըր։

Ճ. Բրէղ տանի. քի ճկյէ վէ ըրէղ հաթա լիօ պը ըղմանէ Երմէնի արկ ուռ տը պէժըն։

Բի մահնայէվլի ըրէղ տանի թէ ղանի, արկ ուռ։

94. Հ. Յառաջ այգի չի՛ գար, որ Նոյ այգի տնկեց ։

Պ. Որթը կար՝ բայց վայրենի էր. Նոյ անոր պտուղին նայելով, բերաւ անոր որթերը կարգաւ դնել տուաւ մշակութեամբ ։

Երբ որ պտուղը հասաւ եղեւ խաղող, առաւ անկէց կերաւ, տեսաւ որ շատ գեղեցիկ պատուական անուշ պտուղ մըն է ։

Ուզեց որ անոր ջուրը քամէ ձմերուայ համար ուտելու կերակուր մը շինելու անով ։

Ամանորդ քամեց լցեց տեղ մը, եւ ժամանակէ մի ետքը, գնաց չափ մը լեցուց, որով որչափ եւ կրցաւ խմեց ։

Ուստի քիչ մի ժամանակի մէջ թմրեցաւ անոր տաքութենէն, հանդերձները վրայէն հանեց մերկ ի մօրէ եղաւ փռուեցաւ ու պառկեցաւ գետնի երեսը յուշաթափ ։

Յայս թմրութեան ու մերկութեան մէջ տակաւին կեցած էր. Քամ որդին եկաւ տեսաւ հօրը մերկութիւնը, եւ ծաղրեց զանիկայ ։

95. Հ. Քամ երբոր իր հօրը Նոյի մերկութիւնը ծաղրեց ի՞նչ եղաւ ։

Պ. Հօրը մերկութիւնը ծաղրելով եկաւ Սէմ եւ Յա-

ՂԴ Բ. Ավուլ ըրէղ թունա՞ պու քի նու ըրէղ տալթինէ ։

Ամյէլի ավըլ հայպու, ըքիմ եապանի պու. Նուհ նէհէրթ պառէլի գանձ. տամայէլի անի պը ըրէղ տանի ։

Դընիկայ պառէլի կիհիշթ պու թիրի. ըսթանա ուխար. տիխթ թըշթըքը գանձ է՞. ժըպօյէ ուխարընէ ։

Տըւ գըր ավէլի պըսթինէ ժըպօյէ զըվըսթանէ ու խարընէխօ ։

Յօմս տարանի ավէլի թըժի գըր գուբըքը մայ. բըշթ զամանըքը քի պը հօրթ, տարանի ժըվէ չըգաս քի տըգարի պու ուխար ։

Հինտիկ նա՛ մայ. հէշէլի չու ժը սարիէխօ, տարանի բաշէխօ ժը կարմիթի է. թազի պու ըռաղայ՞ լը սար արտէ ։

Հին վէ թարղ ըռաղայ պուքամգուըրէխօ հաթ տի թազի պունէ պալէ խօ. թընաղ գըր ըլի ։

ՂԵ Բ. Դընիկայ Դամ թազիթիէ Նուհ պալէխօ թընաղ գըր, չի՞ պու ։

Ճ. Ժը թաղիթիէ պալէխօ հաթ Սէմ ու Յաբէթ պը-

բէթ եղբարց պատմեց և իմացուց ։

Սէմ և Յաբէթ լսելով իրենց հօր մերկութիւնը, շուտ մը իրենց հետ լաթ առնելով ետև է ետև թիկանց կողմանէ երթալով հօրերնուն մերկութիւնը ծածկեցին ։

Ոչ իրենք տեսին. և ոչ ալ թող տուին որ միւսանգամ Քամ տեսնէ ։

Երբոր արթընցաւ Նոյ, իմացաւ ինչ ըլլալը, խկոյն անիծեց Քամը ըսելով. Անիծեալ Քանան մանուկ Ծննդոց. Թ. գլուխ 25 համար ։

Ու միւս երկու որդիքը օրհնէ ըսելով. Ընդարձակեսցէ Աստուած Յաբեթի, և բնակեսցէ 'ի տան Սեմայ ։

96. Հ. Ի՞նչ ըսել կուզէ Նոյ. Ընդարձակեսցէ Աստուած Յաբէթի և բնակեսցի 'ի տան Սէմայ. ըսելով ։

Պ. Քրիստոս տէրն մեր, Սէմայ ցեղէն գալուն համար. Յաբէթ որդին անոր կը յանձնէ ։

Այսինքն Յաբէթի ցեղէն յառաջ գալող ազգերը, Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ շնորհացը կը յանձնէ ։

Ինչպէս որ ամէնէն յառաջ Յաբէթի ցեղէն Աբգար հայոց թագաւորը հաւատաց

րէխօրա նագըլ գըր պը թընաղիթի ։

Սէմ ու Յաբէթ գընկայ պըհիսթըն թազի պունէ պալէխօ. համա ըսթանըն բաչըք, պը շունվա պը շունվա չուն ավէթըն լը սար պալէխօ ։

Նա ըվան տիթըն, ու նա հէշթըն քի եէգ էտընժի պըղհինէ ձաւըքժի ։

Դընիկայ ըռապու Նուհ, ավինթ պու ժէրաքի չի պուայէ. համա նըֆըր գըր գամէ ու կօ. Քանան նալէթ պու ղուլօ. սարի. նահ. խանէ ափիթ ու բէնձ. զային ։

Ու հարտու գուըրէխօրա տըյա տըգէ, ու տը պէժէ. Խուտէ ֆըրէհ տըգէ պըգէ Յաբէթրա, ու աագին պըղի ըւխանէ Սէմ ։

ՂԶ Բ. Չի՞ տուխազի հին պըգէ Նուհ գուըրէխօրա. պըվի գըսաէխօ, քի Խուտէ ֆըրըրա պըգէ Յաբէթըրա պըսագինի լը խանիէ սէմէ ։

Ճ. Չըվքի Իսայ էլմէսիհ ժը գոմէ սէմէ տըհաթ. Յաբէթ գուըրէխօ ժըվիրա թամըմ տըգէ ։

Հարշի ժը գոմէ Յաբէթ քի պէ գոման. թազիմէ քըրամաթէ Իսայ էլ Մէսիհ տըգէ ։

Չավաքի ժը համու ավէլ, գոմէ Յաբէթ թազիմ պու լը պայ Քրիստոս. Աբգար բա-

Քրիստոսին. և ինքզինքը յանձնենք անոր շնորհացը :

Ասոր բժշկուեցաւ ան-տանելի բորոտութեան ալ-տէն մկրտութեամբ 'ի սուրբ յաւազանին :

Եւ ազատուեցաւ կրկին ցա-ւէն. այսինքն ըստ հոգևորին, և ըստ մարմնաւորին. 'ի բո-րոտութենէ. և 'ի կռապաշ-տութենէ :

97. Հ. Քամի անիծուե-լէն ու Յաբեթի օրհնուելէն մեզի ի՞նչ խրատ և օգուտ կրնայ ըլլալ :

Պ. Մեզի խրատ և օգուտ այս կրնայ ըլլալ. որ կը սոր-վինք ասկէց, թէ բարի զա-ւակները միշտ օրհնութեան և գովութեան արժանի կը-լինին, չար զաւակները կը ա-նիծուին, և կը պատժուին :

Մեք ալ երբոր Սեմայ ու Յաբեթին պէս բարի ճանա-պարհ բռնեմք, ու մեր մե-ծերուն հնազանդ ըլլամք, և թէ պատահինէ անոնց պա-կասութիւնները ծածկեմք :

Եւ իրարու օգնելով զիրար սիրեմք ու պատիւ ընեմք, ան ատեն անշուշտ պիտի յԱս-տուծոյ օրհնուիմք. ու մեծ փառքերու և պատիւներու տէր պիտի ըլլամք :

98. Հ. Ծիածանը յառաջ չի՞ կար. որ Աստուած զանի-կայ նշան հաշտութեան ցոյց

իչինտէ Որտէնի. ավըուլ ավ-լըմն ու պալօր դըր Քրիս-տոս բրա :

Բու սուդ սու ժը կուրբի-թլիէխօ, դըմկայ քի ալընալէ Յիսուս Քրիստոս հալալ սու-լը ավազանէ :

Ու խալաս սու իլէթ ու-մարազէ ժը բուհէխօ ու ժը ճաաթլէխօ. ժը կուրբիթիէ. ու ժը սանամ հապանըընէ :

97 Բ. Քընոֆըր պունէ գամէ, ու ժը ալըս պունէ Յաբէթ. ժըմարա չի՞ փայտէ հանէ :

Ճ. Փայխոէ աֆ ալըպի ժը-մարա, ու հըն ոըպլինք, քի, գուրրէ գանձ մաթըհ ալըպի գուրրէ խաուալ նըֆըր ալըս-թինէ, ու զաղալ ալըպի :

Ըմ ժի հարքա մինայէ սէ-մէ ու Յաբէթէ, բըէյէ գանձ ալըկըրինըմք. ու մադընէ մա-րա մըթըհ ալըպըմք. հարգա ալը գամմի գեմանիէ վանժը վաչիրինըմք :

Ու համըա տուրա խմաստ ալըդըմք, ու ալը հապինըմք, իպլէթ ալըդըմք. մէ չաղ ժը Խուտէ ալըպէ ալըթինըմք գարամաթ ու գանձի :

98 Բ. Հէչինօք սօս. ավըուլ թունինապա՞, քի Խուտոփ աֆ նըշան ասաթինէ լը պուլուտէ

տուաւ մարդկանց :

Պ. Յառաջուց կար ծիա-ծանը. բայց Աստուած զա-նիկայ կամեցաւ նշան հաշ-տութեան յայտնելու. ու ը-սաւ :

Որչափ որ այս աղեղը յամ-պին մէջ տեսնայք, գիտցէք որ ես ձեր հետը հաշտ եմ. ալ ջրով ձեզի պիտի չը պատ-ժեմ :

Թէպէտ որչափ որ Աստ-ուած ստանկ ըսաւ. իսկ Դա-ւիթ մարգարէն ալ մեզ ի-մաց կուտայ, և կը զգուշա-ցընէ :

Ահա աղեղը երկու ծայրը ծռած, ու լարուած պատ-րաստ կը կենայ, երբ մեղաց մէջ քալելու ըլլաք նետը յա-ղեղէն պիտի արձակի ձեր վերայ. և պիտի պատժուիք :

Ինչպէս որ կըսէ. «Ապա թէ ոչ դառնայք առ նա, ա-հաւասիկ զսուր իւր սրեալ է, և զաղեղն իւր լարեալ և 'ի նմա պատրաստեալ են. Սաղմոս Է. գլուխ. 18 հա-մար :

99. Հ. Անանկ է նէ՝ Աստ-ուած մեր հետը հաշտ է ը-սելով պէտք չէ՝ որ անհոգ կենամք ու քնանամք :

Պ. Ոչ. երբէք մէկ բօպէ մի անգամ պէտք չէ որ ան-հոգ մնալ. և զաւակն աշխար-հի զանազան մեղքերուն :

պաա իչիլթէ :

Ճ. Քըրալուլ հապու հէ-չինօք սօս. լաքիմ Խուտոփ աֆ համա գըր ու տանի նշանէ պաւիչիլթի, ու կօ :

Չըգաս վէ հէչինօք սօս հուն ըրդհինըն լը պուլու-տէ. ըրգանըն քի ալ ըրլօրա պաա ըշըմ. էոըն ալը ավ զա-զապ նա գըմ :

Լաքըմ չըգաս քի Խուտոփ աֆ կօ. ամմա Դաւիթ ալը-պէժէ, ալմաթ ալըգէ ժը մա-րա :

Իշտէ հարտու սարէ եայէ կեռ ու խուհար է. ու ըկ-չանտի հազըր ալըսագինի. գընկա ընտավ կունէ ալըչի ու-ըլըսագինի, վէ չաղ օխտար-թէ ժը եայէ լը սարթա, ու-զաղապ ալըպի ժըլթարա :

Զախաքի ալըպէժէ. «Հար-գա նա՞ վախարըն լը պավլի. իչլթէ շուր էվլի տուժ պուէ. ու եայ ըգչանտի հազըրէ. սարի հալլթ. խանի 18 համ-տայ :

99 Բ. Լը վէ կօրէ քի Խու-տի ալըմարա պաաըշէ. ժը-մարա նա լազըմէ ըննավ խա-վէ ալը գավլըմք :

Ճ. Համի չաղ լազըմէ ժա-մարա հէշ ալըպըն. ու ալը-կունէ է ալընէ նադավըմք համի վախթ :

Բանի որ կը տեսնաս գոր-ծըդ կը յաջողուի, որքան մե-ղաց մէջ կը քալես, քեզի ձա-խողութիւն մը չի հանդի-պիր նէ, դուն մի ուրախա-նար, և անհոգ մի կենար։

Աստուած քեզի պատիժ չը տալով ամէն գործդ կը յաջո-ղէ. որ դուն անոր քեզ ը-րած բարիքներուն զգաստա-նաս, ու արթըննաս մեղացդ միջէն։

Ու դառնաս կատարեալ Աստուածպաշտութիւն ընես բնական պարտքդ վճարես ի-րեն, և բարի գործքերու հետևիս։

Աստուած այնքան կը համ-բերէ քեզի որ դուն մեղքե-րէդ դառնաս, ու ապաշխա-րես, ինչպէս որ սրբազան Պօղոս առաքեալ կըսէ։

Ուրեմն մարկ չըներս, յաջո-ղութեանդ մէջ օր քան զօր մեղքերդ աւելցընելու ըլլաս նէ, լաւ գիտցած ըլլաս որ Աստուած քեզի յանկարծ պի-տի պատժէ։

Անանկ պիտի պատժէ որ մինչև անգամ արևու լոյսը տեսնալու պիտի ցանկաս. ու չը պիտի տեսնաս։

Ինչպէս որ Դաւիթ մար-գարէն կըսէ. ԾԴ. 24. Սաղմոս. դու Աստուած իջու-ցես զնոսա 'ի գուբ ապականութեան իւրեանց արք արիւնահեղք և նեն-գաւորք մի հասարակեսցեն զաւուրս

Չը գտաքի տընէրհի շու-ղուլէթա գանձ տըչի. ու թու ըննալ կունէ տըլսագի-նի, ըժթարա խաւսալ նա գիւմի, թու շաղ մալա։

Խուտի ժըլթարա զալէպ նա տէ, ու շուղուլէթա հալ թինէ, քի թու ժէրա ալընէր-հի, ալը գանձիեվի.քի ըժթա-րա տըգէ, թու ալըղանի տաւր ալմինի ժը կունէ է։

Ու վակարինի թաքմի Խու-տի ալը հալինի. տէյնէխօ ալըտի ժէրա, ու ամալէ գանձ ալըգի։

Խուտի աֆ գաս սալըու-տըգէ ժըլթարա քի թու ժը-կունէէխօ վակարինի, ու թօվալէ ալըգի. չավա քի ալը-պէժէ Պօղոս Առաքեալ։

Դընեկայ կօտարի նա՞գի, ու ըռօ ալը ըռօ, կունէթա վէտա ալըգի. գանձ ալըղան. քի Խուտի գաֆըլան ղաղալը.ք թինէ ըը սարթա։

Վէ թարղ տըպէ ղաղալ ալըգէ ըը սարթա, ըւօնիէ ը-րօժ տըպէ նալինի։

Չավա քի Դաւիթ տըպէ-ժէ, սարի բէնձի շաւ. խա-նի ալխաթ ու շաւ ըը ղալու-ւէ. «Թու Խուտի, խուհար ալըգի ըժան, ալըէ նա գանձիկլըւ-վան. մարովան խուան ըըէժ. ու-

իւրեանց. այլ ես 'ի քեզ տէր յու-սացայ։

Բայց աղէկի յամպին մէջ ցոյց տալը. ինչպէս որ մէկը մէկու մի ըսէ. տես քանի որ այս իմ մատս մատանին իմ ցուցակ մատս դրած տես-նես ես քու հետդ հաշտ եմ։

Ու կամ. այս թաշկինակս քանի որ իմ ծոցս դրած տես-նես, ես քու հետդ սիրով եմ. քեզի վնաս մի կամ տու-գանք մի չի պիտի հասցու-նեմ։

Անանկ ալ աղէկը Աստ-ուած հաշտութեան նշան մը ցոյց տալու համար յամպին մէջ նշանակեց. որ յաւիտ-մանէ կայ։

Ինչպէս որ Դաւիթ մար-գարէն կըսէ. Ետուր երկիւղա-ծաց քոց նշան, զի ապրեսցեն յերե-սաց աղեղան. Սաղմոս ԾԹ. գը-լուխ. 4 համար։

100. Հ. Ինչո՞ւ Աստուած բոլոր այս աշխարհը վեց ա-ւուր մէջ կըստեղծէ. կործա-նում մը քառասուն օր կուշա-ցընէ։

Պ. Շինութիւնը ողորմու-թեան և գթութեան գործ է. Աստուծոյ բնութեան մէջ. ողորմութիւնը հաս-տատ ըլլալուն համար, ողոր-մութեամբ շուտ կը կատա-րէ ամէն շինութիւնները։

հիլէպադ. ըրօժէ ըմրէվանինիվ նա-պէ. լավին ալ ժըլթարա ռամաթ ալը-գըմ»։

Խաքիմ եայէ հէշին սօւ քի ըը նալ պաւանէ տանի, վէ թարղ է, քի եէքի ժը տօւ-թէխօրա, ալըպէժէ, ըմըն ալընէրհ, չը գտաւ վէ հընկըս-թըր բէչէմըն ալընէրհինի աղ ալըթարա պաւըչըմ։

Ախօտ վէ տասթմալ չը-գտաւ պաշիկէմըն ալըպհինի աղ ալըթարա պաւըշ ու հօշնու-տըմ. վարարէմըն ժը թարա թունանէ։

Վէ թարղ ժի Խուտի եայէ պաւխըշխթի նըշանըք ժը պօյէ տանէ ժը մըխուվան ըը պու-լութէ հէշի սօւ տանի։

Չավա քի Դաւիթ տըպէ-ժէ. պայ նշան ծաղըռ-մէխօրա, քի ալըռաֆըռնէն ծըը ըռօյէ եայէ. սա-րի բէնձի նահ խանի շաւ. Սաղմոս։

100. Բ. Չըմա՞ Խուտի վէ տընէմա համի ըը նալ շաշ ըռօ խալըգանտ ու խաւսալ գըըլնէ չըլ ըռօյ տըգէ։

Ճ. Չէ գըըլըն շուղուլէ ը-րահմէ է, ըը թալի Խուտէ թըմ ըռահմգավիէ ըմայ շու-ղուլէ ըռահմի զու տըգէ. ու տըգամինէ։

Ինչպէս որ Դաւիթ մարգարէն կըսէ . տասցի ողորմութեամբ շինեսցի զաշխարհս ։

Բայց կործանումը , վրէժխնդրութեան գործ է . ուստի Աստուած վրէժխնդիր ըլլալու շատ ծանր կը շարժի ։

Ինչու որ մեղաւորի դառնալը , ու զղջալը և ապաշխարելը մեղքերէն կը կամենայ . որ մարդս մնայ ու չը կորսուի ։

Ինչպէս որ կըսէ . « ոչ կամիմ զմահ մեղաւորի , այլ ըղ դառնալ նորա 'ի չար ճանապարհէ և զկեալն ։

Նոր համար միշտ պատիժ մը սարի ձեռօք կուտայ մեղաւորաց . որով և կը պատժէ զերենք ։

Ինչպէս որ Եսայիա մարգարէն կը վկայէ . դառնութեան նորա օտարաբար դատեսցէ դառնութեան նորա օտարաբար հասցէ . զորօրինակ ջրով հրով հողմով և հողով ։ Գլուխ ԻԸ ։

Ինչպէս որ կերևի և կը տեսնուի . Նոյի ժամանակը . ջրով . Աբրահամու ժամանակին հրով . Յօնան մարգարէին , հողմով ծովը խռովեց զնէքը ծովը նետել . Մովսէս մարգարէին տանը հողը բացաւ բերանը կուլ տուաւ Դաթանը ու Աբիրոնը ։

Զավա քի Դաւիթ տըպէժէ « Թա կօ պը ըռահմ չէ տըպի պընէ » ։

Խաքիմ խառապ գըրըն , շուղուլէ ղազապի է . լօմա Խուտի ժըպօյէ տարըվա գըրընէ կուլըբ կըռան տըլըպըթի ։

Ժը պօյէ վըկարանդընէ կունէքառ . ու Թովպէ գըրընէ . քի ինսան ունտա մաղա . ու պըմինէ ։

Զավա քի տըպէժէ . նաուխոզըմ մըրընէ կունէգառ իլէ վըկարընէ վի ժը ըռէյէ խառապի . ու բադըրնանի էվի ։

Լօմա Թըմ պը տասթէ ղարիպան տըռաէ ղաղէպէ խօ կունադառանըրա . ու պըվի ղաղապ տըդէ ըվան ։

Զավաքի Եսայեա բէղամպար տըպէժէ . պխաթ ու հաշէթ սարի . « [illegible] » ։

Զավա քի խուդայէ . վաղթէ Նուհէ պը ավ լէմիշա գըրը , չաղէ Աբրահամ պը ակըռ շավըւթանտ . զամանէ Յօնան պը պօյ ֆըրթունայ գըրը ըպ պահրէ , ըռօյէ Սուտայ , խօլի տառէ վի վագըր կուլ գըրը Թամթան ու Զաբօյանէ ։

Այս հրաշքները տեսնալով Դաւիթ մարգարէին ու ըսաւ . « հուր և կարկուտ , ձիւն և սառն . հողմ և մրրիկ որ առնեն զբան նորա » ։

Ասոնք տասնը և տասնց նմանները բոլորն ալ Աստուծոյ սպասաւորն են . մեղաւորները պատժելու , արդարներուն ամենայն հնազանդութեամբ ծառայելու ։

101 . Հ . Նոյի որդւոց անունը ինչ էր . և քանի՞ որդի ունէր ։

Պ . Երեք մանչ զաւակ ունէր , Նոյ նահապետս . որոց անուններն էր Սեմ , Քամ , Յաբեթ ։

Այս երեք որդւոյմէ աճելով լցաւ աշխարհը շատ մարդով . մինչև որ սկսան հեռաւոր տեղուանք երթալ բնակութիւններ շինել և կենալ ։

Սեմ որդւոյմէն եկաւ Աբրահամ որն որ Սեմէն մինչև Աբրահամ տասը ծնունդ կընէ ։

Սեմ հարիւր ամաց էր ծնաւ Արփաքսադը . Արփաքսադ 130 ամաց էր ծնաւ Կայնանը . Կայնան 128 ամաց էր ծնաւ սաղայն . Սաղայն 130 ամաց էր ծնաւ Եբերը ։ Եբեր 134 ամաց էր ծնաւ Փաղէքը ։ Փաղէք 130 ամաց էր ծնաւ Սերուքը . Սերուք 130 ամաց էր ծնաւ Նաքով֊

Վէ միծիլաթէ ղազապէ տիթ Դաւիթ բէյղամպար ուկօ . « [illegible] » ։

Իշտէ վան ու մինայէ վան համի ղուլամէ Խուտինէ . ժը պօյէ ղազապ գըրընէ կունէգարան , ու ղուլամիթիէ գանձի սալիհ սատըգըրա ։

١٠١ Բ . Նավէ գուրրէ Նուհ չի՞ պուն . ու չա՞նտ գուրըրըք պուն Նուհէ ։

Ճ . Սէ գուրրէվի հապու Նուհ բէյղամպէրէ . նավէվան պու Սէմ , Քամ . Յաբէթ ։

Ժըվէ սէ գուրրան զանմըրուվան , ու Թըժի գըրըն տընէ . ու ժը Թանկիթիէ ձիէվան , պալա տըրպուն տըչուն ձիէ սուր շինայի տըգըրըն ։

Ժը սէմէ բէշ հաթ Աբրահամ քի ժը Սէմէ հաթա Աբրահամ տահ պապէ ։

Սէմ սատ սալէ պու զայ Արֆաքսաթէ . Արֆաքսաթ ١٣٠ սալէ պու , զայ Կայնանէ . Կայնան ١٢٨ սալէ պու զայ Սալա . Սալայէ ١٣٠ սալէ պու զայ Եբերէ . Եբեր ١٣٤ սալէ պու զայ Փաղէքէ . Փաղէք ١٣٠ սալէ պու զայ Սէրուքէ . Սէրուք ١٣٠ սալէ պու զայ Նաքօվէ . Նա֊

րը. Նաքովր 79 ամաց էր ծնաւ Թարան. Թարան 70 ամաց էր ծնաւ Աբրահամ։

Նոյնպէս Քամ որդւոյն մինչև Նինոս Ասորւոց թագաւորը տասը ճիւղ է. այսպէս Քամ ծնաւ Քուշը. Քուշ ծնաւ Մեստրայիմը. Մեստրայիմ ծնաւ Նեբրովթը. որ է Բէլը, Բէլ ծնաւ Բաբը։

Բաբ ծնաւ Անեբիս. Անեբիս ծնաւ Արբէլ. Արբէլ ծնաւ Քայաղ. Քայաղ ծնաւ Արբէլ. Արբէլ ծնաւ Նինոս։

Այս Քամէն մինչև Նինոս տասը ճիւղ լրաւ. որ այս Նինոս եղաւ բոլոր Ասորւոց թագաւոր և շինել տուաւ քաղաք մը որոյ անունը դրաւ Նինուէ. որ է Մուսուլ Տիգրիս գետին եզերքն է։

Նոյնպէս Յաբեթ որդւոյն յառաջ եկաւ մեր Հայկ մեծ պապը. որ անկէ մինչև Հայկ տասը ճիւղ է. ու անկէ Արամ և այլն. որոց պատմութիւնը տես չորրորդ գլխուն մէջ։

102. Հ. Երբոր Աստուած զերկիրը ողողեց ջրով, և Նոյ ու իրեն զաւակները օրհնեց. պէտք էր որ խաղաղութեան մէջ մնային. Ինչպէս եղաւ որ նորէն խռովութիւն մտաւ մարդկանց մէջ զիրենք ցիր և ցան ըրաւ։

քովր 79 սալէ պու զայ Թարայէ. Թարա 70. սալէ պու զայ Աբրահամէ։

Պըլլի Թարզի Քամ գուրրէ հաթա Նինոս պատիշահէ Միսրիանէ տահ պապէ։

Իշտէ, Քամ զայ Քուշէ. Քուշ զայ Մէստրիմ. Մէստրիմ զայ Նէբրովթէ. Նէբրովթ զայ Բաբէ։

Բաբ զայ Անեբիսէ. Անեբիս զայ Արբէլէ. Արբէլ զայ Քայաղէ, Քայաղ զայ Արբէլէ. Արբէլ զայ Նինոսէ։

Իշթէ ժը Քամէ հաթա Նինոս տահ պապ պու. քի վէ Նինոս պու պատիշահէ համի Միսրիանան ու պաժէրըք տայ չէ գըրին պընավէխո. լը պար չայէ շաթէ. նավէ վի տանի Նինուէ, քի պը Թուրքի Մուսուլ տըպէժըն։

Պըլլի Թարզի ժը Յաբեթ գուրրէ բէշ հաթ պապէմա մազըն Հայկ. քի ժըլէ հաթա. Հայկէ տահ պապէ. ու ժը Հայկէ բէշ հաթ Արամ ու համի պապ ու պապիրէմայ, պընէրհ նոգլսէթէ գավմէ Արմէնի սարի չաւ։

102 Բ. Պընիկա Խուտի բաթբըշ գըր ալընէ պըլավ. ու Նուհ. ու գուրրէվիրա ալըյայ գըր. լըղըմ պու էեգպուեան. չըմա պու ախտ խէյալըն գաթ նավիան, բէրու բէրիշան գըր ըլան։

Պ. Քանի որ մարդս Աստուծոյ հնազանդ է. միշտ խաղաղութիւնը. խնդութիւնը. և երկրի բարութիւնը կը վայելէ։

Երբոր յԱստուծմէ հեռանայ մարդս, ամէն չարիքը զինքը կը գտնէ. խաղաղութիւն եղած տեղն ալ, միշտ սատանայն կը ջանայ որ խանգարէ զայն. խաղաղութիւնը։

Ինչպէս որ ըրաւ. մարդկանց միտքը չփոթեց. որ Աստուծոյ դէմ գործ բռնեն. աշտարակ շինեն. երբոր ջրհեղեղ պատահի նէ ապաւին յԱստուծոյ պատիժէն։

Երբոր սկսան շինել, մինչև կէսը դեռ չը հասած, իսկոյն Աստուած բարկացաւ իրենց, լեզունին փոխուեցաւ, սկսան իրարու խօսք չիմանալ։

Ասոր աշտարակը մնաց կիսատ, մարդիկ ալ շատերը ցրուեցան անկէց. անոր համար տեղի անունը Բաբելոն ըսուեցաւ որ խառնակութիւն ըսել է։

Ինչու որ ճարտարապետը ջուր կուզէր, անոնք քար կը տանէին. քար կուզէր հողը կը տանէին. առանց իրարու լեզուն չհասկնալու համար, չկրցային աշտարակը շինել. (զուլէ)։

Ահա ասանկ ամէն ժամա-

Ճ. Չըգ ասըքի մըրով Խուտէյա մըլթըհէ. Թըմ գանճի է Խուտի լը սարվի ալայի։ Ու շաղ ալայի ալգամճէ տընէ։

Պընիկա ժը Խուտի տուր ալգամի մըրով, վէ շաղ համի խառ ալայի ըժի ալայինէ. չէյթանժի եարտըմ ալգէ խառ ալ գըրընէյա։

Չավայ քի գըր, ալիէ մըրովան փէսաթ գըր. լը ալար Խուտի ըռասըն գուլէ չէ ալգըրըն, ժը ալօյէ խալսա պունէ ըժի ալվէ։

Պընիկա քի տասթ ալվէթըն չէ գըրընէ, հըն նիվէ գուլէ չէ նա գըրըն պու. հըրա պու Խուտի ըզմանէվան կօրհանա ու ըզմանէ հավլուտա իժալիր գըրըն։

Ավ հա գուլլա մայ նիվճա համի պուն Թարրմար. լըմա նավէ վի Բաբելօն կօ. ճի է Թավ համ պունէ։

Չըմա քի հօսթա ալ տաւ խասթ ըլան գավըր տըտան. խօլի տաւ խասթ ալ տըտան. վէ Թարղ ըզմանէ համտու տաւ նա տըգըրըն. լըմա զուլէ լա չէ նապու մայ նիվճու։

Իշտէ վէ Թարղ համի չաղ.

նակ, երբոր կը տեսնաս մէկ գործի մի համար մարդիկ կը ժողովին, և իրարու ձայնի մտիկ չընելով, գործը կիսատ կը թողուն ու կ՚ցրուին ։

Լաւ գիտցած ըլլաս. կամ գործը որ պիտի ընեն ընդ-դէմ Աստուծոյ է. և կամ գոր-ծը օգտաւէտ և Աստուծոյ հաճելի. բայց ժողված մար-դիկը մեղաւոր և անպէտ ըլլալուն, Աստուած չի յաջո-ղեր, կ՚ելլեն ու կը ցրուին ։

գընկյա ախալինի մըպցէ շու-ղըլըք չէ գըրընէրա մըրու-վան գօմ ալպըն. ու տանկէ հալուտու կօտարի նա գըն. նիկձու ալհէլլնըն Թար ու մար ալպըն ։

Պ·անձ ալըղան քի, մէ շու-ղուլը պար Խուտինա գան-ձէ. եախօտ շուղուլ գանձէ Խօտէրա, լաքիմ մըրուվան քի շուղուլէ հա տախտըն չէ ալգըն. նա գանձ ու կունէ գառըն լօմյ իշէվան հալնայէ պարտըլըն ու ալ-չըն ։

Չար մարդերու պատիժները յանկարծ գալը իմացար,
Արդարներուն ազատուիլը տապանին մէջ խոկ տեսար.
Տէ՛ ջանք ըրէ արդար ըլլաս ամէն մեղքէն ազատիս,
Սեմ և Յաբեթ ղաւակին պէս օրհնուիս ։
Ասկէց ետքը մտիկ ըրէ Հայոց Ազգի ծագումը,
Ոսկից ելաւ և ո՞ր կեցաւ անոր փառքի փայլումը.
Քեզ կը պատմեմք ասկէց անդին նահապետաց ճիւղերը,
Մինչև Պարոյր Թագաւորնիս, անոնց ըրած գործքերը ։
Խելքըդ գլուխըդ առ սորվէ, ինչ որ պիտի դաս առնես,
Դուն ալ բարի քաջ իմաստուն Թէ որ սիրով աշխատիս.
Սորուածըդ լաւ միտքըդ պահէ, որ գիտնական դուն ըլլաս,
Բոլոր կենացըդ մէջ հանգիստ, և ապահով միշտ մնաս ։

Այս գլխուն մէջ կը պատմուի Հայկեան ցեղէն Պարոյր առաջին թագաւորնիս. նահապետներու ցե-ղը ու գործերնին ։

ԳԼՈՒԽ Դ.

103. Հ. Մեր Հայոց ազ-

Լըէ՛ սարիխա նագըլ պըղէ մը Հայկէ հարիա Պարոյր բաադղահէ-մայ ալհուլ, ալըու հարաջաբէ մա-ղըն պաբիրան ։

ՍԱՐԻ ՉԱՌ

١٠٣ Բ. Բէզ հաԹընէ

գի ծագումը ո՞ւսկից յառաջ եկած է ։

Պ. Հայկ նահապետէն ։

104. Հայկ ո՞վ էր ։

Պ. Նոյ նահապետի Յա-բեթ որդւոյ Թոռան Թոռն էր ։

105. Ինչպէս Թոռան Թո-ռը ըլլալը, կուզեմ ինձի կար-գով ցոյց տաս ։

Պ. Ահա Նոյ ծնաւ Յաբե-Թը, Յաբեթ ծնաւ Գամե-րը, Գամէր ծնաւ Թիրասը, Թիրաս ծնաւ Թորգոմը, Թոր-գոմ ծնաւ Հայկը ։

Ահա Նոյ նահապետէն մին-չև ց Հայկ վեց ճիւղ ըրաւ, և մենք ալ Հայկէն յառաջ եկած ըլլալով, Հայոց ազգ կ՚ասուինք ։

Եւ երբեմն Յաբեթի ա-նուանը Յաբեթեան ալ կըս-ուինք. և Թորգոմին անուա-նովը Թորգոմեան ալ կըս-ուինք. և քաջ Արամին ա-նուանը Արմէնի ալ կըս-ուինք. որ մեր Հայկէն եօթ-ներորդ ճիւղն է ։

106. Հ. Հայկ ի՞նչպէս ե-ղաւ որ իր անունը համբա-ւեց, և իր տէրութիւնը հաստատեց ։

Պ. Ինչ ատեն որ Բաբելոնի դաշտին մէջ աշտարակաշի-նութիւնը ետ մնաց, չկարո-ղացան չինել իրենց լեզուը-նուն փոփոխութեան պատ-ճառաւ. ան ատեն զօրաւոր

գոմմէվա՞ արմէնի մըքու է ։

Ճ. Մը Հայկ նահապետէ ։

١٠٤ Բ. Հայկ քէ՞ է ։

Ճ. Հայկ Թոռինէ Թոռէ Յաբէթ, գուրրէ Նուհ փէյ-ղամպէր ։

١٠٥ Բ. Չա՞ւմ Թոռը Թո-ռինէ պուէնէ տուխաղըմ ժը-մարա պըրրէց խուսայի պըքի ։

Ճ. Իշտէ Նուհ դայ Յա-բէթէ, Յաբէթ դայ Գամէ-րէ, Գամէր դայ Թիրասէ, Թիրաս դայ Թորգոմէ, Թոր-գոմ դայ Հայկէ, իշտէ Նուհ բէյղամպէրէ հաԹտա Հայ-կէ չէշ պօղ դըր, քի ամ ժի, ժը Հայկէ բէշհաԹընէ. լը-մա ժըմարաժի գոմմէ Հայկէ գէ կօԹըն ։

Ու պամըժի ըընավէ Յա-բէԹ, գոմմէ ՅաբէԹէ կա-ղի ալըղըք. ու ըընավէ Թորգոմժի, գոմմէ Թորգոմ գըրա ալըղըք, ու ըընավէ խօրԹ Արամժի, Արմէնի կա-ղի ալըղըք. քի ժը Հայկէ մա հաԹտա Արամ հաշԹ պապէ ։

١٠٦ Բ. Հայկ չա՞ւմ պու-քի նավէխօ ըլըըռա գըր. ու-հըքմէխօ զախմ կըր ։

Ճ. Պընկա քի լատաշտէ պապլոյէ ըղմանէվան կօր-հանա, ու չէգըրինէ գարէ նիկձու մա. մէ չաղ լընավվան խօրդ ու մէր լըսար հալու-տու ըռապուն լըշարէ, քի

իշխանները, սկսան իրարու հետ պատերազմելով զիրար յաղթել և բռնութեամբ տիրապետել։

Երբոր Բէլ անուն իշխանը քան զամէնը զօրաւոր եղաւ նէ, սկսաւ իշխել ամէնուն վերայ. ու ինքզինքը թագաւոր հաստատեց Բաբելոնի դաշտին մէջ գտնըւող մարդկանց վրայ։

107. Բէլ ո՞վ էր։

Պ. Բէլ Նոյ նահապետի անիծած Քամ զաւակի թոռան որդին էր։

108. Հ. Հայկ ի՞նչ ըրաւ, երբոր տեսաւ Բէլին այս բռնութիւնները։

Պ. Ելաւ առաւ իր զաւակները և բոլոր ընտանիքները, երեք հարիւր կորիճներովը և իրեն հնազանդ բարեկամներովը եկաւ Հայաստան իր առաջին տեղը, հոն բնակեցաւ, և բնակած տեղին անունը Հայք դրաւ։

109. Հ. Հայկ երբոր յառաջ Արարատայ գաւառի մէջ կը բնակէր, ինչու ելաւ գնաց Բաբելոնի դաշտին մէջ. ուր որ Բէլ տիրապետել սկսաւ։

Պ. Նոյ նահապետս տապանէն ելլելէն ետքը, իրեն զաւակներէն թոռներէն երկրի երեսը լցուեցան. ուստի ան-

ժանքի մէր տըստարդալթ, ավ լըսարվան հըքըմ՝ ալդըր, պը զօռաքի։

Բընկյա Բէլ իշխան լըսար համիեան խօրթ ու մէր տարգալթ, հըքըմ՝ գըր լըսար համիեան, ու բաշխըշահ գըր ըլխօ ըննալ տաշտէ Պաղտայէ ու հըքըմէխօ տանի լըսար համիեան քի ըվէ տաշտէտա ալպօւն։

١٠٧ Ս. Բէլ քէ՞ պու։

Ճ. Բէլ պու գուրրէ թօռինէ Քամէ. քի Նուհ բէյղամպէր ըլի նըֆըր գըր, ունալէթ գըր։

١٠٨ Ս. Հայկ չի՞ գըր քընկա տիլթ զօւպայիթլյէ նէմրութ։

Ճ. Բռապու Հայկ պը քուֆլէթէխօ ու պըմալէխօ, ու ժէրա մըլթըհ պուն պըտօլթ ու ճիրանէխօ համի սէտալթ խօրթ ու մէրէխօ հալթ ըը ճյէխօ ավուլ արմէնստան ըվէտարէ տանի. ու նամէ ճյէխօժի կաղի գըր, հայք։

١٠٩ Ս. Բընկա Հայկ ըը գաւառէ Արարատ արաունըշա, չի՞մա բռապու չու ըը տաշտէ Պաղտայէ, քի ըվէտարէ նէմրութ հըքըմ՝ գըրընէ տասլթ տալէթ։

Ճ. Բըշտ բռապունէ Նուհ բէյղամպէրէ ժը կէմյէ, գուըր ու թօռինէխօ թըժի պուն ըը բռույէ ալնէ, ըօմա

կեց սկսան երկրի զանազան կողմերը շըջիլ գեղեցիկ տեղ ու անք գտնալ սերմ ցանելու երկրագործութիւն ընելու համար։

Բաբելոնի դաշտը մեծ և ընդարձակ ըլլալուն համար խմացողը իր ընտանիքը կը վերցունէր այն դաշտին մէջ կ'դնէր. անոր համար Բաբելոնի դաշտին մէջ մարդկանց բազմութիւնը լցուելով շատցան, և մեր Հայկ նահապետն ալ այս կերպով գտնուեցաւ այն դաշտին մէջ։

Երբոր լեզունին մէկ էր խաղաղութեան մէջ էին, անոր համար սկսան Աստուծոյ կամքը հակառակ աշտարակաշինութեան խորհուրդը ընել և սկսան շինել. որպէս թէ անդամ մըն ալ ջրհեղեղ պատահելու ըլլայ նէ, ան ատեն բարձրաշէն աշտարակին մէջ մտնելով ազատուին։

Անոր համար Աստուած պատիժ տալով լեզունին փոփոխեց, ալ չկարցան աշտարակը շինել, սկսան իրարու լեզու չհասկնալ. Ջուր ուզողին քար կուտային, քար ուզողին ջուր կուտային, այսպէս խառնուեցան զիրար, անոր համար նոյն դաշտին անունը մինչև ցայսօր խառնակութիւն կըսուի.

ժըճյէխօ տըւտարուն ճյէ գանճ արկարանըըն ժըպօյէ ալէթըմէ թօվէ, ու ըըանչբարլըթյէ։

Տաշտէ Պաղտայէ ժըպօյէ գանճ ու ֆըրայ պունէ վիրա հարքաս քէօչէխօ ըրհըլաթ ժըճյէխօ ըրտանի ըվէ տաշտէ. ըօմա ըվէտաշտէ մալիվան զաւհ պուն, ու Հայկ պաբիրէմա ժի պըլի թարղի չու պու ըվէ տաշտէ։

Բընկա ըղմանէվան նէգպու ըըահալթ պուն. ըօմա ըռապուն ըըպար Խուտի շալրէ նըմըանճ չէգըըընէ գաւրէ գըըըն, վախթէ ըէմըշտէ ալէ հարքա ճառնան պըպի ըռապին ըը սարմի խալապունէ ժըպօյէ ճասաթէվան։

Ժըպօյէհա Խուտի զաղալ գըը ըղմանէվան կօրհանա, ու գաւըը նապուն չէ գըըընէ գաւրէ, չըմաքի, ավքի ավ սուխասա, ժէրա քավը ըըտան. ավքի քավը սուխասա ժէսա ավ ըրտան. ըղմանէվան թավհավ կօրհանա. հաթա իրօ ճյէվան նամէվի, թավհատուն թէ կաղի գըըին. գաւըըվանժի մա նիվճու։

ՅՈՐԴՈՐԱՆՔ Ա.

Տէ՛ մտածէ, թէ որ Աստուծոյ կամքը հակառակ խորհուրդ չընէին, հանգիստ և խաղաղ կը նստէին Աստուծոյ տուած բարիքները պիտի վայելէին. երբոր Աստուծոյ կամքը հակառակեցան. ահա առաջին պատիժ իրենց լեզուներին խառնակիլը. և անհանգստութեան մէջ իյնալը:

Ուրեմն դուն ալ մտածէ դուն քեզի, և տես մինչև ցայսօր Աստուծոյ կամքը հակառակ բան մը ըրած ունիս թէ ոչ:

Եթէ ունիս. ահա քանի որ պատիժ մը չէ եկած վրադ, շուտով դարձիր ապաշխարէ. որ ազատիս գալած և գալիք պատիժներէն. և արժանի ըլլաս Հայկին պէս ազատուելու չար Բէլի. այսինքն սատանայի ձեռքէն. և անոր բռնութիւններէն:

110. Հ. Երբոր Բէլ իմացաւ մեր Հայկայ անկէց երթալը, ի՞նչ ըրաւ Հայկին համար:

Պ. Իրեն որդոցմէ մէկը քանի մը մարդով ղրկեց Հայկին քով, որ գայ իրեն հնազանդի:

111. Հայկ ի՞նչ ըրաւ:

Պ. Խիստ պատասխան տալով վռնտեց ղրկէնք:

112. Բէլ ի՞նչ ըրաւ անոր դէմ:

Պ. Իրեն ահագին զօրքերը ժողվեց ու մեծ պատրաստութիւնով եկաւ Հայկին վրայ. երբոր Հայկի թոռան Կադմոսի երկրին մէջ ոտք դըրաւ, Կադմոս շուտ մը ինքը զինքը ժողվելով եկաւ դէպի Հայկին քով գնալ. ու սուրհանդակ մըն ալ իրմէ յառաջ ղրկեց Հայկին քով և իմաց տուաւ Բէլի զօրքին ոտքը իր երկրին մէջ ոտք դընելը:

113. Հ. Երբ Հայկ աս լուրը առնելով ի՞նչ ըրաւ:

Պ. Հանդարտ սրտով իրեն քիչուոր մարդիկը ժողվեց. կարճ խօսքով մը անոնց ամէնուն սիրտը պնդացուց ու արիացուց քաջութիւնով պատերազմիլ:

114. Ի՞նչ էր այն կարճ խօսքը որ բոլոր մարդերը մէկ սիրտ ըրաւ ու զօրացուց:

Պ. Երբոր պատերազմի ըլլալիք նէ (ըսաւ) այնպէս ընեմք որ, կամ մեր թշնամւոյն մէկ անգամ զօրութիւնը կոտրենք անուն քաջութեան ըստանամք. և կամ թէ միայնգամայն մեռնիմք մեր ըստացուածները թշնամւոյ մընայ. և մենք գերի, և ծառայ չըլլամք.

ՇԻՐԱԹԻ ԱՎՈՒԼ

Տէ՛ մուլհազէ պիքէ, հարքա լըպար Խուտի շավրէ խառապ նագըրիպուն, պըրահաթ ձիէվան տըրընուշըն տանը Խուտի տախարըն, ու քրոժէ գանձ տըրիթըն:

Պընկա լըպար Խուտի բաքինին շավրէ խառապ գըրըն, գազապէ ախուլ ըղմանէվան կօրհանտ, ու գաթընէ ըղնավ պէյրահաթլըէ:

Ե՛ գուժի ժըխօրա մուլթալա պիքէ ու պընէրհ հաթա իրօ լըպար Խուտի թըշթըլք խառապի գըրլյէ. հարքա՞նա:

Հարքա գըրլյէ՛, իշտէ հին ղազապ լըսարթա նա՛ կիհիշթըյէ ղու թօվպա պիքէ լըպար Խուտի, քի ազատ պըպի ժը ղազէպէ հարքա հաթըյէ. հարքա հին տըպէ պէ. քի մինայէ Հայկ ազատ պըպի ժըտասթէ Նէմրութ, չէյթանէ, ու ժը ղօւաքի շարէվլի:

١١٠ Ս. Պընկա Նէբրութ պըհիստ չուրնէ Հայկէ չի՞ գըր ժըպօյէ Հայկէ:

Ճ. Ժը գուրրէխօ էէգի պը չանտ մարըվէխօրա ըշանտ լըպա Հայկէ, քի պէ լըպավի ժէրա մըթըհ պըպէ:

١١١ Ս. Հայկ չի՞ գըր:

Ճ. Պը ճավապէ հըշք գօվրանտ բըվայն:

١١٢ Ս. Նէմրութ լըպարվան չի՞ գըր:

Ճ. Ազգարէխօ քօմ գըր հաթ լըսար Հայկէ, քընկա բըյէխօ տանի լը արտէ Կադմօս թոռը Հայկէ, Կադմօս զու պը զու թաթար ըշանտ լըպա Հայկէ, ալմաթ գըր, հաթընէ Նէմրութ ու ադքարէվլի լը արտէխօ ու բըյէվան տանին լը վօլաթէվան:

١١٣. Ս. Պընկա Հայկ պըհիսթ վէ տանկէհան չի՞ գըր:

Ճ. Պը նարմի տիլ քօմ գըր մարըվէխօ պըքըն գըայէխօ տըլէ համիեան բէթ գըր, ու տըլէվան ըուագըր պը մէրանի շար գըրընէ:

١١٤ Ս. Գըլայէ քըն չի՞ պու, քի տըլէ համիեան ըուագըր շար գըրինէ:

Ճ. Կօ, քընկա քի շարէ ըուատըպըմք, վէ թարղ պըքըն, եա ամ պըմէրանի պըշքէնըն ալյէ տըշմըն, ու նավէմա պըլընտ պըպի. եա էգձաւ ամ պըմըրըն, ու մալոււմարալէմա պըմինէ տըշմընէմարա. ամ հէսիր ու ղուլամնա մինիմք պըն թաատէվան:

Ահա այս համառօտ խօսքովը Հայկին զօրքը Բէլի զօրաց մէկ մասը ջարդեց ։

Բէլը որ իր գլուխը երկաթէ սաղաւարտ, վերան երկաթէ զրահ, որուն վերայ պղինձէ տախտակ, ձախ ձեռքը վահան, աջ ձեռքը նիզակ կը ձեմէր ։

Երբ տեսաւ իր զօրաց մէկ մասը ջարդուած, ելաւ որ բոլոր զօրքը ձգէ պատերազմին մէջ, ան ատեն Հայկը շուտ մը իրեն աղեղը լարած ցատկեց Բէլին առջևը, և ձգեց նետը Բէլի սրտի վերան. ու զարկաւ զինքը գետնի վերան. նետը սրտի տախտակները ծակելով կռնակէն ծայրը դուրս ելլելով երկրին մէջ մտնալով Բէլը գամուեցաւ մնաց պառկած կռնակին վերան. և այնպէս սատակեցաւ պատերազմը վերջացաւ, Բէլի զօրքն էր որ ցրուեցան գետին. և էր որ քաջ Հայկի յաղթութիւնը տեսնալով անոր քով մնացին հնազանդութեամբ ծառայելու ։

Ահա այս կերպով Հայկին անունը հռչակեցաւ. և շրջակայ բնակիչներն ալ աս քաջութեան յաղթութիւնը տեսնալովնին եկան Հայկին քով և հնազանդեցան Հայ-

Ինչու մէ պըզի գըրայէքըն, պըմէրանի չար գըր, ու եէգ ալիյե ազգարէ Նեմրութ Հայկ գըու գըր ու գուժթ. Նեմրութ քի սարէխօ տանի պու թասէ հասըն, ըըխօ հըւկըրթիպու զըրխէ հասըն. ըը սար սընիօխօ տանի պու տախթայէ ըըֆըր, ջար տասթէխօ մարթալ. տասթէ ըուսաս մըզըրազ, տըչու ու տը հաթ ըը նավ զարէ ։

Բընկա տիթ ըշգաստընէ ազգարէխօ, համա ըուապու քի ազգարէխօ մային համի պինէ ընավ չարէ, մէ չաղ Հայկ ըուապու ըըպարմի օխէ պարսա ըըպար սընկէ Նեմրութ, հաթ գաթ ընավ տըլէ Նեմրութ ու ամէթ ըըմի ըըարտէ, ու ըսար բըշթէ գաթ օխ, ժըմէ ալի տար գաթ պու ըըՆավարտէ ու մա. պըմի թարդէ մըր Նեմրութ չըր պալա պու. հէնք ազգարէ Նեմրութ չուն պալա պուն. ու հէնք հաթըն ըը պա Հայկ, ման ըըպամի, պուն ժէրա պըմըթըհի պուըամ ։

Ինչու պըմի թարըէ տանկէ նամէ Հայկ տարգաթ, ու ծիրանան համի հաթըն ըըպամի մըթըհէմի պուն պըն հըքմէմի ման ։

կի իշխանութեան ։

115. Հ. Բէլի մարմինը ի՞նչ եղաւ ։

Պ. Անոր մարմինը զմուեալ տարաւ Հայկ և բերաւ Հարք ըսուած տեղը բարձր բլուրի մը վերայ դրաւ ։

ՅՈՐԴՈՐԱՆՔ Բ.

Ահա տեսար Հայկի ընտանիքները. որդիք և թոռները, ծառաներով և բարեկամ դըրացներով հնազանդ եղան Հայկին բարի խօսքերուն ու միաբանութիւն ընելով ազատեցան ամէն չարերէն. Թէ որ Հայկին զաւակները, իրենց հօր հնազանդ չըլլային, օտարներն ալ չէին ըլլար. հընազանդութիւն ընէին, միաբանութիւն ալ չէր ըլլար ։

Ուստի ամէն բարիք նախ հնազանդութենէն և միաբանութենէն յառաջ կուգայ, ինչպէս որ եղբայրներ հընազանդ ըլլալով երկիրը կը հերկէ, սերմ կը ցանէ, հաց կ՚ըլլի ուտելու. ոչխարները և մեղուները միաբան ըլլալով քեզի իւղ և մեղր կուտան, ուրեմն դուն ալ նախ Աստուծոյ և ապա հօրդ և մօրդ և մեծիդ հընազանդ եղիր. անոնց հետ միաբանիր, որ պիտանի ըլլաս ամէն չարերէն ազատ մնալով ։

115 Բ. Ճասաթէ, ըաշէ Նեմրութ չի՞ պու ։

Ճ. Հայկ ըաշէ Նեմրութ տարման գըր անի տանի ըըսար բըուրէ պըըընտ ընավ գուասէ Հարք ։

ՇԻՐԱԹԻ ՏԸՏՈՒ

Ինչու տիթ հայկըրա գուրրան ու թոռընան, պըզուըաման ու պը ծիրանան մըթըհ պուն, եէգ տիլ պուն թէմպըհէմի կիրթըն, ազատ պուն ժը համի խառապիթյէ. հարքա գուըրան մըթըհ նապուեան պամէխօրա, զարիպանժի նա տըպուն, պը մըթէհիթի ու, եէգ տիլժի նա տըպուն ։

Խօմա համի գանծի ավուլ ժըմըթըհի, ու ժը եէգ տիլ պունէ բէշգէ, չավա քի կահ մըթէհ տըպի ժըթարա, ծօթ տըգէ, թօվ տավէժի նան տըպի ուխարընէ ։

Պըզինան. ու մէշան եէգ տիլ տըպըն ժըթարա տըտըն ըուուն, ու հընկիֆ. գուժի ավուլ խօտիրա, բաշէ պավ ու տիյէխօրա, ու մազընէխօրա մըթըհ պըպէ. պըմանըրա եէգ տիլ պըպէ. քի ազատ պըպի ժը համի խառապիյէ ։

Ինչպէս որ Աստուած կըսէ

պատուէրս պահեայ ես և պահեայ ես · զի երկրայնակեաց լիցես ։

Հնազանդ լեր տեառն և ծառայեա նմա և մի նախանձիր ընդ չարս · զի չարք վաղվաղակի սատակեսցին · կըսէ գ՚էլ ։

Եւ միաբանութեամբ լինի խաղաղ, կըսէ քաղաքն Հայոց զոր Հայկ շինեաց և անմահութեամբ նործանի, կըսէ աշտարակ ։

116 · Հ · Հայկ ինչու այսպէս ըրաւ ։

Պ · Անոր համար որ Հայաստանի մէջ իր քաջութեան անմահ յիշատակը թողուլ, ամէն մարդ ալ իմանայ որ ամբարիշտ և հպարտ մարդոց վերջին վախճանը ։

117 · Վերջը Հայկ ինչ ըրաւ ։

Պ · Այդ ըրած յաղթութեան տեղը քաղաք մը շինեց, անունը դրաւ Հայկ · և գաւառին անունն ալ դրաւ Հայոց ձոր ·

Եւ իր Արմենակ զաւկին որդին Կադմոս գիւղացը շատ աւարներով և ծառաներով Հարք գաւառէն ղրկեց իր տեղը ։

Եւ ինքը մնաց Հարք գաւառին մէջ, տակաւին ինքը ողջ էր, Նոյ նահապետը ինն հարիւր յիսուն տարեկան հասակին մէջ կը վախճանի · Նախիջևան քաղաքին մէջ կը

Զանգա քի Խուտի տըրդէ մէ · " ըղձէր պըտէ պատէխօրս ու տէյէխօրս, տի ըմրէրս լէտս պըտէ · մինայէ Հայէ ։

Ամէհն պըտի խօտէրս, ըոլըմէն պըտէ ժէրս · հասար մուխս խառասրս · լէրս խառասրն ըռ ռէլէֆ տըրըն, մինայէ Նէմրութ ։

Պը ենէգ տիլ պաժէր լէն տըրի, մինայէ պաժերէ Հարք · քի Հայկ չէ գըր ։ Պէ ենէգ պունէ տըլէ պաժէր խառսպ տըրի, ենէ տըհըըլէ · մինայէ գարրէ ։

116 Բ · Հայկ չըմա ահվա գըր ։

Ճ · Խօմա վըհա գըր, քի մէրանի նավէյլի լը վէ տընէտա պըմինէ, ու հորքամժի նաս պըդէ քի բաշիյէ նա գանձ մարիվան պըլի Թարղ տըզը ։

117 Բ · Բաշէ Հայկ չի գըր ։

Ճ · Ճիէ գի ֆաթուհաթ գըր, ըվէ տարէ պաժէր չէ գըր, նավէյլի տանի Հայկ · ու նավէ ըլաթժի տանի Նավէ Հայոց ։

Ու գուրրէ Արմէնակ Կաթմօս, քի Թուէյլի պու, կալւքը պը մալ ու պը ղուլամ ըշանտ լը ձիյէխօ ։

Ու ըվի մա լը գալաւէ Հարք · հին Հայկ սաղ պու, Նուհ Բէյղամպէր մըր նահաթ ու բէնձի սալ ըմրէխօ · փաշարթըն ըըպամէրէ Նախչըվան ։

Թաղուի ։

Եւ նորա կին Նոյեմզարն ալ կը վախճանի Մարանդ գաւառին մէջ կը թաղուի · 2265 տարի յառաջ քան ըզ Տէրը ծնունդն Քրիստոսի ։

118 · Հ · Հայկ որքան ապրեցաւ ։

Պ · Շատ քաջութիւններ և բարեկարգութիւններ ըրեր է և երկիրներ շէնցըներ է երբը 400 տարեկան հասակին մէջ վախճանեցաւ · քաջութեան անունը անմահ թողելով իր վրայ · որոյ անուամբը մենք ալ Հայ, և երկիրնիս Հայաստան կըսուինք ։

ՅՈՐԴՈՐԱՆՔ Գ ·

Ահ, վախճանեցաւ Նոյ, և վախճանեցաւ Հայկ · բայց իրենց բարի վարքովը ու գործքովը կենդանի և անմահ թողուցին աշխարհիս մէջ պատուական անուններին ։

Արդեօք մենք ալ պիտի կարողանա՞նք անոնց պէս բարի անուն և բարի գործք թողուլ, մեր վախճանէն ետքը զմեզ յիշատակելու համար ։

Թէ շատ և թէ քիչ ապրելով օր մը հարկաւ պիտի մեռանինք · ուրեմն քանի որ վերջին շունչերնիս մեզնէ չէ ղատուած, բարի գործ ը-

Ու ժընէվօ Նոյեմզարժի տը մըրի, ու տըվաշիրընըն ըվի լը գալաւէ Մարանդ · տու հազար տու սաթ շէսթ ու բէնձ սալ ավըլ ժը պայինէ Իսա · ՏՏԿԵ ։

118 Բ · Հայկ չըգաս ըմըր գըր ։

Ճ · Կալըգ մէրանիթի ու շինայիթի բըշտ գըրընէ չաւսաթ լը ըմրէխօ տըմըրի · նավէ գանձ տըհէշտ լը նավ տընէ · քի պը նավէյլի ամժի գօյմէն Հայկէ դէ կայի գըրին, ու ըլաթէմամժի Հայաստան, տէ գըսագըրի ։

ՀԻՐԱԹԻ ՍԸՅԻ ·

Ահ, մըր Նուհ բէյղամպէր, ու մըր Հայկէ խօրթ · լաքին, գանձիթյէվան մա լը նավ տընէ · պը գանձ ամալէվան նավէ գանձ հէշտըն լը նավ տընէ ։

Կալօ՞ ամժի գաւըն մինա յէվան նավէ գանձ ու ամալէ բագըշ պըհէլըընըն քի բըշտ մըրընէմա նավէմա պէ գըրա գըրինէ գանձի ։

Հարքա բըր, հարքա հըն տըկ · ըմըր տըգըն, ըրօժըք պըմըրըն · տէ հին պյէ մա բաշին տարնագաթյէ ժըմա, ամալէ բագըշ ու գանձ պը-

նեմք · մինչև ժամանակն 'ի յետս մեր է գործեալոց զնարիս :

119 · Հ · Հայկէն ետքը ով կառավարեց Հայոց ազգը :

Պ · Հայկի որդին Արմենակ :

120 · Հ · Արմենակ ինչ գործք ըրաւ :

Պ · Իր երկու եղբայրքը Խոռ ու Մանաւազ Հարք գաւառին մէջ թողելով ինքը գնաց դէպի արևելեան կողմերը շինութիւններ ըրաւ · և շէնցուցած տեղին անունն ալ Սոն Արագած կըսուի :

Ու իր եղբայրներն ալ զօրանալով, Խոռ եղբօրմէ յառաջ եկաւ Խոռխոռունիք ցեղը · Մանաւազէն յառաջ եկաւ Բազ որդին · անկէց ալ Բզնունիք ցեղը :

121 · Հ · Արմենակին տեղը ո՞վ անցաւ :

Պ · Իր որդին Արմայիս, որ ան իր անունովը մեծ գետին եզերքը քաղաք մը շինեց որոյ անունը դրաւ Արմաւիր · ու գետին անունովն ալ իր թոռան անունն Երասխ ըլլալով · Երասխ դրաւ մինչև ցայսօր :

Շարա որդի մը կար Շարայ անունով ու շատ զօրաւոր տէր եղաւ, և ինքն ալ շատակեր մարդ մըն էր :

Արմայիս զաւկին զրկեց բազմամարդութեան առատաբեր դաշտի մը մէջ բնակելու,

քըմք · հէն ճաղի փառինէ ճա է · գանձի պըթըմք :

١١٩ س · Պու Հայկէ քէ՞ ըռայալու խուքիւմէթի գըլըդօվլէ մէմարա :

ج · Պուրրէվլի Արմէնակ :

١٢٠ س · Արմէնակ չի՞ ամալ գըր :

ج · Արմէնակ, տու պըրէյէվի հապու, Խօռ · ու Մանավազ · քի ըլան հէշա լը գաւառէ Հարք, ըվի չաւ լը ալըյէ րօժհըլաթ, լաւէտարէ շինայի գըր · նավէ շինէ, Բըյէ Արագած տանի :

Ու պըրէյէվի Խօռ, կովըք մաղըն պու ժըլէ բէշ հաթ գօվմէ Խօռխօռունիք · ժը Մանավազ պըրայէվիժի բէշ հաթ Բազ գուրրըգ · ու ժըվէ գօվմէ Բզնունիք :

١٢١ س · Շույնէ Արմէնակ քէ՞ լըռուներշա :

ج · Պուրբէխօ Արմայիս · քի պընավէխօ պաժէր չէ գըր լըպար ավէ մաղըն · նավէվի տանի Արմաւիր · ու նավէ ավէժի տանի Երասխ · քի նավէ թոռէխօ պու, Երասխ քի հաթա իրօ Երասխ ամէ կօթըն :

Ժէրա գուրըրգ հապունավէվի Շարայ, զահվ գուրըբէվի հապու · ու զահվ տաւխար զըքէվի մաղըն պու :

Արմայիս ըվի ըշանտ դաշտէ մաղըն քի լուէտարէ ուխառըն բըր ալպու նավէ դաշ-

և այն դաշտին անունը Շիրակի անունովը դաշտ Շիրակայ կըսուի մինչև ցայսօր :

Արմայիս շատ շինութիւններ բարեկարգութիւններ ընելէն ետքը վախճանեցաւ · և իր տեղը թողուց Ամասիայ անունով որդին · 1975 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը :

122 · Հ · Ամասիայ ի՞նչ գործ ըրաւ :

Պ · Ամասիայ երեք որդիս ունեցաւ, Փառոխ, Ցոլակ, և Գեղամ :

Սա ալ երկու քաղաք շինեց մէկը Փառախոտ անունով, որն որ Փառոխ տղային տուաւ · միւսը Ցոլակերտ որն որ Ցոլակ տղային տըւաւ :

Նաև լերան անունն ալ իրեն անունովը Մասիս ըրաւ մինչև ցայսօր · ու ինքը շատ շինութիւն բարեկարգութիւն ընելէն ետքը վախճանեցաւ Արմաւիր քաղաքին մէջ փառաւոր առաքինի վարուք · իր տեղը թողելով Գեղամ որդին :

123 · Հ · Գեղամ ի՞նչ գործ ըրաւ :

Պ · Գեղամ իր Հարմայ որդին դրաւ Արմաւիր քաղաքին մէջ, ինքը գնաց արևելեան հիւսիսի կողմերը լճի մը եզերքները շինութիւններ ըրաւ · և գեղերու

տէ պընավէխօ կաղի գըր շիրակ · քի հաթա իրօ տաշտէ շիրակ դէկօթըն :

Արմայիս կալըք շինայի գըր ու գանձի, բաշէ մըր շույնէխօ հէշտ գուրրէխօ Ամասիայ · ժը ալ Քրիստոս հազար նահ սաթ հավթէ բէնձ սալ ավուլ :

١٢٢ س · Ամասիայ չի՞ ամալ գըր :

ج · Ամասիայ սէ գուրրէվի հապու, Փառխօն, Ցօլակ, Գեղամ :

Տու պաժէր չէ գըր · եէգի նավէվի բառախօտ · ալ Բառօխ գուրրէխօրա, եէգ պաժէրըքժի չէ գըր նավէվի տանի Ցօլակերտ · տայ Ցօլակ գուրրէխօրա :

Ու նավէ չիյէժի տանի Մասիս պընավէխօ հաթա իրօ, ու կալըք գանձի գըր ու մըր ըմնավ Արմաւիրէ, ու շույնէվի հէշտ Գեղամ գուրրէխօ :

١٢٣ س · Գեղամ չի՞ ամալ գըր :

ج · Գեղամ գուրրէխօ Հարմայ տանի լը պաժէրէ Յարմաւիր, ու չաւ ալըյէ շամալէ րօժհըլաթ, գանշտէ կօլէ շինայի գըր նավէ կունտանժի Գեղարքունի տանի · ու

անունն ալ դրաւ Գեղ Արքունիք և լճի անունն ալ ծով Գեղամայ բուեցաւ. որ հիմայ Սեւանու ծով կըսուի։

Գեղամ այս տեղուանքը տուաւ իր Սիսակ որդւոյն, շատ ինչք և ծառաներ և այլ կահկարասիք տալէն ետքը. Սեւան ծովէն մինչև Երասխ գետի հոսանքը յանձնեց Սիսակին։

Եւ Սիսակ ալ շատ մը շինութիւններ ընելով իրմէ յառաջ եկած զաւկներուն և ցեղին Սիւնիք բուեցաւ, Սիւնեաց նախարարութիւնը եղաւ։

Գեղամ քաղաք մըն ալ շինեց Գեղ լերան քով անունը դրաւ Գեղամի. և շատ տարիներ ապրելով, պատուէր տուաւ Հարմայ որդւոյն, որ միշտ Յարմաւիր նստի. և ինքը մեռաւ զարդարեալ առաքինութեամբ բարի օրինակ թողլով իր որդւոց իրեն փառքը և քաջութիւնը։

124. Հ. Հարմայ ի՞նչ գործ ըրաւ։

Պ. Հարմայ շատ տարիներով աղէկ բարւոքապէս կառավարելով, տէրութիւնը յանձնեց իր Արամ որդւոյն և մեռաւ խաղաղութեամբ։

125. Հ. Արամ ի՞նչ գործ գործեց։

Պ. Հայկէն մինչև Արամ

նաւէ կօլէ ժի պահրէ Սիւան տանի։

Գեղամ ըվէ ճիհան թայ Սիսակ գուրրէխօրա. ու կալըք մալ ու մարալ, ու ժը պահրէ Սիւան հաթա լը չայէ Երասխ։

Ու Սիսակ ժի կալըք շինայի գըր. ու ժը Սիսակէ բէշ հաթըն գօմէ Սունիք. ու ժըվէ գօմէ միրէմիրանիթի։

Գեղամ պաժէրըք չէ գըր լըպա չիյէ Գեղ, նաւէ վի տանի Գեղամի, ու կալըք սալըն ըմըր գըր. ու ախիրթ գըր գուրրէխօրա Հարմա. քի թըմ լը Յարմաւիր պաժէր ըռունի, ու կալըք գանձիթի գըր ու մըր. ամալէ գանձ նաւէ բադըշ հէշտ լըբայուի։

١٢٤ Բ. Հարմայ չի՞ շուղուլ գըր։

Ճ. Հարմայ կալըք սալէ պը գանձի խօսխըդի գըր օլթէխօրա ու պըգանձի մըր, մազընիթիյէխօ հէշա Արամ գուրրէխօրա։

١٢٥ Բ. Արամ չի՞ ամալ գըր։

Ճ. Ժը Հայկէ հաթա Ա-

եօթներորդ ձիւղ ըլլալով Հայկի քաջութեան երկիւղը կամաց կամաց օտար ազգաց սրտէն հեռացած էր, անոր համար Հայաստանի մէջ օտար ազգաց ոտքը մանելով սկսած էր գէշութիւններ ըլլալ։

126. Հ. Հայկէն մինչև Արամ ի՞նչպէս կ'ըլլի եօթներորդ ձիւղ։

Պ. Ահա Հայկէն սկսեալ այսպէս Հայկ. Արմենակ. Արմայիս. Ամասիայ. Գեղամ. Յարմայ. Յարմայի որդին Արամ։

Այս Արամ իր անձին հանգստութիւնը մոռնալով գիշեր և ցերեկ կ'խորհէր Հայաստանի ազատութեանը թշնամիներու ըրած և ընելիք գէշութիւններէն։

Լաւ իմացաւ որ իր անձը հանգստութիւնը սիրելով Հայաստան 'ի կորուստ պիտի երթայ վասնորոյ լաւ համարեց իր անձը աշխատի և Հայաստան ազատի։

Ուստի ժողովեց իր նախարարները խորհուրդ ըրաւ և միաբանեցան հնազանդութեամբ և խոնարհութեամբ։

Ժողովեց յիսուն հազար զօրք ու Հայկին պէս խրատեց և յորդորեց, և ամենուն սիրտը գրաւեց և պնդացուց քաջութեամբ պա-

րամ հաւթ պապ է, լօմա թըրսէ մէրանիյէ Հայկ ժը տըլէ գօմէ ղարիպան հըյանի պու կալըք խառապիթի տըդըրըն լընալ Արմէնըստանէ։

١٢٦ Բ. Ժը Հայկէ հաթա Արամ չա՞ւա հաւթ պապ տըպի։

Ճ. Ժը Հայկէ բէշ հաթըրնէ վէ թարզ. Հայկ, Արմէնակ, Արմայիս, Ամասիայ, Գեղամ, Յարմայ, գուրրէ Յարմայ Արամ։

Վէ Արամ ըրահաթիյէ ճասաթէխօ իժպիր գըր, լըօժ ու շալ մաթալա ու շալը տըգըր չա՞ւա ու պըշի՞ թարզ գառի տըպի ազատ գըրընէ վօլաթէվի ժը տաօթէ տըշմընայն։

Գանձ հին պու պը ըրահաթիյէ ճասաթէվի տըպէ ունտա պըգէ վօլաթէվի, լօմա գանձ հիսապ գըր պը ճասաթէխօ պըխըպթընէ վօլաթ ազատ պըպի։

Լօմա գամ գըր վօքալան ու շալը գըր պըվիրան, ըէգտըլ պուն պը մըթըհի ու պը մազըմի։

Բէնձի հազար մէր գօմ գըր, մինայէ Հայկէ շիրաթ գըր ըվան, ու տըլէ համիըան ըէգ գըր. ու զախմ գըր պը մէրանի շարգըրընէ

տերաղմիլ և մեռնիլ, Հա-
յաստան ազատել յամէն ա-
նոր մեռնելէն ։
Ուստի զօրացան սկսեալ
առաջի Թշնամւոյն կարգաւ
երկրորդը և երրորդը Ջարդե-
լով Հայաստան ազատեց,
որով անունը բարձրացաւ,
և սկսան իրեն հպատակնե-
րուն և մանաւանդ իր ազգին,
իր անունը կոչել. Արմենի
ինչպէս որ մինչև աս օրս մե-
զի Արմենի կըսեն ։

127. Հ. Թշնամիները ով
էին ։
Պ. Առաջի Թշնամին էր
Նիւքար անունով Մարաց
իշխանը ։
Որ զանազան գեշութիւն-
ներ և վնաս կը հասցունէր
Հայաստանին ։
Անոր առջև յիսուն հա-
զար զօրքով Արամ ելաւ
զարկաւ և ցրուեց բոլոր
զօրքերը, ու Նիւքարն ալ
բռնեց բերաւ քաղաքի աշ-
տարակի ծայրէն զամեց, և
այնպէս սատակեցաւ յառաջ
քան զՔրիստոսի ծնունդը
1828 տարի ։
Երկրորդ Թշնամին Հայոց
էր Բարշամ անունով Բաբե-
լացւոց իշխանը, որ Հայաս-
տանին շատ վնասներ և նե-
ղութիւններ կուտար ։
Արամ ասոր ալ դէմ ելաւ
զարկաւ և ցրուեց զօրքերը

ու մըրինէ, Արմենիստան
խալաս ըրպէ ։

Ժըպցէմի համի եէգ տըլ
մէրանի պուն ավուլ տասմ
ամէթըն տըշմընէ ավուլ. պը
ըրէգ տըշմընէ տըտու ու սը-
սէ. համի գըռ գըռ Արմէ-
նիստան խալաս գըր. ու նա-
վէվի պըլընթ պու, պընավէ-
վի գովմէվի համթ կազի գը-
րին համթա իմօ Արմէնի. չա-
վա քի ժըմարա կազի տըգըն
Արմէնի ։
127 Բ. Տըշմըն քէ՞ պուն ։

Ճ. Տըշմընէ ավուլ պու իշ-
խանէ գուրմանձան Նիւքար,
քի կալըք խառապի տըգըր
գովմէրա Հայկէ ու ալաթը-
րա ։

Լըպարվի բէնձի հազար
պը ազգարէխօ ըռապու Ա-
րամ շար գըր ու կըրթ Նիւ-
քարէ ու պալա գըր ազգա-
րէվի. ու Անի ըվի լը սար
գասրէ պաժէր պըզմառ-
գըր. հազար հաշթ սաթ ու
պիխթ հաշթ սալ ավուլ Ժը
զայէ Իսայ ։
Տըշմընէ տըտու պու Բար-
շամ իշխանէ Պաղտայէ քի
կալըք խառապի տըգըր. Ա-
րամ լը պարվիժի ըռապու լէ
խըրթ պալա գըր ու Բարշա-
մէ գուշթ, ու եէգ բայէ ա-
լաթէվիրա հըգըմ գըր ։

և Բարշամն ալ մեռցուց և
անոր երկրի մէկ մասն ալ իր
իշխանութեան տակն առաւ ։
Ու երրորդ Թշնամին ալ
Կապադովկիոյ Պայապիս Քաղ-
եայ անունով իշխանն էր. որ
բռնութեամբ կը տիրէր սև
ծովէն մինչև միջերկրական
ծովը ։
Անոր հետն ալ կռուելով
յաղթեց և փախուց Պայա-
պիսը մինչև կղզիներուն մէ-
կին մէջ և ինքը տիրեց անոր
աշխարհին, և իր կողմանէ
տասը հազար զօրքով Մշակ
անուն քաջ այրը կուսակալ
դրաւ և հրաման ըրաւ Հա-
յերէն խօսիլ, ինքը եկաւ
Հայաստան ։
Երկրացիք իրենց լեզուով
Մշակ չկրցան ըսել, Մաժակ
ըսելով անունը մնաց Մաժակ,
և նստած քաղաքին անունն
ալ Մաժակ ըսուեցաւ. վեր-
ջին ալ Կայսերի ըսուեցաւ
մինչև ցայսօր ։
Յոյները այն երկրի անու-
նը առաջին Հայք դրած էին.
երբը Արամ որ ամայի տեղ-
ուանքն ալ շէնցուց բնակիչ-
ներով լեցուց, անտեղուանքի
անունն ալ, երկրորդ երրորդ
ու չորրորդ Հայք ըսուե-
ցաւ ։
Այնքան մեծցաւ Արամին
անունը մինչև անգամ Ասոր-
ւոց Նինոս Թագաւորը Արա-
մին Թագաւորական մարգար-

Տըշմընէ սըսէ պու Պայա-
պիս Քաղեայ, իշխանէ Կէյ-
սարի. քի հըքմէվի ժը պահ-
րէ Թաշ հաթա լը պահրէ ա-
լըյէ մըզըէ ։

Պըվիրաժի շար գըր. բռա-
ւի Պայապիս չու լընավ ա-
տէյէ տուր ու ըվի հըգըմ
գըր ալաթէվիրա. ու տահ
հազար պը ազգարէխօ մշակ
մէր շուընէխօ տանի, ու ամը
գըր պը ըզմանէ Հայկէ խա-
պար պըտըն. ու ըվի ըռա-
պու հաթ ալաթէ Հայկէ ։

Ալաթըու պը ըզմանէ վան
մըշակ նըգարիպուն կօթընէ
ըօմա Մաժակ տը կօթըն, ու
նավէ պաժէրժի Մաժակ մա.
ու բաշէ Կէյսարի հաթ կօ-
թըն հաթաա իմօ ։

Րուման Հայկէ ավուլ տը-
կօն, վէ ալաթըրա, քընկա Ա-
րամ գանձ շինայի գըր, նա-
վէվան հաթ կօթըն, Հայկ է
տըպաւ, Հայկէ սըսէ, Հա-
յկէ չառ ։

Կալըք պըլընտ պու նավէ
Արամ, պատիշահէ Ասուրս-
պիան Մըրխանի, ժէրա թա-
ճէ մըրարի պատիշահի ըշանտ.

տաղարդ թագ ղրկեց, և բոլոր շրջակայ մեծ և փոքր թագաւորներ զինքը սիրեցին և պատուեցին իր արդարութեան քաջութեան համար ։

Յիսուն ութը տարի իշխանութիւն ընելէն ետքը մեռաւ բարի վախճանքով, իր տէրութիւնը թողուց իր Արայ գեղեցիկ որդւոյն ։

Ահա Հայկէն մինչև Արամ եօթը ճիւղ եղաւ. և ասոնց մէջ ի՞նչ քաջութիւններ և ի՞նչ կարգադրութիւններ ըլլալը իմացար և ճանչեցիր ։

128. Հ. Արայ գեղեցիկ ի՞նչ գործ ըրաւ երբ հօր տեղը նստաւ ։

Պ. Արայ գեղեցիկ լաւ կը կառավարէր ազգը բարեկարգութեամբ. բայց իր ողջախոհութեամբը շատ մեծ անուն ստացաւ ։

129. Հ. Արայի ողջախոհութիւնը ի՞նչ բանի վրայօք յայտնի եղաւ ։

Պ. Երբոր Ասորւոց Նինոս թագաւորը մեռաւ, թագաւորական գահը նստաղ ժառանգ որդին փոքր ըլլալով Շամիրամ թագուհին նստաւ, որ էր ժառանգին մայրը ։

Երբոր ժառանգները մեծցան գահը պիտոր նստէին, թագուհին զանոնք թըրբէ անցուց, մինակ վերջին փոքր մանչը թողուց որուն անունն էր Նինուաս ։

ու համի բատիշահէ վօլաթան քի նէց պու ժէրա, կալայ իքրամ ու իզզէթ տըգըրըն ժէրա, ժըպօյէ գանճիթլյէ վիրա ։

Ինէնճի հաշլթ սալ, հը.քըմ գըր բաշէ մըր պը գանճի ու շուժնէխօ տանի գուրրէխօ Արայէ տէլալ ։

Իշտէ ժը Հայկէ հաթա Արամ հալլթ պապ պու, ու լը նավվան գիթ չը՞գաս մըրանի ու գանճի շուղուլ գըրըն, ու նաս գըր մէրանիյէ վան ։

١٢٨ Բ. Տօլալէ Արայ չի՞ ամալ գըր, քընիկա շուժնէ պավէխօ բուունըշտ ։

Ճ. Տէլալէ Արայ պը գանճիթի խօտխիթի տըգըր գավմէխօրա, լաքիմ պը բադըշիթլյէ նաֆսէխօ կալայ պըլընտ գըր նամէվի ։

١٢٩ Բ. Բադըշիթլյէ նամէսէ Արայ մը՞քու խուսայէ ։

Ճ. Բընիկա Նինոս բատիշահէ Ասուրիանի մըր, գուրրէվի բըչուկ պուն, լօմա տիյէվան Շամիրամ սուլթան լըթախիթէ բուունըշտ շուժնէ Նինոս մէրէխօ ։

Բընիկա գուրրէվի մազին պուն քի լը քուրախյէ պավէխօ բուունըշտըրնէ չաղէվան կըհիշտ. Շամիրամ սուլթան տիհէվան, ըխան համի գուշլթ, եէգ գուրրէ բըչուկ

Ահա այս Շամիրամ թագուհին երբ լսեց Արայի գեղեցկութեան լուրը, կամք ըրաւ որ զանի իրեն այր ընդունելով ամուսնանայ Արային հետ. և Հայոց տէրութիւնն ալ միացնելով Ասորւոց տէրութեան հետ Արայն գեղեցիկ թագաւորցընէ երկու տէրութեան վրայ ։

Վասնորոյ յատուկ մարդ ղրկեց իրեն որ ընդունի առաջարկած խնդիրը. բայց Արայ գեղեցիկ չընդունելով մերժեց առաջարկուած խընդիրը ։

Անոր համար Շամիրամ նեղանալով զօրքը առաւ քալեց եկաւ Արայ գեղեցկոյն վերայ, բռնութեամբ կամքը կատարել տալու, բայց զօրացը պատուէր տուաւ որ Արայ գեղեցիկ չըսպաննելով ողջ բռնելով իր ձեռքը բերեն յանձնեն ։

Երբոր Հայաստան մտաւ Շամիրամ իր զօրքովը, Արայ գեղեցիկն ալ իր զօրքովը անոր առջևը ելաւ. երբ պատերազմի սկսան, խեղճն Արայ գեղեցիկ զարկուելով ընկաւ մեռաւ ։

Շամիրամ տեսաւ որ Արայ գեղեցիկ մեռաւ և ինքը իր կամքին չը հասաւ.

հէշտ սաղ, քի նամէվի Նինուաս պու ։

Իշտէ վէ Շամիրամ սուլթան քընիկա պըհիսթ տալալիթյէ Արայ գուրրէ Արամ. պըլ գըր ըվի ժէրա մէր գըրինէ, քի մառ պըդէ, իճառ բատիշահիթյէ Ասուրիանի, ու Արմէնիսթանէ թավհավ պըդէ, ու տալալէ Արայ լը քուրախյէ բատիշահիթյէ հօրատու վօլաթէ պըդէ բռունըշտինէ ։

Լօմա մախսուս մըխիլը.ք ըշանտ ժէրա քի զապուլ պըքէ տիլէկէխօ. լաքիմ Արայ տէլալ գապուլ նա՛ գըր գօրվանտ գաւլաէվի ։

Լօմա Շամիրամ խըլըս պուբուսպու շարէ լըսար Արայ տալալ, քի պը զօռաքի համտէխօ պըտէ գըրինէ. ամմա ազքարէխօրա թէմիհ գըր քի մա գուժըն ըվի սաղ պըկըրթըն Արայէ տալալ ժէրա պինըն թէսլիմ պըդըն ։

Բընիկա բկյէխօ տանի լը Արմէնըստան, Արայ տալալ ժի ազքարէխօ քօմ գըր բռապու լըպարվի, լըվէ շարէ հաթ գուժթըն Արայ դալար ու մըր ։

Շամիրամ տիթ քի Արայ մըր, ու համանէխօ մա նիվճու, լօմա զու լաշէ Արայ

վանորայ շուտ մը Արայի մարմինը բերաւ սենեակի մը մէջ դրաւ գանէ կախարդութեամբ ողջնցընելով իր նըպատակին համար , բայց այս յոյսը ոչինչ եղաւ երբ քանի օրէն ետև տեսաւ որ մարմինը ուռած և հոտած էր . ուստի շուտ մը փոսի մը մէջ պահել տուաւ , և հայերու սիրտը շահելու համար հըռչակեց , թէ կուռքերը Արայի մարմինը լիզելով պիտի ողջացունեն ։

Եւ Շամիրամ տիրեց Հայոց երկիրներուն ու իրեն համար անտեղուանքը ամարանոց մը շինեց , անունը Շամիրամակերտ ըսուեցաւ յետոյ Վան թագաւորը անտեղը շէնցուց մինչև ցայսօր Վան քաղաք կըսուի ։

Երբ Շամիրամ ձմեռը Նինուէ (Մուսուլ) կերթար , Հայոց երկիրը կը յանձնէր Արայի որդւոյն՝ որոյ անունն էր Կարդոս ։

Երբոր ամարանոցը կուգար Նինուէ կը յանձնէր իր փոքրր որդւոյն՝ Նինուասին , և Զրադաշտ իշխանը թիկնապահ դնելով Նինուասին , եղաւ որ Զրադաշտ բանի մը նեղանալով բարկացաւ պատերազմի ելաւ իր թագուհւոյն դէմ ։

Կարդոս Շամիրամին օգնութեան պատերազմի ելաւ

հըմնի տանի օթագէ . ըը տասթէ միւնաճիման հիմ տըգըր տաղպունէմի , քի համեօէ նամաէխօ ճի պըրանիա , ըաքիմ հիմէխօ վալը տարգաթ . չումքի ըաշէ Արայ որմի պի գաթի պու . ըօմա հըըանի վաշարթ չալէ , ու ըըըէ գօմմէ Արմէնի ժըրպօյէ խօշ գըըինէ տանկ գըը .քի ըաչէ Արայ պը զըմանէ ստնաման տըպէ բադիշ գըըինէ սաղ պըպէ ։

Եւ Շամիրամ հըքըմ գըր ըստր Արմէնիսթանէ , ըմէտարէ ժըրպօյէխօ քէօշքըկ չէ գըր , համինէրա . բաշէ Վան բատիշահ գանճ չէնայի գըր նամէյմի հաթա իրօ պաժէրէ Վան թէ կօթըն ։

Թընկա Շամիրամ զըվըռթանէ տըչու ըը Մուսուլէ , ըաթ տըըըատթ գուըըէ Արայ Կարդօսրա ։

Թընկա ժը Մուսուլէ տըհաթ . Մուսուլ տըըըատթ գուըըէխօ Նինվասըրա , ու Զրատաշդ իշխանժի Նինվասրա եասաղճի տըտա ըը պայմի . պու քի Զրատաշդհըըս պու ժը Շամիրամէ ըռապու ըստըմի չարէ ։

Կարդօս խմատէ Շամիրամ հաթ պը ադգարէխօ ,

զօրքով , հոն զարնուեցաւ մեռաւ . իր Անուշաւան որդին մնաց գերի պէս Նինուասին ձեռաց տակը ։

Հիմայ աս տեղը գեղեցիկ Արայի ողջախոհութեանը համեմատ , Յակոբ նահապետի որդին Յովսէփ գեղեցիկի ողջախոհութիւնը կը տեսնանք , որոյ համար լման երկու տարի բանտարկութիւն կրեց ։

Ահա տակաւին գրաւոր օրէնք մը չկար , մարդիկ բընական օրինօք ողջախոհութեան մաքրութեան պատիւը խիստ պահելով մինն բանտի մէջ նստելով , միւսը միայնգամայն կեանքը զոհ ընելով , ցըցուցին ողջապահութեան պատիւը մեծ է քան զմահկանացու կեանքը և քան Ասորեստանի և Հայաստանի թագաւորութիւնը ։

Աւրեմն աշխատինք մենք ալ ողջախոհ և մաքուր վարք ունենալ , Յովսէփ և Արայ գեղեցկոյն նման բարի անուն թողլով աշխարհի ։

130 . Հ . Անուշաւան ինչ եղաւ վերջը ։

Պ . Բարեկամներու ձեռքով Հայաստանի մէկ մասին վրայ վերակացու դրուելով եկաւ Հայաստան . 1260 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը ։

Անուշաւանէն ետև Ասորոց թագաւորին հրամանաւ

ըմէտարէ հաթ գուժթըն ումըր , գուըրէխօ Անուշավան մա մինայէ հէսիր պընտաթէ Նինվաս ։

Նուհա բադիշխէ նամէ Արայ տըպի մանանդէ բադիշխէ նամէ Յովսէֆ տալալ գուըրէ Յակոբ նահապետ . քի տու տալ ըը հաքսէտա մա ժըպօյէ բադիշխէխօ ։

Իշաէ հինդուըանդին գանոնըք թունեապու , պը գանունէ պըխօ իզզէթէ նէֆսէ բադիշխթի հապու ըըպա մըըիվան , ըօմա եէգի տըհաթ գուժթընէ . ու եէգի տըմա ըը հաքսէտա ժըպօյէ բադիշխէ ըըզէխօ , գապուլ նա տըգըըըն իզզէթէ տընէ պը խառապխէ նամէվան ։

Ամժի պը խըպըթըն նամէ բադըշ պունէ . մինայէ Յովսէփ ու Արայ տէըալէ , նամէ գանճ պըհէլինըմք տընէտա ։

١٣٠ Բ . Անուշավան չի՞ պու բաշէ ։

Ճ . Պը տասթէ տօսթան ըստր եէգ ալիէ Արմէնիսթանէ նապըր տանի հաթ Արմէնիսթանէ բաշ զայէ Քրիստոս ١٢٦٠ սալ բըշթ Անուշաւանէ պը ամրէ հունթքառէ Ասորիանի կալըաք իշխանէ Արմանիան բայ

շատ իշխաններ իրարու ետև Կուսակալութիւն ըրին Հայաստանի մէջ, որոց վերայ յատուկ պատմութիւն մը չը կայ. ահա հետզհետէ Կուսակալութիւն ընող իշխաններու անունները, ասոնք են ։

Անուշաւան. Պարէտ. Արբակ. Զաւան. Փառնաս. ասոր օրով է Յեսու Խորայէլացիները Քանանեաց երկիրը տարաւ և Քանանացիները ղարկաւ ցիր և ցան ըրաւ ։

Քանանացիներէն մեծ իշխան մը ան ատեն փախստական Հայաստան գալով մնաց. և անկէց յառաջ եկաւ Գընթունեաց նախարարութիւնը ։

Փառնասէն ետքը. Սուր. Հաւանակ. Վաշտակ. Հայկակ. Ամպակ. Առնակ. Շաւարշ. Նորայր. Վստասկար. Գոռակ. Հրանդ. Ընձակ. Գըղակ. Հաւրոյ. Զարմայր. Պերճ. Արբուն. Հոյ. Յուսակ. Կայպակ. Հսկայորդի ։

Ասոր օրովը Ասորեստանի Սենեքերիմ թագաւորի որդիքը. Ադրամելէն ու Սանասար իրենց հայրը մեռցնելով փախան եկան Հայաստան Հսկայորդւոյն.քով ։

Անկէ մեծ պատիւ տեսնալով մնացին.քովը, որոցմէ յառաջ եկան Արծրունեաց

հավլուտու ըռունըշտըն ը հըքմէ, ժըդոյէվան մախսուս նազլխէթըք թունէ իշտէ նավէվան բայ հավլուտու տաթինըմք ըմէ տարէ ։

Անուշաւան, Պարէտ, Արբակ, Զաւան, Փառնաս, Բօժէվի Յեսու գովմէ Խարայէլ պըր վօլաթէ Քեաեաց ու գովմէ Քանանէ գուժթ գըռ գըր ։

Մէ չաղէ ժը եէգի Քանանէ ըրաւի հաւթ ը Արմանըռթանէ մա ըմէտարէ ժըմէ բէշ հաւթ գովմէ գընթունէ ։

Բայ Փառնէսէ ըռունըշտ, Սուր, Հաւանակ, Վաշտակ, Հայկակ, Ամպակ, Առնակ, Շաւարշ, Նորայր, Վստասկար, Գոռակ, Հրանդ, Ընձակ, Գըղակ, Հաւրոյ, Զարմայր, Պերճ, Արբուն, Հոյ, Յուսակ, Կայպակ, Հըսկայորդի ։

Բոժի գուրրէ հունթքաւէ Սըրխանի Սենեքերիմ, Ադրամէլ ու Սանասար, պավէվան գուժթըն ըրաւին հաթըն Արմանըռթան ըպայ Հըսկայորդի ։

Ժըմէ կալըպք իգլէթ տըթըն, ման ըպավի. ժըվան բէշ հաթըն գովմէ Արծրու-

և Գընթունեաց նախարարութիւնները. տես Աստուածաշունչ գրքի Դ. Թագաւորաց ԺԹ. գլուխ 37 համար ։

Ահա 1600 տարուան մէջ սկսեալ Հայկէն մինչև ցՀսկայորդին 35 նահապետք իշխեցին Հայաստանի. և ապա Պարոյր եղաւ թագաւոր Հայոց ։

131. Հ. Պարոյր իշխանը ինչ կերպով կըցաւ թագ առնուլ և առաջին թագաւոր ըլլալ Հայոց ։

Պ. Յայտնի է որ Արայ գեղեցիկ մեռնելէն ետքը մինչև Պարոյր իշխանը Ասորոց թագաւորի հրամանին տակն էր Հայաստան երկիրը. և անոր հրամանովը Հայոց իշխանները Կուսակալութիւն կընէին Հայաստանին մէջ ։

Երբոր Մարաց առաջին թագաւորը Կիաքսար Ասորւոց Սարթանաբաղ (Սարակոս) թագաւորի վերան պատերազմի ելաւ. և մեր Պարոյր իշխանին խոստացաւ թագաւորական թագ տալ եթէ օգնելով իրեն յաղթութիւն ընէն ։

Եղաւ որ Պարոյր օգնելով յաղթութիւնը եղաւ, Պարոյրն ալ անկախ թագաւորութեան թագը դրաւ գըլուխը. 620 տարի քան զՔըրիստոսի ծնունդը յաշխարհ

նի ու Գընթունի, պընէրհ քիթապէ բագըշ, Դ. Թագաւորաց սարի ١٩ խանի ٣٧ ։

Իշտէ ըմնավ ١٦٠٠ սալան. ժը Հայկէ հաթայ Հըսկայորդի սիհու բէնճ իշխան հըքըմ գըրըն բաշէ Պարոյր պու բատիշահէ Արմէնիսթան ։

١٣١ Բ. Պարոյր չի՞ թարզ բատիշահ պու ։

Ճ. Բայ մըրինէ Արայէ տըլալ հաթայ վախթէ Պարոյր իշխան Արմէնիսթան պըն սաաթէ հունթքաւէ Սուրիանի պու պը ամբէվի ըռունըշտըն ու ըռապուն ։

Քընկա հունթքաւէ քուրմանճ կիաքսար ըռապու շարէ ըստր հունթքաւէ Սուրիանիեան Սարդանաբաղ (Սարակոս) Պարոյր իշխանէ մարա ղավէ գըր հարքա ժէրա եաւարմ պըքէ, բըշթ փաթուաթէ ժէրա թաճէ բատիշահի պըտէ ։

Պու քի փաթըհ գըր. Պարոյր իշխանէ մարա տանի թաճէ բատիշահի. գըր բատիշահ. բաշ ղայէ Քրիստոս. ٦٢٠ սալ ։

յառաջ։

Ոմանք ալ կըսեն թէ, Մարաց վարբակէս իշխանն էր կործանիչ Ասորոց տէրութեան. և Պարոյրին թագադրողը. 900 կամ 850 տարի յառաջ Թուականին Քրիստոսի։

Այս շփոթութիւնը Քիւրտըսթանցի հայերուն վնաս մը չունի. մինակ այս պիտի իմանան որ. մեր Հայոց առաջին թագաւոր Պարոյր Հայ իշխանը եղաւ իր քաջութեամբը։

Հէնք քաժի տըղէժըն, Վարբակէս իշխան պու գալընտօղէ բառիշահիթյէ Ըս-րիանի, ու թաճ տանօղէ Պարոյր ٩٠٠ սալ ավուլ ժը զույէ Քրիստոս։

Վէ գըրտահան խաստըրըք նազէ գոմմէ Արմէնյէ Քիւրտիսթանէ. լազըմէվան պըզանըն քի բառիշահէ ավվուլ Արմէնիեան Պարոյր իշխան պու ըը խօրդը մերանիթյէխս։

Զարմանալի քաջութիւններ քաջազանգուր մեր Հայկին
Աստուածատուր յաղթութիւններ խոհեմամիտ Արամին,
Ի՞նչ ողջախոհ մաքրութիւն էր գեղեցկատես Արային
Որոնք մարդկանց, սրտերն իրենց իմաստութեամբ գրաւեցին։
Անիկ ըրէ ասկէց ետքը Պարոյր Տիգրան եւայլն
Հայկազանց քաջ թագաւորնուս, օտարաց հետ տուրքան,
Որով եղան աշխարհաշէն իրենց բնական երկիրնուն
Ուր որ Հայեր վայելեցին իրենց կենաց օրերուն։
Դուն ալ խելքըդ գլուխըդ բե՛ր, ամէն գործքըդ կարգի դի՛ր,
Ազգիդ պատույն, և հաւատոյն միշտ ջատագով դուն եղի՛ր
Մի՛ նմանիր վատ գէշերուն, ազգիդ օգտէն զանց առնէր,
Նա մի՛ քնանար գործքերուդ մէջ, որպէս հօգնած կանգ առնէր։
Որոնք որ թոյլ հոգւով մարմնով միշտ ծուլութք շարժեցան
Բոլոր ընչից և մեծութեանց դատարկ ունայն թափեցան,
Եղան աղքատ ողորմելի, գերի անանկ աշխարհի
Ու 'ի հարկէ կարօտ եղան ծառայելու այլ ազգի։

ԳԼՈՒԽ Ե.

Այս գլխուն մէջ կը պատմուի Հայկազանց Թագաւորներու գործերը մինչեւ ցվերջանալը Հայկազանց տէրութեան։

ՍԱՐԻ ԲԷՆՃ

Իշպու սարըֆտա նագըլ օլուր ամալը բատիշահան Հայք ալէրը, հալը գալընէ հըքմը ալէնէ Հայքէ։

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ.

132. Հ. Պարոյրէն ետև ո՞վ նստաւ թագաւոր։

Պ. Հրաչեայ, որ ասիկայ Նաբուգոդոնոսոր թագաւորին հետ, Երուսաղէմ եկաւ Հրէից ազգը գերի տարաւ Բաբելոն։

Հրաչեայ մեր թագաւորը Նաբուգոդոնոսորէն խնդրեց որ հրեայ Շամբաթ անունը Հրէից իշխանը իրեն տայ հետը Հայաստան բերէ։

Ընդունեց արքայն խնդիրը և շնորհեց. բերաւ Հայաստան հիւսիսային կողմերը տեղ տուաւ և բնակեցան. որ ասոնցմէ յառաջ եկաւ Բագրատունեաց մեծ նախարարութիւնը։

133. Հ. Հրաչեայէն ետքը ո՞վ նստաւ Հայոց թագաւոր։

Պ. Հրաչեայէն ետքը իրարու ետև նստեցան վեց թագաւորք, Փառնուաս. Պաճոյճ. Կոռնակ. Փաւոս. Հայկակ. Հայկակէն ետքը նստաւ իր որդին Երուանդ որ այս Երուանդ առաջին մինակ չորս տարի թագաւորեց մեռաւ, վասնորոյ իրեն Երուանդ Սակաւակեաց ըսուեցաւ. իր տեղը նստուց իր

ՆԱԳԼԷ ԱՐՄԷՆԻԵԱՆ

١٣٢ Բ. Բըշլթէ Պարոյր քէ՞ ըունընշը բատիշահ։

Ճ. Հրաչեայ. քի պը հունթքառէ Պաղտատէ ըռապու ըը գուտսէ հէսիր պըր գոմմէ Եահուտիեան ըը Պաղտատէ։ Հունթքառէմա Հըրաչեայ մը Նաբուգոթնօսօր ուխասըթ Շաբաթ իշխանէ Եահուտիեան. քի պինէ Արմէնիսթանէ։

Խունթքառ տիլէկէվի գապուլ էըը, տայ ժէրա, Անի ալըբ Շամալ ճիտայ ժէրա ըունընշը, ժըլէ բէշ հաթ գոմմէ մաղըն Բագրատունէ։

١٣٣ Բ. Բըշլթէ Հրաչեայ քէ՞ ըունընշը բատիշահ Արմէնիեան։

Ճ. Բըշլթ Հրաչեայ շաշ հունթքառ բայ հավուտու ըունընշալըն, Փառնուաս, Պաճոյճ, Կոռնակ, Փաւօս Հայկակ. բըշլթէ Հայկակ ըռունըշը գուրըէվի Երուանդ ավուլ։

Երուանդ ավուլ չառ սալ հունթքառի էըը բաշէ մըը, լօմա ժէրա ըմըռէ գըրայ կօթըն. բայըլի ըունընշը գուր-

որդին Տիգրան առաջին ։

134 . Հ . Տիգրան ի՞նչ քաջութիւն ըրաւ և ի՞նչ գործ ։

Պ . Նախ որ իր երկիրները որ թշնամիներ յափշտակած էին , զանոնք վերստին ետ դարձուց քաջութեամբ ։

Երկրորդ Տիգրանակերտ . Տիարպէքիր քաղաքը շինեց բնակիչներով լեցուց ։

Երրորդ Հայաստանէն դուրս Յունաց բնակիչները որ Ասիոյ մէջ կը բնակէին , անոնց ալ տիրեց ։

Չորրորդ Մարաց Թագաւոր Աժդահակին յաղթեց շատ մը ոսկի և արծաթ և այլ ապրանքներ աւար առնելէն ետքը , տասը հազարէն աւելի ընտանիք բերաւ Մասիս լերան բոլորտիքը դրաւ ։

Եւ իր քոյր Տիգրանուհին ալ Տիգրանակերտ քաղաքի մեծ պալատին մէջ դրաւ և բոլոր արքունի եկամուտները նոյն նահանգին քրոջը ռոճիկ ըրաւ ։

Հինգերրորդ շատ զօրքով Կիւրոս Պարսից թագաւորին հետ գնաց Բաբելոն պատերազմ , հոն շատ քաջութիւններ ըրաւ Հայոց անունը բարձրացաւ ։

Երեմիա մարգարէն հարիւր տարի յառաջ Հայոց զօրքերուն գունդը Բաբելոնի վե-

րէվի Տիգրանէ ավուլ ։

١٣٤ Բ . Տիգրանէ ավուլ չի՞ մէրանի շուղուլ գըր ։

Ճ . Էվուլ վօլաթէվի ժը տասաթէ ըժմընան խալաս գըր . շուհատ ըսլթանո ալը մէրանի ։

Անըսէ , պաժէրէ Տիէրպէքիր չէ գըր . պը շինայի դըժի գըր ։

Ալսէժի , ժը Արմէնըստանէ տարըլա հարչի գոլմէ ըրուժ հալպու , քի տըրուռնըշթըն վէ ալի . լըսարըլան հըքըմ գըր ։

Չառժի , Աժդահակ բատիշահէ գուժթ . կալըսք հէսիր ու մալընան կըրթ , տաս հաղար խանիէ քուֆլէթ , պը պէր ու պը պիվ անի հալթ . տաս հաղար մալ պալտ գըր տարէ չկէյէ Մասիս լըվէ տարէ տաքին գըր ։

Ու խուշքէվիժի Տիգրանուհի , տանի ըը Տիէրպէքիրէ սէրայէ մաղին . ու համի հասիլաթէ ըլաթ տայ ժէրա թային ու թայանաթ ։

Բէնձժի , պը կալըսք ադգարէխօ չու շարէ Պաղտայէ պը շահէ Աձամ . քի նավէվի Կիւրոս պու . կալըսք մէրանի գըր ըըվէ շարէտա , ու նավէվի պըլընտ գըր ։

Մաս սալ ավուլ Երեմիա բէյղամպէր ժըպօյէ չույնէ շարէ Պաղտայէ ադգարէ Ար-

րայ պատերազմի երթալու համար մարգարէացած էր ։

Ինչպէս որ կըսէ . [illegible] ևն . Երեմ ԾԱ . գլուխ 27 համար ։

Ահա տես ինչպէս Աստուած կըյիշատակէ մարգարէի բերնով Հայոց Թագաւորութեան զօրքերը և իրեն դէմ ապստամբ ազգին վերայ վըրէժառու կ'վերցունէ ։

Աստուած ամէն ժամանակ իր կամացը հնազանդ ազգերը միշտ զօրութեամբ փայլեցուցած է և կ'փայլեցունէ զանազան շնորհքներով . ուրեմն ջանք ընեմք Աստուծոյ հնազանդ ըլլալու , ու անոր ծառայելու պատուէրները պահելով ։

135 . Հ . Տիգրանին տեղ ո՞վ յաջորդեց ։

Պ . Տիգրան երեք որդի ունէր , որոց մեծն էր Վահագըն . որ նստաւ հօր տեղը եւ շատ քաջութիւններ ընելուն համար իրեն արձանը կանգնեցին Հայեր Վրաստանի մէջ և կ'պաշտէին ։

Վահագնէն ետքը յաջորդեցին Արդոյ Մրդիս , ինչ-

մէնի , խուդայի գըրի պու ըը նավ քիթէպէխօ տարի բէնձի եէգ , խանի պիրմ ու հալթ ։

[illegible]

Իշտէ պընէրհ չալա խօսէ պը տալէ բէյղամպէր ադգարէ հունթքառէ արմէնի ըռատըգէ ըսար վէ խալգէ , քի տալ պունէ ըսպար խուտի . ու հայիֆէխօ տըլթինէ ժըվան ։

Խուտի համի չաղ ժէրա մըթիհ գոլման թըմ պը գուվէթ պըլընտ գըրիէ , ու տըգէ թարղ պը թարղ քարամաթէխօ , տէ՞ գէյրաթ պըքըմք թամպիհէվի կըրթընէ ու ժէրա պը մըթիհի ղուլամ գըրնէ .

١٣٥ Բ . Ճունէ Տիգրան քէ՞ պուհօրդ ։

Ճ . Սէ գուրրէ Տիգրան հապու . գուրրէ մաղըն քի նավէվի Վահագն պու , ըռունըշտ շուշնէ պապէխօ ։

Ու կալըսք մէրանի գըրինէվիրա . ըը Կուրճիստանէ գավըրէ պըլընտ նշան տանին ու տը հապանտըն ։

Բայ Վահագ ըռունըշտըն բայ հավիւտու գուրրէվի .

պէս որ ընդարձակ պատմութեան մէջ կերևի ։

Վահագն. Արաւան. Ներսէհ. Արմոգ. Բագամ. Վան ։

Վան թագաւոր Շամիրամ թագուհւոյ շինած ամրանոցը լաւ մեծցնելով բազմամարդ քաղաք մը ըրաւ. որոյ անունովը մինչև ցայսօր Վան կըսուի. և իր տեղը յաջորդեց Վահէ ։

136. Հ. Վահէ ինչ գործ ըրաւ ։

Պ. Վահէ պատերազմի ելաւ Աղէքսանդրին դէմ, զարնուեցաւ մեռաւ. քան ըզ Քրիստոսի ծնունդը 328 տարի յառաջ. 1800 տարի տևեց Հայկազանց թագաւորութիւնը. Վահէի մեռնելովը վերջ եղաւ ։

137. Հ. Հայկազանց թագաւորութիւնը վերջ ըլլալէն ետքը ո՞վ տիրեց Հայաստանին ։

Պ. 170 տարիի չափ Հայաստան երբեմն Աղէքսանդրի կողմէն և երբեմն Ասորոց թագաւորի կողմէն, և երբեմն Հայոց իշխանները կառավարեցին ։

Երբ Պարթևաց ցեղէն Արշակ քաջը ելաւ, նորէն Հայոց թագաւորութիւնը կանգնեցաւ անոր ձեռքովը ։

138. Հ. Հայկէն մինչև

չավան քի նադըր տըպի պը ձի լը քիթէպէ նագլէ մադըն ։

Վահագն, Առավան, Ներսէհ, Արմոգ, Բագամ, Վան ։

Վան հունթքեառ Զօղանէ Շամիրամ սուլթան, պաժէր չէ գըր, ըը նավի շինայի գըժի գըր, նավէյի տանի պաժէրէ Վան, հալթայ իրօ. ուշույնէյի ըուունըշա Վահէ ։

١٣٦ Ս. Վահէ նէ՞ շուղուլ գըր ։

Ճ. Վահէ լըպար Աղէքսանդր շարէ ըռապու հաթ գուժթըն ու մըր, ժը ղայինէ Քրիստոս ավուլ ٣٢٨ սալ ։ ١٨٠٠ սալ հունթքեառլըթյէ Արմէնի մայ. քընկայ վահէ մըր հունթքեառիթյէ Արմէնի գալհանտ, բաշլըն պու ։

١٣٧ Ս. Բայ գաւթանորընէ բատիշահիթյէ Արմէնիան քէ՞ հըքըմ գըր Արմէնիստանէրս ։

Ճ. Պը գաւէ սալէ սաս ուհալթէ բաշայ ու միրխմիրան հըքըմ տըգըրի պուն, չաղը.ք ժը ալըյէ Աղէքսանդր Մակէդօնէ, ու չաղը.ք ժը ալըյէ բատիշահէ Ասուրիանէ ։

Քընկայ ժը գայլէ Պարթևէ մէրէ Արշակ ըռապու, պը սաթէյի տխսա բատիշահիթյէ Արմէնի ըռապու ։

١٣٨ Ս. Ժը Հայկէ հաթա

Արշակ. ի՞նչ քան նահապետ և քանի՞ թագաւոր եկան և կառավարեցին Հայոց տէրութիւնը ։

Պ. Քրիստոսի յաշխարհ գալէն 2350 տարի յառաջ. Հայկ նահապետնիս եկաւ. և անկէց ետքը Արմենակ. Արմայիս. Ամասիա. Գեղամ. Յարմա. Արամ. 1300 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծընունդը ։

Արայ գեղեցիկ. Կարդոս. Անուշաւան. Պարէթ. Արբակ. Զաւան. Փառնաս. Սուր. Հաւանակ. Վաշտակ. Հայկակ առաջին. Ամպակ. Առնակ. Շաւարշ. Նորայր. Վստաշկար. Գոռակ Հըրանտ. Ընձակ. Գըղակ. Հօրոյ. Զարմայր. Պերճ. Արբուն. Հօյ. Յուսակ. Կայպակ. Հրկայորդի ։

Ասա Հայկէն մինչև Պարոյր իշխանը. որ է 2350 մինչև 604 տարի յառաջ քան ըզ Քրիստոսի ծնունդը. նահապետական իշխանութիւն էր Հայոց տէրութիւնը. և ապա թագաւորական իշխանութիւն սկսեալ 'ի Պարոյրէ ։

Թագաւորք Հայոց Պարոյր. Հրաչեայ. Փառնուաս. Պաճոյճ. Կոռնակ. Փաւոս. Հայկակ երկրորդ. Երուանդ առաջին. Տիգրան առաջին. Վահագն. Առաւան. Ներ-

Արշակ, չըգա՞ն պապէ աշխրան ու չըգա՞ն բատիշահ հաթըն խտարէ գըլըն բատիշահիթյէ Արմէնիեան ։

Ճ. Ժը Քրիստոս ըընէ հաթընէ ٢٣٥٠ սալ ավուլ, Հայկ պապէ աշիրան հաթ ։ Ու ժըվէ բէվա. Արմէնակ, Արմայիս, Ամասիա, Գեղամ, Յարմա, Արամ ١٣٠٠ սալ ավուլ ժը ղայինէ Քրիստոս ։

Տըլայէ Արայ, Կարդոս, Անուշաւան, Պարէթ, Արբակ, Զաւան, Փառնաս, Սուր, Հաւանակ, Վաշտակ, Հայկակ ավուլ, Ամպակ, Առնակ, Շաւարշ, Նորայր, Վըստաշկար, Գօռակ, Հըրանտ, Ընձակ, Գըղակ, Հօրոյ, Զարմայր, Պէրճ, Արբուն, Հօյ, Յուսակ, Կայպակ, Հըրկայորդի ։

Իշտէ ժը Հայկէ հաթա Պարոյր իշխանէ. քի ٢٣٥٠ սալէ հաթա. ٦٠٤ սալ ավուլ ժը ղայինէ Քրիստոս. հըքմէ Արմէնիեան պու պը խտարէյէ պապէ աշիրան. ու բաշէ հըքմէ բատիշահի ժը Պարոյրէ բէշ հաթ ։

Բատիշահան Արմէնի. Պարոյր, Հրաչեայ, Բառնուաս, Պաճոյճ, Կոռնակ, Բաւոս, Հայկակէ սանի, Երուանդ ավուլ, Տիգրանէ ավուլ, Վահագն, Առաւան, Ներ-

սէհ. Զարեհ. Երմող. Վան. Վահէ։

Այս 17 հատ թագաւորք Հայոց որք իրարու ետեւ յաջորդեցին. եւ Աղեքսանդր Մակեդոնացին վերջացուց. Կուսակալներ նստեցան անկէց ետքը։ Յառաջ քան զծնունդն Քրիստոսի 330 ամի. Կոտորեալ բնաւ Աղեքսանդրի. բնաւ Արարատ եւ բնաւ Հայոց նստեալ կուսակալք։ Միհրան. Նէոպտոլեմոս. Արդուարդ. Արտաւազ. Արտաշէս. Զահրան. Միհրաբուզան. Արտաւազդ։

Այս 8 կուսակալք 170 տարուան մէջ նստեցան. ուստի 150 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը վերստին ծաղկեցաւ Հայոց թագաւորութիւնը Արշակ քաջ Պարթեւաց ցեղին թագաւորին ձեռքով. իր եղբայր Վաղարշակը կարգեց Հայոց թագաւոր. վասնորոյ Արշակունեանց թագաւորութիւն բռնեցաւ զինի Հայկազանց թագաւորութեան, երկրորդ թագաւորութեան անունը։

սէհ, Զարեհ, Երմող, Վան, Վահէ։

Իշտէ 17 բատիշահան Երմենիքի բայ հալ ու տու ըռունըրշտըն, քի բաշէ Ալէքսանդր Մակեդոնէ բաշինէվան անի քի միրիմիրան ու բաշյա ըռունըրշտըն։ Քըր գայն է Քրիստոս ՅԼ սալ ավըլ. մերեմերան հարեա ծը ալէյէ Աղեքսանդրէ. հարեա ծը ալէյէ Մերանի, բարէ գրօղէ հըրեմէ Արմենեան։ Միրհան, Նէոպտոլեմոս, Արդուարդ, Արտաւազ. Արտաշէս, Զահրան, Միհրաբուզան, Արտաւազդ։

Իշտէ հաշթ բաշյա ըննավ ՃՀ սալէ ըռունըրշտըն, ու ՃԾ սալ ավըլ ժը զայինէ Քրիստոս, տիսա բատիշահիթիյէ Էրմենի ըռապու պըտասթէ Արշակ բատիշահէ. քի ժը աշրէ Պարթեւէ պու։ Բի Վաղարշակ պըրայէվիժի ըըսար Էրմենիեան բատիշահ սանի. ըօմա բատիշահիթիյէ Արշակունի կավէ գըրըն, բըշթ բատիշահիթիյէ Աշըէ Հայկէ, նամէ բատիշահիթիյէ սանի։

Երբ վերջացաւ մեր հայկազանց նահապետաց տէրութիւն
Ու վերացաւ թագաւորնուս քաջ բազկերէն զօրութիւն.
Մնաց ազգը անօգնական եւ անխնամ եւ անտէր,
Հարիւր յիսուն տարի յառաջ քան զՔրիստոս դէպքն էր։
Լացին լերինք Հայաստանի. գլուխնին վար ծռեցին
Դաշտ եւ ցորեր սեւեր հագան անմխիթար ողբացին.

Թէ մերայինք եւ թէ օտարք երբ այս ցաւը զգացին
Միահամուռ ողբի ելան վարսափետուր կոծեցին։
Լացաւ Հայկը, ողբաց Արամ, կոծեց Պարոյր թագաւոր,
Նախարարներ զօրապետօք հանդերձ հագան սգաւոր.
Իշխանազունք գաւառապետք եւ հացալիք մելքներ,
Ու հագուեցան յօրինեցին Հայաստանին նոր ողբեր։
Հարք եւ որդիք մարք եւ մանկունք որբորդներ ցանկալի,
Երամովին Տրխուր դիմօք, երգեր կ'ըսեն ողբալի.
Նոր փեսաներ հարսերուն հետ ուրախութեան փոխարէն,
Աղի ջրեր, իրենց աչքէն վար կը թափի գետօրէն։
Այս տրտմագին ողբերգութեանց Հայաստանի ձայները,
Շուտ մը ելաւ երկինքին մէջ արդարութեան առջեւը.
Ողորմութիւն էր բարեխօս, խաղաղութիւն անոր հետ,
Ինկան իջան մեր Հայաստան մեղ վերստին կանգնել պետ։
Յետ այսօրիկ մոխիկ ըրէ Արշակունեանց տէրութեան,
Ուր որ պիտի հզօր փայլէր, նոր հայկական զօրութեան.
Լաւ մը կարդայ միտքըդ պահէ թագաւորաց շարքերը,
Մեծ Արշակէն մինչեւ Աբգար թագաւորնուս անցքերը։

ԳԼՈՒԽ Ջ.

Այս գլխուն մէջ կ'պատմուի Արշակունեանց թագաւորներու գործերը. մինչեւ յԱբգար թագաւոր. որուն ժամանակին ծնաւ Քրիստոս։

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ.

139. Հ. Ո՞նչպէս եղաւ որ նորէն ծաղկեցաւ Հայոց թագաւորութիւնը։

Պ. Պարթեւ ըսուած ցեղէն Արշակ անուն կտրիճ մարդ մը ելաւ գլուխ եղաւ իր ազգին։

Վերջը իրեն թոռը Արշակ անունով անձր, շատ իմաս-

ՍԱՐԻ ՇԱՀ

Պըլիւ սարիտէ նագլ օլուր հըրոգաթէ բատիշահան Արշակունէ։ Հաթա Աբգար բատիշահէմայ, ժէ ը ըօծէվէ պայ Քրիստոս։

ՆԱԳԼԻ ԳՈՎՄԻ ԱՐՄԵՆԻ

ՃԼԹ Բ. Ձավա՞ պու քի տիսա ըռապու բատիշահիթիյէ Էրմենի։

Ճ. Ժըր աշըրէ Պարթեւ մերըք ըռապու նամէյի Արշակ պու սարէ գոմէխս։

Բաշէ Թոռինէյի Արշակ, մըրու վըք մէր ու պը իմխէթ

տուն ու կարիճ ըլլալով շատ քաջութիւններ ըրաւ. անոր համար Թագ դրին գլուխը եղաւ Պարթևաց Թագաւոր։

Նաև այնքան զօրացաւ շատ երկիրներ առնելով մինչև եկաւ հասաւ Հայաստանի սահմանին։

Ուստի իր Վաղարշակ անուն եղբայրը Հայոց Թագաւոր կարգելով ղրկեց եկաւ Մծբին այն է Նէպին, հոն նստաւ։

140. Հ. Վաղարշակ երբ նստաւ Թագաւորութեան աթոռը ինչ գործ ըրաւ։

Պ. Նախ գրեց իր եղբօրը Մուսուլ ղրկեց, խնդրեց Հայոց Թագաւորութեանց վրայօք պատմութիւնը դիւանատանէն հանել իրեն ղրկել։

Վասնորոյ Մար Աբաս Կատինացի իմաստուն մարդը. որ քաջ գիտէր Ասորերէն և Յոյներէն գրել կարդալ, զանիկայ ալ գրին հետ ղրկեց.

Արշակ իր Վաղարշակ եղբօրը խնդիրը կատարելու փափաքով բացաւ գրատունը Մար Աբաս մտաւ ներս, ուզած պատմութիւնները առաւ բերաւ Վաղարշակին. որ մեր Խորենացին ալ անկէց առած գրած է Հայոց պատմութիւնն։

Երկրորդ Կապադովկիոյ իշ-

պու, ու կոլայք մերանիթի գըր, սօնրա սարէվի Թաճ տանին պու բատիշահէ Պարթևան։

Ու աֆգաս մէր ու պըհըքմ պու կոլայք վօլաթ ըսթանտ, հաթմ հաթ կիհիշթ ըը Արմէնիստանէ։

Լօմա սրէվիժի Վաղարշակ գըր բատիշահէ Արմէնեան, ըշանտ, հաթ մըսէպինէ ըըվէտարէ բռունըշտ։

ՃԽ. Բ. Վաղարշակ գընկա բռունըշտ ըքըրսխէ խունթքառի, չի՞ շուղուլ գըր։

Ճ. Պաղըզ նուխս ըըրէյէխօրա, ըշանտ Մուսուլէ, տիլէկ գըր քի նազլէ խունթգառիթլյէ գօվմէ Արմէնիեան ժէրա ըըշինէ։

Լօմա խըխմար Մար Աբաս Կատինէ, քի գանձ տըղանի պու ըզմանէ ըրումէ ու Ասրիեանի խունարըն, ըլիժի ըշանտ ըըգաղըլ։

Արշակ տիլէկէ ըըրէխօ ժըպօյէ սարի գըրին վաղըր քիթէպխանէյէ խունթքառի, ու Մար Աբաս գաթ գէտա հարչի նազլէ գօվմէ Արմէնի տիթ ըսթանտ ու անի Վաղարշակըրա. քի Մովսէս Խորէնէմաժի ժըլէ ըսթանտ ու նըվիսանտ նազլէ Արմէնիեան։

Տըատու իշխանէ Կապա-

խանը որուն անունն էր Մօրփիւղիկէս, որ Վաղարշակին վերայ շատ զօրքով եկաւ պատերազմելու. Վաղարշակ զանի բռնեց մեռցուց, և երկրին ալ տիրեց։

Նաև Բագարատ իշխանին ալ ապագայ Թագաւորներու գլուխը Թագ դնելու իշխանութիւնը տուաւ. ըրաւ զանի Թագադիր, և ասպետ, և ցեղին անունն ալ հրաման ըրաւ որ իր անունովը կանչուին Բագրատունի։

Երրորդ Վան քաղաքը նորոգեց. գեղեր և զաստապաներ շինելով շէնցուց. և այլ շատ երևելի գործքեր ըրաւ. քսան երկու տարի Թագաւորութիւն ընելէն ետքը Մծբին (Նէպին) քաղաքին մէջ մեռաւ։

Տես այս Թագաւորի իմաստութիւնը, ու ազգասիրութիւնը, որ իրեն իշխանութեան գտնուած ազգերուն և մանաւանդ Հայոց անցեալ գործուածներուն պատմութիւնը լսելու փափագանօք եղբօրմէ խնդիր կընէ, Մար Աբաս Կատենացի ձեռքով իր բաղձանքը լցնելով Հայոց պատմութիւնը 'ի լոյս կը հանէ. հիմայ ալ մեք և մեր որդիքը կը վայելենք։

141. Հ. Վաղարշակի տեղը ով նստաւ։

զօլկէ, քի նամէվի Մօրփիւղիկէս պու. քի պը կոլայք ագքար հաթ լըսար Վաղարշակ բավչունէ, Վաղարշակ ըլի կըրթ ու գուժթ, ու վօլաթէվիժի ըսթանտ։

Ու Բագարատ իշխանէժի գըր սարէ բատիշահան Թաճ տանօղ, ու սայ ժէրա վէ հըքիմէթիթլյէ, ու գըր ըլէ մազըն, ու ամըր գըր պընավէվի կազըն պըգըն նամէ Աշբաթէվի Բագրատունէ։

Սըսէ. պաժէրէ Վանէ նու գըր. ու պըկունտ ու զաստպէ շէնայի գըր, ու կոլըք խույայի մազըն շուղուլան գըր, պիսթ ու տու սալ խունթքառիթի գըր, ըը պաժէրէ Մըսէպին մըր։

Պըներհ խըմլյէթէ, ու գօվմհայանըընէ վէ խունթքառէ, քիպըն հիքմէխօ հարչի գօվման հաղուն, ու պէթըր Արմէնիեան համի նազլէվան կօտարի գըրինէ հավէս գըր, ու ժը պըրէխօ տիլէկ աըգէ պը տասթէ Մար Աբաս Կատինէ հավէսէխօ թըժի աըգէ. նազլէ գօվմէ Արմէնի խույայի աըգէ. քի Նուհա ամժի, ու գուրբէմաժի պը հավէս տըխույնըն։

ՃԽԱ. Բ. Շունէ Վաղարշակ քէ՞ բռունըշտ։

Պ. Իր որդին առաջին Արշակ. որն որ շատ բարեկարգութիւններ ընելով երկիրը զարդարեց։

Իրեն նիզակի ջուրը, օձերու արիւնով տրուած ըլլալով, ուր որ զարնէր շուտ մը գործ կը տեսնէր։

Բագրատունեանց ցեղին շատ նեղութիւն տուաւ որ Հրէական օրէնքը ձգեն կռապաշտ ըլլան, երկու մարդ ալ սպաննեց։

Այս նեղութիւններուն չդիմանալով մինակ շաբաթ օրերը որսի, և պատերազմի երթալու, և մինչ զաւակնին չթլփատելու յանձն առին։

Որովհետև Արշակ հրաման ըրած էր թլփատուածներուն աղջիկ չտրուի. կնութեան համար. ատանկով օր քան զօր ազգը կը զօրացունէր, և յառաջ կը տանէր։

Պոնտացւոց դէմ պատերազմի ելաւ յաղթեց և տիրեց, տասն երեք տարի թագաւորութիւն ընելէն ետքը մեռաւ. իրեն տեղը իր որդին Արտաշէս յաջորդեց։

142. Հ. Արտաշէս ի՞նչ քաջութիւն ըրաւ։

Պ. Արտաշէս շատ քաջութիւններ ըրաւ։

Պարթևաց թագաւորը որ մինչև Արշակին ժամանակը առաջին էր, և Հայոց թագաւորը անոր երկրորդն էր,

Ճ. Գուրբէմի Արշակ ավուլ, .քի կալը.ք նիզամէգանձ մը գըրինէխս, վօլաթէմի տալալ գըր, ու տամէ մըդրագէխս մը խույնէ մառէավ տայ պու, լը.քէ տարէ .քի տըլէխըստ ըմի տըգատանտ։

Ու կալը.ք զահմէթ տայ. աշըէ Բագրատունէ, .քի մասապէ Յահուտիեան պար պըտըն օլայ պըպըն, տու մըրուվժի ժըվան գուժթ։

Վէ էզլէյէթէ թահմուլ նա գըրըն պըթանէ ըրօյէ Ճամօ շարէ ու սէյաէ չույնէ զապուլ գըրըն լըխս։

Զըմքի Արշակ ամի գըրի պու գաչըք նապի քի պըտըն ժըն ժըվօրա. պըմի թարգէ ըրս մը ըրս գումէխս պըրընա տըգըր ու բէշ տը անի պու։

Լըպար Պօնաէյէ շարէ ըռապու գալմնտ ըվան և ըսթանտ. սէզդտ սալ խունթ.քառիմթի գըր, բաշէ մըր, շույնէմի ըռուներշտ գուրբէմի Արտաշէս։

١٤٢ Բ. Արտաշէս չի՞ մէբանի գըր։

Ճ. Խունթքառէ Պարթէվան .քի խունթքառէ ավուլ տըպու հալթա ըրօժէ Արտաշէս, ու խունթքառէ Արմէնի սանիյէմի տըպու. գընկայ Արտաշէս պու խունթ-

երբ Արտաշէս նստաւ Հայոց թագաւոր, ինքը եղաւ առաջին, և Պարթևաց թագաւորը իրեն ըրաւ երկրորդ։

Բոլոր իր ըստակները ըսկըսաւ իրեն պատկերովը տըպել 113 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը։

Իր Արտաշամայ անունով աղջիկն ալ տուաւ կնութեան Միհրդատին. որն որ Վրաց բդեշխն էր. և Կովկասու լեռները ու սև ծովին բոլորտիքը յանձնեց Միհրդատին։

Ու ինքն ալ շատ զօրքերով քալեց գնաց արևմտեան կողմերը, և անցաւ Յունաստան, և շատ կուռ արձաններ գտնալով ղրկեց Հայաստան Յարմաւիր քաղաքին մէջ կանգնել տուաւ։

Շատ տեղուանքներու տիրելէն ետքը ուզեց որ յառաջ քալելով Եւրոպա երթալ. բայց իր զօրքերուն մէջ խռովութիւն մտած ըլլալով, չկարողացաւ դարձընել. վասն որոյ միտքը դրաւ ինքը առանձին ետ դառնալ։

Երբոր ետ դարձաւ պիտոր գար, զօրքերէն զարնուելով մեռաւ. լման 25 տարի թագաւորութիւն ըրաւ մեծ համբաւ ըստացաւ։

Տես Յունաց պատմիչները որքան զինքը կ'գովասանեն, և անոր աշխոյժ քաջասիրտ

.քառ ըլխս գըր խունթքառէ ավուլ, ու խունթքառէ Պարթէվան գըր խունթքառէ սանիյէմի։

Համի տըրաւէմի ժի մը նամէմի ու մը չէքըէմի սիքքէ տըլէխըստ ١١٣ սալ ավուլ ժը զույինէ Քրիստոս։

Ու Արտաշամ գիզէմիժի տա ժըն Միհրթատ բաշայէ Կուրճիեան. ու չիյէյէ Կօվկաս ու պահրէ ըրաշ համի Բօրաադ Միհրըթատըրա։

Ու ըմի ժի մը կալըպ աղ.քար չու ալըյէ ըրօժավա, ու պու հօրթ Բուռմըստան լըմէ տարէ կալըպ ժըքավըէ Սանամայն ախթ ու ըշանտ լը Արմէնստան ըսւէտարէ տանըն։

Ժը կալըպ ձկյեան հըքմ գըըինէ բաշէ. համտ գըր .քի պըչէ Ֆրէնկստանէ. լաքիմ ըրնավ աղգարէմի խէյատնտըն քալթ. լօմա տըլ գըր պըթանէ շույնէվա վակարինէ։

Գընկայ շույնտէ վակարի տըհալթ. ժը աղդարէխս հալթ գուժթըն ու մըր, ու թամամ ٢٥ սալ խունթքառիթի գըր կալըպ մը տանկէ մաղըն ու շանէ չէօհրէթ։

Պընէրհ ըրուժ Նագըլ գրօղան չըգաս մաթհէմի տըգըն, ու մէրանկյէմի, գումէթէմի

զօրութիւնը ու բարեկարգութիւնը ու բազմատեսակ շինութիւնները ։

Ահա այսպէս բարեհամբաւ քաջ թագաւոր ունեցեր ենք 100 տարի յառաջ քան ըզ Քրիստոսի ծնունդը ։

Ուրեմն մօքերնիս բերելով ատոնց առաքինութիւնը և բարի համբաւը. զիրար միաբանելով իրարու հետ սիրով ըլլամք. իրարու օգնութիւն ընեմք հայազգութիւննիս չկորսնցնեմք վատութեամբ ։

Վարժարաններ հաստատեմք. և վարժապետներ դընեմք, սորվիմք ազգութիւննիս ու կրօնքնիս, և կատարեալ մարդկութիւնը ճանչեմք ։

143. Հ. Արտաշէսին տեղը ով նստաւ ։

Պ. Իր որդին Տիգրան երկրորդ. որովհետև առաջին Տիգրանը Հայկազանց թագաւորներէն իններորդ թագաւորն էր. 570 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը. որ էր որդի Երուանդ Սակաւակեացին. տես 32 հարցումը ։

Բայց աս Տիգրան, երկրորդը Վաղարշակէն սկսեալ, Արշակունեանց թագաւորներէն չորրորդն է ։

Քրիստոսի ծնունդէն ինըսուն տարի յառաջ ապրո-

շինայիթլյէմի ، ու համի թանկ ու թերէգլյէմի ։

Իշտէ պըզի թարզ սանկէ խօշ խունթքարէմա մերանի հապույէ ١٠٠ սալ ավուլ մը զայինէ Քրիստոս ։

Էյլա Իսա պիրէմա պընըմք գանձիթլյէվան ու պըլըննա ու խօշ տէնկէվան , հավուտու թէժէլի պըգըմք պը մըհիպ ու հավուտուրա խիմատ գըրինէմա գօվմիթլյէմա պը խատուապի ունաա նագըմք ։

Ու մագթէպ չէ պըգըմք , ու խօձա պինըմք . հին պըպըմք գօվմիթի ու մէզհէպէմա ու նաս պըգըմք մըրուվիթիյէ ։

١٤٣ Բ. Ճույնէ Արտաշէս քէ՞ ըռունըշտ ։

Ճ. Պուրրէմի Տիգրան սանի . չըմքի Տիգրանէ ավուլ , ժը խունթքարան Արմէնի խունթքարէ նահ պու , քի ٥٧٠ սալ ավուլ ժը զայէ Քրիստոս . քի գուրրէ ըմրէ գըն պու . պընէրհ բռնէ ٣٢ ։

Ամմա վէ Տիգրանէ սանի ժը Վաղարշակէ , ու համթա Արշակունէ խունթքարան չառ պու ,

Նօթ սալ ավուլ ժը զայէ Քրիստոս , ըռուժէ ասի գօվ-

տամբ Յոյները Հայաստանէն վռնտեց , փոքր Ասիան յանձնեց իր քեռայր Միհրդատին ։

Վերջը Կապադովկացւոց վրան երթալով յաղթեց անոնց . և քսան հազար մարդ ալ անկէց բերաւ Հայաստան ։

Նա բոլոր Ասորւոց ալ տիրեց և անոնց ալ թագաւոր կոչուեցաւ ։

Նա Երուսաղէմայ տիրեց շատ հրէաներ բերաւ , Վան քաղաքին մէջ դրաւ . և շատ անգամ Հռովմայեցւոց յաղթելով արքայից արքայ կոչուեցաւ ։

Երեք հարիւր հազար զօրք ունէր , շատ թագաւորներ քովը գերի բռնուած կը կենային . և ձի նստած ժամանակին չորս թագաւոր առջևը քալելով կերթային . թէ որ գահը նստած ըլլար , առջևը բարև բռնած պիտի կայնէին ։

Ահա այսպէս յաղթող հըզօր թագաւոր մըն էր Տիգրան Բ . որ յիսուն չորս տարի թագաւորութիւն ընելէն ետքը 85 հասակին մէջ մեռաւ . 40 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը . իր որդին Արտաւազդ գահը նստաւ ։

Տէ հիմայ խորհելով մտա-

րանտ ժը Արմէնիստանէ . ու բըչուկ Արմէնըստան թէսլիմ գըր զավայէխօ Միհըրթատըրա ։

Բաշէ չու լըսար Կապադովկէ , ու ֆէթըհ գըր . ու պիստ հազար մըրով ժըվէ Անի լը Արմէնըստան ։

Ու համի Սուրիանիրա հըքըմ գըր ժը Վան ըրաժի պու խունթքար ։

Ու Գուտսըրա հըքըմ գըր ժըվէ կալըաք Եահուտիեան Անի տանի լընավ պաժէրէ Վանէ , ու չանտ ձառժի ֆաթըհ գըր Հռոմէան ու համթ կաղի գըրին խունթքարէ խունթքարան ։

Սէսատ , հազար ազգարէվի հասպու կալըաք բատիշահան լը պավի հէսիր կըրթի պուն . քընկայ լը հասպէ տըռունըշտ , լը բէշ էվի տըչուն բայայի չառ բատիշահ . ու քընկայ լը թահթէ տըռունըշտ լը պարվի տասթ կըրէտա սալամ տը սագինանտըն ։

Իշտէ վէ թարզ մէր ու ֆաթհ գրօղ խունթքարըք պու Տիգրան է սանի . քի բէնձի չառ սալ խունթքարիթի գըր ٨٥ սալէ ըմրէվի պու չաղէ քի մըր . ժը զայինէ Քրիստոս ٤٠ սալ ավուլ . շունէվի ըռունըշտ՝ գուրրէվի Արտաւազդ ։

Տէ Նուհա ֆահմ ու մու-

ծէ, որ մեր Հայոց ազգը տակէ 1900 տարի յառաջ ի՞նչ համբաւաւոր թագաւորներ ունեցեր, և ի՞նչ պարծանաց տեղիք գտեր ։

144. Հ. Արտաւազդի օրովը ի՞նչ պատահեցաւ ։

Պ. Ասիկայ չորս տարի թագաւորութիւն ըներէն ետև. Հռովմայեցւոց իշխանը Անտօնինոս եկաւ Հայաստան. Պարթևաց Փրատ թագաւորին դէմ պատերազմի գնաց, և կ՚յուսար որ Արտաւազդ իրեն պիտի օգնէր ։

Այլ որ Արտաւազդ իրեն չօգնեց, ինքը շատ վնասներ քաշելով դարձաւ եկաւ որ պիտոր Եգիպտոս երթար. մեր Արտաւազդ թագաւորէն վրէժ առնելու համար բարեկամաբար քովը կանչելով բռնեց ոսկի շղթայով կապեց հետը տարաւ Եգիպտոս ։

Ան ատեն Հայաստանը բաժնելով մէկ կողմը տուաւ Պօնտոսի թագաւորին. արևելեան կողմն ալ Մարաց թագաւորին, և մնացած մէկ կտորին ալ թագաւոր դրաւ իր որդին Աղէքսանդրը ։

Եւ Արտաւազդի գլուխն ալ Կղէօպատրա թագուհին Մըսրայ մէջ կտրել տուաւ. Հայոց զօրքերն ալ այս լուրը առածնուն պէս, Աղէքսանդ-

թալա պըգէ, քի ժըլէ ١٩٠٠ սալ ավըլ գոլմէմս չավան պը տանկէ խօշ խունթքառէվի հապույէ, ու չի՞ իֆթիխար ու խիտխյար ճկյէվի հապունէ ։

١٤٤ բ. Բըօժէ Արտաւազդ չի՞ գոլմի ։

Ճ. Բվի չաու սալ բատիշահիթի գըր, բաշէ քի իշխանէ Հռոմէան Անտօնինոս հաթ լը Արմէնիստանէ տըչու շարէ լըսար խունթքառէ Պարթևէ, հիվիէվի հապուքի Արտաւազդ ժէրա իմտոտո տըգէ ։

Բընկայ քի եառտըմէ Արտաւազդ ժէրա նա կիհիշըթ, լըսար տըլէվի քէն գըր. չի չաղըը շարէ հաթ ըշկէնանտ ու վակարի շունվա տըչու. պը տօսթի կաղի գըր լը պավի Արտաւազդ ու խաբանտ ըվի. ու պը զէնճիրէ զիվէ կրէտայ պըր պըխօրա լը Մըսիռէ ։

Վէ չաղ Արմէնստան գըր սէ բայ. բայըք տայ բատիշահէրա Պօնտօսէ, ալըյէ ըրօժհըլաթժի տայ բատիշահէ գուրմանճան. լըսար բայէ էտընժի գուրըէխօ Աղէքսանդըր տանի բատիշահ ։

Ու Կղէօպատրի սուլթան ժի լընավ Մըսռէ սարէ Արտաւազդ տայ շարժէգըըին. վէ տանկէ ըրաշ կիհիշըթ կօհէ ազդարէ Արմէնիեան, համա

րը գահէն վար առնելով վըռընտեցին. Արտաւազդի մեծ որդին Արտաշասը գահը դըրին Հայոց թագաւոր ։

Այս իննըսուն ութը տարուան մէջ տասն և ութը թագաւոր իրարու ետև յաջորդեր են. որոց անունները մինակ կ՚գնեմք այս տեղս ։

Աղէքսանդր Անտօնինոսի որդին. Արտաշաս Արտաւազդի որդին. սա Արտաշասը, իրեն ազգականները սպաննեցին զինքը ։

Տիգրան Արտաւազդի Բ. որդին. որդին Տիգրան, և քոյրը Երատոյ. զասոնք ալ Հռովմայեցիք մերժելով իրենց կողմէն Արտաւազդ իշխանը դրին Հայոց աթոռը ։

Հայերն ալ Արտաւազդը չուզելով զարնեցին սպաննեցին, վերստին Տիգրանը դըրին գահը ։

Կայսրը ասիկայ մերժելով, ղրկեց Գայիանոս իշխանը Հայաստան եկաւ Մարաց թագաւորի որդին Արիոբարզանը դրաւ Հայոց թագաւոր ։

Հայեր ասիկայ չուզելով մերժեցին. Կայսրը այս անգամ Հայոց ցեղէն Տիգրան անուն մէկը դրաւ. Հայոց գահը. ասոր ետևէն վերըստին Տիգրանի քոյրը Երատոյ

Իպքէնաէրէ ժը քուըսխյէ խուհար անին, շույնէվի տանին Արտաշաս գուըրէ Արտաւազդ. գըըըն բատիշահէ Արմէնիեան ։

Ըընավ նօթ ու հաշթ սալէտա հաժաէ բատիշահ բայ հավու տու ըռունըշտըն, քի նավէվան պըթանէ տաթինիմք ըվէ տարէ ։

Իպքէնաէր գուըրէ Անտօնինոս. Արտաշաս գուըրէ Արտաւազդ քի վէ Արտաշաս ժը գօմէխօ հաթ գուժթըն ։

Տիգրան գուըրէ սանի, Արտաւազդ գուըրէ Տիգրան ու խուշքէվի Երատոյ. ըվանժի Հռոմէան ալէքի գըրին, ժը ալխէվան Արտաւանդդ իշխանէ տանին հըքըմ գրօղ լըսար Արմէնիեան ։

Արմէնիանժի ըվի գապունա գըրըն գուժթըն ըվի. ու շույնէվի տխաս անին Տիգրան տանին ։

Խունթքառէ Հռոմէ ըվիժի գապուլ նագըր ըշանտ Գայիոս իշխանէ հաթ տանի Արիոբարզան գուըրէ բատիշահէ գուրմանճան շույնէ Տիգրան լը թահթէ ։

Արմէնիեան ըվիժի գապուլ նագըրըն. խունթքառ իճառ ժը աշըէ Արմէնիեան եէգի նավէվի Տիգրան տանի լը թահթէ. լը բայվի տիսա խուշքէ Տիգրան Երա-

Նստաւ գահը․ հայերը կին թագաւոր չուզելով ժամանակ մըն ալ առանց թագաւորի մնացին ։

Վերջը Պարթեւաց թագաւորը Վօնօն իր գահէն մերժուելով եկաւ Հայաստան, զինքը դրին Հայոց թագաւոր ։

Ասոր ետեւէն Զենոն․ Արտաշէս․ Արշակ․ Միհրդատ․ Հռադամիզդ․ Տրդատ․ Տիգրան․ Տրդատ․ Բ․ անգամ ։

Ահա օտար ազգաց պատմութիւններէն առնուած է այս 18 թագաւորի անունները․ որն որ 98 տարուան մէջ իրարու ետեւէ յաջորդած են Հայոց գահը ։

Ասոնց ետեւէն Արշամ անուն իշխանը նստաւ Հայոց գահը․ որն որ մեծ Տիգրան թագաւորի եղբօր Արտաշէսի որդին էր ։

Ասոր օրովը Հրէից Ուրբանոս բանտարկեալ քահանայապետը Հայաստանէն փախաւ․ և ասոր փախստեան պատճառը Ենանոս Հրէայ իշխանը ըլլալուն․ շատ տանջանք քաշեց Արշամէն․ վերջը հրէութիւնը ուրանալով կըռոց պաշտօն մատոյց և ապա ազատեցաւ ։

Այս միջոցին Հռովմայեցի

տայ ըռունըշտ լը թահթէ, Արմէնիեան ժըն բատիշահ գապուլ նագըրըն․ չաղըքժի պէ բատիշահ ման ։

Բաշէ խունթքառէ Պարթեւէ քի ժը թահթէ խունթքառի գաթ, հաթ լը Արմէնըստանէ ըլի դըրըն բատիշահ ։

Բայլի, Զէնօն, Արտաշէս, Արշակ, Միհրդատ, Հըռադամիզդ, Տրդատ, Տիգրան, ու Տրդատ տուճառ ։

Վէ նազլէհան ժը նազլէ քիթէպէ ղարիպ գովման ըսթանըխէ հաժտա նավէվան, քի լը նավ նօթ ու հաշթ սալէ հըքմ գըրինէ լը սար Արմէնիան ու ըռունշտըրնէ թահտէ ։

Բայլան Արշամ իշխան ըռունշտ լը թահթէ Արմէնիան, քի գուրրէ Արտաշէս պու, պրայէ խունտգառ Տիգրանէ մազըն պու ։

Բռօժէվի սար քէշշայէ եահուտիան Ուրբանոս, ըրավի ժը Արմէնիսթանէ չու․ ու սատպապէ ըրավինէվի ժի Ենանոս իշխանէ Եահուտիան պու․ լօմա Արշամ ժէրա կալըսք ըքանճէ տայ, հաթա մէրըք ինգառ գըր մասայէխօ Եահուտի, պուպէօլա բաշէ խալաս պու ժըտասթէվի ։

Վէ զամանէ ժը ալիյէ

Կայսեր կողմէն Հերովդէս չորրորդապետը կիշխէր այն կողմերուն․ վասնորոյ Արշամէն շինութեան համար գործաւորներ կուզեր, և Արշամ անոր գործաւորներ չըտալուն համար խռովութիւն ընկաւ մէջերնին ։

Արշամ քսան տարի թագաւորելէն ետքը մեռաւ․ երեք տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը․ և իր տեղը նստաւ իր որդին Աւագայր․ որ անուանեցին Աբգար ։

Ասոր օրովը Կայսրը հրաման ըրաւ իր իշխանութեան ներքև եղած բնակիչները տումարի մէջ առնել, աշխարհագիր ընել․ վասնորոյ գործակալներ և դպիրներ արձակեց բոլոր իր երկիրները աշխարհագրեց․ ուր որ մեր Հայաստանն ալ իր իշխանութեան ներքև ըլլալով այն ժամանակին․ ան ալ գրեց իր աշխարհագրութեան մէջ ։

Ու այս աշխարհագրութեան մէջ մտան սուրբ Յովսէփ և կոյսն Մարիամ․ ինչպէս որ Ղուկաս կը գրէ․ Բ․ Գլ․ Ել և Յովսէփ ի Գալիլեէ ի քաղաքէ Նազարեթէ ևն ։

Երբոր Հայաստան ալ Հռովմայեցւոց իշխանութեան ներքև ընկաւ, Օգոստոս Կայսեր պատկերը բերին Հա-

խունթքառէ Հռօմէ․ հըքմ տըգըր վէ ալիյան Հէրովդէս չառ սարի․ լօմա ժը Արշամէ հօսթա ու սանի աթքառ տը ուխասթ ու Արշամ ժըվէրա կօտարի նագըր ու նա տայ․ լօմա խէյտանըրն քաթ լը նավվան ։

Արշամ պիսթ սալ բատիշահիթի գըր ու մըր․ սէ սալ ավուլ ժը զայինէ Քրիստոս․ ու շույնէվի ըռունըշտ գուրրէվի մէրէ մազըն․ քի նավէ տան Աբգար ։

Բռօժէվի խունթքառ ամըր գըր մախլուգաթէ համի վօլէթէվի քի պըն հըքմէվին է պընըվխինըն լը քուլթուկէ․ լօմա քաթիպան ու նազիրան ըշանտ համու ճիան վօլաթէխօ տայ նըվիսանտըրնէ․ քի վօլաթէ Արմէնստան ժը պըն հըքմէխօ պու վէշալէ, գաթ լը քուլթուկէխօ գէյտ պու ։

Ու լընավ վէ նըվիսանտըրնէ հաթ գէյտ պուն Յովսէփ բագըրշ․ ու Մարիամ գիզըքէ բագըրշ․ չավան քի Ղուկաս տընըվիսինէ․ սարի Բ խանի չառ ռաբու Յովսէփ ժը Գալիլէէ ժը պաժէրէ Նազարէթ ։

Բընկա, քի Արմէնստանժի քաթ պըն հըքմէ խունթքառէ Հռօմէ, վէ չաղ անին սուրաթէ խունթքառ տալա-

յատուկ մեհեաններուն մէջ դրին ։

Նոյն ան ժամանակին ալ Կայսեր կողմանէն Հերովդէս Երուսաղէմ նստած Հրէաստանի կողմերուն ալ կ՚հրամայէր․ վասնորոյ իր պատկերին ալ ղրկեց մեր Աբգար Թագաւորին որ մեհեանին մէջ Կայսեր պատկերին քով դնել․ բայց Աբգար չընդունեց և չդրաւ, ասոր համար Հերովդէս թշնամացաւ Աբգարին հետ ։

145․ Հ․ Հերովդէս երբոր թշնամացաւ Աբգարին, ի՞նչ ըրաւ ։

Պ․ Յայտնի պատերազմ բացաւ որ պիտոր գար պատերազմէր․ իսկ ինքը հիւանդանալով իր տեղը եղբօրորդին ղրկեց ։

Ինչ ատեն որ պատերազմի ելան, Աբգարի զօրքը յաղթեց Հերովդէսի զօրացը ու անոր եղբօրորդին ալ զարնըւելով մեռաւ պատերազմին մէջ ։

Այս միջոցին ալ Օգոստոս Կայսր հիւանդանալով կ՚վախճանի, անոր տեղը Տիբերիոս կը նստի Կայսր ։

Մեր Աբգար Թագաւորն ալ իրեն երևելի իշխաններէն մէկ քանին ղրկած էր մէկ գործի մը համար Հռովմայ․ և ան տեղը շատ մը կ՚պախարակուէին և կը նեղուէին

գանոնըն ըը նաւ բութխանէ ։

Ու Հերովդէսժի քի ժը ալյէ խունթքաւ տըռունըշթ ըը Պոնտոս հըքմ տըղըը Արմէնիստանըս․ լօմս սուրաթէխօժի ըշանս քի ըոպյ սուրաթը խունթքաւ պը տալըդըլըն ըննավ բութխանէ, լաքին Աբգար գապուլ նապըը ու նա սանի, լօմս Հերովդէսժի սըժմընէ Աբգար պու, ու խէյալի ժըլէ ։

145 Բ․ Հերովդէս գընկյ խէյալի Աբգարըըս չի՞ գըը ։

Ճ․ Թատարիքէխօ գըը քի ըը պարիլի չարէ ըուապի․ ըուքիմ ըվլի նախօշի քէթ, շույնէվլի գուըըէ պըըէյէխօ ըշանտ ։

Պընկյ չարէ ըուապուն ըը պար հալըւսու, ապգարէ Աբգար լէ սայ ըշքէնանտ ապգարէ Հերովդէս, ու գուըըէ պըայէխօժի հաթ գուժթըն ու մըը ։

Լը վէ չալէժի Օգոստէ խուռնթքաժի նախօշ տըպի ու ըըմըըի, շույնէվլի Տիբէրիոս տըռունի խուռնթքաւ ։

Աբգար խունթքաէմաժի չանտ իշխանէ մազըն ժըպօյէ շուղուլըք ըշանտի պու ըը Հռովմէ, ըը վէտարէ կալաք գընաղ գըըին պունէ ժը խալգէ Հռովմէ ու կալաք

Հռովմայեցիներէն, Հերովդէսի եղբօրորդւոյն սպաննըւելուն համար ։

Երբ այս նախատինքները լսեց Աբգար իսկոյն միտքը դրաւ որ ապստամբի Հռովմայեցւոց դէմ․ վասնորոյ ձեռք զարկաւ պարիսպները շինելու․ և քաղաքը ամրացընելու․ ու իրեն քրոջ որդին Սանատրուկն ալ ղըրկեց Հայաստանի ներսերը զօրքերու պատրաստութիւններ տեսնելու ։

146․ Հ․ Աբգար կրցա՞ւ ապստամբիլ Հռովմայեցւոց դէմ ։

Պ․ Ոչ վասն զի Աբգար իր մտաց մէջ դրած էր, որ Պարսկաց Արշաւիր Շահէն օգնութիւն գտնալով դէմ դնել Հռովմայեցւոց ։

Երբ լսեց, որ Արշաւիր այն միջոցին վախճանած է․ և անոր որդւոց մէջ խռովութիւն ծագած է, կամք ըրաւ անձամբ երթալ հոն զանոնք միխիթարելով իրարու հետ հաշտեցունել․ վասնորոյ ելաւ գնաց Պարսկաստան ։

Զանոնք միխիթարել երեք եղբարց մէջ կանոն մը դրաւ հաշտեցուց երեքին եղբարքն ալ․ այսինքն Արտաշէս․ Սուրէն․ Կարէն․ և կանոն դրաւ իրենց որ անդրանիկ որդին միշտ աթոռը նստի յորդւոց

թանկըյի տըկշընըն ժըպօյէ դուժթընէ գուըըէ պըէյէ Հերովդէս ։

Պընկյ վէ նալէթան պըհիսթ Աբգար պու պը պուպըըէխօ տանի ըըպար Հռովմէան սախ պունէխօ, լօմս տասթ ալէթ պատանէ պաժէր ղախմ չէ գըըինէ, ու քուըըէ խուշքէխօ Սանատրուկժի ըշանտ ըը հընտուրէ Արմէնստան, ժըպօյէ թէտարիքէ ապգար ։

146 Բ․ Աբգար գա՞ըի պուսախ պունէ ըը պար Հռովմէան ։

Ճ․ Նա, չըմաքի Աբգար տըլէխօ տանի պու քի ժը Արշաւիր Շահէ Աճամէ իմտատ պը ըսթանտընէ ըըպար Հռովմէան սախ պըպէ ։

Պընկյ պիհիսթ քի Արշաւիր ըվէ ըոժան մըըխյէ․ ու ըննավ գուըըէ Արշաւիր քէթխյէ խէյտանտըն․ համտ գըը ըըխօ պըշէ ըըվէ տարէ հալարի, ու թէսէլլի պըքէ ըվյն ու հալըւսուժի հավ պինէ․ լօմս ըուապուչու ըը Աճէմստանէ ։

Պանոնըդ տանի ըը նավ սէպրան, ու հալըւսու անի ըվան պառաշ գըը, սէ պրաժի․ Արտաշէս․ Սուրէն․ Կարէն․ գանոն տանի ժըվանըս քի գուըըէ ավուլ թըմ գուրպը գու ր ըը թահթէ ըռունըն ։

յորդիս ։

Եւ միւս որդիքն ալ Բաղէ քաղաքին մէջ բնակելով Նախարարաց մէջ առաջին Նախարար սեպուելով Պահլաւ ըսուեցին · արքայորդի ըլլալնուն համար ։

Ահա Արտաշէս հօր գահը նստեցուց կարգ ու կանոնը շինեց , զերենք մխիթարելով ելու ճամբայ · տակաւին կը ճանապարհորդէր ան միջոցին բորոտութեան ախտը իրեն մարմնոյն հանդիպեցաւ ։

147 · Հ · Երբ եկաւ Ուռհայ քաղաքը ի՞նչ ըրաւ ։

Պ · Իմացաւ որ Հերովդէս իր վրայ Տիբերիոս կայսեր գանգատ ըրած է · անոր համար իր կողմէն դեսպաններ և Անանիան զրկեց Պաղեստինու երկիրը , ուր որ Տիբերիոս կայսեր կողմանէ Սաբինոս եկած նստած էր ։ Ասոր գիր գրած էր և զանիկայ իրեն բարեխօս կը բռնէր կայսեր մօտ , թէ ես ապստամբութեան խորհուրդ ըրած չեմ կայսեր դէմ ։

Բայց Հերովդէս զիս գանգատեր կայսեր · թշնամութեան համար · որ իր պատկերը Օգոստոս կայսեր պատկերին քով չդնելուս ։

Ահա Աբգար թէոր Աձամի Շահը մեռած չըլլար ան-

Ու գուրբէ էտըն լը բաշը պաժէռ սաքին պըպըն , ու լընալ վուքուլայէ · ավուլ վուքալայ պըպըն , ու նավէ աշրէվանժի պալհաւ կալը պըպի ժըպօյէ պունէ գուրբէ հունթքառ ։

Իշտէ , Արտաշէս տանի լը թահթէ պավէ , նիզամ ու զանոն տանի ու ըռասա գըը թասէլլիժի գըը ըվան , ըռապու ըըէ · հին լը ըըէտա պու , լըվէ չախէ լաշէխօ կուըըի պու ու նախօշ պու ։

ՃԽԷ Ս · Բընկայ հալթ լը պաժէրէ ըուօհա չի՞ գըը ։

Ճ · Պիհիլթ քի Հերովդէս լը սարվի Տիբէրոս հունթքառըըա կըլը գըըխէ · լօմայ ժը ալէյխօ գասխաան ու Անանիա ըշանտ վըլաթէ Պաղէստինէ , քի լըվէ տաըէ ժը ալյէ հունթքառ Սաբինոս հաթի ըռունըշտի պու ։ Քըվիրա քաղըվ նուըստանի պու , ըվի ժըխօրա ըըխձաձի տըկըըթ լը պայ հունթքառ · քի վէ տանկէ ասի պունէխօ ունտա պըդէ ։

Լաքիմ Հերովդէս լըսարմըն կըլը գըըխէ լըպայ հունթքառ ժըպօյէ մըն տըշմընիթի տըգէ չու մքի սուրաթէվի մըն նատապայքանտ լըպա սուրաթէ հունթքառ տըխօ ։

Իշտէ Աբգար , հարգա շահէ Աձամ նա մըըի պու , ըը-

շուշտ Հռովմայեցւոց դէմ պիտի ըներ , և այն նախատանացը փոխարէն տասնապատիկ պիտի հատուցանէր Հռովմայեցւոց , իսկ սակայն, ժամանակը ձախորդ գալուն ինքն ալ ժամանակին հետևելով բանը ասկերպ դարձուց ,

148 · Հ · Աբգար ի՞նչպէս եղաւ որ Քրիստոսի հետ ծանօթացաւ · ու գիր գրեց իրեն ։

Պ · Վերը յիշուած էլչիները , ու Անանիա չավուշը , որ Սաբինոսին քով զրկած էր Հրէաստանի կողմը · անոնք լսելով ու տեսնելով Քրիստոսի հրաշագործութիւնները , տուած քարոզները զարմանալով եկան պատմեցին իրեն տէրոջը ։

Ու յուսադրեցին զինքը · որ իր բորոտութեան ախտը անկէց բժշկուելու դարմանը գտնէ ։

149 · Հ · Երբոր լսեց Աբգար ի՞նչ ըրաւ ։

Պ · Շուտ մը աղէրսանաց գիրը գրեց · ու իր հաւատքը ցոյց տուաւ , որ անիկայ Աստուած · կամ որդի Աստուծոյ ըլլալ է ։

Եւ տուաւ գիրը քանի երևելի մարդկանց ձեռք , ու իր Անանիա սիրելի գործակատար մարդն ալ հետերնին դնելով զրկեց Հրէաստան ։

Երբ ատոնք ելան Յերու-

պար հունթքառ տըպէ ասի պըպխէա · ու չուլնէ չէրէվան տահ ձառ հայիֆէվի պըռթանտա · լաքիմ իշէվի ըռասթ նաչու , լօմա աֆժի վէ թարղ ըըէէխօ վակարի ։

ՃԽԸ Ս · Աբգար չիմկա պուքի նաս գըը խաս էլմէսին ։

Ճ · Բընկա քի գասխաէխօ քի ըշանտ լըպայ Սաբինոս լը Եահուտիաթանէ , ըվայն տիթըն ու պըհխաթըն մուճուզաթէվի ու գարամաթէվի , ըվայն հաթըն պը թամձիպ պուն , նադըը գըըըն ժէրա ։

Ու ժէրա կալըք տըը տան , քի ժը իլէթէխօ աֆ գարի ըլլի սաղ պըգէ ։

ՃԽԹ Ս · Գընկա պըհխաթ Աբգար չի՞ գըը ։

Ճ · Համա գաղըզըկ նըվիսի , ու իմանէխօ ու պավօրիէխօ խուդայի գըը , քի թու խօտէյի · եախօտ գուրբէ խուտի ։

Ու տայ գաղըզ տասթէ մըըուվէխօ ու Անանիա սատըգէխօժի տանի պըվիրան ըշանտ չուն Եահուտիաթանէ ։

Գընկայ ըվայն տարգաթըն

տաճէմ հանդիպեցան այն աւուրը որ Քրիստոս յաւանակին նստած մեծ բազմութեամբ և փառօք Երուսաղէմ քաղաքը կը մտնէ ։

Անոր համար չհամարձակեցան առանձին տեսնալ Յիսուսը. մօտեցան Փիլիպպոսին մօտ անոր յայտնեցին իրենց սրտի խորհուրդը. տես Յովհաննու ԺԲ. գլուխ. 21 համարը ուր որ կըսէ ։

«Էին անդ ումանք և հեթանոսք յելելոցն անդր, զի երկիրպագանիցեն ՚ի տօնին ։

Նոքա մատեան առ Փիլիպպոս որ ՚ի Բեթսայիդա Գալիլեացւոց էր. աղաչէին զնա և ասէին. տէր կամիմք զՅիսուս տեսանել։

Գայ Փիլիպպոս և ասէ ցԱնդրէաս. Անդրէաս և Փիլիպպոս ասեն ցՅիսուս.

Եւ Յիսուս պատասխանի ետ նոցա և ասէ, եհաս ժամ զի փառաւորեսցի որդի մարդոյ»։

Ահա սուրբ Աւետարանը այսքան կը վկայէ, և արտաքին պատմութիւններն ալ կը հաստատեն որ Աբգար թագաւորի ղրկած դեսպանները էին ։

150. Հ. Աբգարի գրած գիրը ինչ էր ։

Պ. Պատմիչները այս կերպ կը գրեն թէ աս էր Յիսու-

լը Գուստէ, մէ ըրօ պու քէ. Յիսուս լըսար գործէ ըռունըշտի պը կալաք սալթանաթէ ըռապու լը Գուստէ, տը գալթի պու պաժէր ։

Լօմա ճասարաթ նա՛ տըգըրըն չույնէ լըպայ Յիսուս. լօմա նէ զպուն լըպայ Փիլիպպոս ժէրա կօթըն շավրէ տըլէվան. պընէրհ Ինճիլէ Օհաննէս սարի տողտայ, խանի պխոթ ու եէգ ։

«Լըվէ պուն հէնըքք ժը պէ օլան տարգաթիպուն լըվէ նըժէժէ էյաէ գըրընէ»։

«Ըվան նէզ պուն լը պայ Փիլիպպոս քի ժը Գալիլէ Բէթսայիդ պու. ըռավա տըգըրըն ըլի տըկօն, Խուտէ ամ տուխազըն Յիսուս պըպհինըն ։

Փիլիպպոսժի հաթ կօ Անդրէասրա. Անդրէաս ու Փիլիպպոս կօն Յիսուսրա ։

Ու Յիսուս ճավապ տայ ժըվանըրա ու կօ. հաթ վախթէվի քի գուրրէ մըրուվ ինթիշամ պըպի ։

Իշտէ Ինճիլէ բադըշ աֆդաս շըհատաթի տըդէ. ու նադըլիաթէ հարչի.քի ժը տարվա, ըվանժի պըպէժըն.քի վէ մըրուվան պու քի Աբգար բաթիշահ ըշանտի պու ։

150 Բ. Գաղըզէ Աբգար չի՞ պու ։

Ճ. Նադըլ գըրօզ իխմառրան վէ թարդ սըպէժըն. նը-

սին գրուած նամակին միջի խօսքերը. որ Աբգարիոս արքային Հայոց գրեաց առ Յիսուս ։

ՕՐԻՆԱԿ ԹՂԹՈՅՆ

ԶՈՐ ԳՐԵԱՑ ԱԲԳԱՐ ԱՌ ՅԻՍՈՒՍ ։

Աբգար որդի Արշամին. իշխան աշխարհին Հայոց ։

Փրկիչ ու բարերար Յիսուսին՝ որն որ Երուսաղէմին մէջ երևեցար, ողջոյն ։

Քու անունդ, ու զանազան առանց դեղերու ցաւագարները բժշկելդ լսեցի ։

Ու ինչպէս որ կը պատմեն ու կըսեն, դուն կոյրերուաչքը կը բանաս, կաղերը կը քալեցունես, բորոտները կը սրբես, հիւանդները կը ողջացունես, մեռելները կը կայնեցունես, շատ մեծամեծ հրաշքներ կընես, որն որ մարդու կարողութեան դէմ բաներ են ։

Մտածեցի ես ինձմէս ու ըսի. դուն երկինքէն իջած Աստուած մըն ես. կամ Աստուծոյ որդի մըն ես. որ աս գործերը կրնաս ընել ։

Ու լսեցի որ Հրէաները քեզի համար չարութիւն կը խորհին, և կը պատրաս-

վըսանտըրնէ Աբգար Յիսուսըրա աֆ պու քի նուխի բաշանա բաթիշահէ Արմէնի Աբգարիոս ։

ԹԱՒԶԷ ԳԱՂԸԶԷ ԱԲԳԱՐ

ՔԻ ՆԸՎԻՍԻ ՅԻՍՈՒՍՐԱ

Աբգար գուրրէ Արշամէ, իշխանէ վօլաթէ Արմէնի ։

Ազատ գըրօզ գանճ Յիսուսըրա. քի լը նավ Գուստէ Խուդայի պու սէլամ ու քէլամ ։

Նավէդա ու թարդ պը թարդ պէ իլաճ ու պէ տարման նախօշան սաղ գըրընէխօ մըն պըհիսթ ։

Ու չավա քի նադըլ տըգըն ու տըպէժըն, թու չավէ քօրան վատըգի. թօփալան սաղ տըգի, կուրրիան բադըշ տըգի, նախօշան չէ տըգի, մըրըեան ըռատըգի. կալաք մազըն մուճիզաթ տըգի. քի ինսան նըգարէ պըգէ, թու տըգի։

Ու թալա մըն գըր ու մը կօ, թու ժը ազմանէ Խուդայ պույի, Խուտէքի, եախօտ գուրրէ Խուտի. քի վէ շուղուլան տըգի ։

Ու մըն պըհիսթ քի ճըֆուտան նադանճ խառապի տուխազըն պըգըն ժըթարա ։

տունէն միաս հասցունել քե-
զի ։

Ուստի կաղաչեմ քեզ որ ելես անկէց հրամես գաս 'ի նորաշէն փոքրիկ քաղաքս . որ ինձ ալ և քեզ ալ բաւական է . ևն ։

151 . Հ . Յիսուսի գրած պատասխանը մեր Աբգար հայոց թագաւորին ինչ էր ։

Պ . Յիսուսի տեառն մե-րոյ , գրած գրի օրինակը աս էր . ինչպէս որ պատմիչները կը հաստատեն ։

Երանի անոր որն որ զիս չտեսած և ինծի կը հաւա-տայ . որովհետև ինծի համար գրուած է . որ զիս կը տես-նէ ինծի պիտոր չհաւատայ . իսկ անոնք որ զիս չեն տեսած պիտոր հաւատան ու փըր-կուին ։

Բայց քովըդ գալու համար որ գրած ես . հիմա ես չեմ գար , ես գործ ունիմ կատա-րելու ։

Գործերս կատարելէն ետև զիս ղրկողին քովը պիտոր համ-բառնամ ։

Իսկ համբառնալէս ետև աշակերտներէս մէկը կը ղըր-կեմ , որ քու ցաւդ բժշկէ . ու քեզ . և քու հպատակնե-րուդ յաւիտենական կեանքը պարգևէ ։

152 . Հ . Այս գիրը գրող գրագիրը Յիսուս էր . թէ

Լօմա հիչ տըգըմ ժըլթա , քի ըռապի ժըվէ պէ լը բը-չուկ պաժէրէմըն . քի ժըմա-րաժի պասէ ու ժըլթարաժի ։

١٥١ Բ . Յիսուս ըլպար վէ գաղըղէ ճավապ չի՞ նըվիսի Աբգար բատիշահէմարա ։

Ճ . Թարըղէ գաղըղէ Յի-սուս աֆ պու , չավա քի նա-գըլ գրօղան տըպէժըն ու շը-հատաթի տըգըն ։

Խօզի վանրա քի ըմըն նա տինէ ու պավօրի տըգըն ժը-մարա , չուկքի ժը պօյէմըն նըվըսանտիէ աֆ քի ըմըն տըպինէ տըպէ պավօր նա-քէ . աֆքի ըմըն նա տըպի-նէ տըպէ պավօր պըգէ ու-խալաս պըպի ։

Լաքիմ ըը ճամթա հաթը-նէ մըռա նըվըսանիսի . աղ նուհա նըգարըմ պէմ . շու-ղուլըմըն հայատըպէ պըգատի-նըմ ։

Շուղուլէմըն քի մըգատանդ-տըպէ պըշըմ ըպայ ըշանտօ-ղէմըն ։

Լաքիմ բըշթ ըռապունէ-մըն , ժը շակիրտէխօ եէքի տը շինըմ աֆ թէ տարաէթա սաղ տըգէ ու ժըլթարա ու-ըռայիաթարա ըմիէ ապասի տըպէ պըտէ ։

١٥٢ Բ . Վէ գաղըղ Յի-սուս պը թասթէխօ նըվիսի ,

ուրիշ այլ ոք էր ։

Պ . Պատմիչները կը հաս-տատեն թէ Թովմաս առա-քեալ էր . Յիսուս կըսէր , ան կը գրէր ։

153 . Հ . Աս գրէն զատ ալ ինչ տարին Յիսուսէն Աբգար թագաւորին իրենց հետը ։

Պ . Աբգար թագաւոր աս եկողներուն հետը պատկե-րահան մը ղրկած էր . երբ ժամանակ Յիսուս գալու չըլլանէ , անոր երեսի սուրբ պատկերը նկարէ տանի հե-տը ։

Ասոր համար , նկարիչը երբ տեսաւ Յիսուս պիտոր չեր-թայ Ուռհայ . սկսաւ պատ-կերը նկարել . որքան կը նը-կարէր չէր յաջողէր նկարվե-լու . ուստի Յիսուս բանը գիտնալով առաւ դաշկինակ մը դրաւ իր երկնային ամե-նամաքուր սուրբ լուսափայլ երեսին , հրաշիւք նկարուե-ցաւ պատկերը . ու տուաւ Անանէ սուրհանդակին . գրի հետ 'ի միասին . տան Աբգար Հայոց թագաւորին ։

Երբ որ դեսպանները Յի-սուսի , գրով ու պատկերովը Հայոց աշխարհը ոտք կոխե-ցին . Աբգար թագաւորը իր պալատականներովը մեծ ու-րախութիւն ըրին ։

Ու հրամայեց որ սուրբ գիրը , և պատկերը մաքուր

եօգսէ եէգիլրատոյ նըվիսի ։

Ճ . Նագըլ գրօղան գարար տըտըն քի Թովմաս առա-քեալ պը կօթընէ Յիսուս նըվիսի ։

١٥٣ Բ . Քըվէ գաղըղէ պաշգա թըչթըդ էտըն ժը Յիսուսէ ըսթանտ պըրըն բատիշահէվանրա ։

Ճ . Աբգար բատիշահ եէգ հօսթագը սուրաթ չէ գրօղ տանի պու պիվլըրան . գընկայ Յիսուս նայէ . սուրաթէվի պըգշինէ պինէ ժէրա ։

Քըպօյէվի գընկա տիթըն քի Յիսուս նաչէ ըըրօհէ . տասթ ավէթ քի սուրաթէվի պըսթինէ . չըգաս տընըվը-սանտ լէ նատըհաթ չէ գըրը-նէ ։ Յիսուս զանի պու տը-լէվան , համա ըսթանտ տասթ-մալըք տանի լը սար բագըշ-ըռօնի ըռույէխօ , պը մինճի-զաթ լէ պու տարգաթ թէա-վիրէվի ըսար տասթ մալ . ու տայ Անանիէրա , պը գա-ղիղըա պըրըն չուն Աբգար բատիշահէմարա ։

Գընկայ քի պը գաղըղէ ու-պը թէսվիրա Յիսուս հաթըն Արմէնստան . Աբգար բատի-շահ ու պը համի ըրիճալ ու գիպարէխօ կալաք շաղ գը-րըն ։

Ու ամր գըր գաղըղէ ու-թէսվիրէ Յիսուս ճէքի բա-

տեղ մը պահուի. ու ինչը Աբգար կը սպասէր Քրիստոսի համբարձման ու անոր աշակերտաց մէկին գալստեանը. որ բժշկուի:

154. Հ. Քրիստոսի համբառնալէն ետքը աշակերտաց ո՞րը ղրկեց Աբգարին բժշկուելուն համար:

Պ. Յիսուսի համբարձման յերկինս. ետքը Թովմաս առաքեալ հրամանաւ վարդապետին իւրոյ Յիսուսի Քրիստոսի. եօթանասուն աշակերտաց մէկը. որոյ անունը Թադէոս էր՝. զայն առաքեալ ղրկեց Ուռհայ:

155. Հ. Թադէոս առաքեալ երբոր եկաւ Ուռհայ ի՞նչ ըրաւ:

Պ. Նախ Քրիստոսի Աստուած, և որդի Աստուծոյ ըլլալը քարոզեց, և ապա հաւատացեալները մկրտեց, Աբգար Թագաւորի բորոտութիւնը բժշկեց:

Ու քաղաքին համար ալ յատուկ Եպիսկոպոս մը ձեռնադրեց որոյ անունն էր Ադդէ. որ Սուրբ Ադդէ կըսեն:

Ու շատ բժշկութիւններ և հրաշագործութիւններ ընելէն ետև ելաւ Ուռհայէն քալեց դէպի Հայաստան. ուր որ Աբգար Թագաւորի քրոջ որդի Սանատրուկը կը

գըշտայինըն. ու ըվի Աբգար տընէ հէրթ բռապունէ Յիսուս, ու չակկրտէվիրա քի եէքի ժըվան պէ չիֆայ պըտէ ժէրա:

١٥٤ բ. Բըշթ բռապունէվի, ժը չակկրտան քիժան ըշանտ լըպոյ Աբգար:

Ճ. Բըշթ բռապունէվի, Թովմաս առաքեալ պը ամրէ Յիսուս. ժը հափթէ տու չակկրտան եէքի, քի նավէվի Թադէոս պու. ըվի ըշանտ լըպոյ Աբգար լը ռօհէ:

١٥٥ բ. Գընկայ Թադէոս առաքեալ հաթ լը ռօհէ չի՞ գըր:

Ճ. Էվըլ խուտէյիթյէ Քրիստոս ու գուրրէ խուտի պունէվի ալամթ գըր, ու բաշէ հարպէքի պավօր գըր. հալալ գըր, ու կուրրիթյէ Աբգար Բատիշահ սաղ գըր:

Ու ժըպօյէ պաժէրաժի եէգ Եպիսկոպոսըք տասթ տանի չէ գըր, քի նավէվի Ադդէ պու. քի Եագուպիեան ժէրա կաղի տըգըըն Ադդէ:

Ու կալըաք չիֆայ տայ նախօշան, ու միճիզաթ գըր, բաշէ ըռապու ժը ռօհէ. չու ալյէ Արմէնսթանէ քի լըվէտարէ գուրրէ խուշգէ Աբգար բատիշահ Սանատրուկ

իշխէր գնաց հոն:

Իսկ Աբգար Թագաւոր բոլոր կռատունները գոցեց, ու կուռքերը վերցուց. սուրբ տէրունական խաչը կանգնեց քրիստոնէութիւնը սկսաւ փայլել:

Երկու նամակ գրեց ղրկեց Տիբերիոս կայսեր. որով կը քարոզէր զՔրիստոս. և կը խնդրէր որ Պիղատոս անկէց վերցունէ, զՔրիստոս խաչողները պատժէ. ու հրաման ընէ որ ամէն իրեն տէրութեան ներքևը ուր որ ըլլայ զՔրիստոս համարձակ պաշտեն:

Նամակ մըն ալ գրեց Պարթևաց Արտաշէս Թագաւորին Աճամատան ղրկեց, և նամակ մըն ալ գրեց Արտաշէսի որդւոյն Ներսեհ Ասորեստանի Թագաւորին:

Ու կը յորդորէր նոյն նամակներու միջոցովը զանոնք զՔրիստոսի սուրբ հաւատը ընդունելին:

Աբգար Թագաւոր Հայոց, ամենուն սիրելի էր, երբոր Հռոմ գնաց Օգոստոս կայսեր մօտ, այնքան կը սիրէր Օգոստոս զանիկայ, որչափ որ խնդիր կընէր Հայաստան դառնալ հրաման չէր տար, և իր քովէն չէր զատէր:

Անոր քաղցր բարուցը, ու

հըքըմ տըգըր:

Լաքին Աբգար բատիշահ համի խանիյէ սանամայն խառապ գըր հըլօշանտ. ու սանամայն ըռագըր, բաքըշ խաչէ Քրիստոս տանի, ու Խամվիթի (քրիստոնէութիւնը) ըռագըր ու պըլընտ գըր:

Տու գաղըզ նըվիսի Տիբէրիոս հունթքառըրա. ու ժէրա ալամթ տըդըր Քրիստոսէ. ու տիլէք տըդըր Պիղատոսէ ժըվէ հըլինէ. ու խաչ գըրօղան Քրիստոսէ ջազայ պըգէ. ու ֆէրման պըգէ համի հարչի պըն հըգմէխօէ աշխարա Քրիստոս պը հապինըն:

Գաղըզըկժի նըվիսի Արտաշէս բատիշահրա, Աճամէ ըշանտ, ու գաղըզըկժի նըվիսի գուրրէ Արտաշէս Ներսեհրա քի բատիշահէ Ասորիեանիեան պու:

Ու չըրրաթ տըդըր պը գաղըզ ըլանժի մասէհիէ պըգէ. տայ պավօր գըրըն ժըվանրա:

Աբգար բատիշահէ Արմէնի. համի գատրա չըրրին. գընկայ քի չու լը Հռոմէ լըպոյ Օգոստոս հունթքառ, աֆգաս ըըհապանտ ըվի Օգոստոս: հաթա նա ըըհէշթ քի պը վակըրա վօլաթէվի. Թըմ տուխասթ լը պավի պը սադըրնանտ:

Ժըպօյէ չիրին պունէխօ

զուարճախօս և իմաստու-
թեան համար բոլորն ալ կը
սիրէին զինքը ։

Օր մը Աբգար ամէն տե-
սակ կայսեր պալատին մէջ
գտնուած որսի անասուննե-
րուն համեմատ նորէն որսի
անասուններ բռնեց բերաւ ։

Ու ամէն անասունի իրեն
բնակած տեղէն ալ հող բե-
րաւ․ բայց տեղ մը ամէն
մէկ անասունի հողը փռել
տուաւ զատ զատ․ երբոր
կայսր է դուրս ելաւ զբօս-
նելու համար․ Աբգար թա-
գաւորի բերած որսերը նեղ
տեղէն դուրս հանելուն պէս,
ամէն մէկ անասուն իր երկ-
րի հողին վերայ գնաց կայ-
նեցաւ ։

Ասիկայ տեսնալով կայսրը
զարմացաւ Աբգարին այս
գործողութեան վրայօք ․

Որ անասուններու հողին
ճանչնալովը․ և զհողը սիրե-
լովին, իմացուց կայսեր թէ
ամէն մարդու իրեն հողը ի-
րեն անուշ և քաղցր է ։

Վասնորոյ կայսրը հրաման
ըրաւ իրեն, որ դարձաւ մե-
ծաւ պատուօք եկաւ Ուր-
հայ իրեն գործին վերայ ․

Շատ քաջութիւններ, ու
զանազան բարեգործութիւն-
ներ ընելէն ետև վերջապէս
Քրիստոսի Աստուծոյ շնոր-
հօքն ալ հանդիպելով 35 տա-

համի գաս ըլլի տըհապան-
ալըն․ չըմքի զահիլ իլիմսար
ու հեշար պու ։

Բրօ քի Աբգար չու սէյաէ
համի թարղ թէյրէ․ ու ճա-
նավարէ կըրթ անի ըը սարա-
յէ հունթքար ։

Ու համու ճիյէ ճանավա-
րան ժը խօլիէվան հէնըք ա-
նի․ ճիքի փըրրա հար եէք
խօլյէ ճանավարէ ճիյէ ճիյէ
տանի․ գընկայ հունթքար
տարգաթ տարվա կարան-
տընէ․ Աբգար համի ճանա-
վարան ժը ճիյէվան պարտայ․
վէ չաղ հար եէգ ճանավար
ըըսար խօլիէխօ չու բադգինի ։

Աֆիայ տի հունթքար
թաաճիպ մայ ըըսար վէ չու-
ղուլէ քի Աբգար գըր ։

Պըլլի չուղուլէհա քի հար
եէգ հայվան խօլիէխօ տը
հաղինէ․ ալմաթ գըր հունթ-
գառըրա քի հար գաս վօլա-
թէխօ ժէրա շիրինէ ։

Լօմա հունթքար ֆարման
գըր ժէրա, վակարի պը սաւ-
թանաթ համ ըը ըռօհայէ
պաժէրէխօ ըը սար շուղուլէ-
խօ ։

Զահիլ մէրանի, ու գան-
ճի գըր, բաշէ քարամաթէ
Յիսուս Քրիստոսէ լայիգ-
պու․ սի ու բէնճ սալ բա-
տիշահի տըգըր Քրիստոս հին

րի հեթանոսական հաւատով
թագաւորութիւն ըրաւ․ ե-
րեք տարի Քրիստոսի սուրբ
հաւատովը ըրաւ․ եղաւ 38
տարի․ Քրիստոսի Աստուծոյ
մերոյ հաւատոյ համար թա-
գաւորաց գրած գրերու պա-
տասխանը չառած սուրբ և
բարի հաւատով վախճանեցաւ
թուականի փրկչին 35 ամին ։

Թող պարծենայ Հայոց ազ-
գը որ ամէն բանի մէջ, թէ
կրօնի և թէ քաջութեան
յաղթութեան մէջ նախկին,
և առաջին ինքը եղած է ։

Քաջութեան մէջ Հայկ քա-
ջազանքուր արին և գիւցազն ։

Քրիստոնէական սուրբ հա-
ւատոյն մէջ Արշամեան Աբ-
գարիոս թագաւորն ։

Կը պարծենամք Հայկին
յաղթող քաջութիւնով, կը
զուարճանամք Աբգարիոսի
հաւատով ։

Մտածենք այս տեղս կարճ
մը ու քննեմք և իմանամք,
ինչքան բարի համբաւի․ ու
Աստուածային շնորհաց ան-
գին գանձերուն հանդիպեր
է մեր Հայկազնեայ սեռը ։

Ու մենք հիմա քաջու-
թեան անուն չառնալէն ե-
տև ունեցած հայրենական
հին համբաւնիս ալ օր ըստ
օրէ կորսնցունելու ետև
ենք․ հիմա նայինք մեր տէր
Յիսուս Քրիստոս Աստուա-
ծը․ որ զմեզ փրկելու եկաւ ,

նաս նագըրի պու ։

Սէ սալժի բըշթ Քրիստոս
բատիշահիթի գըր պը իմա-
նէ Քրիստոս․ պու սիհ ու
հաշթ սալ․ ժըպօյէ պավօրի
է Յիսուս Քրիստոս․ գաղըզ
նըվիսի պու բատիշահանրա,
ճավապէվան հին նա ըսթան-
տի պու պը ամրէ Խուտի մըր․
սալէ Քրիստոս սիհ ու բէնճ ։

Պըլա շայ պըպի գօվմէ Աբ-
մէնի քի ըը համի շուղուլան,
հարգա մասապէ․ ու հարգա
մէրանի ու ֆաթուհաթէ,
ավուլ ու բէշին պույէ ։

Լընավ մէրանիթի Հայկէ-
մա մէրէ մէրան ։

Լը մասապէ Իավլիթի Աբ-
գարիոս Բատիշահ գուըրէ
Արշամէ ։

Շայ տըպըմք պը մէրանի
ֆաթուհաթէ Հայկէ, շաղ
տըպըմք պը իման ու պը պա-
վօրիթիյէ Աբգարէ ։

Մութալա պըգըմք, ըը վէ-
տարէ ու հին պըգըմք, չըգաս
շան ու շօհրաթրա ու պէ
գէյմաթ խաղինայէ գարա-
մաթէ Խուտի կըհիշտիյէ
գօվմէմա Արմէնի ։

Ու ամ նուհա նավէ մէ-
րանիթի նըգարըմք տասթ
պինիմք, ու հարչի նավէ մէ-
րանիէ պաբիրէմա մայէ, աֆ-
ժի ամ ըրօ պըրօ ունտա տը-
գըմք․ նուհա պընէրհինըմք
Խօտիէմա Յիսուս Քրիստոս
քի ժըպօյէ խալաս պունէմա

ո՞ր ցեղէն մարմին առաւ ։

156 . Հ . Ինչու Հայոց պատմութիւնը Հայկէն մինչև Աբգար թագաւորը շարունակեցիր, և Աբգարի փոխմանէն ետքը եղած Հայոց գործերը չես պատմեր, և Քրիստոսի ծնունդէն պատմելու ձեռնարկութիւնը կընես ։

Պ . Հայկէն մինչև Աբգար թագաւորի թագաւորութեան աթոռը նստած ատենը, Քրիստոս տէրն մեր չէր ծնած մարմնով 'ի սուրբ կուսէն, վասնորոյ միայն Հայոց պատմութիւնը շարունակելու հարկ կար. իսկ Աբգար թագաւորի փոխմանէն ետքը պիտի տեսնաս որ շատ քրիստոնեայ հաւատացեալներ արիւն թափած նահատակ եղած են ։

Օր օրինակ Թադէոս առաքեալ, Սանդուխտ կոյսը, Ադդէ Եպիսկոպոսը. և այլ շատերը, թէ Հայոց և թէ Յունաց և այլ ազգերէն ։

Ան ատեն պիտի չփոթիս, և տարակուսանքի մէջ ըլլիս, քանի որ Քրիստոսի տնօրէնական խորհուրդները և իրեն Աստուած և որդի Աստուծոյ ըլլալը չը գիտնաս ։

Վասնորոյ արժան սեպեցի յառաջ նախ քան Քրիստոսի սուրբ ծնունդը, Հայոց ունեցած տէրութիւնը և թագաւորութիւնը և անոնց գործքերը պատմել մինչև Աբգար Հայոց թագաւորնիս ։

Իսկ Աբգար թագաւորի փոխմանէն ետքը, (որ անոր օրովը ծնաւ Քրիստոս և կատարեց ամէն տնօրէնութիւնները) գանք պատմել և իմացունել, թէ Քրիստոս ո՞վ էր, և քրիստոնէութեան կրօնքը ի՞նչ էր, և այնքան մարդիկ ի՞նչու արիւննին թափեցին, են ։

Իսկ յետ այնորիկ քրիստոնէութեան ժամանակին Հայոց ունեցած թագաւորութիւնը և իշխանութիւնը, և անոնց գործքերը պիտի պատմենք, սկսեալ Աբգարի որդւոյ Անանուն Հայոց թագաւորէն մինչև վերջերորդ Լևոն թագաւորն ։

Որովհետև աշխարհի ստեղծմանէն մինչև Աբգար հայոց թագաւորնիս մօտիկ բերիր և սորվեցար յաշխարհի մէջ գործուած թէ մարդկային և թէ Աստուածային գործերը ։

Աստի անկէց ետքը արժան է որ քրիստոնէութիւնը սորուել և ապա մնացած Հայոց պատմութիւնները, որ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ տնօրէնութեան և համբարձման ետքը եղնուած է ։

հաթ . ժը քի՞ աշըրաթէ ճասէթ ըսթանտ ։

١٥٦ Բ . Չըմա՞ ժը Հայկէ հաթա Աբգար բատիշահ գըր նագըլէ գովմէ Արմէնի . ու բըշթ մըրընէ Աբգար հարչի շուղուլէ գովմէ Արմէնի նագըլէ նաքի , ու ժը նագըլէ զայինէ Քրիստոս տաստ ըէ ալալի ։

Ճ . Ժը Հայկէ հաթա չաղէ րուունըշտընէ Աբգար լը թախտէ բատիշահիթյէ , Քրիստոս խօտայէմա հէն նա զայի պու ժը բագըրէ գըվըքէ լօմա նագըլէ գովմէ պըթանէ լազըմ պունըվիլխանտընէ մըն նըվիլխանտ . լաքին բաշ մըրընէ Աբգար բատիշահ տըպէ պըբինի կալըք մըրուվ խամիլ պուն խունէվան տըրէժընըն , շէյխա տըպլին ։

Չավա քի Թադէոս առաքեալ , Սանդուխտ գըղըք , Ադդէ Եպիսկոպոս . ու կալլաք մըրուվան հարքա ժը Արմէնի ու հարքա ժը Յուման , ու ժը ղէյրի միլլաթան ։

Վէ չաղ տըպէ չաղ պըպ ու պըքամլի ըննալ մուլթս լայէ , չըդաս քի հէն նա պայի , ու նըզանի չավէ Քրիստոս . ու խօտի ու քուրրէ խօտի պույէ ։

Ժը պօյէհա լազըմէ ավըլ նագըլ գըրինէ , ժը գօյինէ Քրիստոս ավըլ պունէ նագըլէ բատիշահիթյէ Արմէնիան , հաթա Աբգար բատիշահէմա ։

Ու բըշթ մըրինէ Աբգար բատիշահէ , (քի լը ըրօմէմի գոյ Քրիստոս . ու թամմիլ գըր համի թատարիքէխօ) ավայն նագըլ պըքըմ ու ալմաթ պըտըմ , քի Քրիստոս քէ՞ պու . ու մէնէպէ Քրիստոսէ չի՞ է . ու աֆըտու մըրուվան չըմա խունէվան տըրիժընըն . ու էօլին մային ։

Ու ժըվա բէվա լը ըրօմէ խամիլթյէ շուղուլանտըմէ հըքմէ բատիշահիթյէ Արմէնիան տըպէ նագըլ պըքըմ , ժը Անանուն բատիշահէ գուրրէ Աբգար , հաթա Լևոն բատիշահէ շոշ Արմէնիան ։

Չըմքի ժը խուլուգանտընէ տընէ հաթ . Աբգար բատիշահէ Արմէնիան կօ տայ ու հէն պու հարչի ըննալ տընէ պույէ , հարքա մըրուվանի ու հարքա խուտայի ամալու հարաքաթ ։

Ու ժըվէ բէվա լայիգէ քի խամիլթյէ հէն պըպի . ու բաշէ նագըլէ մայինէ գովմէ Արմէնիան . քի բըշթ ըուանէ ալմանէ Քրիստոս պունէ ։

Ու յետ այնորիկ այս գըրքիս տպուելուն համար ծախուց դրամ տուողներու անունը և տուած ողորմութիւնը գրինք · ոմանք անձինք յականէ յանուանէ չ'կամեցան յիշուիլ ցուցակիս մէջ · վասնորոյ անոնց ոմն բարեպաշտ ըսելով գրեցինք ։

Այս գրքիս թէ Հայերէն և թէ Քիւրտերէն շարքին և շարադրութեան և թէ ոճին վրայօք, գիտնական անձինք թող հետաքրքիր չըլլան, վասն զի նոյն շարք և ոճ սիրող Քիւրտսթանցոց համար գրուած է ։

Հիմայ այս տեղս կը դնեմ այբուբէնի շարգով այս առաջին փոքրիկ հատորիս մէջ գտնուած նիւթերուն ցանկը, որ ընթերցողներուն հեշտ ըլլայ ուզածնուն խնդիրը, և բանը գտնալ ·

Ու բաշէ ժըպցէ վէ քիթէպէ հասիլ պունէվիրա ձըվանոիին տըրավէ, ու մասռուֆէվի · հէնըք նավէ մըրուվան բադի նա պուն նավէվան խույայի գըրինէ ըժմ մընանուխի ։

Մէ քիթէպէմայ հաթ չէ գըրին ժըպցէ խալքէ Քիւրտսթանէրա, ըժմ խլիմաբան պըլա թաաձիպ նամինին ըսար նուբանտընէվիրա ։

Նուհա ըվէ տարի դատինըմք պը ըրէղէ ալիֆ պէ · համի հարչի քի հանէ ըվի քիթէպէմա ավուլ սարիէվան · քի խունտանան գօլայ պըպի ուխասսիյէվա տասթ հաթընէ ։

Մինչև ցայս վայր պատմութեամբ մէջ ծեծ ու կռիւ հերձուածներ,
Որ անցաւոր խրայ համար շատ թափեցին արիւններ ։

Լաւ իմացար միտքըդ առիր անոնց անցեալ գործերը,
Որով կրնաս սուրբ անցունել քուկին կենացդ օրերը ։

Յուսով ծնած սիրով վառուած աշխատողներ շատ եղան,
Երկու կենաց զըկուելով անյոյս մեռած գտնուան ։

Որովհետև այս աշխարհին ըստեղծօղ մը կայ ըսին,
Իսկ 'ի սրտանց զանի սիրող մէկը չըկար բնաւին ։

Թէ որ մէկը իբրև գ՛նոյ սուրբ և արդար յայտնուէր,
Խարդախ մարդոց աչքին առջև զարմանք մը մեծ կ'երևէր ։
Մեր նախամօր խաբուելէն մինչև Աբգար թագաւոր ·
Շատ իմաստունք՝ և յիմարներ աղքատք հարուստք բիւրաւոր ։

Սատանայի որոգայթին բաժին եղած կը մաշին,
Իրենք զիրենք ազատելու ճարը չըկար բնաւին ։

Որդի վասն անմարմին բան հօր Աստուծոյ սիրելին,
Գերիները ազատելու մարմին կ'առնու կամովին ։

Կը ծնանի աղքատօրէն և կը բաղմի 'ի Մըրին ·
Ցաւուրս մեր Աբգարիոս Հայոց մեծի արքային ։

Անոր համար հարկ է մեզի Քրիստոսի ծնունդէն,
Կարգաւ պատմել, գալ հասանել Հայոց մնացորդ գործքերէն ։

Ասկէց ետքը միտքըդ բաց առ նոր սորուելիք դասերը,
Որ քեզ պիտի պարզ ցուցընէ գրքիս երկրորդ հատորը ։

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Публичная Библиотека
7/XI-1922
имени А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ՎՐԻՊԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ԵՐԵՍ	ՏՈՂ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
44	38	Թագաւորեան	Թագաւորի
44	15	Բիլտացւոց	Բիլտանցոց
59	4	հին	հինկ
67	36	դրուած	տրուած
70	5	ասալ	ըսել
72	34	պտուղներ	պտուղն եր
76	34	չո՛ր–բենէ	չոր–բեան
78	5	պատասխանեց	պատասխանը
79	25	ամէն	աման
80	10	Գրծաո	Գործօ
88	32	յօր	յօրն
114	37	չը՛ գար	չըկա՛ր
133	22	Նտեւ	Նկէց եաւ
133	14	Փառոխ	Փառախոտ
138	35	ղանոնք	ղանոնք
150	35	ցորեր	ձորեր
151	2	Միահամբաւ	Միահամուռ

ՎՐԻՊԱԿ

ՔԻՒՐՏԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ԵՐԵՍ	ՏՈՂ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
25	21	շառ	տառ
25	21	հէտխնաթի	հէշխնաթէ
29	23	Գընկյա	Գընկյա
33	24	դիդ	տիդ
34	28	ըմըշպէ	ըմըշտէ
35	15	պարխաւտար	պարխուտար
36	30	տըհըստըկըրըեա	տըհըկըրթա
38	31	ըգա	ըդա
48	12	ըղմանէտայէ	աղմանէտայէ
51	23	նահրախանի	նահ խանի
53	29	գըռայէման	գըռայէհան
64	1	իշտէֆա գաս	իշտէ աֆ գաս
64	8	դիդ	տիդ
66	25	չէն	չէն
68	22	դու	տու
70	1	նէղ	նէղ
70	18	դառան	տառան
136	7	գըռ	գըր
137	4	թաշ	ըրաշ
138	12	դիթ	տիդ
139	31	դալար	տալալ
139	35	ղու	ղու

ՑԱՆԿ ԱՌԱՋԻ ՀԱՏՈՐԻՍ

Աբգար հօրը տեղը կը յաջորդէ · · · · · · · · · 161
Աբգար Պարսկաստան կերթայ · · · · · · · · 162
Աբգար գիր կը գրէ Մառինոսի · · · · · · · · 163
Աբգար կը ծանօթանայ Քրիստոսին · · · · · 165
Աբգար գիր աղերսանաց կը յղէ Յիսուսին · · · 165
Աբգար գրին պատասխանը կ'առնու Յիսուսէն · 166
Աբգար կը բժշկուի բորոտութենէ · · · · · 170
Աբգար գիր կը գրէ Թագաւորներուն · · · · 171
Աբգարի Հռովմ երթալը · · · · · · · · · 172
Աբգարի իշխաններու նախատուիլը · · · · · 162
Աբգարի չընդունելը Հերովդէսի պատկերը · · 162
Աբէլի և Կայէնի պատարագն ի՞նչ էր · · · · · 84
Ագռաւը Տապանէն ելաւ, ո՞ւր գնաց · · · · 104
Ադամ ո՞ւր տեղ ստեղծուեցաւ · · · · · · · 66
Ադամայ ի՞նչու պատուէր դրաւ Աստուած · · · 67
Ադամայ ի՞նչու օձը չմօտեցաւ, Եւային մօտեցաւ 69
Ադամը խաբելու համար օձը ի՞նչ հնարք գտաւ · 69
Ադամայ կերած պտուղը ի՞նչ էր · · · · · · · 72
Ադամայ մեղանչելը գիտէր Աստուած, ինչո՞ւ կը հարցունէ, ո՞ւր ես · · · · · · · · · · · 75
Ադամ Եւայի վերան տիրելու իշխանութիւնք ե՞րբ առաւ · · · · · · · · · · · · · · · 77
Ադամայ գերեզմանը ո՞ւր տեղ ըլլալը · · · · · 59
Ադամ դրախտին մէջ ո՞րքան մնաց · · · · · · 79
Ադրէմէլէք և Սանասար հայրերնին կ'սպաննեն · 117
Աղեղը ամպին մէջ յառաջ կա՞ր, թէ նոր դրաւ · 82
Ամառան ժամանակի տաքութիւնը մեղմանալու պատճառն ինչ է · · · · · · · · · · · · · 30
Ամասիայ ի՞նչ ըրաւ · · · · · · · · · · · 133
Ամէն արարածք մարդուս կը հնազանդի · · · · 33
Ամբակում մարգարէն հինգ րոպէին Բաբելոն երթալը · · · · · · · · · · · · · · · · 61
Այս 120 ըսելն Աստուծոյ ի՞նչ միտք ունի · · · · 110
Այգի ո՞ւր տնկեց Նոյ նահապետ · · · · · · · 112
Անասուններէն մեզի եղած օգուտները ի՞նչ է · 37
Անձնասիրութեան վնասը · · · · · · · · · · 63

Անմեղ մարդը սուտ չի կրնար խօսիլ · · · · · · 70
Անհնազանդութիւնն է կորստեան պատճառ մարդուս · · · · · · · · · · · · · · · · · 81
Անարժան մարդոց չի յաջողիր բարի գործ ընել · 122
Անուշաւան ի՞նչ ըրաւ · · · · · · · · · · · · 141
Աշխարհ ի՞նչ բանի համար ստեղծաւ · · · · · 28
Աշխարհին պատիժը ի՞նչու ծանր կուտայ Աստուած և բարիքը շուտ · · · · · · · · · · 117
Աշտարակի շինութիւնը · · · · · · · · · · 121
Ապաշխարութեան եղանակը Նոյ նահապետին տապանին մէջ · · · · · · · · · · · · · · · 107
Առաւօտեան ցօղը ուսկից ըլլալը · · · · · · · 31
Աստուած կը պատժէ մարդը · · · · · · · · · 34
Աստուած մարդուս տուած բարիքներովը կը պատժէ մեղաւոր զմարդ · · · · · · · · · · · 40
Աստուած բոլոր աշխարհքը քանի աւուր մէջ ըստեղծելը · · · · · · · · · · · · · · · · · 50
Աստուած կատարեալ կ'ընէ, ինչ որ ընէ · · · · 52
Աստուած ինքը անկարօտ է մարդուս. ինչո՞ւ կ'ըստեղծէ մարդը · · · · · · · · · · · · · 52
Աստուծոյ կատարեալ սէրը առ մարդը · · · · · 51
Աստուած դրախտը ե՞րբ տնկեց · · · · · · · · 42
Աստուած մարդուս տուած շնորհքը կ'առնէ ապա կը պատժէ · · · · · · · · · · · · · · · · 93
Աստուած մեղաւորի կորստեան վրայ ծիծաղելը · 100
Աստուած մեղաւորին ողորմած է · · · · · · · · 80
Աստեղներու վրայօք տեղեկութիւն · · · · · · 27
Արայ գեղեցիկ ի՞նչ ըրաւ · · · · · · · · · · 137
Արարատ երկիրը ո՞ւր տեղ է · · · · · · · · · 101
Արամ ի՞նչ գործ ըրաւ · · · · · · · · · · · 133
Արդարն ալ կը պատժուի երբ մեղաւորներուն հետ միանայ · · · · · · · · · · · · · · · · 89
Արդարներուն համար Աստուած մեղաւորին կը համբերէ · · · · · · · · · · · · · · · · · 95
Արծրունիք ուսկի՞ց յառաջ եկան · · · · · · · 142
Արհեստները ե՞րբ սկսան գործածել · · · · · · 86
Արմայիսի քաղաք շինելը · · · · · · · · · · · 132
Արմենակ Հայկի որդին · · · · · · · · · · · · 132

Արշակունեանց ցեղէն թագաւորութիւն . . . 149
Արշակ Ա. թագաւոր Հայոց 154
Արտաշէս կը թագաւորէ 155
Արտաշէս Միհրդատին կուտայ քոյրը 155
Արտաշէս Յունաստան կը մտնէ 155
Արտաշէս իր զօրքերէն կը զարնուի կը մեռնի . . 155
Արտաւազդ կը թագաւորէ 158
Արտաւազդի գլուխը Եգիպտոս կը կտրեն . . 158
Արշամ Հայոց գահը կը նստի 160
Բագարատ թագադիր թագաւորաց կ'ըլլայ . . . 153
Բագրատունիք ուսկէց յառաջ եկան 145
Բագրատունի ցեղը կը նեղուի 164
Բէլ ով էր, և ինչ պատերազմ ըրաւ 124
Գարշապարի խայթելը ինչ էր 79
Գեհոնն գետը որն է, որ դրախտէն կ'ելլէ . . . 42
Գեղամ ինչ ըրաւ 133
Գիտութիւն բարւոյ և չարի ինչու կ'ըսուի ծառին 72
Գիտութիւն չունենալու պատճառը 10
Գնթունիք ուսկից յառաջ եկած են 142
Դրախտին չորս գետերը ուսկից կ'ելլեն ու կ'եր-
թան 42
Դրախտին աւերելը 47
Եբրայեցւոց երկրի սահմանը Եփրատին մօտ . . 45
Եդեմական դրախտին տեղը 45
Եդեմ բառի նշանակութիւնը 46
Երկրի վրայօք տեղեկութիւններ 28
Երկրի ծառայութիւնը մեզ 35
Երկրի հանքերու օգուտները . . . .
Երատոյ թագուհին Հայոց գահը կը նստի . . . 159
Եփրատ գետի ուսկից ելլել և ուր երթալը . . . 45
Եւային տուած անէծքը ինչ էր 79
Ենոս ով էր, որ յուսացաւ յԱստուած 86
Ենովք ով էր, որ երկինքը փոխեցաւ 87
Ենովքի երկինքը ելլելը ինչ նշան էր 87
[illegible]ձին վանից շինութիւնը Բիւզանդիոնի մէջ . 11
Լապտեր Լուսաւորչի պաշտօնը ինչ ըլլալը . . . 12
Լապտեր Լուսաւորչի մէջ եղած նիւթերը . . . 3
Լապտեր Լուսաւորչի Բիւզանդացւոց համար է 21

Լեզուի միութիւնը խաղաղութեան պատճառ էր 125
Խղճմտութիւն Բիւզանդացւոց 6
Ծիածանը ինչ էր, որ նշան հաշտութեան կը լինի 114
Ծովերէն մեզի ինչ օգուտ կայ 29
Կայէն անիծուելէն ետքը ինչ եղաւ 84
Կարդոս կը մեռնի պատերազմին մէջ 141
Կրակէն մեզի եղած օգուտները 39
Կրակը թշնամի է մեղաւորին 39
Հայկ ինչու գնաց Բաբելոնի գաւառը 124
Հայկին թոռները, համբաւը, յաղթութիւնը 123 128
Հայկին քաղաք շինելը, և կենաց օրերը . . 130 131
Հայկէն մինչև Պարոյր թագաւորի պատմութիւնը 122
Հայկէն մինչև Յաբէթ 7 ճիւղ է 120
Հայերը թէ ազգութեան, թէ կրօնքի մէջ առա-
ջին են 17
Հայաստանի մեծ պարծանքը 47
Հայաստանէն դուրս ելած օգուտները 63
Հայաստանի գովութիւնը 102
Հանքերու օգուտները 36
Հայկէն մինչև Արամ 7 ճիւղ է 135
Հարմայ ինչ գործ ըրաւ 134
Հայոց թշնամիները որոնք էին 136
Հայոց թագաւորութեան վերջը 148
Հրաչեայ թագաւորին գործը 154
Հնազանդութիւնը գովելի վախճան ունի . . . 107
Հրեշտակաց յանցանքը ինչ էր 53
Հրեշտակաց երկինքէն թափուիլը ով տեսաւ . . 53
Ձիթենոյ ճիւղը Նոյ նահապետ առաւ ինչ ըրաւ 106
Ղամէք ինչպէս սպաննեց Կայէնը 84
Ղամէք իր կանանցը կը խոստովանի 85
Մարդը երբ ստեղծաւ 52
Մարդուս համար ստեղծուած բարիքը որոնք են 24
Մարդը դրախտին մէջ ինչքան կեցաւ 67
Մարդու ստեղծման հողը ուստի առաւ 57
Մարդոց համար անհնարը Աստուծոյ հնարաւոր է [illegible]
Մասիս ինչու կ'ըսուի լերան անունը 103
Մեղաւորը պատժելու ծանրաչափ է Աստուած . 118
Մեղաւորները տարերքներով երբեմն կը պատժէ

Աստուած 118
Մարգարէութիւն Երեմիայ, Հայոց գօրքին համար 147
Մար Աբաս Կատինայի գործը 152
Մորփիւղիկէս Վաղարշակին հետ կը մաքառի . 153
Յանկարծ կը պատժուի մեղաւորը Աստուծմէ . 93
Յաբէթ նահապետի օրհնութիւնը մեզի ինչ օգուտ 114
Յորդորակ բարոյական . . . 125 · 129 · 131
Նոյի ազատութիւնը ինչպէս եղաւ 91
Նոյի տապանը ո՞ւր մնաց. մեծութիւնը որքա՞ն էր 100
Նոյին տապանը ինչու շինել կուտայ Աստուած 94
Նոյի տապանի շինութեան ձայնը Յոնան մար-
գարէի քարոզն էր 96
Նոյի ապաշխարութիւնը տապանին մէջ . . . 95
Նոյի ագռաւը, ո՞ւր մնաց, որ ետ չդարձաւ . 105
Նոյի որքան մնալը տապանին մէջ 108
Նոյին տարիքը և ուր տեղ սեղան շինելը 109 · 111
Նոյի մերկութիւնը, և ինչ գործ ընելը 112 · 111
Նոյի օրհնութիւնը և անէծքը որդւոց համար 113
Նոյի տղաքը, և իր փախճանը . . . 119 · 130
Շարայի շատակերութիւնը, Շամիրամի անգը-
թութիւնը . . . . 132 · 138
Ողջախոհութեան համար Արայի մահը . . . 139
Ողջախոհութեան պատիւը մեծ ըլլալը . . . 141
Ոտանաւոր աշխարհի բարիքներու վերայ . . . 55
Ոտանաւոր մարդուս կրած պատիժներուն . . 90
Ոտանաւոր չար մարդերու պատժուելուն . . 122
Ոտանաւոր Հայոց իշխանաց վերայ 144
Ոտանաւոր աշխարհի վրայօք 176
Ոտանաւոր ողբալի հայոց խղճութեան . . . 151
Պատարագի ընդունուելու նշանը ինչ էր . . 82
Պատիժը յանկարծ գալը, Պարոյր Ա. Թագաւոր
Հայոց . . . . 116 · 143
Ջուրերը ցամաքէն շատ ըլլալը 29
Ջուրէն մեզի եղած օգուտները 39
Ջրհեղեղին առենը գտնուած արդարները . . 91
Ջրհեղեղը ինչու մայիս ամսոյ մէջ կը լինի . . 96
Ջրհեղեղի ցաւալի տեսարանը 98
Ջուրը թշնամի է մեղաւորին 97

Ջրհեղեղի անձրևը քանի օր եկաւ 99
Ջրհեղեղէն ետքը եղած խռովութիւնը . . 120
Սատանայն ինչ հնարքով մարդը խաբեց . . . 67
Սատանայի ո՞ր կենդանի ընկեր եղաւ . . . 68
Սատանային կերակուրը ինչ է 78
Սատանաները հիմա ո՞ւր տեղ են 54
Սատանայն Եւայի ճշմարտախօսութեն ինչ ըրաւ 71
Սեմայ թոռները որո՞նք են 119
Սուտ բարեկամներու օրինակը 106
Վարժարան բացուիլը Բիւրաստանի մէջ . . 8
Վանքերը ինչ բանի համար շինուած են . . . 64
Վանքերուն մէջ վարժարան ինչու չկայ . . . 65
Վահագն ինչ ըրաւ 147
Վահէ վերջին թագաւոր Հայկազանց . . . 148
Վան թագաւոր Հայոց, Վան քաղաքը կը շինէ 148
Տիգրիս գետը ուսկից կ'ելլէ, ո՞ւր կ'երթայ . . 45
Տապանը ինչ բանի օրինակ է կը նշանակէ . . 107
Տիգրան առաջին թագաւոր Հայոց ինչ ըրաւ . 146
Տիգրան երկրորդի գործքերը 156
Փիսոն գետը ուսկից կ'ելլէ, ո՞ւր կ'երթայ . . 42
Քամի թոռները որո՞նք էին 120
Օգոստոս կայսեր պատկերը Հայաստան գալը . 162
Օգոստոս կը փախճանի, Տիբերիոս կը յաջորդէ 162

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Քիւրտիստանի ժողովրդոց համար 1860ին 3000 հատ Քիւրտերէն լեզուաւ Քերական տպել տուաք ազգասիրաց օգնութեամբ, տարաք Քիւրտիստան հարկ եղած տեղուանքը վարժարան բացի եւ մանկավարժ դրի. քերականները պէտք եղածին չափ ցրուեցի, մնացածն ալ գրքատունը դրած է, կարօտութիւն ունեցած վարժարաններուն ուղղուած ատենը կը տրուի։

Քերականէն ետքը թէ վարժարանի մանկանց կարդալու համար եւ թէ բոլոր նոյն երկիրներուն մէջ գտնուող ոգէտ աշխարհական գիր գիտցող կարդացողներուն. Ազգութիւնը եւ Քրիստոնէութիւնը փոքր ի շատէ սորվեցնելու համար, ԼԱՊՏԵՐ ԼՈՒՍԱՏՈՒ անուամբ գիրքս շարադրեցի 1861ին. քանի անգամ աշխատեցայ տպել տալու չի յաջողեցաւ մինչեւ այս ամ 1866։

Գիրքը ըլլան մեծ հատոր մը ըլլալուն եւ մէկ քանի հազար օրինակ տպուելուն համար՝ շատ ծախուց կարօտ էր որ տպուէր. տպագրական ծախքը դիւրացընելու համար ամբողջ գիրքը հարկադրեցայ մէկ քանի հատորի բաժնել մինակ հազար օրինակ տպուելու հիմակու հիմա միտք ըրինք։ Ուստի առջի հատորէն հազար օրինակ տպուելու առաջարկութիւնը երբոր Վսեմաշուք Գարամաճեան Մանուկ աղային ըրի, ուրախութեամբ սրտի հինգ հարիւր օրինակի տպագրական ծախուց համար հիմակու հիմա կանխիկ 2500 ղուրուշ վճարեց։

Ուստի մնացորդ հինգ հարիւր օրինակի տպագրական ծախուց համար ալ՝ ձեռնտուութիւն ընող Ազգասէր Աղաներու ըրած օգնութիւններովը ՚ի փառս Աստուծոյ տպել տուին, իւրաքանչիւր սկսեալ 100 օրինակէն մինչ 10 օրինակ. էր որ 50 օրինակ, էր որ 30 եւ էր որ 20 եւայլն։ Ինչպէս որ իրենց պատուական անուննին կ՚երեւի գրքիս ճակատին վերայ արձանագրուած քանի օրինակ տպուած գրքի թուանշանովն։

Նաեւ յիշեալ գրքիս, թէ առաջի հատորի տպագրական ծախուց տրուած նուէրները, եւ թէ երկրորդ եւ երրորդ հատորներու տպագրական ծախուց նուիրելիք օգնութիւնները, սկսեալ ՚ի մեծագունէն մինչեւ ցփոքրագոյնն որ է 14 ղուրուշ, վճարող մեծապատիւ յարգի անձանց անուններն եւ տուած նուէրքներն, եւ քանի հատ տպել տուած գրքի օրինակները, բացորոշակ հաշուատումարն պիտի տեսնուի գրքիս երրորդ հատորի վերջին թերթերուն ընդհանուր ցանկին մէջ ՚ի միամտութիւն ինքեանց, եւ յիշատակութիւն յաւիտենից։

Նաեւ ինչպէս առաջի հատորի տպագրական ծախուց առաջին ձեռնտուն Գարամաճեան մեծապատիւ Մանուկ աղայն եղաւ. ասանկ ալ երբոր երկրորդ հատորի տպագրութեան ծախուց համար ալ՝ խոստացաւ մեծապատիւ վսեմաշուք Աոլանեան Մանուկ աղայն իրեն կարողութեան չափ աշխատել տպել տալու։

Ուստի հիմակուանէն մեր խորին սրտէն շնորհակալութիւննիս կը մատուցանեմք նորին վսեմութեանն։

Յիրաւի այս մեր աշխատութեան վրայօք կրնայ այլ եւ այլ մեկնութիւններ տուող գտնուիլ. բայց մեք ՚ի վաղուց հետէ ըսած եմք եւ հիմա ալ կ՚ըսեմք։

Մեր նպատակութիւնը այս աշխատութիւնները որ կը տանիմք, չէ թէ ՚ի փառս մարդկան եւ կամ որ եւ իցէ պատիւ մը եւ շահ մը վաստըկելու դիտաւորութեամբ է ինչպէս որ յառաջաբանութեանս սկիզբն ալ գրած եմ. եթէ շահու եւ փառաց համար ըլլար, պէտք էր որ առ կէց յառաջ կրած աշխատութիւններուս շահը տեսնալ, չէ թէ վնասները. ինչպէս որ յայտնի է ազգասիրաց։

Նաեւ մանաւանդ Քիւրտիստանցի ժողովուրդը ինչ աստիճան մոլոր եւ նիւթական աղքատութեան մէջ ընկած դեգերիլը եւ թշուառութեան մէջ հալը, յայտնի է բոլոր ազգասիրաց։

Եթէ մէկը ուզենայ Քիւրտիստանցւոց մոլոր եւ

նիւթական այժմեայ աղքատութիւննին տեսնել, և անոնց ամենաթշուառ կեցութեանց վրայօք տեղեկութիւններ առնել. հարկ չէ Բիւրոքրաթանի հեռաւոր երկիրներուն դիմել. (որ կատարեալ ազգասէրներուն հեռաւորը խիստ մօտ է) ահա՛ Պօլիս Գասըմ բաշայի խանին մէջ կրնայ այցելութիւն մը ընել, և տեսնել անոնց ցաւալի թշուառ հոգևոր և մարմնաւոր կեցութեան վիճակը, որոց նորահաս զաւակնուն ապագայ վիճակը բարելաւցընելու համար ծանր աշխատութիւններ կրելով յօրինեցի: Նախ Բերականը և տարի Բիւրոքրաթան և քանի տեղօք վարժարան բացի և մանկավարժ դրի. և այս ԼԱՊՏԵՐ ԼՈՒՍԱՏՈՒ գիրքն ալ շարադրելով տպելու փափագեցայ. վասնորոյ զանազան ակնուանելի միասներու ալ՞ հանդիպեցայ, ուստի ստորև դրած խրատս միտքդ առ բարեսէր ընթերցող և ապա ձեռնամուխ եղիր որ և իցէ բարի գործի մը, որ վերջը չզղջանաս ըրածներուդ վրայօք:

Խրատ,

Որ և իցէ բարւոյն համար, թէ որ կամիս՞ աշխատելու, յառաջմանէ պատրաստ եղիր. տեսակ տեսակ միասուելու:

Ես ի տանջանս պատրաստ եմ և ցաւս իմ առաջի են յամենայն ժամ: Սաղմոս:

Ն. Վշտակիր
Մնջուէն Վարդապետ
Տէգրանեան:

1866 Մայիս 1

3298

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0030161

3199